

**MIELIPITEEN VUOROVAIKUTUKSELLINEN
RAKENTAMINEN
SYNTYPERÄISEN JA EI-SYNTYPERÄISEN
SUOMENPUHUJAN KESKUSTELUSSA**

Lisensiaatintyö
Jyväskylän yliopiston
suomen kielen laitoksessa
joulukuussa 1997

Eija Aalto

Eija Aalto

Mielipiteen vuorovaikutuksellinen rakentaminen
syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan keskustelussa

Lisensiaatintyö
suomen kieli
joulukuu 1997

199 sivua ja 1 liite

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan syntyperäisten ja kolmea eri kielitaidon tasoa edustavien ei-syntyperäisten suomenpuhujien kahdenvälisissä mielipidekeskusteluissa ilmenevää mielipiteiden vuorovaikutuksellista rakentamista. Analyysin keskiössä ovat yhtäältä ne kielelliset keinot, joilla eritasoiset suomenpuhujat muotoilevat mielipiteenilmauksensa, ja toisaalta se, miten he rakentavat mielipiteenilmauksensa edellisten puheenvuorojen varaan. Mielipiteenilmauksen kielellisessä muodossa tarkastellaan sen ilmentämää ns. kategorisuuden astetta (esim. miten varmasti, suoraan ja yleistävästi se on ilmaistu ja missä määrin puhuja sitoutuu siihen). Puhujien mielipiteenilmauksia tarkastellaan reaktioina toisiinsa ja selvitetään, missä määrin ja millaisissa konteksteissa puhujat adaptoituvat toisiinsa ensinnäkin sisällöllisesti keskustelun perspektiiviä säätelemällä ja toiseksi mielipiteenilmaustensa kategorisuuden astetta modifioimalla. Mielipiteenilmausten kielellisen muodon katsotaan sekä heijastavan että rakentavan puhujien interpersonaalisia suhteita (Halliday 1973) eli puhujien orientoitumista itseensä, puhekumppaniinsa ja keskinäiseen yhteyteensä. Mielipidekeskustelun rakentamista, kategorisuuden asteen variointia ja puhujien keskinäistä adaptoitumista motivoivana sosiaalisena voimana nähdään puhujien kasvot yhtäältä relevanttien mielipiteiden esittäjinä ja toisaalta puhekumppanin huomioon ottavina keskustelukumppaneina.

Tutkimuksessa hahmotellaan analyysiotetta ja kartoitetaan keskeisiä käsitteitä työn jatkovaihetta varten. Lähtökohta on ollut empiirinen: sekä analyysin rakennejakso että useat keskeiset käsitteet on kehitetty aineistosta nousseiden havaintojen pohjalta. Analyysiote on tutkimuksen tässä vaiheessa varsin holistinen ja edustaa laadullista ja tulkinnallista vuorovaikutuksen analyysia, jossa spekuloidaan jossakin määrin puhujien tarkoituksilla ja pyritään myös selittämään ilmiöitä. Analyysiperiaatteissa nojataan ensi sijassa välikielen pragmatiikan tutkimusperinteeseen ja kielikäsitteeseen, vaikka vuorovaikutuksellisenkin tarkastelukulmakin on mukana erityisesti puhujien keskinäisen adaptoitumisen ja keskustelurakenteen kuvauksen muodossa. Kielitaidon kehittymistä tarkastellaan poikittaistutkimuksen keinoin. Eri tieteenparadigmojen yhdistämisen ongelmallisuudesta huolimatta tutkimuksessa sovelletaan myös joitakin etnometodologisen keskusteluanalyysin tutkimustuloksia ja käsitteitä.

Tutkimuksen tulokset syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien kielellisistä keinoista osoittaa mielipiteenilmaustensa kategorisuuden astetta ovat pitkälti yhteneviä aiempiin tutkimuksiin nähden. Puhujien välisen vuorovaikutuksellisen adaptoitumisen tarkastelu kuitenkin osoitti suuria yksilö- ja keskustelukohtaisia eroja kategorisuudessa. Tulokset osoittavat, että ilmaustason kielelliset keinot on tarpeen suhteuttaa vuorovaikutuskontekstiin ja siinä ilmenevään puhujien keskinäiseen neuvotteluun.

Asiasanat: suomi toisena ja vieraana kielenä, toisen kielen oppiminen, pragmatiikka, interpersonaaliset suhteet, mielipidekeskustelu, mielipiteen rakentaminen

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PRAGMAATTINEN KIELITAITO TUTKIMUSKOHTENA	6
2.1	Toisen kielen oppimisen tutkimus: ajankohtaista keskustelua	6
2.2	Pragmaattinen kielitaito – käsitteenmäärittelyä	10
2.3	Välikielen pragmatiikan tutkimus	11
2.3.1	Metodologisia lähtökohtia	12
2.3.2	Puheaktien kielentämiskeinot ja puhujien keskinäinen adaptoituminen	16
3	VUOROVAIKUTUKSELLISUUS MIELIPIDEKESKUSTELUSSA	23
3.1	Mielipide ja sen vuorovaikutuksellinen rakentaminen	24
3.1.1	Mielipiteen ja jaetun perspektiivin neuvottelu	24
3.1.2	Yhteisymmärrykseen pyrkiminen	26
3.1.2.1	Saman- ja erimielisyyden ilmaiseminen	26
3.1.2.2	Mielipiteenilmaisun varovaisuus yhteisymmärrykseen pyrittäessä	31
3.2	Interpersonaaliset suhteet mielipiteenilmaisussa	32
3.2.1	Interpersonaaliset suhteet kattokäsitteenä	32
3.2.2	Mielipiteenilmauksen muokkaus vuorovaikutuksessa	36
3.2.3	Kasvot mielipidekeskustelussa	40
4	TUTKIMUSASETELMA	44
4.1	Tutkimuskysymykset	44
4.2	Aineisto ja sen käsittely	45
4.3	Analyysimenetelmät	50
4.4	Analyysinäkökulmat	53
4.4.1	Mielipidekeskustelun rakenteellinen järjestyminen	53
4.4.2	Kielelliset keinot puhujien orientoitumisessa keskustelun interpersonaalisiin suhteisiin	58
5	EMPIIRINEN ANALYYSI	62
5.1	Alkeistason ei-syntyperäisen suomenpuhujan ja syntyperäisen suomenpuhujan keskustelut	62
5.1.1	Keskustelu 1: EM2–SM1	62
5.1.1.1	<i>Esimerkki 1</i>	63
5.1.1.2	<i>Esimerkki 2</i>	69
5.1.2	Keskustelu 2: EN2–SN1	75

5.1.2.1	<i>Esimerkki 3</i>	76
5.1.2.2	<i>Esimerkki 4</i>	80
5.1.3	Tiivistelmä ja pohdinta	86
5.2	Keskittason ei-syntyperäisen suomenpuhujan ja syntyperäisen suomenpuhujan keskustelut	88
5.2.1	Keskustelu 3: VN4–SN2	89
5.2.1.1	<i>Esimerkki 5</i>	89
5.2.2.2	<i>Esimerkki 6</i>	96
5.2.2	Keskustelu 4: VM4–SM2	102
5.2.2.1	<i>Esimerkki 7</i>	102
5.2.2.2	<i>Esimerkki 8</i>	107
5.2.3	Tiivistelmä ja pohdinta	114
5.3	Edistyneen ei-syntyperäisen suomenpuhujan ja syntyperäisen suomenpuhujan keskustelut	116
5.3.1	Keskustelu 5: VM6–SM3	116
5.3.1.1	<i>Esimerkki 9</i>	117
5.3.1.2	<i>Esimerkki 10</i>	129
5.3.2	Keskustelu 6: VN6–SN3	137
5.3.2.1	<i>Esimerkki 11</i>	137
5.3.2.2	<i>Esimerkki 12</i>	143
5.3.3	Keskustelu 7: EM6–SM4	147
5.3.3.1	<i>Esimerkki 13</i>	147
5.3.3.2	<i>Esimerkki 14</i>	152
5.3.4	Keskustelu 8: EN6–SN4	160
5.3.4.1	<i>Esimerkki 15</i>	160
5.3.4.2	<i>Esimerkki 16</i>	165
5.3.5	Tiivistelmä ja pohdinta	170
6	TULOKSET JA PÄÄTELMÄT	172
6.1	Mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellinen rakentaminen ja puhujien keskinäinen adaptoituminen	172
6.2	Eritasoisten suomenpuhujien kielelliset keinot varioida mielipiteenilmaisua	177
6.3	Tutkimuksen arviointia	181
	KIRJALLISUUS	185

LIITE 1

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien kahdenvälisissä mielipidekeskusteluissa ilmenevää mielipiteiden vuorovaikutuksellista rakentamista. Analyysin keskiössä ovat yhtäältä ne kielelliset keinot, joilla puhujat muotoilevat mielipiteenilmauksensa, ja toisaalta se, miten puhujat rakentavat mielipiteenilmauksensa edellisten puheenvuorojen varaan ja miten he adaptoituvat toisiinsa ja hakevat yhteisymmärrystä. Mielipiteenilmauksen kielellisessä muodossa tarkastellaan sen ilmentämää ns. kategorisuuden astetta (esim. miten varmasti, suoraan ja yleistävästi se on ilmaistu ja missä määrin puhuja sitoutuu siihen). Puhujien mielipiteenilmauksia tarkastellaan reaktioina toisiinsa ja selvitellessään, missä määrin, millaisissa konteksteissa ja miten puhujat adaptoituvat toisiinsa ensinnäkin sisällöllisesti keskustelun perspektiiviä säätelemällä ja toiseksi mielipiteenilmaustensa kategorisuuden astetta modifioimalla. Mielipiteenilmausten kielellisen muodon katsotaan sekä heijastavan että rakentavan puhujien interpersonaalaisia suhteita (Halliday 1973) eli puhujien orientoitumista itseensä, puhukumppaniinsa ja keskinäiseen yhteyteensä. Mielipidekeskustelun rakentamista, kategorisuuden asteen variointia ja puhujien keskinäistä adaptoitumista motivoivana sosiaalisena voimana nähdään puhujien ns. kompetenssi- ja kumppanuuskasvot, jotka liittyvät puhujiin yhtäältä relevanttien mielipiteiden esittäjinä ja toisaalta puhukumppanin huomioon ottavina keskustelukumppanina. Analyysissa kasvo-käsitteen (Goffman 1955/1967) rooli on kuitenkin rajattu pieneksi.

Mielipiteiden vuorovaikutuksellinen ilmaisu ja keskustelun interpersonaalisiin suhteisiin orientoituminen ovat osa puhujan ns. pragmaattista kielitaitoa, joka voidaan karkeasti ja alustavasti määritellä kyvyksi käyttää kieltä puhukumppani(t) ja puhetilanne huomioon ottaen. Kielitaidon kehittymistä tarkastellaan tässä tutkimuksessa poikittaistutkimuksen keinoin vertaamalla toisiinsa ja syntyperäiseen suomenpuhujaan kolmea kielitaidon tasoa (alkeis-, keski- ja edistynyt taso) edustavien ei-syntyperäisten suomenpuhujien kielellisiä keinoja muotoilla mielipiteenilmauksiaan. Tutkimuksen aineistona on kahdeksan kahdenvä-

listä vapaata keskustelua. Puhujien käyttämistä kielellisistä keinoista ei tehdä kvantitatiivisia laskelmia, mutta ilmiöiden yleisyydestä tehdään kuitenkin joitakin laadullisia arvioita, joiden vahvistamiseksi kuitenkin määrällinen analyysi on tarpeen.

Tutkimuksen lähtökohta on ollut empiirinen: sekä analyysin rakennejakso että useat keskeiset käsitteet on kehitetty ja määritelty aineistosta nousseiden havaintojen pohjalta. Empiirinen lähtökohta on tutkimusaiheen kannalta luonnollinen valinta, sillä tutkimukselle ei ollut löydettävissä läheisiä esikuvia. Tietääkseni ei-syntyperäisten kielenpuhujien toimintaa mielipidekeskustelussa ei ole kovin paljon aiemmin tutkittu – etenkin niin, että kielenoppimisen, mielipidekeskustelun rakentumisen ja puhujien interpersonaalisia suhteita kuvaavien kielellisten valintojen näkökulmia olisi yhdistetty toisiinsa.

Kehitetty analyysiote edustaa laadullista ja tulkinnallista vuorovaikutuksen analyysia, jossa spekuloidaan jossakin määrin puhujien tarkoituksilla ja pyritään myös selittämään ilmiöitä. Analyysiote nojaa ensi sijassa välikielen pragmatiikan tutkimusperinteeseen ja kieli-käsitykseen, vaikka vuorovaikutuksellinen näkökulmakin on mukana erityisesti puhujien keskinäisen adaptoitumisen ja keskustelurakenteen kuvauksen muodossa. Välikielen pragmatiikan ja etnometodologisen keskusteluanalyysin erilaisista metodologisista lähtökohdista huolimatta tutkimuksessa on hyödynnetty eritoten tutkimustuloksia mutta myös joitakin keskeisiä käsitteitä keskusteluanalyysista. Eri tieteenparadigmojen yhdistäminen on erilaisten lähtökohtaoletusten takia ongelmallista, mutta tarve siihen syntyi tässä tutkimuksessa siitä, että keskusteluanalyysin piirissä on välikielen pragmatiikkaa kattavammin tarkasteltu mielipiteenilmaisun kannalta keskeisiä keskustelun elementtejä, esimerkiksi keskustelun perspektiivin neuvottelua ja saman- ja erimielisyyden osoittamista. On myös huomattava, että eri metodologioiden eklektinen yhdisteleminen on tiedeyhteisössä parhaillaan varsin keskustelunalainen kysymys, jota yksittäinen tutkimus ei voi ratkaista ja johon ei yksiselitteistä ratkaisua liene edes olemassa.

Välikielen pragmatiikan piirissä on kehitetty analyysivälineitä, joilla voidaan kuvata kielellistä toimintaa varsin hämärärajaishalla pragmaattisten merkitysten alueella. Välikielen pragmatiikan tutkimukset ovat pitkälti olleet puheaktipohjaisia ja huolimatta siitä, että tarkasteltavat ilmiöt ovat olleet varsin vuorovaikutuksellisia, itse vuorovaikutuksen ja puhujien keskinäisen neuvottelun tarkastelu on pitkään ollut vähäistä. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat mielipiteenilmaukset ovat rinnastettavissa puheaktiin. Monista muista puheakteista poiketen mielipiteitä on kuitenkin välikielen pragmatiikassa tutkittu varsin niukasti. Mielipiteen ilmaisun rinnastaminen muihin puheakteihin (esim. pyyntöihin ja käskyihin) taas on ongel-

mallista siinä mielessä, että se on muodoltaan vapaampi ja normittamattomampi ja siten sen tilanteeseen sopivuuden arvioiminen on hankalampaa. Vuorovaikutuksellista näkökulmaa mielipiteenilmaisun tarkasteluun tuo se, että mielipide nähdään tietyistä sisäisistä ja yksilöön liittyvistä piirteistään huolimatta olennaisesti puhujien yhteistyönä rakentuvaksi, ja se, että puhujien mielipiteenilmauksia suhteutetaan paitsi heidän omiinsa myös puhekumppanin aiempiin ja tuleviin puheenvuoroihin. Näin on mahdollista seurata puhujien keskinäisen adaptoitumisen dynamiikkaa, joka on mielenkiintoista erityisesti siitä syystä, että monissa aiemmissä tutkimuksissa on raportoitu ei-syntyperäisten kielenpuhujien heikommasta kyvystä adaptoitua puhetilanteen vaatimuksiin. Kun aina näissä tutkimuksissa ei ole tarkasteltu puhujien vuorovaikutusta molempien osapuolten kannalta, on vuorovaikutuskontekstin merkitys adaptoitumiselle jäänyt helposti syrjään.

Vuorovaikutuksellisten näkökulmien yhdistäminen toisen kielen oppimistutkimuksiin ja pragmatiikkaan on kaikkiaan melko uutta, vaikka kielenkäytön sosiaalisten aspektien yhteyttä toisen kielen oppimiseen on pidetty esillä aiemminkin (ks. esim. Hatch 1978). Erityisesti viime vuosina kielenoppimisen tutkimuksen perusoletuksia on kyseenalaistettu ja keskusteltu uusista teoreettisista ja metodologisista ratkaisuista, joiden pohjalta kielenoppimisen ja kielenkäytön ongelmia voitaisiin tarkastella ottaen aiempaa paremmin huomioon puheen vuorovaikutuskonteksti (ks. esim. Firth 1990, Shea 1994, Piirainen-Marsh 1995a, Firth & Wagner 1996, Blum-Kulka 1997). Vaikka pragmaattista ja vuorovaikutuksellista kielinäkemystä yhdistäviä syntyperäisen ja ei-syntyperäisen kielenpuhujan keskustelua analysoivia tutkimuksia on jo jonkin verran julkaistu (ks. esim. Aston 1988, 1993, Shea 1993, 1994, Piirainen-Marsh 1995a), vuorovaikutusnäkökulman ja kielenoppimisen näkökulman yhdistävän tutkimusotteen kehittäminen on edelleen työlästä. Tämä tutkimus on väitöskirjaprojektin esivaihe, jossa kartoitetaan mielipiteen vuorovaikutuksellisen rakentamisen ja muokkaamisen kannalta relevantteja käsitteitä ja hahmotellaan analyysiotetta ja perustaa, jonka pohjalle tutkimuksen jatkovaihe voidaan rakentaa. Koska tutkimusasetelma on rakennettu varsin laajaksi, myös analyysiote on holistinen. Esimerkiksi kielellisten keinojen analyysissä pitäydytään tutkimuksen tässä vaiheessa holistisen tason luokituksissa.

Suomi toisena ja vieraana kielenä (S2) -tutkimuksen siteet kielenopetuksen käytänteisiin ovat olleet tiiviit, mikä on näkynyt mm. tutkimusaiheiden valinnassa. Suomen kielen oppimisen tähänastisessa tutkimuksessa on painottunut rakenteiden hallinnan selvittely (ks. katsausta alan tutkimuksiin Aalto et al. 1997). Aiemman, varsin selvästi muotokeskeisen analyysin rinnalle on viime vuosina tuotu kieliopin rakenteiden merkityslähtöisempi analyysi

(esim. Lauranto 1997) (ks. alan tutkimusten ja muiden julkaisujen bibliografia Suni et al. 1996). Myös oppijankielen pragmaattiset piirteet ovat viime vuosina olleet tutkimuksissa enenevästi esillä. Muikku-Werner (1995a, 1995b, 1996) on tarkastellut ei-syntyperäisten suomenpuhujien kykyä ymmärtää kielenkäytön pragmaattisia Aspekteja. Hän on myös verrannut syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien tapaa ilmaista eri puheakteja (pyyntöjä ja anteeksipyyntöjä) aineistonaan kansainvälisessä CCSARP-projektissa¹ kehitetyt kirjalliset diskurssintäydennystehtävät (Muikku-Werner 1992, 1996, 1997). Hyvättinen (1996) puolestaan on analysoinut oppijankielen pragmaattisia piirteitä analysoimalla aidon keskustelun kysymyksiä. Venäläisten suomenoppijoiden *no*-diskurssipartikkelin käyttöä taas on tarkastellut Kosola (1995). Kielenkäytön sosiaalista puolta on tutkittu myös haastattelututkimuksin, kun Mäkisalo (1987) ja Gore (1991) ovat selvittäneet kielenoppijoiden havaintoja ja ongelmia sosiaalisten normien ja käytänteiden hallinnassa.

Vuorovaikutustaitoihin kohdistuva tutkimus on suomi toisena kielenä -alallakin viime vuosina lisääntynyt, mutta vuorovaikutus tarkasteltuna molempien osapuolten kannalta on ollut vain harvoin tutkimuksen kohteena, vaikka tutkimusaineistona olisikin käytetty keskusteluja. Syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan vuorovaikutuksen ja kielenoppimisen näkökulmia on merkitysneuvottelututkimuksissaan yhdistänyt Suni (1991, 1993, 1994, 1995, 1996) ja vuorovaikutustaitojen omaksumista käsittelevässä tutkimuksessaan myös Kuukka (1996). Syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan keskustelun vuorovaikutuksen rakentumista ja kielenkäyttöä ilman selvää kytkeä kielenoppimiseen on puolestaan tarkasteltu seuraavista näkökulmista: institutionaalisen keskustelun erimielisyydenilmaisu ja kulttuuristen normien rikkominen (Kuruhila 1994, 1996), merkitysneuvottelut (Kuruhila 1995, Kurhila tulossa), puhelinkeskustelujen aloitukset ja lopetukset (Kuruhila 1996), koodinvaihto (Kalliokoski 1995) ja referoinnit keskustelussa (Hyvärinen 1996). Lisäksi Zaman-Zadeh (1996) on tarkastellut merkitysneuvotteluja ns. *lingua franca* -keskusteluissa, joissa keskustelun molemmat osapuolet ovat ei-syntyperäisiä suomenpuhujia.

Syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan mielipidekeskustelun ja siinä ilmenevien kielenhallinnan pragmaattisten piirteiden tarkastelu poikittaistutkimuksen keinoin pureutuu joihinkin kysymyksiin, joita ei S2-alalla ole aiemmin tutkittu: Ensinnäkin ei-syntyperäisten suomenpuhujien kielitaidon pragmaattisia Aspekteja ei aiemmin ole tutkittu vapaasta

---

¹CCSARP = Cross-Cultural Speech Act Realization Project, ks. tarkemmin Blum-Kulka, House & Kasper 1989 ja Muikku-Werner 1997.

puheaineistosta. Tämän tutkimuksen havaintoja voidaan kuitenkin suhteuttaa aiemmissa, kirjalliseen aineistoon perustuneissa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin. Koska tutkimus perustuu keskusteluaineistoon, voidaan ei-syntyperäisten suomenpuhujien adaptoitumista tilanteen ja puhekumppanin mukaan tarkastella aiempia tutkimuksia monipuolisemmin. Poikittaistutkimuksen keinoin on lisäksi mahdollista luoda kuvaa eritasoisten suomenpuhujien kielellisistä keinoista rakentaa mielipiteenilmauksiaan ja varioida niiden sävyä, mikä myös on uusi näkökulma alalla. Koko S2-alan kannalta tämä tutkimus kielen käyttötaitoa korostavana on muiden mukana omalta osaltaan vankentamassa yhteyttä kielen rakenteiden hallinnan ja aitojen kielenkäyttötilanteiden välillä.

Ei-syntyperäisen kielenpuhujan kannalta mielipidekeskustelun ja siinä ilmenevän interpersonaalisiin suhteisiin orientoitumisen tarkastelu on tarpeen erityisesti siitä syystä, että mielipiteiden ilmaiseminen on aikuisten puheessa keskeisimpiä arkielämän kielenkäytön funktioita, ja sen perusteella tehdään arvioita puhujan kyvyistä ja asenteista (vrt. Gumperz 1990: 227). Kielitaidon puutteista huolimatta ei-syntyperäisellä kielenpuhujalla on tarve välittää itsestään kuva toisaalta relevanttien mielipiteiden esittäjänä ja toisaalta yhteistyöhaluisena, puhekumppanin huomioon ottavana keskustelukumppanina. Tähän oppijoiden tarpeeseen myös kielenopettajat törmäävät tavan takaa opiskelijoiden valittaessa, että he eivät kykene ilmaisemaan ajatuksiaan suomeksi kuulostamatta yksinkertaisilta. Koska mielipidekeskustelu on vuorovaikutuksellista toimintaa, johon yhtäältä puhujien keskinäiset suhteet olennaisesti vaikuttavat ja jolla puhujat toisaalta suhteitaan rakentavat, on relevanttia tarkastella sitä, miten puhujat yhteistyössä rakentavat mielipiteitään ja adaptoituvat erilaisten kontekstipiirteiden mukaisesti.

Tutkimuksen teoreettisia ja käsitteellisiä lähtökohtia esitellään tarkemmin seuraavissa luvuissa: Luku 2 esittelee toisen kielen oppimisen tutkimuksen ja välikielen pragmatikan tutkimusperinnettä ja sen antia tälle tutkimukselle. Luvussa 3 tarkennetaan tämän tutkimuksen teoreettisia ja käsitteellisiä lähtökohtia määrittelemällä keskeiset käsitteet (esim. mielipide, jaetun perspektiivin neuvottelu, keskustelun interpersonaaliset suhteet ja kategorisuuden aste) ja esittelemällä niitä keskusteluvuorovaikutuksen näkökulmia, joita tutkimuksessa sovelletaan keskusteluntutkimuksen puolelta. Luku 4 esittelee tutkimusasetelman: tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset, käytettävän aineiston, analyysimenetelmät ja analyysinäkökulmat. Luvussa 5 analyysinäkökulmia ja -menetelmiä sovelletaan empiiriseen aineistoon. Luvussa 6 kootaan empiirisen analyysin tulokset ja suhteutetaan niitä aiemmissa tutkimuksissa tehtyihin havaintoihin sekä arvioidaan tutkimuksen antia.

2 PRAGMAATTINEN KIELITAITO TUTKIMUSKOHTENA

Tässä tutkimuksessa keskitytään yhteen pragmaattisen kielitaidon osa-alueeseen, mielipiteenilmaisuun ja siinä ilmenevään puhekuppanin ja puhetilanteen mukaiseen adaptoitumiseen. Siksi tutkimuksessa nojataan välikielen pragmatiikan alueella kehitettyihin käsitteisiin ja analyysivälineisiin. Välikielen pragmatiikka puolestaan nojaa toisen kielen oppimisen tutkimusperinteeseen. Tässä luvussa luodaan lyhyt katsaus näihin tutkimusaloihin ja niiden keskinäisiin suhteisiin. Erityisesti keskitytään kielenkäytön sosiaalisen ulottuvuuden ja vuorovaikutuksellisten aspektien näkymiseen tutkimusotteissa.

2.1 Toisen kielen oppimisen tutkimus: ajankohtaista keskustelua

Kielenoppimisen tutkimussuuntauksista erityisesti *välikielentutkimus* (ks. Selinker 1972, 1992) on ollut merkittävä kielenoppimisen pragmaattisen tutkimuksen kannalta, sillä isossa osassa ns. välikielen pragmatiikan tutkimuksia nojataan välikieliteorian piirissä esitettyihin oletuksiin ja esimerkiksi itse välikieli-käsitteeseen. Välikielentutkimus seurasi behavioristiseen kielenoppimiskäsitykseen nojannutta kontrastiivista analyysia ja kognitiiviseen oppimisteoriaan perustunutta virheanalyysia, jotka molemmat olivat sääntö- ja normikeskeisiä selvitellessään ei-syntyperäisten kielenpuhujien virheitä joko lähde- ja kohdekielen erojen näkökulmasta (kontrastiivinen analyysi) tai ylipäätään virheiden säännönmukaisuuksien etsien (virheanalyysi). Uutta välikielentutkimuksessa oli se, että huomio suunnattiin oppijan tuotoksesta ja siinä esiintyvistä poikkeamista hänen prosessointiinsa ja siihen, mitä hän jo osaa. Oppijankieli alettiin nähdä itsenäisenä, systemaattisena ja dynaamisena kielimuotona, jolla on omat lähde- ja kohdekielestä erilliset sääntönsä ja joka muuttuu jatkuvasti. Tutkimusten normatiivinen ote heikkeni, kun siirryttiin vertaamaan oppijankieltä syntyperäisten kielenpuhujien aitoon kielenkäyttöön standardikielen normin sijasta. Näiden kielimuotojen välisiä eroja

ei nähty enää välikielen puutteellisuuksina: kohdekielen näkökulmasta oppijan kielessä havaitut "virheet" kuuluvatkin luonnollisina ja välttämättöminä oppimisprosessiin. Siirtymä virheanalyysistä näin toisenlaisiin oletuksiin nojaavaan tutkimusotteeseen ei luonnollisestikaan ollut nopea vaan varhaisvaiheen välikielentutkimus oli edelleen hyvin virheanalyyttistä, mikä näkyy myös välikielen pragmatiikan tutkimuksissa. (Toisen kielen oppimisen tutkimuksen kehitystrendeistä ks. tarkemmin Larsen-Freeman & Long 1991.)

Kielenopetuksen tarpeet ovat aina vahvasti vaikuttaneet kielenoppimisen tutkimuksen tavoitteisiin ja tutkimusasetelmiin, vaikka välikielen näkökulman myötä päähuomio siirtyikin opettamisprosessista oppimisprosessiin (Larsen-Freeman & Long 1991: 5). Piiraisen-Marshin (1994: 214) mukaan opetuksen tarpeita ajatellen on tutkimuksissa pyritty tuottamaan selkeitä ja yksinkertaistettuja ohjeita ja normeja, joista olisi konkreettista hyötyä kielenoppijoille. Tämä on johtanut tutkimusten normatiiviseen ja sääntökeskeiseen suuntautumiseen, jolla on juurensa virheanalyttisessä tutkimusperinteessä. Kun tutkimuksissa on vielä keskitytty kielen rakenteisiin, erityisesti morfosyntaksiin, kielenoppimisen on varsin pitkään nähty perustuvan säännönmuodostukseen, vaikka erityisesti semantiikan ja pragmatiikan alueilla behavioristinen ja sääntökeskeinen oppimisenäkemys menettävät selitysvoimaansa – niitä kun on vaikea selkeästi säännöittää (Larsen-Freeman & Long 1991: 73–74). Kun kieli nähdään kompleksisena ja monitasoisena ilmiönä, tuskin voidaan ajatella sen omaksumisen perustuvan kovin yksinkertaisiin malleihin.

Kun toisen kielen oppimistutkimukset ovat alkaneet ulottua kielen rakenteiden lisäksi myös muihin lingvistisen ja kommunikatiivisen kompetenssin aspekteihin, on muun lingvistisen tutkimuksen mukana siirrytty sääntökeskeisyydestä yhä enemmän pohtimaan kielen ja puheen prosessointia kognitiivisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta. Välikieltäkään ei enää nähdä pelkästään oppijan kognitiivisena ja lingvistisenä systeeminä vaan myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti määriteltynä ilmiönä, jota voidaan tarkastella oppijan erilaisissa puhe-tilanteissa ja erilaisten puhekumppanien kanssa käymän vuorovaikutuksen kautta (Piirainen-Marsh 1995a: 55). Sosiaalisen näkökulman korostuminen näkyy mm. vuorovaikutuksellisempien tutkimusotteiden suosimisena erityisesti toisen kielen käyttöä käsittelevissä tutkimuksissa, joissa puhujien toiminnan tarkastelua irrallaan toisistaan ei enää automaattisesti nähdä mielekkäänä ja puhe-tilanteelle oikeutta tekevänä ratkaisuna. Kielenoppijoiden pragmaattisen kielitaidon tarkastelussa on siirrytty yhä enemmän tarkastelemaan puheaktia ja yksittäistä puheenvuoroa laajempia diskurssin jaksoja ja näkemään keskustelu ja siihen liittyvä intentioiden ja tulkintojen neuvottelu osallistujien omasta näkökulmasta (ks. tarkemmin seuraavista

alaluvuista). Niin ikään input- ja kommunikaatiostrategiatutkimuksissa painopiste on enenevästi siirtynyt syntyperäisen kielenpuhujan kielellisten mukautusten ja ei-syntyperäisen kielenpuhujan kielitaidon puutteista johtuvien kommunikaatiostrategioiden tarkastelusta siihen, miten puhujat yhteistyössä modifioivat interaktiota ja neuvottelevat merkityksistä (ks. esim. Varonis & Gass 1985, Suni 1995, Yule & Tarone 1991, Wesche 1994). Edelleen välikielen järjestymistä on tutkittu myös diskurssitasolla fokusoiden esimerkiksi vuoronvaihtokäytänteisiin, korjauskäyttäytymiseen, keskustelun avauksiin ja lopetuksiin sekä topiikin käsittelyyn (esim. Kalin 1994, Suni 1995, Kasper 1989, Kurhila 1996, Long 1983, Edmondson et al. 1989, Zuengler 1993). (Ks. seikkaperäinen tiivistelmä toisen kielen käyttöä koskevista ja syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien interaktiota käsittelevistä tutkimuksista Piirainen-Marsh 1995: 36–82.)

Samaan aikaan kun toisen kielen oppimisen tutkimuksessa on vaiheittain alettu siirtyä vuorovaikutuksellisempaan analyysiotteeseen, on myös alan tutkimusperinteiden kritiikki voimistunut (esim. Woken & Swales 1989, Piirainen-Marsh 1994, 1995, Firth & Wagner 1996, Wagner 1996). Kielenkäytön sosiaalisen ja diskurssipuolen laiminlyöminen on ollut yhtenä päähuomion kohteena. Esimerkiksi Firth ja Wagner (1996) luonnehtivat toisen kielen oppimistutkimusten diskurssi- ja kommunikaatiokäsitystä mekanistiseksi ja individualistiseksi. Tutkimusasetelmia on moitittu eksperimentaalisuudesta ja elisitoituun aineistoon nojaamisesta. Kun puhujat pannaan epäluonteisiin ja tosielämälle vieraisiin kommunikaatiotilanteisiin, eksperimentti helposti säätelee tuotosta ja luo keskusteluun epäsymmetriaa. Firthin ja Wagnerin (mts.) mukaan tutkimuksissa ei ole riittävästi pohdittu tutkimusasetelmien rajoituksia ja niiden vaikutusta puhujien tuotokseen, mikä on ongelmallista myös sikäli, että tulosten perusteella on tavattu hakea kielenoppimisen universaaleja piirteitä.

Niin ikään monia käsitteitä on kritiikeissä pidetty taustaoletuksiltaan ongelmallisina (Firth & Wagner 1996): Kategoriat *oppija* ja *syntyperäinen/ ei-syntyperäinen kielenpuhija* implikoivat, että kyseessä on homogeeninen joukko. Lisäksi niitä on pidetty etukäteiskategorisointeina, jotka leimaavat puhujan tuotoksen jo ennakolta kielteisesti. Erityisesti oppijuuden korostamisen on katsottu peittävän alleen muita potentiaalisesti relevanteja kategorioita ja sosiaalisia identiteettejä, jolloin tutkimuksessa helposti nojataan liiaksi etukäteiskategorioihin eikä onnistuta näkemään niitä vuorovaikutuksen piirteitä, jotka puhujat itse tekevät vuorovaikutuksessa relevanteiksi. Edelleen toisen kielen oppimisen tutkimusta on kritisoitu ongelmakeskeisyydestä, kun oppijavuorovaikutus monesti on jo etukäteen määritelty ongelmalliseksi (Piirainen-Marsh 1994, 1995a, Firth & Wagner 1996, Firth 1996). *Välikieli*-termi

puolestaan leimaa edistyneetkin ja oman kielitaitonsa tasoon "tyytyneet" välitilaan, jossa ikuisena tavoitteena on syntyperäisen kielenpuhujan kompetenssi. Keskityttäessä lingvistisiin puutteisiin ja kommunikaatio-ongelmiin ei välttämättä nähdä, että kielitaidon rajallisuus voi joskus olla myös keskustelun resurssi. Ongelmakeskeisyys on myös omiaan ideaalistamaan syntyperäisen kielenpuhujan kompetenssia ja asettamaan sen ei-syntyperäisen kielenpuhujan kannalta kohtuuttomaksi normiksi. Tämä onkin aiheuttanut keskustelua siitä, mihin ei-syntyperäisen kielenpuhujan tuotosta olisi mielekästä verrata (em. viitteiden lisäksi ks. esim. Anderson 1988, Zuengler 1989, Faerch & Kasper 1989). Natiivikompetenssin idealisoinnin on arvioitu vääristävän helposti kuvaa kommunikaatiosta, jonka olennainen osa väärinymmärrykset ja korjausjaksot ovat, riippumatta puhujien natiiviudesta. On myös esitetty, että kompetenssierot eivät välttämättä selitä oppijadiskurssin piirteitä (Firth & Wagner 1996).

Toisen kielen oppimistutkimuksissa siirtyminen vuorovaikutuskeskeisempään analyysiotteeseen on merkinnyt interaktion sosiaalisen ulottuvuuden korostumista aiempiin kielenoppimiskäsityksiin nähden. Vaikka kielenoppiminen luonnollisesti on myös kognitiivinen prosessi, sen sosiaalisia ulottuvuuksia ei voida väheksyä: pragmaattisen kielitaidon kehittymistä kuvaavat tutkimukset (esim. Kasper & Blum-Kulka 1993) ovat osoittaneet, että kielellinen sopeutuminen uusiin sosiaalisiin tilanteisiin ja sosiaalisten ja kulttuuristen merkitysten omaksuminen ovat olennainen osa kielen oppimista. On myös osoitettu, että monilla epäsymmetrisen keskustelun rakentamiseen liittyvillä kielenkäytön piirteillä, esimerkiksi kommunikaatiostrategioilla ja ymmärtämisvaikeuksien selvittelyllä on selviä yhtymäkohtia kielenkäytön sosiaalisen puolen, esimerkiksi kasvotyön, kanssa (Piirainen-Marsh 1995a). Siten niiden tarkastelu pelkkinä oppijavuorovaikutuksen ymmärrettävyyden ja järjestyneisyyden piirteinä yksinkertaistaa ilmiötä liikaa.

Tässä alaluvussa on lyhyesti esitelty toisen kielen oppimistutkimusten viimeaikaisia kehitystrendejä ja ajankohtaista metodologista ja käsitekeskustelua. Näihin alan polttaviin kysymyksiin tämä katsaus ei pyri ottamaan kantaa muuten kuin toteamalla, että keskustelu on osoitus siitä, että on ajankohtaista kehittää tutkimusotteita, joissa oppimisnäkökulma yhdistyy uudenlaisiin tutkimussuuntauksiin.

2.2 Pragmaattinen kielitaito – käsitteenmäärittelyä

Mielipiteenilmaisu vaatii tavallisesti puhetilanteen huomioon ottamista ja myös puhekumppaniin mukautumista. Siten se on osa sitä kielitaidon osa-aluetta, jota voidaan kutsua pragmaattiseksi kielitaidoksi. Kielitaidon mallintaminen on aina ongelmallista, ja eri kielitaitoteorioissa onkin päädytty hyvin erilaisiin dikotomioihin (ks. esim. Huhta 1993). Bachman (1990) esimerkiksi on luonut mallin, jolla hän pyrkii kielen rakenteen lisäksi selittämään sitä, miten kielellinen kompetenssi toteutuu kielenkäyttönä. Hänen mallissaan erotetaan toisistaan organisatorinen ja pragmaattinen kielitieto. Pragmaattinen tieto kielestä voidaan edelleen jakaa propositionaaliseen, funktionaaliseen ja sosiolingvistiseen tietoon, joista lähinnä kaksi viimeistä liittyvät tämän tutkimuksen kiinnostuksenkohteisiin. Kielen pragmaattisessa hallinnassa on Bachmanin mukaan kyse ensinnäkin kyvystä ymmärtää ja tuottaa ilmauksia, joilla on tietty tarkoitus (funktio), ja toisekseen kyvystä käyttää tilanteeseen sopivaa kieltä. Tilanteeseen sopivuus puolestaan on sensitiivisyyttä kielen eri varieteeteille ja rekistereille sekä idiomaattisuuden ja kulttuurisidonnaisten viittausten tajua. Oleellista pragmaattisessa kielen hallinnassa on siis kykyä käyttämään kieltä tilanteeseen sopivasti ja puhekumppani(t) huomioon ottaen. Määritelmässä on huomattavaa, että siinä ei oteta kantaa kieliopilliseen virheettömyyteen tai sanavaraston laajuuteen. Hyvinkin suppea tai kieliopillisesti epätarkka kielitaito voi siis olla pragmaattisesti hyvä tai tilanteeseen sopiva.

Kun tarkastellaan mielipidekeskustelua, on tarpeen määritellä pragmaattinen kielitaito nimenomaan mielipiteenilmaisussa tarvittavien taitojen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa keskeisiksi mielipidekeskustelua sturkturoiviksi käsitteiksi on nostettu saman- ja erimielisyyden ilmaiseminen, mielipiteenilmauksen kategorisuuden asteen osoittaminen ja puhujien keskinäinen adaptoituminen. Näihin käsitteisiin ja Bachmanin yllä esiteltyyn määritelmään nojaten pragmaattinen kielitaito voidaan tämän tutkimuksen tarpeisiin määritellä seuraavasti:

Pragmaattinen kielitaito on ensinnäkin kykyä **ilmaista** mielipiteensä ja saman- ja erimielisyyttä puhekumppaniin nähden niin, että **varioi** ilmaisussaan omaa **sitoutumistaan** sanottavaansa, ilmaisunsa **yleisyysastetta**, omaa ja puhekumppanin **etäisyyttä** arvioinnin kohteeseen ja ilmaisunsa **suoruutta**. Toiseksi se on kykyä **ymmärtää** vastaavia aspekteja puhekumppanin puheesta sekä **arvioida** niiden vaikutuksia vuorovaikutuskontekstissa ja **adaptoitua** halutessaan niiden mukaan.

Pragmaattista kielitaitoa ei kuitenkaan ole tarpeen nähdä pysyvänä, selvärajaisena ja aina voimassa olevana taitona vaan se voidaan nähdä tilannekohtaisena taitona, joka käy ilmi

tilannevaatimusten ja puhetilanteessa käydyn puhekumppanien välisen neuvottelun kautta. Sitäkin on siis tarkasteltava suhteessa vuorovaikutustilanteeseen ja puhujien keskinäiseen suhteeseen. Niinpä eri puhetilanteissa ja eri puhekumppanien kanssa keskustellessa samankin puhujan pragmaattisessa kielenhallinnassa voidaan nähdä erilaisia piirteitä.

2.3 Välikielen pragmaatiikan tutkimus

Kielenoppimisen ja oppijadiskurssin tutkimus, jossa on keskitytty siihen, miten ei-syntyperäiset kielenpuhujat selviytyvät erilaisista vuorovaikutustehtävistä ja -tilanteista sekä mukauttavat omaa puhettaan tilanteen sosiaalisten suhteiden mukaan, ovat jakautuneet kolmelle kielenoppimisen tutkimuksen alueelle: *Välikielen pragmaatiikan tutkimus* (interlanguage pragmatics) on selvittänyt lähinnä ei-syntyperäisten kielenpuhujien kykyä tuottaa tilanteisiin sopivia puheakteja (esim. pyyntöjä, ehdotuksia, kutsuja, kieltäytymisiä, anteeksipyyntöjä, valituksia, kohteliaisuuksia ja kiitoksia) sekä siinä ilmeneviä kulttuurienvälisiä eroja. *Kontrastiivisen diskurssianalyysin* keinoin on puolestaan pyritty löytämään ei-syntyperäisille kielenpuhujille tyypillisiä kielenkäytön ongelmia erilaisissa puhetilanteissa ja selittämään niitä lähdekielen ja -kulttuurin kautta. Viime vuosina tehdyissä *vuorovaikutuksen pragmaatiikan tutkimuksissa* on korostettu puhujien välisten sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen liittyvää neuvottelua ja suhteutettu kielenkäytön sosiokulttuurisia аспекteja välikielen tutkimukseen.

Toisen kielen pragmaattisen puolen oppimiseen keskittyvistä tutkimuksista on viimeisen kymmenen vuoden aikana laadittu jo varsin monia eri näkökulmiin painottuvia kirjallisuuskatsauksia (ks. esim. Wolfson 1989a, Blum-Kulka, House & Kasper 1989, Kasper & Dahl 1991, Kasper & Blum-Kulka 1993, Piirainen-Marsh 1995a, Kasper & Schmidt 1996, Blum-Kulka 1997). Tästä syystä en pyri laatimaan kattavaa alan kirjallisuuskatsausta vaan pikemminkin valottamaan muutamia tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä näkökulmia. Aloitan välikielen pragmaatiikan tutkimusperinteen lyhyestä esittelystä, minkä jälkeen tiivistän tutkimusten keskeiset tulokset siitä, miten syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien on todettu kielentävän puheakteja ja millaista puhujien keskinäistä adaptoitumista tutkimuksissa on havaittu.

2.3.1 Metodologisia lähtökohtia

Välikielen pragmatiikka on suhteellisen nuori tutkimusalue, jonka teoreettinen ja empiirinen perusta nousee yleisen empiirisen pragmatiikan ohella erityisesti kulttuurienvälisen pragmatiikan tutkimusperinteestä (Kasper & Blum-Kulka 1993: 4). Pragmatiikan eri osa-alueet menevät käytännössä päällekkäin, kun tutkimuksissa sovelletaan menetelmiä ja käsitteitä niin klassisista kielifilosofisista pragmatiikan teorioista (Grice, Austin, Searle) aina kohteliaisuus-teorioihin (esim. Brown & Levinson 1978/1987) ja empiirisen kulttuurienvälisen pragmatiikan näkökulmiin. Käytännössä välikielen pragmatiikka -termi näyttää vakiintuneen jonkinlaiseksi kattokäsitteeksi kielen pragmaattisten aspektien oppimisen tutkimuksille.

Tutkimusalan välikielen viittaavasta nimestä huolimatta alalla on keskitytty enemmän toisen kielen käyttöön (aktien ymmärtämiseen ja tuottamiseen) kuin varsinaisesti kielitaidon kehittymisen tarkasteluun esim. poikittais- tai pitkittäistutkimuksin² (Kasper & Schmidt 1996: 149–150, Kasper & Blum-Kulka 1993: 10). Keskeisenä analyysiyksikkönä ovat olleet puheaktit. Tutkimuksissa on pyritty selvittämään mm., millaisin strategioin ja kielellisin keinoin tietyt puheaktit realisoidaan ja ovatko käytetyt strategiat universaaleja, millaiset kontekstipiirteet vaikuttavat puhujien valintoihin ja millaisia eroja kontekstuaalisessa variaatiossa on eri kulttuureissa. Syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien tapoja tuottaa puheakteja on verrattu toisiinsa ja pyritty selittämään erityisesti ei-syntyperäisten kielenpuhujien pragmaattisten virheiden tai puutteiden syitä. (Ks. Blum-Kulka, House & Kasper 1989, Kasper & Schmidt 1996: 150.)

Tutkimukset ovat kanonisimmillaan perustuneet kolmeen aineistolähteeseen: oppijan välikielen tuotosta on verrattu vastaavaan lähde- ja kohdekieliseen aineistoon (Kasper & Dahl 1991: 225). Aineisto on ollut pitkälti elisitoitua: avoimia tai suljettuja roolileikkejä tai kirjallisia diskurssin täydennystehtäviä (aineistosta ja tutkimusmetodeista ks. tarkemmin Kasper & Dahl 1991). Vapaatkin keskustelut ovat yleensä olleet elisitoituja (esim. Nikula 1996), kun taas luonnollista keskustelua, joka tapahtuisi ilman tutkimusasetelmaakin, on käytetty niukemmin.

Analyysoitteen lähtökohta oletuksiin kuuluu, että puhujien toiminta on *tavoiteorien-*

---

²Poikittaistutkimuksissa (cross-sectional studies) tarkastellaan rinnakkain eritasoisia kielenoppijoita, ja pitkittäistutkimuksissa (longitudinal studies) taas seurataan samojen informanttien kielitaidon kehittymistä pidemmän jakson ajan. Tämä tutkimus selvittää pragmaattisen kielitaidon kehittymistä poikittaistutkimuksen keinoin.

toitunutta (ks. esim. Grice 1975, Brown & Levinson 1978/1987), merkitykset *kontekstisidonnaisia* (Kopytko 1995) ja kielenkäyttö ylittää kieleen systeeminä liittyvät rajat osoittaen siten *sosiaalisen* ulottuvuutensa. Sosiaalinen konteksti on tosin eri tutkimuksissa määritelty hyvin eri tavoin (viimeaikaisissa vuorovaikutuslähtöisissä tutkimuksissa enemmän puhujien neuvottelemana seikkana, aiemmissa tutkimuksissa tilanteen ulkopuolelta asetettujen esim. valta- ja etäisyysmuuttujien sanelemana). Puhujan tavoitteet käyvät ilmi hänen puheestaan, esimerkiksi pyyntö lingvistisesti puheaktiverbin avulla. Puhujan orientoitumista puhetilanteeseen ja puhekumppaniin tulkitaan sen perusteella, millaisten *pragmaattisten strategioiden*³ avulla tavoitteet tuodaan keskusteluun: hän voi esimerkiksi vahvistaa tai heikentää ilmauksensa sävyä (ks. esim. Held 1989). Välikielen pragmatiikassa puhujan strategianvalintaa on valtaosin tarkasteltu suhteessa kielelliseen kohteliaisuuteen,⁴ siihen, missä määrin puhuja pyrkii välttämään omiin tai puhekumppanin kasvoihin potentiaalisesti kohdistuvaa uhkaa. Taustalla olevia pragmaattisia strategioita edustavat pintatasolla *konkreettiset kielelliset keinot*, joita käytetään esimerkiksi *modifioimaan* ilmauksen (pragmaattista) sävyä haluttuun suuntaan (ks. esim. Nikula 1996) ja joiden avulla puhujien toimintaa tulkitaan.

Ei-syntyperäisten kielenpuhujien pragmaattista kielenhallintaa on siis tarkasteltu etupäässä puheakteista ja niiden kielennyksissä ilmenevästä orientoitumisesta puhujien keskinäisiin suhteisiin kielellistä kohteliaisuutta osoittamalla. Puheakteista eniten on tutkittu anteeksipyyntöjä ja pyyntöjä mutta myös valituksia, kiittämisiä, kutsuja ja kohteliaisuuksia (ks. koontia esim. Piirainen-Marsh 1995a: 27). Sen sijaan tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä mielipiteitä ja niihin liittyviä erimielisyyksiä on tutkittu tai tutkimuksin sivuttu varsin vähän (ks. kuitenkin Holmes 1986, Beebe & Takahashi 1989, Held 1989, Nikula 1996). Mielipiteet eroavat tutkituimmista puheakteista siinä, että ne esiintyvät vapaassa keskustelussa

---

³Strategisuuden korostaminen ei tarkoita sitä, että puhujat olisivat aina hyvin tietoisia kielellisistä ratkaisuksistaan ja niiden interpersonalisesta vaikutuksesta. Vaikka niistä voi tiedostua, niitä ei aina tuoteta tietoisesti vaan pikemminkin kulttuuriset normit sisäistäneen kielenkäyttäjän automaattis-tuneesti (ks. esim. Nikula 1996: 22).

⁴*Kohteliaisuus*-käsitteen käytössä voidaan nähdä eroja eri tutkimusten kesken (ks. myös Watts, Ide & Ehlich 1992). Tavallisimmin kohteliaisuus nähdään Brownin ja Levinsonin (1978/1987) määrittelemään tapaan karkeasti ottaen strategiseksi konfliktin välttämiseksi, jonka avulla puhujat suojelevat ja ylläpitävät omia ja toistensa positiivisia ja negatiivisia kasvoja. Osassa tutkimuksista sitä on tarkasteltu irrallaan vuorovaikutuskontestista, toisessa ääripäässä taas vuorovaikutuksen yhtenä voimavarana, jota tarkastellaan vuorovaikutuksen eri tasoilla aina kielellisistä valinnoista keskustelun rakentumiseen (vrt. esim. Piirainen-Marsh 1995a: 51). Kaikkiaan termin ongelmana voidaan pitää siihen arkikäsitteenä liittyvää normihakuisuutta ja arvoväritteisyyttä. Kohteliaisuutta ei ole nostettu tämän tutkimuksen avainkäsitteeksi, mutta sen alla tutkitut ilmiöt ovat kuitenkin pitkälti yhteisiä tähän tutkimukseen nähden.

varsin heterogeenisina ja ovat vaikeammin määriteltäviä ja rajattavia. Niiden ilmaisulle ei myöskään liene yhtä selviä kulttuurisia normeja eivätkä ne siten ole yhtä ennustettavia. Esimerkiksi mielipide voitaneen tulkita tilanteeseen sopimattomaksi vain melko äärimmäisissä tilanteissa, joita konflikteja kaihtavissa arkikeskusteluissa harvoin on. Siksi mielipiteiden rinnastaminen muihin puheakteihin voi olla hankalaa.

Vaikka välikielen pragmatiikan tutkimuskohteina ovat olleet hyvin vuorovaikutukselliset ilmiöt kuten kielellinen kohteliaisuus ja interpersonaaliset suhteet, vuorovaikutuksen näkökulma ei ole keskeisesti näkynyt analyysiotteissa. Keskeiset kielenkäyttöön vaikuttavat sosiaaliset tekijät on hahmotettu etupäässä kolminapaisesti: puhujien välinen valta, heidän keskinäinen etäisyytensä (tuttuuden aste) ja puhetoimintoon liittyvä kasvouhan riski. Kontekstitekijät on asetettu puhetilanteen ulkopuolelta eikä niitä välttämättä ole tarkasteltu puhujien lokaalisesti neuvottelemina vuorovaikutusilmiöinä. Pragmaattista kielitaitoa ei ole nähty tilannekohtaisena kielitaitona, jossa olisi otettu huomioon kontekstin kahtalainen rooli: tilanne- ja sosiokulttuurisena tulkintakehyksenä, jonka avulla osallistujat luovat yhteistä ymmärrystä keskustelusta, ja toisaalta puhetta kauttaaltaan muokkaavana kontekstina.

Vuorovaikutuksellisempi tutkimusote on kuitenkin vähitellen saanut pragmatiikan oppimistutkimuksissa jalansijaa, mikä voidaan havaita tutkimuksissa monella tasolla: Ensinnäkin aineistona käytetään aiempaa enemmän luonnollista puhetta (esim. Wolfson 1989b, Bardovi-Harlig & Hartford 1990, Fiksdal 1990), vaikka monissa tutkimuksissa keskusteluaineiston vuorovaikutukselliset piirteet on kuitenkin saatettu ohittaa keskittymällä vain jomankumman osapuolen tuotokseen ja jättämällä toinen jopa kokonaan huomiotta tai sitten tarkastelemalla heidän toimintaansa irrallaan toisistaan. Näin osallistujien omat merkitysten tulkinnat ovat saattaneet jäädä huomiotta. Toiseksi myös puheaktia laajempia diskurssin jaksoja on analysoitu ja analyysiyksikön ollessa puheakti sitä on tarkasteltu sen interaktiivisen rakentamisen ja puhujien välisen neuvottelun näkökulmasta (esim. Eisenstein & Bodman 1993, Bardovi-Harlig & Hartford 1990, Piirainen-Marsh 1995). Kolmanneksi on alettu tutkia pragmaattisten ilmiöiden yhteyksiä diskurssia jäsentäviin seikkoihin kuten vuoronvaihtoon (Fiksdal 1990), korjausjäsennykseen (Faerch & Kasper 1982), koherenssin merkitykseen puheen sekventoinnissa (Thomas 1983), keskustelun osallistumISRakenteeseen (Zuengler 1989, 1993) ja topiikin kehittelyyn.⁵ Samalla myös tutkimusmetodologia on muotoutunut

---

⁵Eri tutkimusparadigmojen rajat ovat varsin häilyvät, kuten jo edellä on ilmennyt. Kun puheen vuorovaikutuksellisia аспекteja on alettu korostaa ja kontekstin käsite alettu ymmärtää aiempaa laajemmin, pragmatiikan alalla tehtävien tutkimusten ala on laajentunut: perinteisen kohteliaisuusulottu-

eklektisemmäksi, kun laajennusta pragmatiikkaan on haettu esim. etnografiasta (esim. Bardovi-Harlig & Hartford 1990, vrt. myös Blum-Kulka 1997), diskurssianalyysistä (Edmondson et al. 1984, Kärkkäinen & Raudaskoski 1988), interaktionaalisesta sosiolingvistikasta ja etnometodologisesta keskusteluanalyysistä (Firth 1990, 1996, Shea 1993, 1994, Piirainen-Marsh 1995a, vrt. myös Blum-Kulka 1997: 59).

Suomi toisena ja vieraana kielenä (S2) -alalla pragmaattinen tutkimus on toistaiseksi ollut melko vähäistä. Se on keskittynyt suomenoppijoiden puheakteihin ja niistä etenkin käskyihin, kysymyksiin, pyyntöihin ja anteeksipyyntöihin (ks. esim. Muikku-Werner 1992, 1993, 1995a, 1995b, 1996, 1997; Hyvättinen 1996). Muikku-Wernerin tutkimuksissa aineistona on käytetty ensinnäkin lomakekyselyjä, joilla on selvitetty kielenoppijoiden kykyä ymmärtää ja päätellä kielenkäytön pragmaattisia merkityksiä (Muikku-Werner 1995a, 1995b). Toiseksi hän on soveltanut kuvitteellisiin tilanteisiin pohjautuvia kirjallisia diskurssin täydennys- tai tuottamistehtäviä (Muikku-Werner 1992, 1996, 1997), jotka ovat etupäässä perustuneet edellä mainitun kansainvälisen CCSARP-projektin elisitaatiolomakkeisiin, ja siten myös aineiston luokitus ja koodaus on tehty pääosin projektin konventioita noudattaen. Informantit ovat olleet useimmiten edistyneen tason suomenoppijoita, joiden tuotosta tai arvioista on verrattu syntyperäisten suomenpuhujien vastaaviin tuotoksiin.

Tämä tutkimus täydentää osaltaan aiempaa S2-alan pragmaattista tutkimusta ensinnäkin perustumalla vapaaseen puheaineistoon, jota ei tarkastella vain ei-syntyperäisten suomenpuhujien tuotosten ongelmien kannalta vaan yhteydessä vuorovaikutuksen rakentamiseen niin, että huomio kiinnitetään molempien osapuolten toimintaan. Toiseksi tutkimuksen ei-syntyperäiset suomenpuhujainformantit edustavat kolmea kielitaidon tasoa, mikä mahdollistaa kielitaidon kehittymisaspektin valottamisen. Kolmanneksi mielipide tarkastelun kohteena on uusi. Sitä myös tarkastellaan vuorovaikutuksellisen rakentamisen kannalta ja osana keskustelun topikaalista rakentumista.

---

vuoden rinnalla on alettu kiinnittää huomiota keskustelun rakentamiseen ja jäsentämiseen liittyviin ilmiöihin. Esimerkiksi Kasper ja Blum-Kulka (1993: 4) katsovat, että myös diskurssin säätely kuuluu välikielen pragmatiikan alaan. He tosin viittaavat tässä yhteydessä eksplisiittisesti pelkästään kommunikatiostrategioiden tutkimukseen, jota on yleensä pidetty pragmatiikasta erillisenä. – Nimeämistapojen ja erilaisten tutkimussuuntausten runsauden vuoksi tässä luvussa on päädytty käsittelemään kaikkia oppijavuorovaikutusta koskevia ja siihen pragmaattisia aspekteja yhdistäviä tutkimuksia välikielen pragmatiikka -otsikon alla.

2.3.2 Puheaktien kielentämiskeinot ja puhujien keskinäinen adaptoituminen

Välikielen pragmatiikassa ei siis ilmeisesti ole aiemmin sen paremmin suomen kuin muidenkaan kielten kannalta tutkittu mielipidekeskustelua omana diskurssityypinään ja sen interaktiivisen rakentamisen kannalta. Muutamissa tutkimuksissa on kuitenkin joko sivuttu tai tarkemminkin analysoitu myös mielipiteitä. Nikula (1996) on elisitoidusta vapaasta keskusteluaineistostaan tarkastellut syntyperäisten ja ei-syntyperäisten englanninpuhujien sekä syntyperäisten suomenpuhujien mielipiteitä, kysymyksiä ja erimielisyyden ilmauksia. Mielipide tai mielipidekeskustelu eivät kuitenkaan nouse hänen tutkimuksessaan avainkäsitteiksi, joita esimerkiksi tarkemmin määriteltäisiin, vaan mielipide toimii ensi sijassa puheaktina tai pragmaattisena aktina, jonka puitteissa pragmaattisen sävyn modifiointikeinoja analysoidaan. Mielipiteitä myös tarkastellaan suurella määrällä irrallaan toisistaan ja tukeutumatta analyysissa edeltäviin ja seuraaviin puheenvuoroihin. Näin puhujien keskinäinen neuvottelu ei tule analyysin kohteeksi eivätkä heidän lokaaliset tulkintansa puhetilanteesta näy analyysissa vaan mielipiteiden tilanteeseen sopivuutta arvioidaan ensisijaisesti analysoijan näkökulmasta mutta kuitenkin kontekstia hyödyntäen.

Analyysissaan Nikula (1996) on keskittynyt siihen, miten negatiivisen kohteliaisuuden strategioita käytetään mielipiteiden sävyn modifioinnissa sellaiseksi, ettei puhuja loukkaa puhekumppania tai uhkaa tämän kasvoja vaan ehdottomuuden asemesta ilmentää mielipiteisiin liittyvää neuvottelunvaraa (1996: 102). Hän huomauttaa (mts. 109), että mielipiteenilmaisussa myös puhujan omien kasvojen suojele voi olla keskeistä, mutta tämä puoli tulee vain niukasti esiin analyysissa. Hänen havaintojensa mukaan ei-syntyperäiset kielenpuhujat ilmaisevat mielipiteensä syntyperäisiä puhujia suuremmin. Natiivit yleensä pehmentävät kaikenlaisia voimakkaita mielipiteitä (mts. 106, 118): englanninpuhujat eksplisiittisin episteemisiin modifioijin ja suomenpuhujat lähinnä leksikaalisin varauksin ja epämääräistimin. Kiintoisaa on, että mielipiteenilmaisussaan natiivit suomenpuhujat käyttävät persoonaviitauksia natiivienglanninpuhujia vähemmän (mts. 118–119). Edelleen huomiota kiinnittää Nikulan havainto, että ei-syntyperäisten kielenpuhujien pehmentämättöminä esittämät vahvat myönteiset mielipiteet voivat myös kuulostaa jyrkiltä tai töykeiltä (mts. 108). Kaikkiaan ei-syntyperäiset kielenpuhujat adaptoituvat mielipiteiden ilmaisussa syntyperäisiä kielenpuhujia huonommin tilanteen vaatimuksiin, mikä näkyy siinä, että variaatio modifioivien ilmausten käytössä on oppijoilla sattumanvaraisempi ja suhde aktityyppiin ja tilannetekijöihin (esim. puhujien rooleihin) vähemmän strateginen ja harmoninen (mts. 105–106, 198).

Joissakin tutkimuksissa on sivuttu erimielisyyden ilmaisemista, mikä luonnollisesti on osa mielipiteenilmaisua, vaikkei tätä yhteyttä olekaan tutkimuksissa tuotu esiin. Erimielisyyden ilmaukset ovat Brownin ja Levinsonin (1978/ 1987: 66) kohteliaisuusteorian mukaan uhka puhekkumppanin positiivisille kasvoille. Vahvat kriittiset tai negatiiviset kommentit taas aiheuttavat kasvouhan negatiivisille kasvoille (ks. esim. Held 1989, Holmes 1986). Beebe ja Takahashi (1989) ovat autenttisista tilanteista tekemiinsä muistiinpanoihin nojaten raportoineet japanilaisten tavasta käyttää epäsuoria kysymyksiä erimielisyyden ilmaisussa. Nikulan (1996) keskusteluaineistossa erimielisyydet ovat harvinaisia – etenkin keskusteluissa, joissa on mukana ei-syntyperäisiä kielenpuhujia. Samoin kuin mielipidettä ei ole Nikulan tutkimuksessa tarkemmin määritelty myöskään erimielisyydenilmauksien tunnistamiskriteerejä ei ole tuotu esiin, mistä syystä on epäselvää, onko tutkimuksessa lainkaan kiinnitetty huomiota esimerkiksi implisiittisiin erimielisyyksiin. Tendenssi erimielisyyksien ilmaisussa on kuitenkin samansuuntainen kuin voimakkaissa mielipiteissä: ei-syntyperäiset suomenpuhujat ovat syntyperäisiä suurempia ja käyttävät vähemmän pragmaattisen sävyn modifioijia, minkä tulkitaan merkitsevän sitä, että he eivät kykene tekemään myönnytyksiä ja hakemaan yhteistä maaperää (mts. 126–127).

Välikielen pragmatiikassa on siis etupäässä keskitytty kulttuurisesti normitetumpiin puheakteihin kuin mielipiteisiin. Niiden kielentämiskeinoista on myös runsaasti tutkimustuloksia, joilla on enimmäkseen relevanssia myös tämän tutkimuksen kannalta. Ilmeisesti välikielen tutkimuksen virheanalyttisten juurien takia tutkimuksissa on painotettu oppijoiden tapoihin realisoida puheaktejaan syntyperäisistä kielenpuhujista poikkeavasti (Blum-Kulka, House & Kasper 1989: 10).⁶ Tutkimusten tuloksissa on havaittu lähinnä seuraavanlaisia eroja ja yhtäläisyyksiä syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien kesken: Molemmilla on havaittu olevan pääsy samoihin puheaktien realisointistrategioihin ja molempien on havaittu strategianvalinnassaan olevan sensitiivisiä sellaisille kontekstipiirteille kuin puhujien väliset valta- ja statuserot, puhujien tuttuuden aste sekä puheaktiin sisältyvä kasvouhan riski. Puutteet jopa edistyneen tason ei-syntyperäisten kielenpuhujien lingvistisissä, pragmaattisissa ja sosiokulttuurisissa tiedoissa kuitenkin näkyvät puheaktistrategioiden käytännön valinnoissa

---

⁶Tällaista vertailua on kritisoitu ja natiivimallia mielekkäämpänä ja reilumpana vertailukohtana on pidetty esimerkiksi kompetentin kaksikielisen kielitaitoa (Blum-Kulka 1991, ks. myös Piirainen-Marsh 1994: 222–223, 1995a: 42). On kuitenkin huomattava, että välikielen pragmatiikassa on enimmäkseen tavattu verrata oppijankieltä syntyperäisten kielenpuhujien vastaavissa puhetilanteissa tuottamaan aitoon kielenkäyttöön eikä aiemmalle virheanalyysille tyypillisesti standardikielen normiin. Näin on ainakin osin vältetty analyysiotteen normatiivisuutta.

ja erityisesti puheen mukauttamisessa vaihteleviin tilanteisiin ja sosiokulttuurisiin konteksteihin. (Kasper & Blum-Kulka 1993: 7.) Oppijoiden on havaittu esimerkiksi suosivan eksplisiit-
tisempiä ja pitempiä puheaktien modifiointikeinoja ja hallitsevan syntyperäisiä kielenpuhujia
suppeamman kirjon niitä. Heillä myös esiintyy tiettyjen keinojen ylikäyttöä. Erojen syntype-
räisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien välillä on siis raportoitu olevan sekä laadullisia
että määrällisiä. (Ks. esim. Faerch & Kasper 1989.)

Kaikkiaan kiistanalaisempia ovat sitten vaihtelevat tulokset syntyperäisten ja ei-
syntyperäisten kielenpuhujien suoruuseroista ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien tilanteeseen
sopimattomasta monisanaisuudesta (verbosity). Osassa tutkimuksista ei-syntyperäiset kielen-
puhujat ovat osoittautuneet syntyperäisiä kielenpuhujia suuremmiksi (esim. Bardovi-Harlig
& Hartford 1990, Nikula 1996: 225, Muikku-Werner 1997: 136), osassa taas merkittävää
eroa ei ole voitu osoittaa (esim. Piirainen-Marsh 1995a: 225). Suoruutta ei kuitenkaan tavalli-
sesti ole pidetty itsestäänselvänä oppijankielen piirteenä, vaan tutkimuksissa on spekuloitu
laajastikin erilaisilla potentiaalisesti vaikuttavilla tekijöillä aina psykologisista seikoista ja
yksilötekijöistä keskustelun rooleihin (ks. esim. Nikula 1996, Muikku-Werner 1997). Puheti-
lanteessa tarpeettomasta ei-syntyperäisten kielenpuhujien monisanaisuudesta ja ylipitkien
selitysten suosimisesta ovat raportoineet mm. Blum-Kulka ja Olshtain (1986), Faerch ja Kas-
per (1989) sekä Muikku-Werner (1996), joiden tutkimuksissa on käytetty aineistona diskurs-
sintäydennystehtäviä. Interaktionaalisemmasta aineistosta tätä käsitystä tukevia havaintoja ei
ole tehty (ks. esim. Eisenstein & Bodman 1993, Piirainen-Marsh 1995a), mistä syystä alkupe-
räistä havaintoa on arveltu aineiston provosoimaksi (ks. esim. Edmondson & House 1991,
Piirainen-Marsh 1995a: 41, Nikula 1996: 114).

Suomen kielestä saadut tutkimustulokset noudattelevat selvästi muista kielistä
tehtyjä havaintoja. Muikku-Wernerin lomakekyselyillä (1995a, 1995b) saamien tulosten
mukaan jopa edistyneen tason suomenoppijat ymmärtävät pragmaattisia merkityksiä (tulkit-
sevat implikatuureja) syntyperäisistä suomenpuhujista poikkeavasti. Suomea toisena kielenä
oppineet osasivat paremmin joitakin arkielämän fraaseja, mutta kaikkiaan formaalisti ja infor-
maalisti suomea oppineiden pragmaattisen merkityksen päättelyssä ei havaittu merkittävää
eroa. Tuottamistaidoissa taas syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien määrälliset
erot ovat useimmiten osoittautuneet pieniksi, mutta laadullisia eroja on löydetty runsaasti
(Muikku-Werner 1997: 125–141). Esimerkiksi kielenoppijoiden keinot varioida eri rekistere-
jä ovat syntyperäisiä suomenpuhujia niukemmat, vaikka he kyllä ovat tietoisia myös rekiste-
rin vaihtelun mahdollisuudesta. Syntyperäisistä poiketen he käyttävät paikoin kirjakielen

rakenteita. Idiomien ja luontevan fraasimaisuuden viljely on oppijoilla vähäisempää.

Suomen kielen ja muissa tutkimuksissa raportoitujen kielten väliset erot ovat Muikku-Wernerin (1997: 139–140) mukaan ainakin pyyntöjen ja anteeksipyyntöjen realisoinnissa enemmän frekvensseihin kuin sinänsä strategisiin valintoihin liittyviä. Kielellisiin keinoihin antaa oman leimansa se, että suomessa yhteen sanaan voidaan lähinnä liitepartikkeleiden ansiosta sisällyttää monia muita kieliä runsaammin pragmaattista tietoa. Syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenkäyttäjien välillä ilmeneviä eroja Muikku-Werner (1997: 133) on pitänyt osin yksilöllisinä ja osin pragmaattisen kielenhallinnan eroavuuksia osoittavina.

Siitä, miten pragmaattinen kielenhallinta eroaa eri kielitaidon tasoilla, on vain niukasti tutkimusta – suomen kielestä ei lainkaan (vrt. tutkimuskatsaus Kasper & Schmidt 1996). Koska tässä tutkimuksessa verrataan eritasoisia ei-syntyperäisiä suomenpuhujia toisiinsa ja myös syntyperäisiin suomenpuhujiin, aiempien poikittais- ja pitkittäistutkimusten tulokset ovat tälle tutkimukselle erityisen relevantteja. Kaikkiaan kielitaidon tasolla ei ole havaittu olevan yhteyttä puhujan käytössä olevaan puheaktien realisointistrategiavalikoimaan: syntyperäisillä ja ei-syntyperäisillä kielenpuhujilla kielitaidon tasosta riippumatta on siis nähty olevan sama strateginen varasto esim. pyyntöjen, kieltäytymisten ja anteeksipyyntöjen ilmaisussa, ja strategianvalinnassaan he myös ovat sensitiivisiä erilaisille kontekstitekijöille (ks. esim. Trosborg 1987; ks. myös Kasper & Blum-Kulka 1993: 7). Tosin tutkimusta ei toistaiseksi ole aivan alkuvaiheen kielenoppijoilta. Kielitaidon tasoon liittyviä eroja sen sijaan on löydetty toisen kielen lingvistisessä hallinnassa ja siinä suhteessa, missä määrin eri strategioita sovelletaan ja millaisissa konteksteissa: Pidempään kohdekielisessä maassa oleskelleet toisen kielen oppijat on todettu suoruuden ja positiivisen kohteliaisuuden osalta idiomaattisemmiksi kuin lyhyemmän ajan maassa oleskelleet (Olshtain ja Blum-Kulka 1985). Alkuvaiheen oppijoiden on havaittu käyttävän niukasti pyyntöä tukevia siirtoja, kun taas keski- ja edistyneen tason oppijoiden on todettu ylikäyttävän niitä, tosin hyvin pitkään maassa olleet lähenevät ilmauksen pituudessa syntyperäisiä kielenpuhujia (Blum-Kulka ja Olshtain 1986).

Trosborg (1987) on kolmea kielitaidon tasoa vertailevassa, roolileikkiaineistoon perustuvassa anteeksipyyntötutkimuksessaan havainnut, että modaalisuus on vaikea alue ei-syntyperäisille kielenpuhujille mutta että kielitaidon lisääntyessä myös pragmaattisten keinojen valikoima laajenee. Hän on myös nähnyt aikuisten vieraan kielen oppijoiden ja lasten anteeksipyyntöstrategioiden käytön kehittämisessä keskinäisiä yhteneväisyyksiä. Pitkittäistutkimuksia tehneet Schmidt (1983) ja Ellis (1992) ovat raportoineet, että alkuvaiheen oppi-

joilla analysoimattomat ja konventionaalistuneet rutiiniformulat ovat tavallisin oppijan resurssi. Alkuvaiheen keinot ovat myös ensisijaisesti leksikaalisia, ja niitä myös jossakin määrin ylileistetään. Oppijoiden oma produktiivisuus kuitenkin lisääntyi nopeasti ja alkoi osoittaa tuottamisen takana piilevää kielellistä analyysia. Niin ikään Boutonin (1992) tutkimuksessa on pitkäikäistutkimuksen piirteitä, sillä hän testasi kirjallisella testillä, miten syntyperäiset englanninpuhujat ja ei-syntyperäiset puhujat tulkitsivat tilannekuvauksiin liittyviä implikaatioita. Kahden eri testikerran välillä oli aikaeroa 4,5 vuotta. Ilmeni, että tuona aikana ei-syntyperäisten englanninpuhujien tulkinnat lähenivät syntyperäisten kielenpuhujien tulkintoja.

Kaikkiaan voidaan todeta, että aiempien tutkimusten tulokset toimivat vertailukohteenä tälle tutkimukselle siitakin huolimatta, että tutkituissa puheakteissa on merkittäviä tulkintaan vaikuttavia eroja. Todennäköisesti kuitenkin esimerkiksi puhujan liikasanaisuutta (esim. Blum-Kulka & Olshtain 1986) ei ole mielipiteenilmaisun yhteydessä mielekästä arvioida, sillä topiikin eri aspekteilla spekuloidessa mielipidekeskustelussa puheen ekonomisuus ei välttämättä ole kovin keskeinen tavoite. Edelleen mielipiteenilmaisussa ei liene samalla tavalla käytettävissä konventionaalistuneita rutiiniformuloita (vrt. Schmidt 1983 ja Ellis 1992) kuin esimerkiksi käskyissä ja pyynnöissä. Myöskään puhujien adaptoituminen valta- ja statuserojen sekä puhujien välisen etäisyyden mukaan ei ole tälle tutkimukselle keskeistä, sillä tutkimusasetelma on laadittu sillä tavalla symmetriseksi, että puhujien välillä ei ole valtaeroja. Myös tuttuuden aste on kaikissa keskusteluissa sama, sillä puhujat ovat toisilleen ennestään tuntemattomia. Puhujien sensitiivisyys puheaktiin liittyvälle kasvouhan riskille sen sijaan on tällekin tutkimukselle relevantti kontekstipiirre, vaikka kielellisen kohteliaisuuden ja kasvouhan käsitteillä ei tutkimuksessa operoidakaan, sillä kasvotyö, vaikkakin kapeasti rajattuna, nähdään puhujien toimintaa motivoivana sosiaalisena voimana (ks. tarkemmin lukua 3.2.3). Jälleen arkikeskustelun mielipide nähdäkseni poikkeaa konventionalisemmista ja normitetummista puheakteista siinä, että vuorovaikutuskontekstissa sen ilmentämä kasvouhka ei välttämättä tule kovin selvästi esiin, sillä puhujien liikkumavapaus mielipiteidensä muotoilussa ja erilaisiin tilannepiirteisiin sopeutumisessa on suurempi kuin transaktionaalisemmissa viestintätilanteissa.

Välikielen pragmatiikan keinoin on siis voitu osoittaa syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien välisiä kielenkäytön eroja, mutta kuten Kasper ja Blum-Kulka (1993: 12–13) toteavat, noiden erojen ja eri puhujien käyttämien erilaisten keinojen vaikutusta kom-

munikaatioon on välikielen pragmatiikan metodein vaikea osoittaa. Myös Nikula (1996: 197) on huomauttanut, että erot ns. ilmauksen pragmaattista sävyä modifioivien keinojen käytössä eivät välttämättä merkitse ongelmia menestyksekkäälle kommunikaatiolle.

Piirainen-Marsh (1994: 229) on korostanut, että otettaessa vuorovaikutus tutkimuksen lähtökohdaksi keskustelua pyritään lähestymään sisältäpäin havainnoiden osanottajien omia tulkintoja sen kulusta. Oleellista on, että vuorovaikutusprosessia tarkastellaan dynaamisena kontekstina, jota osallistujat itse luovat ja jonka mukaisesti he myös mukauttavat kielenkäyttöään. Seurattaessa syntyperäisen ja ei-syntyperäisen kielenpuhujan vuorovaikutusta yhteistoiminnan näkökulmasta myös mahdolliset pragmaattiset virheet nähdään suhteessa niiden aiheuttamiin seuraamuksiin ja siten niiden kommunikaatiiviseen merkitykseen. Puhujien kielelliset keinot eivät myöskään jää irrallisiksi, vaan ne näyttäytyvät osana laajempaa vuorovaikutuksen kontekstia.

Keskustelua interaktiivisen neuvottelun näkökulmasta tarkastelleissa tutkimuksissa onkin analysoitu joko puheaktien vuorovaikutuksellista rakentamista tai muuten laajempia keskustelujaksoja, jolloin huomiota on voitu kiinnittää keskustelujen tilannekontekstin speifeihin ja mahdollisesti hyvin yksilöllisiin piirteisiin. Niissä on havaittu, että puhujien tavat ilmaista puheakteja eivät olekaan erillisiä vaan pitkälti lokaalisessa puhetilanteessa neuvoteltuja. Puhujat siis toimivat yhteistyössä yhtäältä vaikuttamalla ja toisaalta adaptoitumalla toisiinsa, jolloin koko diskurssikonteksti vaikuttaa yksittäisten ilmausten ja aktien muotoiluun.

Esimerkiksi Eisenstein ja Bodman (1993) ovat tutkimuksessaan tarkastelleet kiittämisen puheaktia ja havainneet, että puhujat rakentavat sitä interaktiivisesti neuvotellen useiden vuorojen ajan. Mielenkiintoista tutkimuksessa on myös erilaisten aineistotyyppien vertaaminen: luonnollisissa keskusteluissa, kyselylomakkeissa ja roolileikeissä puheaktin kielen- nyskeinot olivat samoja, mutta vain roolileikit ja luonnolliset keskustelut paljastivat puhujien interaktiivisen toiminnan. Edelleen vain luonnollisessa keskustelussa puhujat reformuloivat sanottavaansa useita kertoja. Edistyneidenkin kielenpuhujien todettiin roolileikeissä ja luonnollisissa keskusteluissa tuottavan syntyperäisiin kielenpuhujiin nähden ja puheaktin funktion toteuttamisen kannalta kovin niukkoja vuoroja. Myös kulttuurisidonnaisilla arvostuksilla todettiin olevan vaikutusta puhujien kielellisiin ja strategiavalintoihin kiittämisen puheaktin tuottamisessa.

Vastaavaa adaptoitumista ja puheaktin (anteeksipyyntö ja valitus) interaktiivista rakentamista ovat havainneet myös Clyne et al. (1991) luonnollisia työpaikkakeskusteluja koskeneessa tutkimuksessaan. Myös he korostavat keskustelujen laajojen neuvottelujaksojen

analysoinnin tärkeyttä yksittäisten puheenvuorojen sijasta.

Syntyperäisen ja ei-syntyperäisen kielenpuhujan keskustelussa ilmenevää kasvotyötä tarkastellut Piirainen-Marsh (1995a) on niin ikään havainnut omasta roolileikkeihin perustuvasta aineistostaan, että esimerkiksi koko aktiviteetin luonne ja puhujien tavoitteidensa ilmaisussa käyttämät kielelliset keinot ovat pitkälti puhujien välisen neuvottelun muovamia. Tällainen yhteistyö toimii usein myös epäsymmetrisen keskustelun kielitaitoeroja ja potentiaalisia pragmaattisia virheitä neutraloivasti (vrt. myös Ericsson & Schultz 1982, Kreuz & Roberts 1993, Shea 1993)⁷. Piiraisen-Marshin (mts.) tutkimuksen keskeisenä tavoitteena oli kehittää analyysimalli, jossa puhujien ilmaustason kielelliset strategiat yhdistyisivät oppijavuorovaikutuksen laajempaan kontekstiin. Luomansa mallin avulla hän osoittikin, että kasvotyöstrategiat vaikuttavat keskeisesti oppijakeskustelun jäsentymiseen. Esimerkiksi epäsuoruus aiheutti neuvottelujen pitenemistä ja käsillä olevasta aktiviteetista poikkeavia välisekvenssejä. Kommunikaatiostrategiat taas eivät tutkimuksen mukaan ole vain osoituksia kielitaidon puutteista vaan liittyvät olennaisesti keskustelussa ilmenevään kasvouhkaan. Niin ikään ymmärtämisvaikeuksien havaittiin liittyvän kasvutyöhön, sillä paitsi että ne aiheuttivat kasvouhkaa, niitä myös peiteltiin kasvouhan välttämiseksi. Kielellisten ongelmien eksplikoimisen havaittiin joskus jopa syventävän keskustelun epäsymmetriaa.

Tiivistäen voidaan todeta, että vuorovaikutuksellisuuden korostaminen toisen kielen diskurssia kuvaavissa pragmaattisissa tutkimuksissa on johtanut tarpeeseen tarkastella rinnakkain lingvistisen tason strategioita ja diskurssin interaktiivista ohjaamista, mikä mahdollistaa aiempaa kattavamman näkökulman tutkittaviin ilmiöihin sekä auttaa myös hahmottamaan lingvistisen tason strategioiden kommunikatiivista merkitystä aiempaa holistisemmin. Koska tämän tutkimuksen keskeisenä tarkastelun kohteena on puhujien keskinäiseen adaptoitumiseen liittyvän dynamiikan selvittely, esimerkiksi mainitut puheaktien interaktiivista rakentamista tarkastelleet tutkimukset ovat tälle tutkimukselle relevantteja. Metodologisesti tämä tutkimus kuitenkin poikkeaa monista muista keskustelun vuorovaikutusluonnetta korostavista tutkimuksista siinä, että tässä ei sovelleta keskustelun vuoro vuorolta etenevää, tiukan sekventiaalista analyysia.

---

⁷Toisaalta Shean (1993: 39, 1994: 377) mukaan syntyperäinen kielenpuhujakumppani ei aina vain laajenna ei-syntyperäisen kielenpuhujan kielellistä kompetenssia vaan voi omalla toiminnallaan myös rajoittaa sitä ja samalla puhekumppanin diskurssiasemaa. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos hän jatkuvasti täydentää puhekumppanin tuotoksia, esittää tarkentavia kysymyksiä ja tarjoaa vastauskandidaatteja, sillä näin hän osoittamastaan solidaarisuudesta huolimatta estää puhekumppaniaan tuottamasta täyttä, pitkää puheenvuoroa.

3 VUOROVAIKUTUKSELLISUUS MIELIPIDEKESKUSTELUSSA

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksen teoreettisia ja käsitteellisiä lähtökohtia, joita sovelletaan mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellisuuden analyysiin. Luku ei ole tarkoitettu kattavaksi kirjallisuuskatsaukseksi, vaan siinä esitellään ja määritellään niitä aiempien tutkimusten näkökulmia ja käsitteitä, joihin tässä tutkimuksessa nojataan. Luvussa käsiteltävät näkökulmat perustuvat mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellisuuden seuraavanlaiseen määrittelyyn:

Mielipidekeskustelun **vuorovaikutuksellisuus** tarkoittaa tämän tutkimuksen kannalta sitä, että mielipiteiden rakentaminen tapahtuu keskustelijoiden yhteistyönä. Vuorovaikutustilanne ohjaa mielipiteen muotoutumista sekä **sisällöllisesti** että sen suhteen, millaisin **kielellisin keinoin** se ilmaistaan. Se, miten puhujat rakentavat mielipiteenilmauksensa puhekuomppanin edeltävän vuoron päälle ja millaisin kielellisin keinoin he muotoilevat mielipiteenilmauksensa, puolestaan heijastaa puhujien keskinäisiä **interpersonaalisia suhteita**. Suhteiden ylläpito ja muuttuminen näkyy edelleen siinä, miten puhujat keskustelun kuluessa **muokkaavat aiempia mielipiteenilmauksiaan**.

Tällaiseen mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellisuuden määrittelyyn nojaten luvussa käsitellään erityisesti seuraavia näkökulmia: 1) jaetun perspektiivin neuvottelemisen ja samanaikaisen erimielisyyden ilmaisu mielipiteen rakentamisessa ja 2) keskustelun interpersonaalisten suhteiden luominen ja ylläpitäminen mielipiteenilmausta vuorovaikutuksellisesti modifioimalla ja puhujien kasvoihin orientoitumalla.

3.1 Mieli-pide ja sen vuorovaikutuksellinen rakentaminen

3.1.1 Mieli-piteen ja jaetun perspektiivin neuvottelu

Kun mieli-pide otetaan yhdeksi tutkimuksen avainkäsitteeksi, on tarpeen määritellä, miten se erotetaan puheen virrassa muista toimintatyypeistä. Tutkimuksessa lähdetään siitä, että kaikki puhe on arvostuksia kantavaa ja siten kantaa ottavaa ja että eri toimintatyyppisiä (activity types) ei ole mahdollista jännöksettömästi erottaa toisistaan (ks. myös Hakulinen 1989: 41–53). Esimerkiksi kuvauksen ja sitä arvioivan mieli-piteen tai kannanoton rajaa on monesti vaikea nähdä (Pomerantz 1984b, Hutchby 1996: 44, Tainio 1993: 16–17, vrt. kuitenkin Goodwin & Goodwin 1987). Pomerantin (1984b) mukaan kuvauksessaan puhuja väistämättä ottaa kantaa myös kuvauksen tarkkuuteen, totuudellisuuteen tai täydellisyyteen, jolloin kuvausta ja arviointia ei voida yksiselitteisesti erottaa toisistaan. Kuvaus voidaan ilmaista totuutena tai faktana tai jatkumon toisessa ääripäässä epäilevänä. Implisiittinen evaluointi on kuitenkin aina läsnä.

Tutkimuksessa sovelletaankin hyvin laajaa mieli-piteen määritelmää: tutkimuksen kiinnostuksenkohteina ovat erilaiset *arviot, käsitykset ja mieli-piteet*, joita puhujat esittävät arvioidessaan jotain henkilöä, asiaa tai tapahtumaa. Mieli-pide osoittaa siis jonkinasteista tietämystä arvioinnin kohteesta. (Ks. myös Pomerantz 1984a: 57, Goodwin & Goodwin 1987: 6.) Mieli-pide nähdään vuorovaikutuksellisenä käsitteenä, jota rakennetaan koko topiikin käsittelyn ajan. Puhujilla on “sisäisesti” olemassa joitakin peruskäsityksiä topiikista, mutta se, mitkä topiikin aspektit nousevat keskustelussa esiin ja missä sävyssä topiikkia käsitellään, on puhujien välisen lokaalisen neuvottelun tulosta. Niinpä yksi puhuja saattaa eri keskusteluissa käsitellä samaa topiikkia paitsi eri painotuksin myös hyvin eri sävyssä. Mieli-pide ei siis ole stabiili, eikä sitä ole täysin valmiina olemassa, vaan keskustelutilanne konteksteineen ohjaa mieli-piteen muotoutumista: puhekumppanin reaktiot ohjaavat reformuloimaan, perustelemaan ja lieventämään tai vahvistamaan omia edellisiä mieli-piteenilmauksia (vrt. Button 1992: 220, Tainio 1993: 160). Mieli-piteillä ei myöskään ole jotakin myötäsyntyistä merkitystä, vaan niiden tulkinta neuvotellaan keskustelun kuluessa (ks. esim. Bilmes 1988: 162). Mieli-piteiden ilmaisu on siis keskustelu-, tilanne- ja puhekumppanikohtaista toimintaa.

Jotta käytännössä kävisi selväksi, milloin tutkimuksessa puhutaan mieli-piteestä neuvoteltavana yleiskäsitteenä ja milloin konkreettisista puheenvuoroista, käytetään puheen-

vuoron tasolla analyysissä teknisenä apuvälineenä käsitettä *mielipiteenilmaus*.⁸ Yksittäinen mielipiteenilmaus voi olla esimerkiksi väite, selostus tai kertomus. Mielipiteenilmaus puolestaan voi sisältää useita *lausumia*. *Ilmaus*-käsitettä käytetään viittaamaan yksittäisiin sanoihin ja fraaseihin, esim. *musta tuntuu* -ilmaus.

Mielipiteen ymmärtäminen edellä määritellyllä tavalla vuorovaikutukselliseksi käsitteeksi sopii erityisen hyvin tämän tutkimuksen aineistona oleviin arkikeskusteluihin, joiden tavoitteet ovat enemminkin interaktionaaliset kuin transaktionaaliset (ks. Brown & Yule 1983). Keskusteluissa käsiteltävät topiikit eivät useimmiten liity mihinkään asiantuntija-alaan vaan ovat varsin abstraktejakin mielipideaiheita, joiden suhteen absoluuttista totuutta ei ole olemassa ja joista puhujilla harvoin on varmoja käsityksiä.

Rakentaessaan mielipiteitä vuorovaikutuksessa puhujat neuvottelevat siitä, mikä on topiikin ja puhekuppanien taustatietojen ja orientoitumisen kannalta relevantti keskustelun yksityiskohtaisuuden tai relevanttien aspektien taso. Tämän neuvottelun kuvaamiseen on usein käytetty *perspektiivi*-käsitettä (esim. Graumann 1989, Linell & Jönsson 1991).

Linell ja Jönsson (1991: 75) määrittelevät perspektiivin puhujan tai puhujien tavallisesti implisiittiseksi orientaatioksi keskustelunaiheeseen. Puhujan perspektiivi perustuu yleensä hänen taustatietoihinsa, ja sitä käytetään ohjaamaan topiikkia tiettyyn suuntaan esim. fokuoimalla keskustelua joihinkin topiikin aspekteihin ja yrittämällä saada tiettyjä näkökulmia esiin ja mahdollisesti myös hyväksytyä keskustelussa. Topiikki on siis keskustelun aihe, jota voidaan lähestyä eri näkökulmista. Se, millaisia aspekteja puhujat tuovat topiikista esiin, heijastaa heidän perspektiiviään topiikkiin.

Rommetveitin (1987: 9) mukaan topiikin avaajalla on etuoikeus asettaa perspektiivi, jolla hän kutsuu puhekuppanin katsomaan topiikkia puhujan esittämästä näkökulmasta. Toisaalta tämä etuoikeus ei välttämättä johda tämän perspektiivin valintaan myöhemmän keskustelun pohjaksi, sillä puhekuppani voi omassa puheenvuorossaan olla ottamatta topiikin avauksessa asetettua perspektiiviä ja ohjata topiikkia muuhun suuntaan. Perspektiiviä muuttamalla voidaan esimerkiksi välttää erimielisyyden ilmaisua keskustelussa. Vaikka keskustelussa ei välttämättä pyritä tiukkaan samanmielisyyteen, keskustelijat hakevat kuitenkin perspektiivien yhteisyyttä – kuten Linell ja Jönsson (1991) huomauttavat, muuten tuskin voitaisiin edes puhua dialogista (vrt. myös Kotthoff 1993: 213).

---

⁸Tekstissä mielipiteen synonyyminä käytetään tautofonian välttämiseksi käsitettä *käsitys*, joka viittaa erityisesti mielipiteen "sisäisiin" aspekteihin. Puheenvuoron tasolla esiintyvän mielipiteenilmauksen synonyyminä käytetään puolestaan *arviota*.

Sillä, löytävätkö puhujat keskustelussa yhteisesti jaetun perspektiivin topiikkiin, on merkittävä vaikutus keskustelun kulkuun ja puhujien rooleihin siinä. Interaktionaalisesta ja sosiokulttuurisesta näkökulmasta syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien keskusteluja tutkinut Shea (1994) on havainnut, että jaetun perspektiivin löytäminen on yhteydessä keskustelun osallistumisrakenteeseen ja puhujien osallistumisoikeuksiin siinä. Osallistumisrakenteen puolestaan voi vaikuttaa keskeisesti siihen, millainen kuva erityisesti ei-syntyperäisistä kielenpuhujista syntyy kommunikoijina. Kuten Shea (mts.) toteaa, yhteinen perspektiivi ei kuitenkaan tarkoita täydellistä puhekuomppanin intentioiden ymmärtämistä vaan pikemminkin jaettua tulkintaa käsillä olevasta aktiviteetista.

Tiivistäen sanottuna tässä tutkimuksessa keskustelun perspektiiviä tarkastellaan siitä näkökulmasta, miten puhujat ottavat kantaa heidän maailmantietonsa kannalta relevanttiin perspektiiviin. Heille relevantti perspektiivi ilmenee siitä, mihin topiikin aspekteihin he puheenvuoroissaan fokuoivat ja millaiseen yksityiskohtaisuuden tasoon he suuntaavat topiikin käsittelyä. Keskustelun perspektiivineuvottelun dynamiikkaa voidaan seurata tarkkailemalla, miten puhujat puheenvuoroissaan adaptoituvat toistensa perspektiiveihin ja muokkaavat niitä yhtäältä muuttamalla fokuointia ja toisaalta modifioimalla mielipiteenilmaustensa sävyä.

Tämän tutkimuksen kiinnostuksenkohteiden näkökulmasta perspektiivien neuvottelu ja muokkaaminen heijastaa osaltaan sitä, miten puhujat keskustelussa pyrkivät yhteisymmärrykseen. Perspektiivin muokkaaminenhan voi liittyä esimerkiksi erimielisyyden välttämiseen. Tätä näkökulmaa käsitellen seuraavassa alaluvussa.

3.1.2 Yhteisymmärrykseen pyrkiminen

3.1.2.1 Saman- ja erimielisyyden ilmaiseminen

Mielipidekeskustelun rakentamisessa keskeistä on, miten puheenvuorot rakennetaan toistensa varaan ja miten siis puhujat osoittavat saman- tai erimielisyyttä edelliseen puheenvuoroon nähden. Saman- ja erimielisyyden ilmaiseminen on luonnollisesti ollut suosittu tutkimuskohde esimerkiksi keskusteluanalyttisissä (esim. Sacks 1987, Pomerantz 1984a, Hutchby 1996) ja argumentaatiotutkimuksissa (esim. van Eemeren et al. 1987). Pragmatiikassa sitä on

tarkasteltu erityisesti kohteliaisuusteorian näkökulmasta ja keskittyen varsinkin erimielisyyteen liittyvään kasvouhkaan (esim. Brown & Levinson 1978/1987).

Pragmatiikassa idealisoidulla konfliktittoman vuorovaikutuksen prototyypillä on pitkät perinteet alkaen aina Gricen (1975) maksiimeista. Myöhempi, aitoa vuorovaikutusta analysoinut tutkimus on kritisoinut tällaista lähtökohtaa ja osoittanut, ettei samanmielisyys aina ole interaktiossa odotettu reaktio (esim. Aston 1988). Keskustelussa saman- ja erimielisyyden ilmaisu liittyy myös koherenssin luomiseen ja keskustelun sekventiaaliseen rakentamiseen niin, että myöhempi puheenvuoro liittyy edelliseen. Keskustelunalyysissa saman- ja erimielisyyttä ei liitetäkään yksilön psykologisiin tai motivationaalisiin preferensseihin ja intentioihin, vaan niitä tarkastellaan keskustelun rakenteellisena ilmiönä. Saksin (1987: 59) mukaan yksi keskustelun peruspreferenssejä on samanmielisyyden suosiminen, jonka avulla keskustelussa on myös mahdollista välttää suoraa konfliktia.

Tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta relevanttia on tarkastella sitä, miten saman- ja erimielisyyden ilmaiseminen liittyy keskustelun interpersonaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen. Siksi topiikin käsittelyn pitkittäistasolla hahmottuva dynamiikka saman- ja erimielisyyden eri asteiden ja niiden kielellisten ilmaisukeinojen varioinnissa on tutkimuksen mielenkiinnon kohteena. Seuraavassa tarkastelenkin keskeisimpiä aiempien tutkimusten tuloksia, joihin tässä tutkimuksessa nojataan.

Saman- ja erimielisyys on usein yhdistetty preferenssin käsitteeseen (ks. esim. Sacks 1987), joka keskustelunalyysissa on yksi vuorojen rakentumisen peruseriaate (ks. esim. Heritage 1996).⁹ Samanmielisyyttä pidetään yleensä preferoituna ja erimielisyyden ilmaisemista preferoimattomana vuorona, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että samanmielinen toinen kannanotto ei välttämättä edellytä perustelujen esittämistä, kun taas ensimmäisen kannanoton kontrastointi niitä edellyttää (Pomerantz 1984a, Tainio 1993). Mm. Bilmes (1988: 175) on kuitenkin osoittanut preferenssi-käsitteen ongelmallisuuden ja korostanut, ettei saman- tai erimielisyyden preferenssiä voi määrittää pelkästään puheaktin perusteella, vaan myös tilannekonteksti on otettava huomioon. Myös Kotthoff (1993: 213) on osoittanut, että Pomerantzin (1984a) esittämät preferenssikäsitykset perustuvat sopuisiin keskusteluihin mutta eivät sellaisinaan päde riita- tai kiistatilanteissa. Pomerantzin (mts.) luettelemat preferoimattomuuden osoittimet ovat Bilmesin mukaan ennemminkin haluttomuuden osoittimia

---

⁹Käsite ei ole tämän tutkimuksen kannalta relevantteimpia, mutta kokonaiskuvan vuoksi tässä käsitellään lyhyesti joitakin näkökulmia siihen.

(reluctance markers). Bilmes (mts.) huomauttaa, että myös preferoidut vuorot voivat sisältää näitä signaaleja.

Sopuisissa, konflikteja ja provosointia kaihtavissa mielipidekeskusteluissa, jollaisia tämän tutkimuksen aineistona olevat keskustelut ovat, erimielisyys näyttää vaativan perusteluja, mutta silti sitä tuskin voidaan pitää suoralta kädeltä preferoimattomana. Mielipidekeskusteluissa puheenaiheet voivat olla monimutkaisia ja selkeästi mielipiteisiin, eivät niinkään puhujien erityisasantuntemukseen liittyviä, jolloin keskustelun yhtenä tavoitteena on usein pohtia erilaisia näkökulmia. Tällöin eriävien käsitysten esittely on mielipidekeskustelun diskurssityypin kannalta keskeistä. Siinä myös samanmielisille puheenvuoroille usein esitetään perusteluja.

Saman- ja erimielisyyden tulkinta ja erottaminen toisistaan ei monesti ole yksiselitteistä, sillä ne muodostavat jatkumon, jolla puhujat voivat olla eriasteisesti yksi- tai erimielisiä. Pomerantz (1984a) onkin luonnehtinut puheenvuoroja vahvoiksi, samanarvoisiksi ja heikoiksi eri- ja samanmielisyyden ilmauksiksi. Tällainen luokittelu on kuitenkin empiriassa varsin ongelmallista. Monissa tutkimuksissa puhutaan myös *samanmielisyydestä* ja *osittaisesta samanmielisyydestä*, *eksplisiittisestä* ja *implisiittisestä erimielisyydestä* (ks. esim. Tainio 1993, Kurhila 1994). Samanmielisyyttä, yhteisymmärrystä tai liittymistä edelliseen mielipiteeseen (aligning) voidaan ilmaista paitsi myöntävin partikkelein (esim. *joo*, *niin*) myös monin muin keinoin (Sorjonen 1997). Kangasharju (1996) ja Mazeland ja ten Have (1996) mainitsevat toiston¹⁰ ja puhekumppanin ilmauksen reformuloinnin keskeisimpiin keinoihin kuuluviksi. Jälkimmäisten mukaan (mts. 103–104) reformulointi¹¹ voi olla sisällöltään tiivistelmä tai tulkinta. Tässä mielessä reformulointi kertoo siitä, miten ensimmäinen mielipide on kuultu. Myös kertomus ja esimerkki voivat toimia liittymisenä edelliseen mielipiteeseen (ks. esim. Maynard 1989, Routarinne 1997: 152). Toisiinsa liittyvät kertomukset toimivat Maynardin (1989) mukaan myös yhteisten kokemusten ja läheisyyden osoittimina.

---

¹⁰Toistot on eri tutkimuksissa määritelty hyvin eri tavoin (ks. esim. Taronen & Yulen kommunikaatiostrategiatutkimus [1987], jossa myös reformuloinnit ja parafrasit on luokiteltu toistoiksi). – Puhekumppaniin liittymisen lisäksi toistoilla on vuorovaikutuksessa lukuisia muitakin tehtäviä. Esimerkiksi Andersenin (1993) mukaan toistojen avulla puhuja voi viivästyttää lopullista sitoutumistaan johonkin väitteeseen tai mielipiteeseen.

¹¹He tosin käyttävät Heritageä (1985) mukailen termiä *formulation*. Tässä tutkimuksessa *reformulointi*-käsitettä käytetään viittaamaan siihen, miten puhuja muotoilee uudelleen sekä omia että puhekumppaninsa ilmauksia ja puheenvuoroja.

Eksplisiittisen ja implisiittisen erimielisyyden erottaminen on olennaista, kun tarkastelun kohteena ovat puhujien keinot luoda ja ylläpitää interpersonaalisia suhteita. Eksplisiittinen erimielisyys tarkoittaa suoraa erimielisyyden ilmaisemista, joka esimerkiksi Tainion (1993: 171–174) havaintojen mukaan on arkikeskustelussa implisiittistä erimielisyyttä harvinaisempaa (muissa kuin argumentatiivisissa keskustelun jaksoissa).¹² Erimielisyyttä voidaan implikoida esimerkiksi sijoittamalla vastauksen paikalle erimielisyydestä vihjaavia elementtejä, esimerkiksi partikkeleita. Käytännössä implisiittinen erimielisyys on usein muotoiltu osittaiseksi samanmielisyydeksi esimerkiksi aloittamalla vuoro myöntävällä partikkelilla ja kontrastoimalla puhekumppanin puheenvuoroon nähden vasta yhteisymmärryksen signaalin jälkeen. Osittaista samanmielisyyttä voidaan osoittaa myös rajaamalla mielipiteenilmauksen perspektiiviä edellisessä vuorossa asetettua kapeammaksi ja fokusoida arviointi vain topiikin joihinkin aspekteihin (vrt. Drew & Heritage 1992: 34).

Erimielisyys-käsitteen rinnalla tutkimuksessa käytetään synonyymisesti *kontrastointi*-termiä, sillä lievempänä ilmaisuna se tavoittaa *erimielisyyttä* paremmin usein sangen implisiittistä erimielisyyden ilmaisua ja tuo myös esiin vastakkaisten aspektien esittelyn luonteenomaisuuden spekuloiivissa mielipidekeskusteluissa, joissa harvoin esiintyy suoranaista vastaan väittämistä. Pikemminkin esitetään puhekumppanin puheenvuoroon nähden rinnasteisia, kilpailevia tai vaihtoehtoisia näkökulmia. Erimielisyys ei siis välttämättä ole keskustelun haitta (vrt. institutionaaliseen keskusteluun, Kurhila 1994). Kontrastiivisuus ei mielipidekeskusteluissa ainakaan aina jarruta osapuolten kanssakäymistä, vaikka jonkinasteinen yhteisymmärrys onkin tavoitteena.

Puhujien pyrkimystä yhteisymmärrykseen kuvastaa se, että kontrastoivissa vuoroissa puhuja usein orientoituu ensin puhekumppanin näkökulmaan tai näkökulmien yhteisiin aspekteihin ja vasta sitten omaansa ja sen eriäviin piirteisiin (ks. myös Heritage 1988: 136–137). Tähän liittyen kontrastointia edeltää usein jokin yhteisymmärryksen signaali, esimerkiksi myöntävä partikkeli. Implisiittinen erimielisyys muotoillaan usein osittaiseksi saman- tai erimielisyydeksi, ja sille ovat tyypillisiä erilaiset vuoroa edeltävät ja vuoronsisäiset viivästyttämiset (esim. tauot, tarkistuskysymykset, toistot ja korjausaloitteet) (Pomerantz 1984a, Tainio 1993: 174–182, Tsui 1991).

---

¹²Syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien keskusteluja tutkinut Nikula (1996: 126–127) on niin ikään raportoinut erimielisyydenilmausten vähäisyydestä keskusteluaineistossa.

Erimielisyyttä ensimmäiseen mielipiteeseen nähden voidaan myös välttää monin keinoin. Puhuja voi tuottaa ambivalentin vastauksen tai suhtautua puheikumppanin mielipiteeseen uutisena ottamalla se vastaan esim. *ai, ahaa* tai *ai jaa* -partikkeleilla. Myös arvioinnin kohteen vaihtamisella voidaan välttää erimielisyyden ilmaisemista. (Tainio 1993: 176.)

Edellä kävi jo ilmi, että kontrastoiva vuoro vaatii yleensä perustelujen esittämistä (ks. myös Pomerantz 1984b: 615). Goodwin & Goodwin ovat osoittaneet, että se vaatii myös tietoonpääsyn (access) eksplikoimista (1992: 164–165). Heidän mukaansa tietoonpääsy voi olla suora (välitön) tai joiltakin osin rajallinen.¹³ Mielipidekeskusteluissa topiikit ovat usein sellaisia, että niiden arviointiin ei kenelläkään ole erityistä asiantuntijapääsyä. Keskustelun lokaalisella tasolla puhujat kuitenkin suhteuttavat toistensa asiantuntijuutta (lähinnä kokemuksen määrää) omaansa.

Pomerantzin (1984b) mukaan puhuja pyrkii erimielisyystilanteessa antamaan syitä, jotka vahvistavat hänen näkemystään asiasta tai sitten hän perääntyy ja toteaa varmasti vain sen, mihin hänellä on ensi käden pääsy. Tapauksissa, joissa puheenaihe on siinä määrin spesifi, että siinä voidaan jokseenkin selvästi erottaa oikea ja väärä, puhujat siis arvioivat, kumman tiedonlähde on uskottavampi.

Greatbatchin (1992) uutishaastatteluista tekemien havaintojen mukaan erimielisyys on usein alkuun selvempi, mutta sekvenssin kuluessa puhujat modifioivat perspektiivejään ja lähentyvät toisiaan. Puhujilla on tarve löytää yhteinen perspektiivi, vaikka täydellinen samanimielisyys tai puheikumppanin mielipiteen totaalinen muuttaminen ei useinkaan ole tavoitteena. Greatbatchin (mts.) mukaan erimielisyystilanteesta pyritään ulos ainakin neljällä eri keinolla: hivuttamalla topiikkia puheikumppanien jakamalle alueelle, perääntymällä oman tietoonpääsyn rajallisuuteen vedoten, tuottamalla puheenvuoron, jolla ei ole topikaalista sisältöä tai siirtymällä uuteen topiikkiin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että mielipidekeskustelun rakenteellista järjestymistä lähestytään tässä tutkimuksessa sen dynamiikan näkökulmasta, joka syntyy, kun puhujat neuvottelevat jaetusta perspektiivistä topiikkiin ja ilmaisevat saman- ja erimielisyyttä edellisiin puheenvuoroihin nähden.

---

¹³Goodwin & Goodwin (1992) puhuvat puhujan omasta kokemuksesta, puheen kautta saavutetusta tiedosta ja kulttuurisesta, puheyhteisön jäsenten ulottuvilla olevasta tiedosta. Käytännössä nämä tiedon tasot limittyvät keskustelussa toisiinsa. (Vrt. Labovin ja Fanshelin (1977) osin samantyyppiin luokitukseen.) Goodwin (1987) taas tarkastelee tietoonpääsyä siitä näkökulmasta, miten puhuja puheensa muotoilussa ottaa huomioon vastaanottajan suuntaamalla puheensa "tietävälle" tai "tietämättömälle" vastaanottajalle (ks. myös Seppänen 1997).

3.1.2.2 Mieli-piteenilmaisun varovaisuus yhteisymmärrykseen pyrittäessä

Yhteisymmärrykseen pyrittäessä mieli-piteenilmaisussa ilmenee usein myös rakenteellista varovaisuutta. Maynardin (1989: 91) mukaan mieli-piteen suora tuominen keskusteluun on interaktionaalinen riski. Hän onkin eristänyt keskustelusta sekvenssin, joka kuvastaa mieli-piteenilmaisun varovaisuutta ja strategisuutta. Hänen keskustelun rakenteellista järjestymistä kuvaava ns. PDS-sekvenssinsä (perspective-display sequence) esitellään tässä lyhyesti, koska se on tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen ja monin paikoin käyttökelpoinen tämänkin aineiston analyysissa.

PDS-sekvenssin avulla puhujat rakentavat mieli-piteitään toistensa varaan. Pelkistetyksi sanottuna puhuja A ei heti tuo omaa käsitystään topiikista keskusteluun vaan selvittää B:n kantaa puheena olevaan topiikkiin ennen oman mieli-piteensä ilmaisemista – näin erityisesti silloin, jos hän ennakoii potentiaalista erimielisyyttä ja pyrkii jo etukäteen pienentämään tulevaa mieli-pide-eroa. Tällöin hän esimerkiksi johtaa keskustelun välisekvenssiin, jonka avulla puhujat selvittävät tarkemmin yhteistä maaperäänsä ja mahdollista jaettua perspektiiviään topiikkiin. Puhuja B voi myös antaa hyvin ambivalentin vastauksen ja näin siirtää vastausvuoron takaisin kysyjälle, tai hän voi olla ottamatta vuoroa, jolloin hän pakottaa puhe-kumppanin joko selventämään kysymystään tai tuomaan oman mieli-piteensä. Kun puhuja A Maynardin mallissa välisekvenssin jälkeen sitten tuo oman mieli-piteensä keskusteluun, hän muotoilee sen niin, että se tukee myös B:n esittämää mieli-pidettä (vrt. myös Heritage 1988).

Tätä strategiaa käytetään Maynardin mukaan esimerkiksi tuntemattomien ihmisten arkikeskustelussa¹⁴ ja institutionaalisesti esim. lääkärin kertoessa diagnoosia potilaalle. Sekvenssin avulla puhujat orientoituvat toistensa identiteetteihin ja keskinäiseen suhteeseensa ilmaisten, keitä he ovat toisilleen ja mitä seurauksia noista identiteeteistä on vuorovaikutus-suhteelle. (Maynard 1989, 1991a, 1991b, 1992.) Maynardin mallin tiukka sekventiaalisuus heijastelee siinä mielessä ideaalisekvensseille tyypillisiä ongelmia, että prototyyppiä vastaavia sekvenssejä ei aineistosta kovin paljon puhtaana löydy.

Maynardin havainnoilla on kuitenkin runsaasti sovellusarvoa tämän tutkimuksen kannalta, sillä sekvenssi valaisee niitä keskustelun rakenteellisia aspekteja, joiden avulla mieli-pide voidaan keskustelussa ilmaista varoen ja puhekumppanin kontribuution varaan

---

¹⁴Vrt. viimeaikaisimpiin pragmatiikan alalla tehtyihin tutkimuksiin, joiden mukaan kasvotyö ei ole itsestäänselvästi tyypillisempää tuntemattomien kuin tuttujen ihmisten välisille keskusteluille (ks. Wolfson 1988, Nikula 1996: 179–182).

rakentaen. Mallissa yhdistyvät mielipide-käsitteen yksilölliset ja vuorovaikutukselliset piirteet: puhujilla on asioista joitakin perustavanlaatuisia käsityksiä, joita he haluavat tuoda keskusteluun, mutta mielipiteenilmaisun vuorovaikutuksellisuus tulee ilmi siinä, miten mielipiteenilmaukset rakennetaan puhekumppanin kontribuution varaan ja siten, että se tukee puhujien keskinäistä yhteen liittymistä.

3.2 Interpersonaaliset suhteet mielipiteenilmaisussa

3.2.1 Interpersonaaliset suhteet kattokäsitteenä

Halliday (1973) on jakanut kielenkäytön perusfunktiot kolmiksi: ideationaaliseen, interpersonaaliseen ja tekstuaaliseen funktioon. Hallidayn (1973: 66) mukaan kielen interpersonaalinen funktio liittyy toisaalta puhujan persoonallisuuden ja tunteiden välittämiseen ja toisaalta sosiaalisten suhteiden ylläpitoon kommunikaatitilanteessa, kun taas ideationaalinen funktio liittyy sisältöjen välittämiseen ja tekstuaalinen funktio rakentaa teksteistä koherentteja kokonaisuuksia. Mielipiteiden vuorovaikutuksellisen rakentamisen kannalta kielen interpersonaalinen funktio on tälle tutkimukselle keskeinen.

Puhujien interpersonaaliset suhteet toimii tutkimuksessa yleisen tason kattokäsitteenä, joka pitää sisällään ne mielipidekeskustelun piirteet, joilla puhujat orientoituvat itseensä, puhekumppaniin ja keskinäiseen yhteisyyteensä. Puhujien orientoituminen interpersonaalisiin suhteisiin näkyy mielipidekeskustelussa ensinnäkin niissä **kielellisissä keinoissa**, joilla puhujat muotoilevat mielipiteenilmauksensa, ja toiseksi siinä, missä määrin puhujat **adaptoituvat** toistensa mukaan ja muokkaavat mielipiteenilmauksiaan reaktioina toistensa puheen-vuoroille. Mielipiteenilmauksen kielellinen muoto heijastaa usein puhujan orientoitumista **itseensä**: Puhuja voi ensinnäkin varioida sitoutumistaan sanottavaansa esimerkiksi etäännyttämällä tai lähentämällä sitä suhteessa itseensä (esim. puhumalla omilla nimissään tai käyttämällä passiivisia tai generisiä ilmauksia) tai varioimalla sanottavansa varmuusasetta (varmuuden vahvistaminen tai lieventäminen). Hän voi myös etäännyttää tai lähentää itseään suhteessa arvioinnin kohteeseen (esim. pronomininvalinnat *me – ne*). Orientoitumista **puhekumppaniin** mielipiteenilmauksessa taas osoittaa se, miten puhuja asemoi puhekumppaninsa suhteessa arvioinnin kohteeseen. Tässäkin hän voi arvioida myös puhekumppaniaan

lähentämällä tätä arvioinnin kohteeseen tai etäännyttää puhekumppania arvioinnin kohteesta (esim. pronominivalinnat *te – ne*). Puhujien keskinäistä yhteyttä (*me*) mielipiteenilmaus voi heijastaa esimerkiksi puhujien samankaltaisuutta ja affiliatiivisuutta osoittamalla tai esimerkiksi *eikö*-kysymyksen avulla (esim. Goffman 1981, Maynard & Zimmerman 1984, Tuppurainen 1991, Luukka 1992a,b, 1994a,b).

Epäsuoremmin puhuja voi orientoitua sekä itseensä että puhekumppaniin varioimalla mielipiteenilmauksensa suoruutta ja yleistävyyttä. Suoruus (Blum-Kulka 1989) ymmärretään tässä suhteellisena ja kontekstisidonnaisena mielipiteenilmauksen piirteenä, ei kontekstista riippumattomana kohteliaisuuspiirteenä. Esimerkiksi mielipiteenilmauksen ambivalentti muotoilu voi toisaalta etäännyttää puhekumppania ja toisaalta heikentää puhujan sitoutumista sanottavaansa. Mielipiteenilmaus voi myös olla laajasti yleistävä, mikä yleensä vahvistaa puhujan varmuutta sanottavastaan, tai yleistävyydeltään rajattu, jolloin puhuja lieventää sanottavan varmuutta ja siten sitoutumistaan siihen.

Näiden kielenkäytön interpersonaaliseen puoleen liittyvien piirteiden vuorovaikutuksellisenä funktiona on usein osoittaa kielellistä kohteliaisuutta sekä sitoutumista puhekumppaniin ja viestiin, mistä syystä niitä tarkastelemalla on kuvattu erityisesti puheaktien modifiointia lievemmäksi tai vahvemmaksi. Kielellisiin keinoihin muokata ilmauksen (illokutionaarista) sävyä onkin usein tutkimuksissa viitattu *modifioija-* tai *modifiointi-*käsitteillä.¹⁵ Kielenkäytön interpersonaalista funktiota ilmentäviä kielen elementtejä on tutkimuksissa tarkasteltu eri tavoin rajautuen ja erilaisiin luokituksiin nojautuen. Luokitteluja on tehty sekä semanttisista että pragmaattisista lähtökohdista ja funktionaalisiin tai formaalisiin kriteereihin, mikä on luonnollisesti johtanut terminologiseen sekavuuteen (ks. kattavaa tiivistelmää englannin kielen osalta Nikula 1996: 34–55, myös suomen kielestä Luukka 1992a, 1995).

Suomen kielestä aluetta on tutkittu niukemmin. Kattavimmin eri keinoja on kuvannut Luukka (1992a) akateemisen metadiskurssin kuvausjärjestelmässään. Hän on jakanut

---

¹⁵*Modifiointi* terminä implikoi, että puhujalla on ensin mielessään jokin ydinpropositio, jota hän sitten muokkaa modifioivien ilmausten avulla. Tähän implikaatioon liittyy kaksi ongelmaa: ensimmäinen niistä koskee puheen prosessointia (tuottavatko ihmiset puhuessaan valmiita propositioita vai syntyvätkö ilmaistavat ajatuksetkin vasta puheen prosessoinnin tuloksena) ja toinen sitä, onko mielekästä ja voidaanko edes erottaa toisistaan lausuman ydininformaatio ja asenteisiin ja puhujien suhteisiin liittyä interpersonaalinen aines. Esim. Hakulinen (1989: 24) ja Luukka (1992a: 38) ovat kritisoineet käsitystä, että ilmauksen varsinainen sisältö, ns. propositio, voitaisiin irrottaa lausuman muusta sisällöstä. Ainekset, jotka ohjaavat ilmauksen tulkintaa ja osoittavat erityisesti puhujan asenteita ja tunteita puheenaihetta, puhekumppania ja -tilannetta kohtaan, ovat kommunikaation kannalta yhtä keskeisiä kuin ilmauksen “perusinformaatiokin”.

interpersonaalisiin funktioihin liittyvät kielen elementit pragmaattis-funktionaalisista lähtökohdista sisällöllisiin asenteisiin (varmuusasteen ja affektiivisen asenteen osoittimet) ja vuorovaikutuksellisiin asenteisiin (minän, sinän ja meidän esiin tuominen ja häivytyks). Niin ikään pragmaattisesta näkökulmasta on puolestaan Suojala (1989) kuvannut varmuusastetta ilmaisevia varauksia. Laajaa modaalisuuden aluetta taas on tutkittu etupäässä semanttisesti rajautuen muodollisiin tai semanttisiin perustein joihinkin sanaluokkiin tai lausetyyppeihin (ks. esim. Flint 1980, Orpana 1988, Kangasniemi 1992; semanttis-pragmaattisesti kuitenkin MATHALDI 1975).

Välikielen pragmatiikan alalla kielenkäytön interpersonaalisen funktion kielentämistä on tarkasteltu runsaasti. Kuten edellä on jo käynyt ilmi suomen kielen osalta tätä tutkimusta tehnyt Muikku-Werner (esim. 1997) on nojannut etupäässä CCSARP-projektin luokitusjärjestelmään. Niin ikään välikielen pragmatiikan näkökulmasta asiaa tutkinut englannin kielen tutkija Nikula (1996) on puolestaan pyrkinyt integroimaan aiempien tutkimusten luokituksia ja Östmanin (1987) ajatusta kehitellen luonut kuvausjärjestelmän, jossa näitä kielen keinoja on kuvattu pragmaattisen sävyn ilmentäjinä. Hän on jakanut ilmaukset eksplisiittisiin ja implisiittisiin modifioijiin, joista ensimmäiset (esim. modaaliset verbit ja adverbbit, syntaktiset keinot konditionaali, passiivi ja geneeriset ilmaukset) ilmaisevat melko selvästi, miten puhuja asennoituu viestiin ja missä määrin hän sitoutuu sen totuuteen ja tarkkuuteen. Ne osoittavat puhujan asennetta viestiä kohtaan ja edelleen välillisesti puhekumppania kohtaan. Implisiittiset modifiointikeinot (esim. *niinku, sillee, kyllä, melko, muka, kato*, liitepartikkelit ja prosodiset keinot) taas pyrkivät jäämään epämääräisiksi ja häilyviksi myös kontekstissa ja siten mahdollistavat monta tulkintatapaa. Niitä on Nikulan mukaan vaikeampi suhteuttaa ilmaustasoon, sillä ne näyttäisivät enemmänkin toimivan puhujien välisen suhteen osoittimina. Jako ei kuvasta selviä kategorioita vaan muodostaa pikemminkin jatkumon. Myöskin ilmausten lieventävät ja vahvistavat funktiot menevät päällekkäin: funktiot on tulkittava kontekstissaan, mutta aina ei ole edes mahdollista erottaa eri merkityksiä toisistaan. Kaikkiin jako eksplisiittisiin ja implisiittisiin modifioijiin on nähdäkseni enemmän formaalinen kuin funktionaalinen.

Tässä tutkimuksessa puhujien interpersonaalisia suhteita osoittavia kielenkäytön piirteitä arvioidaan eritoten suhteessa niiden ilmentämään kategorisuuden asteeseen ja siihen, miten puhujat keskustelun kuluessa adaptoituvat toisiinsa modifioimalla mielipiteenilmaustensa kielellistä muotoa, sen kategorisuuden astetta (kategorisuuden asteen käsitteestä ks. tarkemmin seuraavaa alalukua). Tutkimuksessa myös katsotaan, että puhujien kielelliset

keinot muotoilla mielipiteenilmauksensa ja heidän keskinäinen adaptoitumisensa yhtäältä heijastavat ja toisaalta luovat keskustelun interpersonaalaisia suhteita (vrt. Maynard ja Zimmerman 1984: 302).¹⁶ Samoin kuin keskusteluun ei tulla valmiiden mielipiteiden kanssa myöskään puhujien väliset suhteet eivät ole stabiileja vaan jatkuvan muutoksen alaisia.

Millaiset yhteydet puhujien interpersonaalisisilla suhteilla on sitten yhtäältä mielipidekeskustelun rakentumiseen (vrt. edellinen luku: jaetun perspektiivin haku ja saman- ja erimielisyyden ilmaiseminen) ja toisaalta konkreettiseen ilmaustason kieleen? Miten puhujien orientoituminen keskinäisiin suhteisiinsa näkyy keskustelun rakenteellisella tasolla ja kielellisten keinojen tasolla? Kuten edellä kävi ilmi, interpersonaaliset suhteet sekä muokkaavat vuorovaikutusta että kehittyvät interaktion vaikutuksesta. Mielipidekeskustelun rakentumisessa ne näkyvät ensinnäkin siinä keskustelun perustendenssissä, että puhujat pyrkivät hakemaan yhteistä perspektiiviä ja jonkinasteista yhteisymmärrystä. Toiseksi ne näkyvät siinä, miten puhekumppanin puheenvuorot (esim. kontrastoinnit) ohjaavat puhujaa muokkaamaan omaa aiempaa mielipiteenilmaustaan, esimerkiksi sen perspektiiviä tai kielellistä muotoa (puhujan sitoutumista sanottavaansa ja henkilökohtaista varmuutta siitä esimerkiksi leksikaalisesti modaalisiin ilmauksin tai syntaktisesti konditionaalilla; mielipiteenilmauksen yleistettyä vyyttä ja suoruutta esimerkiksi rajaamalla sen henkilökohtaiseksi mielipiteeksi tai pehmentämällä sitä modaalisiin ilmauksin). Kolmanneksi ne ilmenevät siinä, miten eksplisiittisesti tai implisiittisesti puhujat ilmaisevat saman- tai erimielisyytensä ja miten esim. erimielisyydenilmausta pehmennetään toisaalta rakenteellisin keinoin (esim. valmistelevat vuorot ja perustelut) ja toisaalta kielellisin keinoin (esim. kysymysmuotoisuus väitelauseen asemesta, konditionaalien käyttö, varmuusasteen lieventäminen modaalisiin ilmauksin).

Interpersonaaliset suhteet on siis tässä tutkimuksessa abstrakti kattokäsite, joka kattaa laajan kirjon puhujien suhteita luovia ja ylläpitäviä kielenkäytön piirteitä. Seuraavassa alaluvussa käsitellään tarkemmin kategorisuuden asteen käsitettä. Alaluvussa 3.2.3 puolestaan käsitellään sitä, mikä motivoi puhujia varioimaan mielipiteenilmaustensa kategorisuutta ja adaptoitumaan toistensa mukaan.

---

¹⁶Maynard ja Zimmerman (1984) sekä esimerkiksi Nofsinger (1991: 162–165) käyttävät termiä *sosiaaliset suhteet*, joka laajempaan käsitteenä kattaa myös interpersonaaliset suhteet.

3.2.2 Mielenilmauksen muokkaus vuorovaikutuksessa

Tämän luvun alussa todettiin, että mielipiteitä muokataan vuorovaikutuksellisesti sekä niiden sisällön että sävyn tai kielellisen muodon suhteen. Tässä tutkimuksessa niihin mielenilmauksen piirteisiin, jotka osoittavat puhujan tunteita, asenteita ja sitoutumista topiikkia, välitettävää viestiä, puhetilannetta, puhekumppania ja itseään kohtaan viitataan käsitteellä *kategorisuuden aste*¹⁷. Kategorisuuden aste ei ole stabiili käsite, vaan juuri keskusteluun liittyvän varovaisuustendenssin vuoksi puhujat neuvottelevat siitä koko keskustelun ajan ja varioivat sitä paitsi eri puheenvuoroissaan myös saman puheenvuoron sisällä. Puhekumppanit tunnustelevat toistensa perspektiivejä ja hakevat yhteistä perspektiiviä puhujiin, puheenaiheeseen ja puhetilanteeseen sopivaan kategorisuuden asteeseen. Kategorisuuden asteen muokkaamisessa ei siis välttämättä ole kyse niinkään puhujan henkilökohtaisten kuin vuorovaikutuksessa syntyvien asenteiden esille tuomisesta (vrt. Lehtinen 1997: 246).

Kategorisuus nähdään jatkumona, jonka vahvaa ja heikkoa¹⁸ ääripäätä ei voi tarkasti määritellä. Se ei myöskään ole absoluuttinen käsite, jonka suhteen voisi arvioida kaikki mielenilmaukset. Enemminkin se on apukäsite, jonka avulla voi havainnollistaa sitä, miten puhekumppanin edeltävä vuoro vaikuttaa puhujan seuraavan mielenilmauksen kielelliseen muotoon (esimerkiksi sen varmuuteen tai suoruuteen).

Mielenilmauksen kategorisuuden astetta arvioidaan kontekstisidonnaisesti. Tulkintaan sen vahvasta tai heikosta asteesta vaikuttaa se, 1) miten se asemoi puhujan ja puhekumppanin (etäännyttääkö tai lähentääkö arvioinnin kohteeseen tai toisiinsa) ja 2) miten se on kielellisesti muotoiltu suoraksi tai epäsuoraksi, varmaksi tai varmuudeltaan lievennetyksi, yleistettäväksi tai yleistettävyydeltään rajatuksi ja positiivista tai negatiivista suhtautu-

---

¹⁷Käsite ei liity etnometodologisen keskusteluanalyysin kategorisoinnin käsitteeseen, joka osin nojaa Saksin (1972) käsitteeseen "membership categorization" (ks. esim. Mazeland et al. 1995, Mazeland & ten Have 1996). Kategorisoinnin käsite olisi kaikkiaan hyödyllinen tälle tutkimukselle, mutta laajana näkökulmanvalintana se myös saattaisi johtaa koko tutkimusasetelman toisenlaiseen painotukseen kuin tässä on haluttu tehdä. Analyysiotteen kehittäminen siihen suuntaan tulee kuitenkin harkittavaksi tutkimuksen seuraavassa vaiheessa.

¹⁸Vahvan ja heikon kategorisuuden määrittäminen edellyttää oletusta neutraalista kategorisuudesta (0-kategorisuudesta) jatkumon ääripäiden välillä. Samalla se väistämättä implikoi, että vahva ja heikko kategorisuus on muokattu tuohon neutraaliin sävyyn nähden (kuten tekevät myös esimerkiksi ilmaukset *varmuuden lieventäminen* ja *vahventaminen*, [*pragmaattisen sävyn*] *modifointi*). Neutraalia astetta ei tutkimuksessa kuitenkaan pyritä määrittämään. Käsitteet toimivat analyysin *teknisinä välineinä* eivätkä niiden implikaatiot ydinpropositionaalisista neutraali-ilmauksista siten vastaa tutkimuksen taustaoletuksia.

mista ilmentäväksi. Kolmanneksi sen tulkintaan vaikuttavat sellaiset seikat kuin mielipiteenilmauksen pohjustaminen valmistelevin vuoroin, mielipidettä tukevien perustelujen esittäminen, puhujan tietoonpääsyn eksplikoiminen tai rajaaminen ja mielipidettä suhteellistavien lisäaspektien¹⁹ esittäminen. Lähtökohta kategorisuuden asteen määrittämisessä ei siis ole kieliopillinen eikä leksikaalinen vaan edellä mainittujen mielipiteenilmauksen piirteiden yhteissumma. Käytännössä useissa konteksteissa esimerkiksi hyvin suorana esitetty kriittinen tai negatiivinen mielipiteenilmaus antaa vaikutelman vahvasta kategorisuudesta. Toisaalta esimerkiksi varmana esitetty mielipide ei aina välttämättä ole vahvasti kategorinen, sillä vaikutelma vahvasta ja heikosta kategorisuudesta syntyy usein eri keinojen kombinoitumisesta.

Vahva kategorisuus on useissa tutkimuksissa tulkittu epäkohteliaisuudeksi tai tilanteeseen sopimattomaksi – tässä tutkimuksessa kategorisuuden asteita ei kuitenkaan arvoteta, vaan tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on enemmänkin kategorisuuden asteiden variaation dynamiikka keskustelussa: signaloivatko puhujat joissakin keskusteluissa kauttaaltaan vahvaa kategorisuutta ja joissakin taas heikkoa, onko puhujien puheenvuorojen ilmentämissä kategorisuudessa eroja ja millaiset vuorovaikutuksen piirteet ohjaavat modifioimaan mielipiteenilmausten kategorisuutta.²⁰ Analyysissä heikon kategorisuuden asteen tarkastelu painottuu vahvaan nähden, sillä kategorisuuden asteen modifioinnissa suunta on usein vahvasta heikompaan. Lisäksi heikon kategorisuuden asteen osoittamiseksi on enemmän tunnusmerkkisiä kielellisiä keinoja.

Kategorisuuden asteen käsite nojaa Nikulan (1996) välikielen pragmatiikan piirissä luomaan käsitteeseen *pragmaattisen sävyn modifiointi* (ks. myös lukua 3.2.1). Käsitteet menevät pääosin päällekkäin ja myös tulkintatapa on tutkimuksissa varsin yhtenevä, mutta käsitteiden määrittelyssä ja käytössä voidaan kuitenkin nähdä joitakin keskeisiä eroja. Nikula määrittelee pragmaattisen sävyn käsitteen seuraavasti (1996: 11–12):

“the use of words and expressions which, on the face of it, seem to add little in terms of content value to speakers’ utterances but which, nevertheless, are often important in that they help signal speakers’ feelings and attitudes to their messages, their coparticipants and the situation as a whole”.

---

¹⁹Mielipiteen lisäaspektilla tarkoitetaan seikkoja, jotka suhteellistavat esitettyä mielipiteenilmausta ja tuovat esiin puhujan olevan tietoinen myös sellaisista topiikin aspekteista, jotka ovat jopa ristiriidassa hänen oman mielipiteensä kanssa.

²⁰Tämän tutkimuksen aineiston kaltaisissa keskusteluissa puhujat useinkin muokkaavat mielipiteensä kategorisuutta puhekumppanin palautteen vaikutuksesta. Tämä ei luonnollisestikaan päde kaikenlaisiin keskusteluihin. Esimerkiksi väittelyissä ja riidoissa puhujat eivät välttämättä pyri yhteisymmärrykseen ja siten modifioi ilmauksiaan samaan tapaan.

Määritelmän mukaan pragmaattinen sävy siis osoittaa puhujan tunteita ja asenteita viestiä, puhekumppania ja puhetilannetta kohtaan. Koska kategorisuuden asteen käsitettä on kehitetty nimenomaan mielipidekeskustelussa tapahtuvan mielipiteenilmausten vuorovaikutuksellisen muokkaamisen näkökulmasta, sen määritelmässä hyvin keskeisenä seikkana on erityisesti puhujan orientoituminen itseensä, ei pelkästään puhekumppaniin, viestiin ja puhetilanteeseen. Näin kategorisuuden aste on määritelty funktioltaan jonkinvertaisesti pragmaattista sävyä laajemmaksi.

Omassa tutkimuksessaan Nikula (mts.) on rajannut tarkastelunsa lähinnä leksikaalis-fraseologisiin kielellisiin keinoihin, mikä on sopusoinnussa yllä olevan määritelmän kanssa. Tässä tutkimuksessa näkökulma on holistisempi ja tarkastelun kohteena laajempi kirjo kielellisiä ja vuorovaikutuksellisia keinoja, kun mielipiteenilmauksen kategorisuuden arvioinnissa kiinnitetään huomiota myös siihen liittyviin valmisteleviin vuoroihin, perusteluihin, mielipiteen lisäaspekteihin ja tietoonpääsyn eksplikointeihin. Yllä oleva pragmaattisen sävyn määritelmä ei kuitenkaan luontevasti kata niitä, koska ne eivät vain signaloivat puhujan tunteita ja asenteita vaan tuovat oleellisen lisän myös mielipiteenilmauksen (propositionaaliseseen) sisältöön. Seuraavilla esimerkeillä voidaan yhtäältä osoittaa tällaisten elementtien merkitys puhujan mielipiteenilmaukselle ja toisaalta nähdä, että ne toimivat kontekstissa myös sisällöllisesti, eivät vain asenteen osoittimina:

- (1) *joo he ((saksalaiset)) ovat hyvin KOva ihmisiä ja myöskin et he ovat epäi- epäilisiä - - epäileviä myöskin ja se ja se koskee öö mm mi- mitä tahansa asioita (VM4 – transkriptiota yksinkertaistettu)*
- (2) *eikun mä oon ollut hotellissa kol- eikun kaks kesää töissä ja ne saksalaiset ne vie KAIKKI mukaan että on tullut vähän semmonen tuntu että saksalaiset ei koskaan osta mitään ne vie #kaikki että# - - se on kyllä vähän niinkun mä en JAKsa niiden kanssa vähän että mutta kun mä ole käyny siellä saksassa se on VARmasti erilainen siellä - - että TOTtakai kaikki on vähän ERllainen kun ne matkustaa (EN6 – transkriptiota yksinkertaistettu)²¹*

Näytteessä 1 on runsaasti mielipiteenilmauksen kategorisuutta vahventavia piirteitä (yleistävyys, adjektiivivalinnat jne.); näytteessä 2 taas on monenlaisia kategorisuutta heikentäviä piirteitä, joista tietoonpääsyn eksplikointi ja mielipiteenilmausta suhteellistava lisäaspekti on

---

²¹Tällainen vuorovaikutuskontekstista irrotettu mielipiteenilmausten vertaaminen on luonnollisesti ongelmallista ja vääristävää, mutta vertaamista käytetään tässä osoittamaan lausuman ulkopuolisen modifioinnin merkittävyyttä.

lihavoitu. Nähdäkseni näytteen 2 mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentää kaikkein selkeimmin juuri mielipiteenilmausta suhteellistava lisäaspekti (jälkimmäinen lihavoitu), joka kyseenalaistaa koko mielipiteenilmauksen. Tietoonpääsyn eksplikoinnit ja lisäaspektit eivät siis kuitenkaan luontevasti istu Nikulan yllä olevaan määritelmään, koska ne tuovat oleellisen lisän myös mielipiteenilmauksen sisältöön, joskin samalla myös signaloivat puhujien tunteita ja asenteita.

Tässä tutkimuksessa suositaan käsitteitä *kategorisuuden asteen osoittaminen/ signalointi*. *Modifiointi-* ja *muokkaus-*termien käyttö rajataan konteksteihin, joissa puhuja saman puheenvuoron sisällä tai peräkkäisissä mielipiteenilmauksissa muokkaa ilmaisunsa kategorisuuden astetta ts. kahden konkreettisen puhunnoksen välillä on nähtävissä kategorisuuden asteen muutos. *Modifioiva ilmaus/ modifioija* -käsitteet ovat kuitenkin varsin vakiintuneita välikielen pragmatiikassa, joten on perusteltua käyttää niitä viitattaessa muihin tutkimuksiin ja referoitaessa niiden havaintoja.

Tässä tutkimuksessa keskeisimmät kategorisuuden astetta määrittävät seikat voidaan siis tiivistää seuraavasti:

- primäärinä analyysiyksikkönä on mielipiteenilmaus
- tulkintaan vaikuttavat 1) puhujan ja puhelukumppanin asemointi suhteessa arvioinnin kohteeseen ja toisiinsa, 2) mielipiteenilmauksen suoruus, varmuus, yleistävyys ja suhtautumisen ilmaukset sekä 3) puhujan esittämät perustelut, lisäaspektit ja tietoonpääsy (lähdekohtana eivät siis ole kieliopilliset eivätkä leksikaaliset piirteet)
- tulkittavissa kontekstisidonnaisesti, mutta heikkoa ja vahvaa ääripäätä ei voi tarkasti määrittää
- neuvotellaan kontekstissa lokaalisesti – voi varioida jopa mielipiteenilmauksen sisällä
- ei arvoteta kohteliaaksi tai epäkohteliaaksi kielenkäytön piirteeksi.

Tiivistäen voidaan todeta, että puhujien väliset interpersonaaliset suhteet näkyvät mielipiteiden vuorovaikutuksellisessa rakentamisessa ja siinä, millaisin kielellisin keinoin puhujat muotoilevat mielipiteenilmauksensa. Mielipiteenilmausten muokkaamista motivoi keskustelussa ilmenevä puhujien kasvotyö, jonka määrittelyä tämän tutkimuksen tarpeisiin käsitellään seuraavassa.

3.2.3 Kasvot mielipidekeskustelussa

Kasvotyö nähdään tässä tutkimuksessa taustalla olevana sosiaalisena voimana, joka motivoi tai ohjaa puhujat näkemään vaivaa interpersonaalisten suhteiden ylläpitämiseksi varomalla, puheikumppanin perspektiiviä tunnustelemalla, omaa perspektiiviään modifioimalla jne. Tutkimuksessa nojataan Goffmanin (1955/1967, 1956/1967) *kasvo*-käsitteeseen (face), joka ymmärretään ensisijaisesti sosiaalisena ja interaktionaalisena eikä niinkään yksilöä korostavana psykologisena käsitteenä²² (Goffman 1955/1967: 7, ks. myös esim. Piirainen-Marsh 1995a: 51, Lim 1994: 210). Goffmanin (mts. 7) sanoin:

“- face clearly is something that is not lodged in or on his body, but rather something that is diffusely located in the flow of events in the encounter and becomes manifested only when these events are read and interpreted for the appraisals expressed in them.”

Goffman (mts. 12) kuvaa kasvotyön tutkimista sosiaalisen interaktion liikennesääntöjen tutkimiseksi. Keskustelijat tekevät molemminpuolisesti kasvotyötä orientoitumalla sekä omiin että toistensa kasvoihin pyrkien ylläpitämään ja suojelemaan niitä. Itseen ja puheikumppaniin orientoituneen kasvotyön välillä vallitsee keskinäinen riippuvuus ja kasvotyötä voidaan tehdä samanaikaisesti kahdella tasolla: orientoituen sekä puhujan omiin että toisen kasvoihin (Goffman mts. 13–14). Tunnetuin kasvo-käsitettä soveltava malli on Brownin ja Levinsonin (1978/1987) kohteliaisuusteoria. Huolimatta viime vuosien laajasta kritiikistä (ks. esim. Held 1989, Ting-Toomey 1994) se on edelleen kattavin kommunikaation interpersonaalisia suhteita selittävä teoria.

Myös välikielen pragmatiikan tutkimuksissa on pitkälti nojattu Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteoriaan, minkä myötä tutkimuksen keskiössä on ollut kielellinen kohteliaisuus ja puhujien keskinäinen suhteidenhoito, erityisesti puheikumppanin kasvojen suojeleminen. Minä-orientoituneeseen kasvutyöhön on kiinnitetty vähemmän huomiota (minä-orientoitu-

---

²²Ks. kuitenkin Schegloffin (1988) kritiikki, jonka mukaan Goffman ei päinvastaisista väitteistään huolimatta irtaantunut yksilöllisistä ja psykologisista oletuksista. Schegloff kritisoi Goffmania myös mm. luonnollisen aineiston puutteesta, jolloin ei hänen mukaansa ole näyttöä siitä, ymmärtäväisivätkö interaktion osallistujat ilmaukset samoin kuin Goffman analyysissään. – Kasvojen käsitteen on myös usein katsottu huonosti sopivan keskusteluanalyysin empirisyysvaatimukseen. Keskusteluanalyttisissä tutkimuksissa kuitenkin käsitellään kasvutyöhön liittyviä vuorovaikutuksen piirteitä, mutta niitä ei määritellä tarkasti vaan usein käytetään hyvin arkikäsitteen tapaan esimerkiksi ilmauksia *cautiousness* 'varovaisuus', *discretion* 'tahdikkaus', *interactional caution* 'vuorovaikutuksellinen varovaisuus', *conventional standards of courtesy, propriety, tact, ethics, commonality etc.* 'kohteliaisuuden, sopivuuden, tahdikkouden, etiikan ym. konventionaaliset standardit' (ks. esim. Drew & Heritage 1992, Bergmann 1992, Clayman 1992, Jefferson & Sacks & Schegloff 1987).

neen kasvotyön laiminlyömisestä Brownin ja Levinsonin teoriaa on kritisoinut esim. Aronson (1991: 60). Mieli-pidekeskusteluja tarkastellessa syntyy kuitenkin vaikutelma, että ensinnäkin puhujan omien kasvojen suojeleminen on varsin keskeistä. Toiseksi on nähtävissä, että kohteliaisuuden huomioon ottamisen rinnalla myös puhujien kompetenttiuden osoittaminen on keskusteluissa tärkeää. Tutkimuksissa ei-syntyperäisen kielenpuhujan kielitaitoa on kuitenkin tarkasteltu enemmän interpersonaalisten suhteiden luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta kuin siitä näkökulmasta, millainen hän on mielipiteiden esittäjänä ja oman kompetenttiutensa osoittajana. Kuten Shimanoff (1994: 160) toteaa, kasvotyön käsite pitää sisällään myös kohteliaisuuden, mutta kohteliaisuus ei kata kaikenlaisia kasvotyötä. Puhujan kompetenttius on yksi niitä kasvotyön osia, jotka eivät nähdäkseni suoraan sisälly kohteliaisuuteen. Kompetenssinäkökulman relevanssiutta myös ei-syntyperäisen kielenpuhujan kannalta osoittavat esimerkiksi seuraavat tämän tutkimuksen edistynyttä kielitaidon tasoa edustavien informanttien kommentit:

- (1) EN5: - - et niikun (1) täytyy HAkea koko ajan mikä sana (toi siihen ihan) oikei et mä oon (.) joskus käyttänyt väärin sanat (.) tai sit niinku tietää et sanat ei (.) ei oo PARas vaihtoehto mut kun ei tuu mitään muu MIEleen et niinkun sanoo että LAISKA mut ei tarkota v- voi sanoo että ei oo motiivi #tai joku# nii että (1) ei aina tuu mielee mitä voi sanoo si- sen sijaan ja sit ne jotkut ihmiset (1) ei tykkää tai ei ymmärrä tai (jotain) - - ((litteraatiota yksinkertaistettu))
- (2) VM5: - - silloin kun vain istutaan jossakin ja puhutaan ihan muuten vaan (1) vaihdetaan muutamia sanoja silloin se on vaikeata kun minä oon aina venäjällä ollut tommonen että (.) minä oon joitain vitsejä keksinyt ja kertonut aina ja niin kuin le- leikkinyt sanoilla ja ja TOM- mosta asioista (.) asioita tehnyt mutta kun minä en täällä [pysty sitä tekemään]
- SM4: [nii joo se (.) se] joo (.) se keskustelu- niinku sen se ROoli (.) ei voi olla (samanlainen silloin) ei tietenkään joo ((litteraatiota yksinkertaistettu))

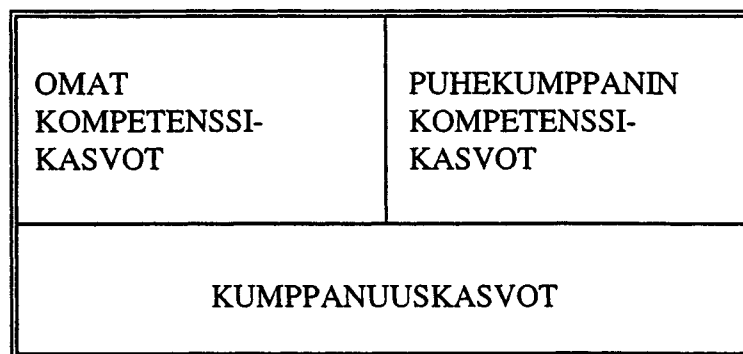
Kieltä heikosti taitava aikuinen haluaa vaatimattomallakin kielitaidolla olla vakuuttava ja vakavasti otettava mielipiteiden esittäjä ja keskustelukumppani. Toisaalta hän monista keskustelun esteistä huolimatta haluaa olla toisen huomioon ottava puhekumppani.

Mielipidekeskustelussa kasvot voidaan hahmottaa kaksidimensioiseksi: toisaalta puhujien kompetenssiin ja toisaalta puhujien keskinäiseen kumppanuuteen liittyväksi (vrt. Lim & Bowers 1991, Lim 1994: autonomy-face, fellowship-face ja competence-face).²³

²³Kompetenssikasvojen merkitystä ovat aiemmin korostaneet Lim & Bowers (1991) ja Lim (1994), jotka ovat kritisoineet Brownin ja Levinsonin teoriaa negatiiviseen kohteliaisuuteen keskittymisestä ja positiivisen kohteliaisuuden spesifioimisen laiminlyömisestä. He itse erottavat positiivisissa kasvoissa kaksi dimensiota: kompetenssikasvot eli puhujan tarve saada arvostusta kyvyilleen ja kumppanuuskasvot eli puhujan tarve olla hyväksytty.

Kompetenssikasvot liittyvät puhujan tarpeeseen tulla nähdyksi relevanttien mielipiteiden esittäjänä ja perustelijana. Mielipidekeskustelussa puhujan orientoituminen omiin kompetenssikasvoihinsa näkyy erityisen selvästi siinä, että mielipiteitä perustellaan ja omaa tietoonpääsyä korostetaan. Puhujat myös osoittavat omaa kompetenttiuttaan osoittamalla erimielisyyttä suhteessa toistensa mielipiteenilmauksiin ja tultuaan itse kontrastoiduiksi perustelevat näkökantojaan. Puhekumppanin kompetenssikasvoihin puolestaan orientoitutaan korostamalla hänen tietoonpääsyään ja kohtelemalla häntä topiikin parempana asiantuntijana sekä heikentämällä omaa tietoonpääsyä.

Kumppanuuskasvoihin orientoitutaan ensinnäkin korostettaessa puhujien yhteisyyttä ja liittymistä toisiinsa, toiseksi orientoituttaessa puhekumppanin näkökulmaan välttämällä loukkaamista, arvioimasta tai arvostelemasta häntä ja kolmanneksi välttämällä puhekumppanin autonomian uhkaamista esimerkiksi identifioimalla hänet johonkin ryhmään tai sitouttamalla hänet jonkin tietyn näkökannan edustajaksi ennen kuin hän on itse määritelty mielipiteensä. Puhuja orientoituu kumppanuuskasvoihin myös signaloidessaan yhteistyöhaluisuutta ja epävarmentaessaan mielipiteenilmaustaan implikoiden, että asiassa on neuvottelunvaraa. Kumppanuuskasvojen suojelun katsotaan ensisijaisesti liittyvän puhujien keskinäisen yhteisyyden luomiseen, jolloin minä- ja sinä-orientoituneisuus ovat läsnä limittäin eikä niiden erottaminen ole mielekäästä. Kompetenssi- ja kumppanuuskasvojen suhde voidaan hahmottaa kolmikentäksi:

Kasvotyön analysointi on aina varsin monitulkintaista ja hyvin monista vuorovaikutuskontekstin tekijöistä riippuvaista, mistä kertoo jo Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusmallin laaja kritiikki. Tulkinnessa yleensä väistämättä painottuu joko puhujan tai puhekumppanin näkökulma. Tähän ongelmaan törmättiin myös tässä tutkimuksessa pyrittäessä empiri-

sesti kehittämään ajatusta kompetenssi- ja kumppanuuskasvojaosta. Koska tutkimuksessa ei pyritä kehittämään kattavaa kasvotyön mallia ja koska kasvo-käsitteen operationaalistamisessa on aina myös yliselittämisen vaara, tutkimuksessa on tarkoituksena tehdä alustavia huomioita siitä, miten kompetenssi- ja kumppanuuskasvot voisivat osittain selittää mielipidekeskustelun interpersonaalisia suhteita. Näkökulma on siis rajattu mahdollisimman kapeaksi: aiemmista tutkimuksista poiketen analyysissa keskitytään enemmän puhujan näkökulmaan ja siihen, miten hän toisaalta tuo omaa kompetenttittaan keskustelussa esiin ja toisaalta pyrkii luomaan puhujien keskinäistä yhteisyyttä kumppanuuskasvoihin orientoitumalla. Puhekumppanin kompetenssikasvoihin orientoituminen jää tutkimuksen tässä vaiheessa vähemmälle huomiolle.

Tässä tutkimuksessa kompetenssi- ja kumppanuuskasvot nähdään siis mielipiteenilmausten kategorisuuden asteen varioinnin, puhujien keskinäisen adaptoitumisen ja mielipidekeskustelun rakentamisen taustalla olevana sosiaalisena voimana. Keskustelun rakentumisessa kumppanuuskasvot näkyvät esimerkiksi valmistelevien vuorojen ja välisekvenssien käytössä, kompetenssikasvot taas esimerkiksi kontrastoinnin jälkeisten perustelujen käytössä. Mielipiteenilmausten kategorisuuden asteen variointia kasvot motivoivat usein esimerkiksi tilanteissa, joissa puhuja arvioi puhekumppanille läheistä asiaa (esimerkiksi tämän kansallisuutta). Erityisesti kumppanuuskasvot motivoivat puhujia keskinäiseen adaptoitumiseen (esimerkiksi kategorisuuden asteen heikentämiseen).

Koska kasvojen käsitettä siis sovelletaan tässä tutkimuksessa vain hyvin kapeasti, sen rooli analyysissa ei ole hyvin suuri eikä sen avulla voida selittää kaikkea interpersonaalisia suhteita heijastavaa puhujien kielellistä toimintaa. Siten interpersonaaliset suhteet ovat mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellisuutta kuvaava kattokäsite, jonka alle sijoittuvista seikoista kompetenssi- ja kumppanuuskasvot motivoivat ja selittävät vain pientä osaa: lähinnä puhujan omiin kompetenssikasvoihin liittyviä vuorovaikutuksen piirteitä ja holistisesti kumppanuuskasvoihin viittaavia vuorovaikutuksen piirteitä. Kasvot nähdään siis puhujien toimintaa motivoivana sosiaalisena taustatekijänä.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten puhujat vuorovaikutuksellisesti rakentavat mielipiteitään. Analyysissa seurataan sitä, miten puhujat rakentavat mielipiteenilmauksensa edellisten vuorojen varaan ja miten puhujat perspektiiviä ja mielipiteenilmauksensa kategorisuuden astetta muokkaamalla adaptoituvat toisiinsa ja hakevat yhteisymmärrystä. Edelleen tarkastellaan kielitaidon tason ja interpersonaalisiin suhteisiin orientoitumisen yhteyksiä vertaamalla eritasoisten suomenpuhujien kielellisiä keinoja ilmaista mielipiteensä ja varioida ilmaisunsa kategorisuutta. Analyysiotetta hahmottelemalla ja kokeilemalla sekä tutkimusaiheen kannalta relevanttien pragmatiikan ja keskusteluvuorovaikutuksen käsitteiden kartoituksella ja uudelleen määrittelyllä (vrt. luvut 2 ja 3) pyritään hakemaan perustaa, jolle tutkimuksen jatkovaiheen voi rakentaa.

Tutkimuksessa pyritään valottamaan seuraavia kysymyksiä:

- I Miten puhujien orientoituminen keskustelun interpersonaalisiin suhteisiin näkyy mielipidekeskustelun rakentamisessa?
  - Miten topiikin perspektiivistä neuvotellaan ja saman- ja erimielisyyttä osoitetaan?
  - Missä määrin puhujat adaptoituvat toistensa mukaan?
  - Millaiset vuorovaikutuksen piirteet ohjaavat puhujia modifioimaan mielipiteenilmauksen perspektiiviä ja kategorisuuden astetta?

- II Millaisin kielellisin keinoin puhujat muotoilevat mielipiteenilmauksensa kielitaidon eri tasoilla?
  - Miten kategorisuuden astetta ilmaistaan?

4.2 Aineisto ja sen käsittely

Tutkimuksen aineistona on kahdeksan kahdenvälistä keskustelua, jotka käydään syntyperäisten suomenpuhujien ja venäjän- ja englanninkielisten ei-syntyperäisten suomenpuhujien kesken. Venäjä ja englanti ovat Suomen suurimpia maahanmuuttajakieliä mutta kuitenkin kielitypologisesti erilaisia kieliä, mistä syystä on perusteltua hankkia tietoa juuri niitä äidinkielenään puhuvien suomen kielen oppimisesta. Ei-syntyperäiset suomenpuhujainformantit edustavat kolmea kielitaidon tasoa: edistyneen tason suomenpuhujia (yleisten kielitutkintojen taso vähintään 6), keskitason suomenpuhujia (yleisten kielitutkintojen taso n. 4) ja alkeistason suomenpuhujia (yleisten kielitutkintojen taso n. 2).

Keskusteluparit on valittu siten, että he ovat toisilleen ennestään tuntemattomia. Itse keskustelutilanteet on järjestetty varta vasten aineiston keräämiseksi. Aineisto on sekä ääni- että videonauhoitettu. Keskustelutilanteiden aluksi käytiin hetken aikaa vapaamuotoista keskustelua yleisistä aiheista itse aineistonkeruutilanteen ulkopuolelta. Informantteja kehoitettiin lisäksi parin minuutin ajan tutustumaan toisiinsa, minä aikana he yleensä keskustelivat siitä, mitä ja kuinka kauana he ovat opiskelleet jne. Tätä keskustelua ei nauhoitettu.

Aineistonkeruu tapahtui kolmessa jaksossa, jonka aikana informantit olivat keskenään huoneessa. Heidän tuli käydä kolme keskustelua, joista ensimmäinen ja viimeinen olivat 15 minuutin ongelmanratkaisutehtäviä (päättävä yhteisestä matkakohteesta, kun rahavarat ovat erilaiset; valittava neljä elämän välttämättömyyttä, joita ilman ei voisi elää) ja keskimäinen noin puolen tunnin vapaampi keskustelu.²⁴ Tämän tutkimuksen aineistona on käytetty vain tuota vapaata keskustelua. Keskustelun pohjaksi annettiin apukysymyksiä, mutta keskustelijoita rohkaistiin siirtymään vapaasti aiheesta toiseen yhteisten intressiensä ja tilanteen mukaan. Tehtävänanto, jonka ei-syntyperäiset informantit saivat varmuuden vuoksi myös äidinkielellään, oli seuraavanlainen:

OVATKO IHMISET SAMANLAISIA KAIKKIALLA?

Olet varmasti matkustellut ja ehkä asunutkin eri maissa ja tavannut Suomessakin ihmisiä eri kulttuureista. Millaisia kokemuksia sinulla on esim. seuraavista kysymyksistä:

- Ovatko ihmiset samanlaisia kaikkialla?
- Millä tavalla ihmiset ehkä ovat erilaisia eri maissa?
- Onko omanmaalaisten kanssa helpompi tulla toimeen kuin ulkomaalaisten? Miksi?
- Millaisiin ongelmiin tai myönteisiin kokemuksiin olet törmännyt?

---

²⁴Samalla asetelmalla on koottu myös lähde- ja kohdekieliset vertailuaineistot, joissa samat informantit keskusteleval äidinkielellään, siis suomeksi (4 keskustelua), venäjäksi (2 keskustelua) ja englanniksi (2 keskustelua). Vertailuaineistoa ei kuitenkaan käytetä tutkimuksen tässä vaiheessa.

- Minkämaalaisista ihmisistä sinulla on erityisiä positiivisia tai negatiivisia kokemuksia? jne.

Keskustelkaa teidän kummankin kokemuksista. Antakaa keskustelun rönsyt vapaasti myös pois annetusta aiheesta, jos siltä tuntuu!

Jotta ei-syntyperäiset suomenpuhujainformantit eivät olisi kokeneet nauhoitustilannetta ahdistavana ja tutkimusta vain heidän kielellisiin virheisiinsä kohdistavana, informanteille korostettiin, että tutkimuksen tarkoituksena ei ole selvittää puhujien kielitaidon puutteita vaan tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tasapuolisesti molemmista osallistujista.

Informanteista puolet oli nais- ja puolet miespuolisia. Keskusteluiden osallistujat olivat aina samaa sukupuolta. Kaikki informantit olivat n. 20–30-vuotiaita ja kahta poikkeusta lukuun ottamatta yliopiston perustutkintoa tekeviä opiskelijoita. Kaksi miespuolista informanttia teki jatko-opintoja ja toinen myös opetti yliopistolla, mutta koska heidän keskustelukumppaninsa olivat eri alalta, tämä ei välttämättä tullut edes ilmi keskusteluissa eikä se nähdäkseni aiheuttanut statuseroja puhujien välille.

Kaikki ei-syntyperäiset suomenpuhujainformantit ovat oppineet suomea toisena kielenä eli suomenkielisessä ympäristössä.²⁵ Heidät valittiin alun alkaen edustamaan summitaisesti kahta kielitaidon tasoa: edistynyttä ja alkeistasoa. Myöhemmin ilmeni, että alkeistason informantit jakautuvat selvästi kahteen ryhmään, mistä syystä päädyttiin myös tarkastelemaan heitä erillään toisistaan. Edistyneen tason suomenpuhujat ovat hyvin sujuvia ja selviytyvät suomen kielellä tilanteessa kuin tilanteessa. He ymmärtävät vaikeuksista puhekumppaninsa puhetta ja heidän omassa puheessaan tekemänsä vähäiset virheet eivät haittaa ymmärrettävyyttä. Keskitason suomenpuhujat ovat niin ikään jokseenkin sujuvia ja selviytyvät hyvin arkielämän rutiinitilanteissa. He pystyvät kiertämään useat kohtaamansa viestintävaikeudet, mutta saattavat silti joskus joutua jättämään jonkin asian sanomatta tai käyttämään paljon aikaa sen sanomiseen. Normaalityyppöisen puhekielen ymmärtäminen voi tuottaa vaikeuksia. Alkeistason suomenpuhujia voidaan luonnehtia "selviytyviksi". Heillä saattaa olla paljonkin ongelmia puhekumppanin ymmärtämisessä, ja heidän oman puheensa ymmärtäminen voi vaatia puhekumppanilta totuttelua. Etenkin abstraktimmat keskustelunaiheet tuottavat vaikeuksia. He myös voivat jäädä välillä sanattomiksi tai joutua vaihtamaan puheenaihetta.

Informanttien kielitaidon tasoa ei ole arvioitu millään testillä, mutta heidän puhumistaitonsa on keskustelunäytteiden perusteella suhteutettu yleisten kielitutkintojen taito-

---

²⁵Käsitteiden 'suomi toisena kielenä' ja 'suomi vieraana kielenä' määrittelystä ja erosta ks. Latomaa & Tuomela 1993.

tasoille (ks. Opetushallitus 1995). Edistyneen tason suomenpuhujien taidoissa on jonkinvertaisia eroja, mutta 9-portaisella taitotasoasteikolla he kaikki yltyvät kiistatta vähintään arvosaan 6. Tämä arvio perustuu vain minun arviooni. Alkeistason suomenpuhujien keskustelut on arvioinut myös toinen yleisten kielitutkintojen arvostelija²⁶, joka suoritti arvostelun ilman ennakkokeskusteluja minun kanssani ja esitti omat käsityksensä ennen minun näkemystäni. Toinen arvostelija vahvisti käsitystäni siitä, että alkeistason suomenpuhujat jakautuvat kahteen ryhmään: toinen ryhmä vastaa jokseenkin taitotasoa 2, toinen ryhmä taas noin tasoarviota 4. Ryhmät erottuvat selvästi toisistaan, mutta toisaalta ne molemmat erottuvat taidoiltaan selvästi myös edistyneen tason informanteista.

Informanteille ei ole heidän suuren määränsä takia keksitty pseudonyymejä, vaan heidät on "nimetty" koodeilla, jotka paljastavat puhujan äidinkielen²⁷, sukupuolen ja kielitaitoryhmän. Kielitaitoryhmää kuvaava numero 2 osoittaa alkeistason, 4 keskitason ja 6 edistyneen tason suomenpuhujan. Ei-syntyperäisten suomenpuhujainformanttien koodit voidaan siis tulkita seuraavasti:

EM2 - alkeistason englanninkielinen, miespuolinen suomenpuhujaja

EN2 - alkeistason englanninkielinen, naispuolinen suomenpuhujaja

VM4 - keskitason venäjänkielinen, miespuolinen suomenpuhujaja

VN4 - keskitason venäjänkielinen, naispuolinen suomenpuhujaja

EM6 - edistyneen tason englanninkielinen, miespuolinen suomenpuhujaja

EN6 - edistyneen tason englanninkielinen, naispuolinen suomenpuhujaja

VM6 - edistyneen tason venäjänkielinen, miespuolinen suomenpuhujaja

VN6 - edistyneen tason venäjänkielinen, naispuolinen suomenpuhujaja

Syntyperäisten suomenpuhujien koodeissa taas on kirjaimet SM tai SN, ja heidät on numeroitu juoksevasti: SM1, SM2, SM3, SM4; SN1, SN2, SN3, SN4.

Viitataan tutkimuksessa informantteihin *syntyperäisinä* ja *ei-syntyperäisinä suomenpuhujina* termien kömpelyydestä, leimaavuudesta ja ongelmallisuudesta huolimatta²⁸.

---

²⁶Mirja Tarnaselle suurkiitokset!

²⁷Tutkimuksessa ei tarkastella pragmaattista transferia eikä puhujien lähdekielten perusteella tehdä muutenkaan päätelmiä. Äidinkielikoodi on kuitenkin näkyvässä, jotta informantit ja heidän käymänsä keskustelut erottuisivat paremmin toisistaan ja tätä kautta tutkimuksen luettavuus paranisi.

²⁸Kuten luvussa 2 kävi ilmi, käsitteitä *native/non-native speaker*, *foreign/second language learner* ja *learning/acquisition* on viime aikoina kritisoitu ja osoitettu, että niiden käyttöön sosiaalisen vuorovaikutuksen selittäjinä ja analyysin pääkäsitteinä liittyy vakavasti otettavia ongelmia (ks. esim. Firth & Wagner 1996, Wagner 1996). Pidän kuitenkin tarpeellisena tarkastella kielellisten resurssien

Paikoitellen käytän käytännöllisyyden vuoksi myös termiä *suomenoppija*, vaikka se ikävästi leimaa edistyneenkin kielenpuhujan “ikuiseksi oppijaksi”. Termi on huomattavan epäreilu, koska iso osa heidän toiminnastaan vuorovaikutuksessa ei mitenkään eroa syntyperäisen kielenpuhujan toiminnasta. Tarjolla ei kuitenkaan toistaiseksi ole hyviä vaihtoehtoja, mistä syystä on tyydyttävä huonoihin.

Koko aineistosta laadittiin alkuun karkea litteraatio²⁹, joka toimi induktiivisen analyysin ensivaiheen pohjana. Induktiivisen analyysin perusteella aineistosta erotettiin lopulliseksi aineistoksi valikoituneet keskustelun jaksot. Valtaosa aineistosta oli selvästi mielipiteiden vaihtoa, mutta etenkin alkeistason keskusteluissa mukana oli myös selostusjaksoja, joissa välitettiin ensi sijassa informaatiota: missä maissa olen matkustanut, kuinka kauan olen opiskellut, millainen on jonkin maan poliittinen tilanne jne. Näillä informaatiojaksoilla on toki tärkeä tehtävä keskustelun kulussa: sen avulla keskustelijat luovat yhteistä maaperää, jonka varaan mielipidekeskustelu voidaan rakentaa. Analyysiin valittiin sellaiset keskustelun jaksot, jotka ovat 1) mielipiteiden vaihtoa ja 2) vuorovaikutteisia, ts. jompikumpi osapuoli ei monologimaisesti selosta vain omaa mielipidettään. Lopullisten analyysijaksojen varmistuttua litteroin keskustelut uudelleen tarkemmalla transkriptiolla (ks. transkriptiokonventiot liitteestä 1). Lopulliseen analyysiin tuli kustakin 30 minuutin keskustelusta tasaisesti noin 20 minuuttia.

Litteraatissa on enimmäkseen nojattu keskustelujen ääninauhoituksiin – videonauhoituksia on käytetty lähinnä vain tulkinnanvaraisissa tapauksissa sekä muuten mielenkiintoisiksi osoittautuneissa keskustelun kohdissa. Taukojen pituudet on arvioitu sekunneissa. Tosin aina ennen transkriboinnin aloittamista varmistin sekuntikellon avulla ja tahtia pöytään naputtamalla sekunnin pituutta. Varmistukseksi myös mittasin litteroidun puheen taukoja ja totesin niiden pitävän melko hyvin paikkansa. Taukojen transkriboinnissa on pitäyditty karkeaan linjaan lähinnä siitä syystä, että tutkimusaiheen kannalta niiden tulkinnallista kestoja voidaan pitää jopa tärkeämpänä kuin absoluuttista kestoja. (vrt. Gumperz & Berenz 1993).

---

ja kulttuuristen taustatekijöiden suhteen epäsymmetristä vuorovaikutusta erillään samaa kieltä ja diskurssiyhteisöä edustavien puhujien vuorovaikutuksesta. Oleellista nähdäkseni on, että epäsymmetrisessä vuorovaikutuksessa tarkastellaan molempien osallistujien toimintaa eikä keskitytä vain jompaankumpaan, kuten toisen kielen oppimistutkimuksissa on laajasti tehty.

²⁹Litterointiavusta kiitän Annemari Backmania sekä Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa valtionhallinnon harjoittelijoina toimineita Maija-Liisa Saarista ja Minna Savolaista.

Transkriptio on hyvin epätarkka myös seuraavassa suhteessa: assimilaatioita ei ole merkitty, koska niillä ei ole tutkimusaiheen kannalta merkitystä. Myös monet ei-syntyperäisten suomenpuhujien satunnaiset ääntämisongelmat, joilla ei ole sisällöllistä merkitystä, on jätetty merkitsemättä (esim. *ajatella*-verbin ääntäminen *ajattela*-muodossa). Edelleen puheen prosodisten piirteiden transkribointi on karkeaa, sillä esimerkiksi ei-syntyperäisten suomenpuhujainformanttien intonaatiot poikkeavat paikoin niin paljon syntyperäisten suomenpuhujien intonaatioista, että niiden perusteella tuntuisi mahdottomalta tehdä päätelmiä. Niissä ilmenevä systematiikka suhteessa puheen funktioihin olisi tietenkin mielenkiintoinen selvittämisen kohde, muttei kuulu tämän tutkimuksen tavoitteiden piiriin.

Aineistossa voidaan nähdä joitakin ongelmia. Ensinnäkään se ei ole luonnollista siinä mielessä, että se on kerätty tätä tutkimusta varten ja vieläpä osin strukturoidusti. Informantit eivät olisi käyneet kyseisiä keskusteluja ilman järjestettyä nauhoitustilannetta. Tämä on epäilemättä jossakin määrin vaikuttanut käytyihin keskusteluihin. Aineistoa voidaan kritisoida myös epäluonnollisuudesta, joka väistämättä syntyy, kun kaksi toisilleen ennestään tuntematonta ihmistä pannaan keskustelemaan keskenään ilman, että kyseessä on jokin arkielämän tilanne, jossa puhujilla on omaan elämäänsä liittyvä motivaatio hoitaa kyseinen vuorovaikutustilanne (vrt. Wagner 1996). Toisaalta asetelmassa pyrittiin kuitenkin helpottamaan tilannetta teettämällä ensimmäinen kolmesta nauhoitetusta keskustelusta eräänlaisena lämmittelykeskusteluna, joka nauhoitettiin muiden keskustelujen tapaan mutta jota ei alun alkaenkaan ollut tarkoitus käyttää tutkimusaineistona.

Vertailevan tutkimuksen puutteessa ei tiedetä, missä määrin elisitoitujen ja luonnollisten keskustelujen interaktionaalisissa ja kielellisissä piirteissä on eroa. Elisitoidun aineiston käyttöä puoltaa kuitenkin se seikka, että vastaavaa luonnollista keskustelua, jossa olisi vallinnut tasainen tuttavuusaste eri keskustelujen välillä ja jossa oppijainformantit olisivat edustaneet tiettyä kielitaidon tasoa, olisi ollut vaikea saada taltioitua. Puheen lingvististen ja vuorovaikutuksellisten piirteiden osalta voidaan myös todeta, että ne interaktion piirteet, joihin tämä tutkimus keskittyy ovat suuressa määrin tiedostamattomia ja vaikeasti manipuloitavia, mistä syystä puhujat tuskin kykenevät niitä nauhoitustilanteessakaan kontrolloimaan (ks. Fiksdal 1990). Tutkimusaihettahan informantit eivät nauhoitustilanteessa luonnollisestikaan tienneet.

4.3 Analyysimenetelmät

Tutkimuksen metodologisena lähtökohtana on ollut empiirisyys. Alkuperäisenä kiinnostuksen kohteena oli tarkastella syntyperäisen ja ei-syntyperäisen suomenpuhujan mielipiteenilmaisua ja heidän kielellisiä keinojaan osoittaa mielipiteenilmaustensa sävyä ulottamalla analyysi irrallisista ilmaustason kielellisistä keinoista keskustelun rakentumisen tasolle. Pyrkimyksenä oli tarkastella vuorovaikutusta holistisesti niin, ettei rajauduta formalistisesti vain kapeaan joukkoon kielellisiä keinoja ja selvittää niiden määrää ja distribuutiota, vaan pyritään näkemään erilaisten lingvististen ja vuorovaikutuksellisten keinojen yhteisvaikutus (ks. myös Piirainen-Marsh 1996). Aloitin analyysivaiheen induktiivisella tarkastelulla, jossa aineistosta pyrittiin hahmottamaan säännönmukaisuuksia ja aihealueen kannalta mielenkiintoisia seikkoja tekemättä mitään etukäteiskategorisointeja ja antamalla aineistosta nousevien havaintojen määrätä, mihin seikkoihin tutkimuksessa ylipäätään keskitytään ja miten aiheen käsittelyä myöhemmin rajataan. Tämä oli tarpeellista erityisesti ei-syntyperäisen suomenpuhujan näkökulman valottumisen takia: alkeistason ei-syntyperäisellä suomenpuhujalla ei varmastikaan ole käytössään kaikkia niitä idiomaattisia mielipiteen muokkauskeinoja, joita syntyperäisellä kielenpuhujalla on, mutta toisaalta hän saattaa täyttää samoja funktioita joidenkin muiden keinojen avulla ja päätyä samaan interaktionaaliseen vaikutukseen. Siksi oli mielekästä tarkastella puhujien kielenkäyttöä mahdollisimman vähin ennakkokategorisoinnein (reiluudesta ei-syntyperäisiä kielenpuhujia kohtaan ks. esim. Shea 1993, 1994). Tällaisen aineiston empiirisen tarkastelun perusteella muovautui vähitellen myös tutkimuksen pohjana käytettävä analyysin rakennejakso (ks. taulukko 1 s. 54). Myös tutkimuksessa keskeiset pragmaattiset käsitteet *kategorisuuden aste* sekä *kompetenssi-* ja *kumppanuuskasvot* on kehitetty pitkälti empirian pohjalta.

Yritin myös tarkastella aineistoa mahdollisimman keskustelunanalyttisesti (ks. esim. Psathas 1990, Markee 1994) olettamatta sinne mitään sellaista, mikä ei ole “demonstrably there” ja mihin puhekumppanit eivät havaittavasti orientoidu. Ennen pitkää kävi kuitenkin ilmeiseksi, että mielipiteenilmauksen kategorisuuden astetta varioidaan lukuisasti niin, että puhekumppanin tulkintaa ja reaktiota juuri sen muutoksiin ei läheskään aina pystytä osoittamaan. Kaikkea tutkimusaiheen kannalta kiinnostavaa ei siis voitu päätellä pelkästään keskustelunanalyttisen vuorovaihdon analysoinnin perusteella vaan osa oli pääteltävä keskusteluun muista lähtökohdista käsin. Tutkimusaiheen kannalta alkoi siis näyttää tarpeellisel-

ta hakea näkökulmaa, josta käsin kategorisuuden asteen variointi voitaisiin olettaa keskustelussa relevantiksi.

Välikielen pragmatiikan tutkimuksen piirissä on jo pitkät perinteet ilmausten ns. pragmaattisen sävyn modifioinnin analyysissa ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien pragmaattisen kielitaidon tarkastelussa, mistä syystä se oli varsin luonteva metodinvalinta tällaiselle tutkimusaiheelle. Ei-syntyperäisten kielenpuhujien puhetta välikielen pragmatiikassa on tavattu verrata syntyperäisten suomenpuhujien vastaavaan puheeseen. Myös tässä tutkimuksessa tällaista vertailua käytetään. Kielitaidon tason vaikutusta puhujien kielenkäyttöön arvioidaan poikittaistutkimuksen keinoin, kun eritasoisia suomenpuhujia verrataan toisiinsa ja edelleen syntyperäisiin suomenpuhujiin.

Ongelmana välikielen pragmatiikan lähestymistavassa kuitenkin on, että sen analyysivälineillä on vaikea päästä käsiksi mielipiteen vuorovaikutuksellisen rakentamisen kuvaamiseen, sillä kuten Piirainen-Marsh (1995a: 36) ja Blum-Kulka (1997: 59) ovat todenneet, luonnollisesta keskustelusta ei ole vielä kehitetty laajaa kannatusta saavaa systemaattista pragmaattista teoriaa. Siitä syystä pragmaattisia analyysiperiaatteita onkin viime aikoina pyritty sovittamaan yhteen mm. keskustelunanalyysin, etnografian ja interaktiivisen sosiolingvistiikan käsitteiden ja metodologian kanssa.

Tässä tutkimuksessa kehitetty analyysiote edustaa laadullista ja tulkinnallista vuorovaikutuksen analyysia, jossa on päädytty spekuloidaan jossakin määrin myös puhujien tarkoituksilla ja jossa tavoitteena ei ole vain ymmärtää ja kuvata ilmiöitä vaan myös osin selittää niitä. Analyysissa nojataan ensi sijassa (välikielen) pragmatiikan käsitteisiin (esim. kategorisuuden aste, interpersonaaliset suhteet ja kasvot) ja kielikäsitteeseen, vaikka myös vuorovaikutuksen näkökulma on mukana erityisesti puhujien keskinäisen adaptoitumisen ja keskustelurakenteen kuvauksen muodossa. Pragmaattiset, tulkitsevat analyysiperiaatteet näkyvät esimerkiksi siinä, että tutkimuksessa ei sanouduta tiukasti irti siitä kontekstiedosta, keitä puhujat ovat, vaan pidetään puhujiin ja puhetilanteeseen liittyvää kontekstietoa (esimerkiksi puhujien kielitaidon tasoa) analyysin yhtenä resurssina. Keskustelujen kulkua ja puhujien roolia niissä luonnehditaan myös esiteltäviksi valittujen esimerkkijaksojen ulkopuolelta. Vaikka analyysissa tarkastellaan puheenvuoroja reaktioina toisilleen, analyysi ei ole tiukan sekventiaalista tai keskity keskustelun rakennepiirteisiin. Analyysijakson puitteissa myös puheenvuorojen sisällölliset aspektit ovat tarkastelussa (vrt. keskustelunanalyysin rakennelähtöisyyteen, esim. Hakulinen 1997: 15).

Tulkinnallisesta tutkimusotteesta huolimatta analyysissa pyritään myös tarkastelemaan osallistujien tulkintoja tilanteista, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että vaikka jokin keskustelunaihe tuntuisi analysoijasta arkaluontoiselta, sitä ei tulkinnan tasolla kohdella arkaluontoisena, elleivät puhujat itse tee asiaa keskustelussa relevantiksi. Niin ikään vältetään tekemästä analysoijan näkökulmasta tai puhetilanteen ulkopuolelta oletuksia siitä, mikä puhe-tilanteessa on esimerkiksi sopivaa tai kohteliasta, sillä kategorisuuden aste ja puhujien roolit neuvotellaan jokaisessa keskustelussa erikseen, jolloin se, mikä yhdessä keskustelussa näytetään esimerkiksi liiallisena suorutena, on toisessa keskustelussa varsin luontevaa. Analyysi lähtee siis siitä, miten puhujat toimivat eikä siitä, miten heidän voisi olettaa toimivan. Tällaiset analyysiperiaatteet lienevät nykyään melko yleisesti hyväksytyjä keskusteluntutkimuksen³⁰ eri suuntauksissa.

Etnometodologisen keskustelunanalyysin piirissä on pragmatiikkaa kattavammin tarkasteltu mielipiteenilmaisun kannalta keskeisiä keskustelun elementtejä, esimerkiksi keskustelun perspektiivin neuvottelua ja saman- ja erimielisyyden osoittamista. Välikielen pragmatiikan ja keskustelunanalyysin erilaisista metodologisista lähtökohdista huolimatta tutkimuksessa on hyödynnetty eritoten tutkimustuloksia mutta myös joitakin keskeisiä käsitteitä keskustelunanalyysistä. Eri viitekehyksistä sovelletut käsitteet ja lähestymistavat on luvussa 3 pyritty eksplisiittisesti määrittelemään tämän tutkimuksen tarpeisiin. Metodien erilaisten lähtöoletusten vuoksi niiden yhdistäminen on kuitenkin ongelmallista.³¹ Erityisesti keskustelunanalyysin yhteydessä on varsin runsaasti keskusteltu siitä, voidaanko tiettyä metodologiaa soveltaa vain osin ja eri tutkimusotteita yhdistellessä redusoida niistä olennaisia periaatteita (vrt. using vs. doing conversation analysis). Rajankäynti ”puhdasoppisen” ja eklektisen metodologioiden käytön välillä jatkuu tiedeyhteisön sisäisessä keskustelussa. Kiistanalainen asia on toistaiseksi myös keskustelunanalyysin soveltuvuus ei-syntyperäisten kielenpuhujien vuorovaikutuksen analyysiin (ks. Kurhila tulossa).

---

³⁰Termiä *keskusteluntutkimus* käytetään tässä Tainion (1997: 10) esittämään tapaan kattoterminä, jolla viitataan erilaisiin tapoihin tutkia keskustelupuhetta.

³¹Miller (1997: 41) korostaa, että pyrittäessä rakentamaan yhteyksiä eri metodologioiden välille ei ole tarpeen pystyä sulauttamaan kaikkia eroavia aspekteja täydellisesti yhteen. Siltojen rakentamisessa on keskityttävä näkökulmien yhteisiin piirteisiin ja siihen, millä tavalla ne voisivat täydentää ja tukea toisiaan. Tutkijan on tietenkin oltava hyvin tietoinen tavoitteistaan ja siitä, mitä annettavaa eri tutkimussuuntauksilla on niihin.

4.4 Analyysinäkökulmat

Tutkimuksessa keskusteluja analysoidaan kahdesta toisiinsa liittyvästä näkökulmasta: mielipidekeskustelun rakenteellisen järjestyksen ja interpersonaalisten suhteiden luomisen ja ylläpitämisen näkökulmasta. Rakenteellinen analyysi (ks. lukua 4.4.1) keskustelun saman- ja erimielisyyden asteiden varioinnista ja perspektiivien kehittelystä valottaa omalta osaltaan keskustelun vuorovaikutuksellista dynamiikkaa ja puhujien interpersonaalisia suhteita. Erityisesti puhujien kielellisiin keinoihin keskittyy interpersonaalisten suhteiden analyysi (ks. lukua 4.4.2).

4.4.1 Mielipidekeskustelun rakenteellinen järjestyminen

Mielipidekeskustelun rakenteellista järjestymistä kuvaava, empiirisesti kehitetty analyysijakso on perustaltaan topikaalinen: se alkaa topiikin avauksesta ja päättyy sen lopetukseen. Jakson kuluessa puhujat vuorovaikutuksellisesti rakentavat ja muokkaavat mielipiteitään. Mielipidekeskustelujen rakenteellisen järjestyksen analyysissä tarkastellaan sitä, miten puhujat vaikuttavat keskustelussa toisiinsa: miten he hakevat keskusteluun yhteistä perspektiiviä rakentamalla mielipiteenilmauksensa sisällöllisesti toistensa varaan ja miten he saman- ja erimielisyyttä ilmaisemalla reagoivat puhekkumppanin mielipiteenilmauksiin sekä kehittävät topiikkia eteenpäin. Erityisenä huomion kohteena on se, millaiset vuorovaikutuksen piirteet ohjaavat puhujia modifioimaan mielipiteenilmauksiaan joko sisällöllisesti tai kielellisen muodon puolesta. Keskustelun rakenteellisen järjestyksen analyysissä käytettävät keskeiset aspektit ja käsitteet esitellään taulukossa 1 ja sitä seuraavassa selitysosassa.

Kunkin keskustelun alussa kommentoidaan lyhyesti sen vastuunjako, minkä tarkoituksena on orientoida lukijaa aineistoesimerkkeihin ja luoda analysoitavia keskustelujaksoja laajempaa kuvaa puhujien vuorovaikutuksesta ja siitä, miten he ottavat vastuuta topiikin kehittelystä. Myös esimerkkijaksojen analyysissä puhujien yhteistoimintaa luonnehditaan sen suhteen, miten puhujien keskinäinen vastuunjako toimii ja miten keskustelun kulkua ohjataan.³² Tutkimuksessa ei kuitenkaan tehdä määrällisiä laskelmia puhujien toiminnasta.

---

³²Näitä seikkoja on aiemmissa tutkimuksissa tarkasteltu erityisesti kahdesta näkökulmasta: yhtäältä keskusteluanalyttisessä osallistujakehikko-viitekehyksessä (ks. esim. Goodwin 1987, Seppänen

MIELIPIDEKESKUSTELUN RAKENTEELLINEN JÄRJESTYMINEN

TOPIIKIN AVAUS

- *esisekvenssit, valmistelevat vuorot*
  - tietoonpääsyn arviointi
- *mielipidekysymys* (usein)
  - perspektiivin asettaminen, puhekumppanin orientoiminen
  - kysyjän mielipiteen implikointi

A:N MIELIPITEEN NEUVOTTELU: 1. mielipiteenilmaus

- *suoraan vs. valmistelevat vuorot* (esim. välisekvenssit, neuvottelu vuoronotosta, ambivalentit mielipiteenilmaukset, potentiaalisen erimielisyyden ennakointi)
- *mielipiteenilmauksen muotoilu*
  - avauksessa asetetun perspektiivin ottaminen tai muokkaaminen
  - mielipiteen perustelut ja puhujan tietoonpääsy
  - mielipiteen lisäaspektit

B:N MIELIPITEEN NEUVOTTELU: 1. mielipiteenilmaus

- *suoraan vs. valmistelevat vuorot* (esim. välisekvenssit, neuvottelu vuoronotosta, ambivalentit mielipiteenilmaukset)
- *mielipiteenilmauksen muotoilu*

<ul style="list-style-type: none"> - <i>samanmieliseksi</i> <ul style="list-style-type: none"> - samanmiel./ yhteisymm. (esim. toisto, reformulointi, kertomus) - perspektiivin muokkaus - tietoonpääsyn eksplikointi - topiikin elaborointi 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>erimieliseksi</i> <ul style="list-style-type: none"> - yhteisymmärryksen ilmaisu - erimielisyyden ilmaisu - elaborointi (uusi tulkinta) - perustelu ja tietoonpääsy
--	---

MIELIPITEIDEN JATKONEUVOTTELU: myöhemmät mielipiteenilmaukset

- perspektiivien muokkaukset
- saman- ja erimielisyyden asteiden variointi (esim. samanmielisyys, osittainen samanmielisyys, implisiittinen vs. eksplisiittinen erimielisyys)

TOPIIKIN LOPETUS

- neuvottelun vuorovaikutuksellinen lopputulos
- keinot saavuttaa yhteisymmärrys tai päätyä lopputulokseen

TAULUKKO 1. Mielipidekeskustelun rakenteellinen järjestyminen

1997) ja toisaalta välikielen pragmatiikassa osallistumisroolien kautta, jolloin havainnointi on ollut usein määrällistä (esim. keskeytysten, puheen ja kysymysten määrä) (ks. esim. Zuengler 1989, 1993, Woken & Swales 1989; kvalitatiivisesti myös Piirainen-Marsh 1995a: 132–140, Nikula 1996: 162–195).

Topiikin avauksena toimii tavallisesti kysymys, mutta joskus myös ensimmäinen mielipiteenilmaus. Topiikin avauksessa huomio kiinnitetään siihen, tuodaanko topiikki keskusteluun *suoraan* vai pohjustellen esimerkiksi *esisekvenssien* tai *valmistelevien vuorojen* avulla. Usein erilaisten esisekvenssien avulla arvioidaan puhujien *tietoonpääsyä* (Pomerantz 1984b, Goodwin & Goodwin 1992) ja haetaan *yhteistä maaperää*. Topiikin avaavaa kysymystä (tai vaihtoehtoisesti mielipiteenilmausta) tarkastellaan suhteessa kahteen aspektiin: 1) miten kysymyksellä asetetaan keskustelun *perspektiivi* ja orientoidaan puhekumppania siihen, millaista vastausta kysymykseen odotetaan (Graumann 1989) ja 2) miten kysymys mahdollisesti ohjaa odottamaan kysyjän myöhempää mielipidettä (Maynard 1991b).

Myös ensimmäisessä mielipiteenilmauksessa huomio kiinnitetään sen suoruteen tai sitä pohjustaviin valmisteleviin vuoroihin, joina voivat toimia ensinnäkin *välisekvenssit* (Maynard 1991a, b), joiden avulla puhujat selvittävät tarkemmin yhteistä maaperäänsä ja mahdollista jaettua perspektiiviään topiikkiin. Toiseksi huomiota kiinnitetään *ambivalentteihin vastauksiin ja neuvotteluihin vuoronotosta*, jotka voivat toimia vuorovaikutuksellisenä varovaisuutensa ja ohjata puhekumppanin joko selventämään kysymystään tai tuomaan oman mielipiteensä. Mielipiteenilmausta tarkastellaan myös sen suhteen, miten puhekumppani on tulkinut kysymyksessä mahdollisesti asetetun perspektiivin: ottaako hän sen sellaisenaan vai muokkaako sitä.³³

Mielipiteenilmauksen muotoilussa kiinnitetään ensinnäkin huomiota esimerkiksi sen ilmentämään kategorisuuden asteeseen, mitä tarkastellaan seikkaperäisemmin seuraavassa alaluvussa. Toiseksi siinä tarkastellaan myös *perusteluja* ja puhujan *tietoonpääsyn eksplikointeja*, jotka oikeuttavat puhujan mielipiteeseensä. Mielipiteen perusteluina voivat toimia esimerkiksi kertomukset ja esimerkit tai samoin oman arvion suhteuttaminen jonkun muun esittämään näkemykseen. Edelleen mielipiteenilmauksessa kiinnitetään huomiota ns. *mielipiteen lisäaspekteihin*, jotka suhteellistavat esitettyä mielipiteenilmausta ja tuovat esiin puhujan olevan tietoinen myös sellaisista topiikin aspekteista, jotka ovat jopa ristiriidassa hänen näkökantansa kanssa. Mielipiteen perustelut, tietoonpääsyn eksplikoinnit ja lisäaspektit vaikuttavat omalta osaltaan mielipiteenilmauksen kategorisuuden asteeseen.

---

³³Kuten edellä on käynyt ilmi, perspektiivin neuvottelu on tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta relevantti erityisesti siitä näkökulmasta, miten sitä käytetään hyväksi yhteisymmärryksen pääsemiseksi ja esimerkiksi erimielisyyden välttämiseksi.

Erontekoa suoran mielipiteenilmauksen ja valmistelevien vuorojen välillä sovelletaan jälleen keskustelun toisen osallistujan mielipiteen neuvottelun analyysissä. Muuten tämän ja kaikkien sitä seuraavien mielipiteenilmausten tarkastelussa keskitytään erityisesti siihen, miten ja minkäasteisesti puheenvuoro ilmentää saman- tai erimielisyyttä edelliseen puheenvuoroon nähden. Saman- ja erimielisyyden ilmaisu nähdään jatkumona, jossa saman- ja erimielisyyden rajaa on monesti vaikea erottaa toisistaan. *Samanmielisestä mielipiteenilmauksesta* eritellään keinoja, joista samanmielisyys käy ilmi. Huomiota kiinnitetään erilaisiin yhteisymmärryksen signaaleihin kuten myöntäviin partikkeleihin (esim. *joo* ja *nii*) sekä esimerkiksi toistoihin ja sisällöllisesti edellistä vuoroa tiivistäviin tai tulkitseviin reformulointeihin ja edelleen kertomuksiin ja esimerkkeihin, jotka kertovat siitä, miten edeltävä puhe on tulkittu (ks. esim. Kangasharju 1996, Maynard 1989, Mazeland & ten Have 1996, Routarinne 1997, Sorjonen 1997). Samanmielisyyden eri asteiden kuvauksessa käytetään Pomerantzin (1984a) tapaan käsitettä *osittainen samanmielisyys*.

Samankielisessä puheenvuorossa huomiota kiinnitetään vielä siihen, miten puhuja *elaboroi* topiikkia eteenpäin. Elaborointi kertoo puhujan perspektiivin valinnasta: mitä aineksia hän poimii edeltävästä mielipiteestä ja mitä aspekteja hän lähtee edelleen työstämään ja syventämään. Elaborointi ei aina kuitenkaan merkitse puheenaiheen syventämistä, vaan puhuja saattaa elaboroinnissaan rinnastaa arvioinnin kohteen johonkin rinnasteiseen arvioinnin kohteeseen. Edelleen hän voi tarjota selitystä ilmiölle tai uutta aspektia sen käsittelyyn.

Keskustelussa ilmenevän erimielisyyden analysoinnissa sovelletaan synonyymisesti käsitteitä *kontrastointi* ja *erimielisyys*. Erimielisyyden asteita kuvaa termipari *eksplisiittinen* ja *implisiittinen erimielisyys*. Huomio kiinnitetään siihen, miten kontrastoiva vuoro rakennetaan (esimerkiksi miten puhekumppanin esittämä näkökulma otetaan huomioon), miten erimielisyys ilmenee ja miten sitä vältetään. Implisiittisen erimielisyyden analysoinnissa keskustelun kohteiksi tulevat erityisesti vuoroa edeltävät ja vuoronsisäiset viivästyttämiset (esim. tauot, tarkistuskysymykset, toistot ja korjausaloitteet) (Pomerantz 1984a, Tainio 1993: 174–182, Tsui 1991). Kontrastoivassa vuorossa tarkastellaan puhujan esittämiä perusteluja ja hänen tietoonpääsyään (ks. esim. Pomerantz 1984b: 615). Edelleen huomiota kiinnitetään siihen, miten kontrastoivan vuoron esittäjä elaboroi topiikkia eteenpäin ja millaisen uuden tulkinnan hän siitä esittää.

Kontrastoivan vuoron jälkeistä keskustelua analysoidaan siitä näkökulmasta, miten erimieliseen puheenvuoroon reagoidaan ja miten erimielisyystilanne hoidetaan. Tällöin keskustelun kohteiksi tulevat erityisesti perspektiivien muokkaukset, puhujien mahdolliset *pe-*

rääntymiset ja perustelut sekä tietoonpääsyn eksplikoinnit (vrt. esim. Pomerantz 1984b, Greatbatch 1992). Muita myöhempiä mielipiteenilmauksia tarkastellaan niin ikään reaktioina edeltäville puheenvuoroille ja pyritään valottamaan *saman- ja erimielisyyden asteiden variaation* vuorovaikutuksellisia seurauksia (esim. mielipiteenilmausten kategorisuuden asteen modifioinnille ja suoruden asteille).

Lopuksi luodaan kokonaiskatsaus siihen, millaiseen lopputulokseen ja millaisten vaiheiden kautta keskustelussa päädytään, ja arvioidaan puhujien keinoja saavuttaa yhteisymmärrys tai päätyä lopputulokseen ja eri puhujien roolia lopputuloksen saavuttamisessa.

Tämä analyysin rakennejakso on siis kehitetty empiirisesti. Aineistosta pyrittiin hahmottamaan keskustelun sekvenssi, jonka sisällä olisi mahdollista analysoida mahdollisimman monipuolisesti puhujien keinoja ilmaista mielipiteensä kategorisuuden astetta. Lopulta analyysijaksoksi valikoitui edellä esitelty laaja ja karkea keskustelujakso (taulukko 1), joka ei täytä kaikkia sekvenssin kriteerejä (ks. esim. Psathas 1991) mutta jossa on nähtävissä jonkinasteista säännönmukaisuutta. Jakso muistuttaa Jeffersonin (1988) huoltenkerrontajaksoa, jota hän on kuvannut "big packageksi", joka on "vaguely orderly" (mts. 419; ks. Jefferson & Lee 1992). Jaksomallia voitaneen kuvata myös *aktiviteettina* sikäli, että se käsittää jäsenneyt keinot, miten se aloitetaan ja lopetetaan (ks. Psathas 1991: 195).

Jaksorakenteen väljyyden vuoksi aineistoesimerkit ovat väistämättä heterogeenisia: empiriassa monenlaiset välisekvenssit ovat mahdollisia ja jakson osien tarkka järjestys voi vaihdella paljonkin. Lisäksi joissakin keskusteluissa jakson loppua on vaikea määritellä, koska eri topiikit ketjuuntuvat. Myös tutkimuksen luottavuuden kannalta on tietenkin ongelmallista operoida pitkillä keskustelujaksoilla, mutta jaksoa puoltaviakin argumentteja on helppo löytää. Ensiksikin pitkässä kokonaisuudessa tulee hyvin näkyviin mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellinen luonne ja se, miten puhujat yhden topiikin kuluessa vaikuttavat toisiinsa. Toisekseen pitkä analyysijakso mahdollistaa esimerkiksi valmistelevien vuorojen ja perustelujen tarkastelun, mikä tekee oikeutta ei-syntyperäisen kielenpuhujan mahdollisesti epäidiomaattisille keinoille ilmaista mielipiteensä kategorisuuden astetta.

Seuraavassa alaluvussa siirryn esittelemään sitä, miten kielellisiä keinoja luoda keskustelun interpersonaalaisia suhteita analysoidaan jaksorakenteen puitteissa.

4.4.2 Kielelliset keinot puhujien orientoitumisessa keskustelun interpersonaalisiin suhteisiin

Mielipiteenilmaisun vuorovaikutuksellisuus näkyy keskustelussa kahdella tavalla: toisaalta keskustelun rakenteellisessa järjestymisessä eli siinä, miten puhujat rakentavat mielipiteenilmauksensa toistensa puheenvuorojen varaan, ja toisaalta niissä kielellisissä keinoissa, joilla puhujat orientoituvat keskinäisiin suhteisiinsa ja tuovat esiin *minää*, *sinää* ja *meitä*. Tässä alaluvussa esitellään niitä näkökulmia ja käsitteitä, joiden avulla keskustelun interpersonaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä tarkastellaan. Keskustelun rakenteellisen järjestymisen ja interpersonaalisten suhteiden analyysi eivät kuitenkaan ole erillisiä vaan lankeavat pitkälti yhteen, sillä puhujien orientoitumista keskinäisiin suhteisiinsa tarkastellaan keskustelun rakenteen analyysin kaikissa vaiheissa.

Puhujien orientoitumista keskustelun interpersonaalisiin suhteisiin analysoidaan tarkastelemalla ensinnäkin **kielellisiä keinoja**, joilla mielipiteenilmaukset on muotoiltu. Toiseksi kiinnitetään huomiota siihen, miten puhujat **mukautuvat** toisiinsa mielipiteenilmausten kategorisuuden astetta modifioimalla (tarkastellaan, onko puhujien mielipiteenilmausten kategorisuuden aste sama vai ei, tapahtuuko mukautumista ja millaiset vuorovaikutuksen piirteet ohjaavat modifioimaan mielipiteenilmauksia). Kolmanneksi **kompetenssi- ja kumppanuuskasvojen** (vrt. Goffmanin 1955/1967, Lim & Bowers 1991, Lim 1994) käsitteiden avulla tehdään alustavia huomioita siitä, miten ne sosiaalisena voimana motivoivat puhujien kielellisiä valintoja kategorisuuden asteen varioinnissa ja keskinäisessä adaptoitumisessa ja näkyvät keskustelun rakenteellisella tasolla. Kasvotyön tarkastelu pidetään analyysissa selvästi taustalla, ja analyysissa rajaudutaan kapeasti etupäässä puhujan omiin kompetenssi-kasvoihin ja holistisella tasolla potentiaalisesti keskustelun molempiin osapuoliin liittyviin kumppanuuskasvoihin.

Kielellisten keinojen analyysissa kiinnitetään huomio seuraaviin jaotteluihin:

◆ puhujan (itsensä) asemoiminen suhteessa mielipiteenilmaukseen

* puhujan *sitoutuminen sanottavaansa*

- arvion lähentäminen itseen (puhuminen omissa nimissä)
vs. arvion etäännyttäminen itsestä (esim. passiivilla tai geneerisellä ilmauksella)
- *varmuusasteen ilmaiseminen*
  - varmuuden vahvistimet, ilmauksen intensifioijat
  - varmuuden lieventimet (episteemistä modaalisuutta ilmaisevat varaukset ja ilmausta epämääräistävät piirteet)

- * itsen asemoiminen suhteessa arvioinnin kohteeseen
  - itsen lähentäminen vs. itsen etäännyttäminen suhteessa arvioinnin kohteeseen (esim. pronomininvalinnat *me – ne*)
- * puhujan *suhtautumistavan* ilmaiseminen
  - esim. positiivinen vs. negatiivinen suhtautuminen (esim. asian tärkeys)
- ◆ **puhekumppanin** asemoiminen suhteessa arvioinnin kohteeseen
  - * arvion lähentäminen puhekumppaniin vs. arvion etäännyttäminen puhekumppanista (esim. pronomininvalinnat *te – ne*)
- ◆ **yhteisyyden luominen: orientoituminen meihin**
  - * esim. yhteiset kokemukset, samankaltaisuus, *eikö*-kysymykset
- ◆ mielipiteenilmauksen *suoruus* ja *yleistävyys* (voivat liittyä puhujaan, puhekumppaniin tai molempiin)
  - * *suoruus* (Blum-Kulka 1987) ymmärrettynä suhteellisena ja kontekstisidonnaisena ilmauksen piirteenä, ei kontekstista riippumattomana kohteliaisuusstrategiana
    - suora (esim. indikatiivimuotoinen väite) vs. ambivalentti muotoilu (esim. leksikaalisesti epämääräistetty mielipiteenilmaus)
  - * *yleistävyys*
    - laajasti yleistävä (esim. indikatiivimuotoinen väite) vs. yleistävyys rajattu (esim. yksityiseksi mielipiteeksi)

Näihin kielenpiirteisiin nojaten arvioidaan mielipiteenilmauksen *kategorisuuden astetta*, joka hahmotetaan *heikon* ja *vahvan* ääripään väliin sijoittuvaksi jatkumoksi. Ilmauksen kategorisuutta ei kuitenkaan käytetä ilmausten absoluuttisena luokittelukategoriana vaan suhteellisena, puhujien lokaalisesti neuvottelemana ja kontekstipiirteiden avulla tulkittavana mielipiteenilmauksen aspektina. Analyysissa pyritään konkretisoimaan, millaisesta kategorisuudesta missäkin kontekstissa on kysymys. Tautofonian välttämiseksi aina ei toisteta kategorisuuden asteen käsitettä vaan puhutaan esimerkiksi puhujan sitoutumisesta, varmuusasteesta, suoruudesta ja mielipiteenilmauksen yleistävyydestä.

Kategorisuuden asteen tulkintaan vaikuttavia kielenkäytön piirteitä ilmaistaan valtavalla määrällä kielellisiä ja vuorovaikutuksellisia keinoja, joita puolestaan on pragmatiikan ja semantiikan alaan kuuluvissa tutkimuksissa nimetty ja luokiteltu eri näkökulmista (ks. kattava tiivistelmä Nikula 1996: 34–55). Tässä tutkimuksessa sovelletaan limittäin kahta luokittelutapaa. Ensinnäkin käytetään Nikulaa (1996: 50–55) mukailen holistisia käsitteitä *eksplisiittiset* ja *implisiittiset osoittimet*, joista ensimmäiset ilmaisevat melko eksplisiittisesti, miten puhuja asennoituu viestiin ja missä määrin puhuja sitoutuu viestin totuuteen ja tarkkuuteen ja jälkimmäiset (esim. *niinku, sillee, kyllä, melko, muka, kato*, liitepartikkelit) taas pyrkivät jäämään epämääräisiksi ja häilyviksi myös kontekstissa ja siten mahdollistavat monta

tulkintatapaa. Nikulan tulkinnasta poikkeavasti kategorisuuden asteen osoittimien ei nähdä liittyvän vain puhujan suhteeseen viestiin ja sen vastaanottajaan vaan niiden katsotaan ilmentävän myös puhujan orientoitumista *minäin*, itseensä.

Toiseksi sovelletaan mm. Luukan (1992a, 1992b, ks. myös Nikula 1992) käyttämää tapaa nimetä varmuusasteen osoittimet *varmuuden vahvistimiksi* ja *lieventimiksi*. Varmuutta lieventävät keinot jaetaan edelleen episteemistä modaalisuutta ilmentäviin *varauksiin* (esim. adverbit *ehkä, luultavasti*; konditionaali; fraasit *en mä tiedä, mun mielestä, mä luulen*; modaaliset apuverbit *saattaa olla, voi olla*; yksipersonaiset ilmaukset *tuntus siltä*). Luukan ajalliseen, määrälliseen, laadulliseen ja yleistettävyyden rajaamiseen liittyvän *rajoitin*-käsitteen asemesta käytetään pääasiassa *epämääräistin*-termiä (esim. *yleensä, tavallisesti; joissain tapauksissa, monet; semmonen, joku, jotenki, tavallaan periaatteessa, lähinnä*).³⁴

Tämän tutkimuksen kannalta Nikulan luokituksen ongelmana on, että se on nähdäkseeni enemmän formaalinen kuin funktionaalinen jako. Holistisuudessaan jako kuitenkin kattaa onnistuneesti ilmausten laajaa kirjoa ja on erittäin kätevä hahmotustapa silloin, kun keinoja halutaan nimetä suhteellisen yleisellä tasolla. Luukan luokittelu taas on lähtökohdiltaan funktionaalinen, mikä aiheuttaa sen, että sama ilmaus voidaan nähdä eri konteksteissa eri funktioissa. Kuten Luukka (esim. 1995: 44) toteaa, monifunktioisuus on kuitenkin kielen luonteenomainen piirre ja merkitykset tulkitaan joka tapauksessa kontekstissa. Lisäksi luokitus tavoittaa nähdäkseeni hyvin ilmausten konkreettisia tehtäviä vuorovaikutuksessa ja on siten eksplisiittinen vs. implisiittinen -jako kuvaavampi.

Tämän tutkimuksen tavoitteiden piiriin ei kuulu kategorisuuden asteen osoittimien kuvausjärjestelmän kehittäminen tai eri keinojen välisen työnjaon selvittäminen, mistä syystä pitäytyminen yleisemmän tason luokitteluissa on perusteltua. Tutkimuksessa lähdetään siitä ajatuksesta, että vuorovaikutuksessa merkitykset eivät ole sanatason ilmiöitä vaan ilmenevät pikemminkin lausumatasolla ja kasaumina. Siksi nähdään keskeisempänä hahmottaa erilaisen kielellisten, vuorovaikutuksellisten ja keskustelun rakenteellisten keinojen yhteisvaikutusta kuin esimerkiksi kerätä tietoa yksittäisten kielellisten strategioiden määristä ja jakaumista (ks. myös Piirainen-Marsh 1996, Held 1989: 198).

Puhujien käyttämiä keinoja on kuitenkin jossakin määrin tarpeen spesifioida, sillä ei-syntyperäisten suomenpuhujien pragmaattista kielenhallintaa ei ole aiemmin tutkittu puhe-

---

³⁴Luukan (1992a) kuvausjärjestelmässä puhujan ja puheumppanin asemoiminen ja puhujien yhteyden esiintuonti on luokitettu vuorovaikutuksellisten asenteiden osoittimiksi, kun taas varmuusasteen osoittimet ovat osa sisällöllisiä asenteita.

aineistosta. Niitä on lisäksi tarpeen tulkita hyvin vuorovaikutus- ja kontekstisidonnaisesti siitä syystä, että erityisesti ei-syntyperäisen kielenpuhujan puheen analyysissä ei voi takertua sanojen ja ilmausten kirjaimelliseen merkitykseen ja sävyyn. Yksittäisten keinojen erittelyinkin taustalla on ajatus siitä, että niiden vuorovaikutuksellinen merkitys piilee enemmän keinojen yhteisvaikutuksessa kuin erillisissä yksiköissä. Analyysi keskittyy puheen kielellisiin piirteisiin. Prosodisiakin piirteitä arvioidaan siellä, missä ne näyttävät tutkimusaiheen kannalta relevanteilta. Niiden analyysissä kuitenkin noudatetaan varsin vaatimatonta linjaa prosodii-kan laajuuden ja ylipäätään sen vähäisen tutkimustiedon (vrt. Lehessaari 1996) takia.

Mielipiteenilmausten kielellisen muotoilun perusteella tehdään päätelmiä kielitaidosta: millaisia eroja keskinäisessä adaptoitumisessa ja kielellisissä kategorisuuden asteen osoittamiskeinoissa on nähtävissä kielitaidon eri tasoilla. Tähän käytetään poikittaistutkimuksen keinoja eli verrataan kielitaidoltaan eritasoisia puhujia keskenään ja edelleen syntyperäisiin suomenpuhujiin. Puhujien kielenkäytön piirteitä ei kuitenkaan tarkastella irrallaan vaan suhteessa vuorovaikutuskontekstiin. Tutkimuksen informantteja verrataan kolmesta näkökulmasta: syntyperäisiä ja ei-syntyperäisiä kielenpuhujia keskenään sekä samantasoisia ja eritasoisia kielenpuhujia keskenään. Vertailussa kiinnitetään huomiota erityisesti erilaisten kielellisten keinojen variaatioon ja puhujien adaptoitumiseen.

Analyysissä raportoitaviksi on valittu sellaisia keskustelun jaksoja, jotka mahdollisimman hyvin kuvaavat mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellista luonnetta. Analyysin ulkopuolelle ovat jääneet jaksot, joissa on jommankumman keskustelun osallistujan pitkiä monologeja tai joissa yhden topiikin käsittely ei kestä esimerkiksi kahta puheenvuoroa (kysymys ja yksi mielipiteenilmaus) pitempään. Vaikka informanttien määrä ei riitä tuottamaan yleistettävää tietoa pragmaattisen kielitaidon kehittymisestä, se kuitenkin mahdollistaa ilmiön vuorovaikutuksellisen dynamiikan alustavan hahmottamisen.

Kaikkiaan tutkimusasetelma on siis hyvin laaja ja holistinen. Näin monia aspekteja sisältävä kokonaisuus on luonnollisesti vaikeasti hallittavissa. Analyysin eri näkökulmat kiertyvätkin käytännössä sisäkkäin. Seuraavan luvun empiirinen analyysi ei pyrikään jökaisen keskustelun kohdalla pureutumaan kaikkiin analyysijakson ja -kehysten sisältämiin näkökulmiin, vaan analyysissä fokusoidaan niihin seikkoihin, jotka kyseisessä keskustelussa ovat tutkimusaiheen kannalta relevanteimpia.

5 EMPIIRINEN ANALYYSI

5.1 Alkeistason ei-syntyperäisen suomenpuhujan ja syntyperäisen suomenpuhujan keskustelut

Alkeistason ei-syntyperäiset suomenpuhujat selviytyvät suomen kielellä, mutta heillä on usein ongelmia puhekumppaninsa ymmärtämisessä ja heidän kielitaitonsa rakenteelliset ja sanastolliset puutteet näkyvät tuottamisen hitautena ja vaikeuksina tuottaa koherentteja puheenvuoroja. Kielitaidon rajallisuuden vuoksi he voivat välillä jäädä sanattomiksi tai joutua vaihtamaan puheenaihetta. He myös turvautuvat paljon englannin kieleen. Ymmärtämis- ja tuottamisongelmat näkyvät myös siinä, että alkeistason keskusteluissa topiikit vaihtuvat tiheään ja yhden topiikin käsittelyssä jäädään usein suppeaan kysymys–vastaus-sekvenssiin. Topiikkien kehitystä rikkovat myös pitkät merkitysneuvottelut, oikean kieliopillisen muodon haut ja sananhaut, joita on karsittu analysoitavista keskustelujaksoista niiden tilaavievyyden takia kohdista, joissa ne eivät ole tämän tutkimuksen fokuksen kannalta keskeisiä.³⁵

5.1.1 Keskustelu 1: EM2–SM1

EM2:n ja SM1:n keskinäinen vastuunjako keskustelun rakentamisessa on hyvin epätasapainoinen. EM2 puhuu hyvin vähän ja käyttää enimmäkseen vain hyvin lyhyitä vuoroja. SM1:n puheenvuorot ovat pitkiä, ja hän käyttää ylivoimaisesti suurimman osan puheajasta. (Ks. esimerkkejä 1 ja 2.) Hän myös johdattaa keskustelua topiikista toiseen ja esittää paria poikkeusta lukuun ottamatta kaikki keskustelun kysymykset. SM1:llä on paikoin selviä vaikeuksia

---

³⁵Ei-syntyperäisistä suomenpuhujista käytettävät koodit kuvaavat siis äidinkieltä, sukupuolta ja kielitaidon tasoa: EM2 on alkeistason englanninkielinen, miespuolinen suomenpuhuja ja EN2 vastaavasti nainen. Syntyperäiset suomenpuhujat on numeroitu juoksevasti.

päätellä, kuinka paljon puhekuppani tarvitsee prosessointiaikaa, ja hän antaakin monesti vuoronvaihdon mahdollistavan tauon venyä pitkäksi luoden näin EM2:lle tilaisuuden ottaa aktiivisempi rooli keskustelussa (ks. esim. esimerkin 1 r. 12 ja 26).³⁶ Useimmissa tapauksissa EM2 jättää kuitenkin nuo tilaisuudet käyttämättä. On vaikea tulkita, missä määrin hänellä on vaikeuksia ymmärtää varsin vuolasta puhekuppaniaan ja missä määrin EM2:n niukoissa puheenvuoroissa (ks. esimerkkiä 1 r. 24) on kyse puhtaista tuottamisongelmista. SM1 puhuu paljon ja hyvin nopeasti, eikä hän juurikaan helpota kieltään (ks. esimerkkiä 1 r. 8–21) (vrt. Bondevik 1996).

5.1.1.1 *Esimerkki 1.*³⁷

Esimerkin 1 keskustelu käydään puolituntisen keskustelun alussa. Sen sisältö on tiivistäen seuraava:

Puhujat keskustelevat siitä, ovatko ihmiset samanlaisia kaikkialla. SM1 esittää epävarmennettuna mielipiteenilmauksenaan, että ihmiset ovat *aika samanlaisia*, mihin nähden EM2 esittää kontrastoivan mielipiteenilmauksen: *ehkä eivät ole ehkä ovat*. SM1 tarkentaa mielipidettään esittämällä, että ihmiset ovat sinänsä melko samanlaisia mutta kulttuurit ovat erilaisia. Hän pohtii edelleen, mitä erilaisuus oikeastaan on. EM2 pysyy ensimmäisessä mielipiteenilmauksessaan mutta konkretisoi sitä SM1:n vuoron avulla todeten, että ihmiset ovat vähän samanlaisia mutta kulttuurit ovat erilaisia. SM1 vahvistaa, että eri maissa ihmiset ovat erilaisia. Puhujien yhteisymmärrys vahvistuu edelleen EM2:n kertoessa esimerkin japanilaisen itsekurista, millä hän korostaa kulttuurien erilaisuutta ja siten vahvistaa ensimmäistä mielipiteenilmaustaan.

Keskustelun analyysissä fokusoidaan erityisesti siihen, 1) miten keskustelunalkuiset mielipiteenilmaukset ovat myöhempiä epävarmempia ja ambivalentimpia, 2) miten puhujat saavuttavat keskustelussa samanmielisyyden ja millaisin kielellisin keinoin he ilmaisevat samanmielisyyttä ja 3) miten ei-syntyperäinen suomenpuhija ilmaisee abstrakteja mielipiteitä konkreettisten esimerkkien ja niihin liitettyjen suhtautumistavan osoittimien avulla.

---

³⁶Gumperzin (1982) käsittein puhujien toimintaa selittävät heidän erilaiset kontekstualisointivihjeensä (contextualization cues): SM1 ei osaa tulkita, minkä mittaiset tauot ovat tarpeen, ja EM2 ei mahdollisesti aina osaa tulkita taukoja merkkeinä siitä, että häneltä odotetaan lisäkontribuutiota keskusteluun. Tällaiset epäsymmetriat aiheuttavat tässä keskustelussa enemmän tukalia hetkiä kuin aineiston muissa keskusteluissa.

³⁷Transkriptioista on luettavuuden helpottamiseksi lihavoitu sellaiset keskustelun kohdat ja piirteet, joihin analyysissä joko viitataan tai joiden tarkasteluun erityisesti pureudutaan. Lihavointi on jätetty pois sellaisissa tapauksissa, joissa korostettavat jaksot olisivat suhteettoman laajoja koko näytejaksoon nähden.

EM2 avaa topiikin ilman valmistelevia vuoroja kategorisella kysymyksellä, joka on yhtenä apukysymyksenä instruktiopaperissa. Kysymys on niin yleinen, että sen erityisasiantuntijaksi tuskin kukaan voi asettua. Niinpä mielipiteetkin heijastavat heikkoa kategorisuutta.

- ((alussa hetki hämmennyttä naurua, erityisesti SM1))
- 1 EM2: okei (1) ovatko ihmiset samanlaisia kaikkival
 2 (1)
 3 SM1: eiks ne oo (.) AIKA Samanlaisia (.) ONko ne
 4 (1)
 5 EM2: onko (2) VÄhän (.) se on samanlaisia °on° (.) [ehkä] EI ole ehkä On
 6 SM1: [(se- xx)]

SM1:n ensimmäinen mielipiteenilmaus (r. 3) signaloi keskustelunalkuista varovaisuutta, sillä mielipiteenilmaus ei ole muodoltaan suora ja varma vaan heikosti kategorinen. Puhuja ei täysin sitoudu sanottavaansa. Hänen varmuuttaan sanottavastaan lieventävät mm. vuoron viivästyttäminen (r. 2), vuoron sisäiset tauot, painottava *aika*-epämääräistimen käyttö ja mielipiteenilmauksen kysymysmuotoisuus. Puheenvuoron varmuutta heikentää myös SM1:n strategianmuutos, kun hän muuttaa kysymyksensä myönteistä vastausta odottavasta *eiks*-kysymyksestä väljemmäksi *onko*-kysymykseksi. Mielipiteen epävarma muotoilu keskustelun alussa rinnastuu Maynardin (1989) PDS-sekvenssiin, jossa keskustelunalkuinen ambivalenttius voi hänen mukaansa ennakoida potentiaalista erimielisyyttä.

Myös EM2:n kaksiosainen mielipiteenilmaus (r. 5) tulee keskusteluun viiveellä. Mielipiteenilmauksen alussa oleva puheumppanin toisto signaloi samanmielisyyttä edelliseen vuoroon nähden (vrt. Kangasharju 1996, Mazeland & ten Have 1996). SM1:n käyttämien *onko* ja *samanlaisia* -sanojen toisto voi puheumppanin mielipiteen tukemisen lisäksi olla EM2:n strategia käyttää puheumppaniaan oman kielitaitonsa puutteita kompensoivana resurssina. Mielipiteenilmaus on heikosti kategorinen, sillä kysymysmuotoisuutensa lisäksi sitä epävarmentaa *VÄhän*-epämääräistin. EM2:n vuoron jälkimmäinen lausuma (*ehkä EI ole ehkä On*) osin kumoo vuoronalkuisen samanmielisyyden ja on kontrastissa SM1:n mielipiteenilmaukseen nähden. Kontrastointia on heikennetty leksikaalisesti *ehkä*-varauksella ja jättämällä molemmat ääripäät (on ja ei ole) mahdollisiksi. EM2 ei perustele kontrastointiaan tai eksplikoi omaa tietoonpääsyään.

Varovaisten mielipiteenilmausten jälkeen seuraa pitkäkö tauko (r. 7), jonka aikana neuvotellaan vuoronotosta: voidaan ajatella, että SM1 odottaa EM2:n perusteluja tämän edellä esittämälle kontrastoinnille. Neuvottelun lopputuloksena SM1 ottaa vuoron. Rivillä 12

tulee seuraava pitkä tauko, joka mahdollistaisi vuoron vaihtumisen, mutta EM2 ei käytä sitä hyväkseen. Tämä keskustelun alku kuvaa hyvin keskustelijoiden välistä roolineuvottelua, ja siinä myös näkyy koko keskustelulle tyypillinen roolijako: EM2 jättää varsin usein puheenvuoron ottamatta. Kyse voi tietenkin olla yksilöllisestä puhetyylistä, mutta sen voi tulkita johtuvan myös EM2:n kielitaidon puutteista abstraktien mielipiteiden muotoilussa.

- 7 (1)
 8 SM1: onko (1) **no MUN MIElestä nin (1) hhh ihmiset on (.) MELko SAManLAisia mutta (.) SITten**
 9 kun on näitä (1) kun eri KULTtuureissa tehdään j- (.) asiat Eri TAValla=
 10 EM2: =joo
 11 SM1: niin (.) joskus TUNtuu niinkun eri (.) eri PAIkoissa olevat ihmiset olis pikkusen erilaisia
 12 (2)
 13 SM1: **mut onko se vaan sit Sitä että että (1) ihmiset (.) koska ne (.) ARvostaa PIKkusen eri asioita tai**
 14 (.) tai sitten n- (1) ne arvostaa pikkusen VÄhemmän JOTakin mitä sä arvostat pikkusen ENEMmän
 15 tai ne KÄYTTäytyy jossakin tilanteissa (1) eri tavalla sen takia että siinä KULTtuurissa niinku edel-
 16 lytetään että sää käyttäydyt eri tavalla=
 17 EM2: =joo=
 18 SM1: **=ja onk SE sitä ERIlaisuutta (.) mi- (.) mitä niinku on että SEN takia IHmiset on erilaisia että (.)**
 19 että se TAUSa on on on eriLAINen
 20 EM2: mm
 21 SM1: koska NII EN TIEdä [musta IHmiset] on (.) Sinänsä aika SAManlaisia että ää- 1 niinkun (1) no
 22 EM2: [(xx)]
 23 SM1: **MEkihän PÄRjätään tässä ihan että (.) hmh hmh (.) HYvin menee=**
 24 EM2: =#hyvin [menee#] (.) on VÄhän (1) samanlaisia ja kulttuuri on erilaisia
 25 SM1: [#]

SM1:n vuoronaloitus *no MUN MIElestä* -ilmauksella signaloi perustelua ja oman mielipiteen tarkempaa eksplikointia. Tavallisesti varmuutta lieventäväksi varaukseksi tai yleistettävyyttä heikentäväksi rajoittimeksi luokitettu *mun mielestä* -ilmaus³⁸ nähdäkseni tässä vahvistaa mielipiteenilmauksenvarmuutta osoittamalla puhujan sitoutumista sanottavaansa. Kaikkiaankin SM1:n mielipiteenilmaus on riveillä 8–11 varmuudeltaan vahvennettu riviin 3

³⁸*Mun mielestä* on usein tulkittu ilmausta lieventäväksi tai rajaavaksi (ks. esim. Luukka 1992b, Nikula 1996). Onkin totta, että se varmasti useimmissa konteksteissa rajaa arvion yleistettävyyttä merkitsemällä sen henkilön yksityiseksi mielipiteeksi. Toisaalta se osoittaa puhujan sitoutumista sanottavaansa ja siten vahvistaa mielipiteenilmausta. Mielipidekeskustelussa on odotuksenmukaista, että *mun mielestä/ musta* -ilmaus esiintyy taajaan. Kontekstista riippuen se voi toimia joko kategorisuutta heikentävästi tai vahventavasti, sillä vaikutelma ei synny yksittäisten kielen keinojen perusteella vaan eri keinojen kombinoitumista. Joissakin yhteyksissä molemmanlainen tulkinta voi olla mahdollinen. Kangasharju (1996: 305) tulkitsee sen ilmausta vahvistavaksi kontekstissa, jossa puhuja siteeraa toista puhujaa ja osoittaa tukevansa tämän argumenttia: *mä on kyl kans ihan samaa mieltä ku Eva et ei sil o ninku mum mielest merkitystä* (mts. 301, transkriptiota yksinkertaistettu). Oheinen SM1:n vuoro ohjaa päättelemään, että myös ilmauksen sijainnilla on merkitystä sen tulkinnessa: ollessaan vuoron alussa ja sekventiaalisesti vuorossa, jossa puhuja perustelee eriävää mielipidettään *mun mielestä* vahvistaa ja varmentaa mielipiteenilmausta – olkoonkin, että se myös rajaa mielipiteen yleistettävyyttä.

nähdessä, sillä erimielisyystilanne vaatii perustelemaan tarkemmin ja keskustelussa on edetty vaiheeseen, jossa on alun ambivalentteja mielipiteenilmauksia konkretisoidaan. Mielipiteenilmaus ei kuitenkaan ilmennä vahvaa kategorisuutta, koska *mun mielestä* -ilmaus kombinoituu puheenvuorossa varmuutta heikentävien ilmausten kanssa: ominaisuuden vahvuutta rajaavat *MELko*, *pikkusen* ja *aika* -ilmaukset; yksipersonainen *joskus TUNtuu* -varaus ja konditionaalimuoto (*olis*) puolestaan etäännyttävät sanottavaa puhujasta ja siten lieventävät sanottavan varmuutta. Näitä kielellisiä varauskeinoja tehostetaan painotuksin (esim. *MUN MIElestä*, *MELko Samanlaisia*, *PIKkusen erilaisia*).

Mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentävät myös esitetyt lisäaspektit (alkaen riviltä 13). Lisäaspekti on seikka, joka ei toimi suoraan mielipidettä vahvistavasti vaan joka voidaan tulkita myös mielipiteelle vastakkaisten näkökulmien korostamiseksi. Silloin kun mielipiteen esittäjä itse tuo sen esiin, hän osoittaa topiikin monipuolista pohdintaa ja näin mielipiteenilmauksen kategorisuus heikkenee. Lisäaspektin kysyvä muoto (r. 13, 18) ja episteemisen epävarmuuden ilmaisin *NII EN TIE*dä (r. 21) heikentävät puhujan sitoutumista sanottavaansa. Lisäaspektien esiin tuominen osoittaa puhujan tietoisuutta topiikin monimuotoisuudesta ja sen neuvoteltavuudesta.

EM2:n seuraava mielipiteenilmaus rivillä 24 inkorporoi puhekumppanin käyttämiä ilmauksia, mikä merkitsee sen edeltävään vuoroon nähden samanmieliseksi, mutta sen lyhyys ja tarkkaa sitoutumista välttävä ambivalenttius hankaloittavat samanmielisyyden tarkempaa tulkintaa. Puheenvuoro ei tuo uusia аспектеja keskusteluun, vaan EM2 vahvistaa aiempaa mielipiteenilmaustaan (r. 5) toistamalla jopa samoin sanoin, että ihmiset ovat *vähän samanlaisia*. Hän myös konkretisoi mielipiteenilmaustaan inkorporoimalla siihen puhekumppanin kulttuuriaspektin. Vuoron epämääräisyyden voi tulkita johtuvan paljolti kielitaidon puutteista ja siitä, että alhaisella kielitaidon tasolla on vaikea spekuloida hyvin abstraktista aiheesta. Toisaalta ambivalenttius (mielipiteenilmauksen monitulkintaisuus ja merkityksen epämääräisyys) voidaan nähdä jo alkeistason ei-syntyperäisen suomenpuhujan keinona osoittaa epävarmuutta ja varovaisuutta. Tarve varoa syntyy tässä siitä, että EM2 on edellä kyseenalaistanut puhujien samanmielisyyden.

EM2:n puheenvuoroa seuraa pitkä tauko (r. 26), jolla neuvotellaan vuoronotosta. Jälleen SM1 päätyy ottamaan vuoron. Seuraavassa jaksossa huomiota herättää SM1:n vahva samanmielisyyden ilmaus riveillä 27 ja 29 ja EM2:n riviltä 40 alkava mielipiteenilmaus.

- 26 (3)
 27 SM1: mhm mutta va- VARmasti ne on niinkun eriLAisia eri MAIssa (.) kyllä mää siitä oon ihan=
 28 EM2: =joo
 29 SM1: samaa mieltä että niin että (.) kussakin MAAssa tai siinä kulttuurissa on ne omat (.) omat TApansa
 30 ja (.) et miten Asiat TEHDÄÄN ja miten asioita [HOIdetaan (.)] ja niin se vaan on että
 31 EM2: [mm (.) mm]
 32 SM1: ihmiset KÄYTtäytyy tavallaan sen (.) systeemin SISÄLLä
 33 EM2: joo
 34 SM1: °joo° sillei (.) et (.) heidän SYSteeminsä on heille NORmaali joten he [käyt]täytyy aina
 35 EM2: [mm]
 36 SM1: NORmaalisti ja (.) sit kun joku tulee ulkopuolelta niin (.) se ei käyttäydy normaalisti koska se ei
 37 TIE[dä] miten siellä käyttäydytään
 38 EM2: [mm] joo
 39 SM1: et sille eri asiat on normaaleja
 40 EM2: joo japanissa oli (.) a- sisällä system- systee[ma] (.) kolmesataa vuotta (1) ja se on erilaiset=
 41 SM1: [mm]
 42 SM1: =# VARmasti=
 43 EM2: =heillä on (1) aa (1) itsekontrolle - - ((poistettu merkistysneuvottelua)) itse- itsekuri itsekontrolli
 44 koko aa- thth- MAAkontrolli=
 45 SM1: =.hhh AHAA just joo sellanen=
 46 EM2: =japanin maakontrolli
 47 SM1: mhm
 48 EM2: ja se on (.) MIElenkiintoista mutta ei ole SAma (.) kuin amerika ja vai suomi

Edelliseen vuoroon nähden samanmielisessä mielipiteenilmauksessaan (r. 27–29) SM1 lähenee EM2:n perspektiiviä fokuoimalla puhujien yhteisesti jakamiin topiikin aspekteihin. Tämä on myös Greatbatchin (1992) havaintojen mukaan tavallinen keino lähentää perspektiivejä keskustelussa ja pyrkiä ulos erimielisyystilanteesta. Yhteisen perspektiivin vahvistuminen näkyy myös siinä, että hänen mielipiteenilmauksensa on muodoltaan aiempaa varmempi. Siinä ei ole enää viitteitä siitä, että hän ei täysin sitoutuisi sanottavaansa. Hän jopa rivillä 30 toteaa hyvin varmasti, että *niin se vaan on*. Keskustelussa siirrytään siis ambivalentista mielipiteenmuotoilusta varmempaan.

EM2:n vuorossa (alk. r. 40) esimerkki yhdessä vuoronalkuisen *joo*-sanalla osoittaa puhujan samanmielisyyttä edelliseen vuoroon nähden (*joo* tehtävistä vuorovaikutuksessa ks. tarkemmin Sorjonen 1997). EM2 vie keskustelun abstraktilta tasolta konkreettiseen esimerkkiin. Abstraktiotason muutos näkyy myös EM2:n vuoron pituudessa: konkreettisista asioista hän pystyy tuottamaan aiempaa pitempiä puheenvuoroja. Mielipiteenilmauksensa lopuksi hän arvioi Japanista esittämänsä esimerkkiä osoittamalla positiivista suhtautumista sitä kohtaan *mielenkiintoinen*-adjektiivilla. Positiivisen suhtautumisen ilmaus heikentää mielipiteenilmauksen kategorisuutta: esimerkiksi tässä keskustelussa japanilaisten kansallista itseuria ei siis arvoteta hyväksi tai huonoksi vaan kuvataan se mielenkiintoiseksi ja erilaiseksi. Sen sijaan syntyperäisen suomenpuhujan naurahdus ja voimakas *VARmasti*-palaute (r. 42)

ovat tulkittavissa arvottaviksi ja siten vahvaa kategorisuutta osoittaviksi. EM2:n kokoava kannanotto³⁹ ei signaloi arvottavuutta vaan heikennettyä kategorisuutta. EM2 käyttää aineiston keskustelussa toistuvasti vastaavaa tapaa muotoilla mielipiteensä konkreettisen esimerkin ja siihen liitetyn positiivista suhtautumista signaloivan *mielenkiintoinen*-adjektiivin avulla.

Tiivistäen ensimmäisen esimerkin rakentumisesta voidaan sanoa, että yhteinen perspektiivi topiikkiin löytyy puhujien kesken hyvin nopeasti. Mielipiteenilmausten ambivalenttius keskustelun alussa voidaan nähdä orientoitumisena puhujien keskinäisiin suhteisiin hakemalla yhteistä maaperää ja molemmille relevanttia perspektiiviä topiikkiin. Tähän motivoivana sosiaalisena voimana voidaan nähdä puhujien yhteisyyteen orientoivat kumppanuuskasvot. Kumppanuuskasvoihin orientoituminen näkyy ambivalenttien mielipiteenilmausten yhteydessä sekä puhujien kielellisissä valinnoissa että myös keskustelun rakenteellisella tasolla sikäli, että topiikin käsittely ei etene juoheasti vaan siinä esiintyy neuvottelua vuoronotosta (esim. r. 2, 4, 7).

EM2:n tapa ilmaista erimielisyytensä on epäsuora. Molemmat puhujat ovat sensitiivisiä keskinäisille suhteilleen, mutta yhteisymmärrys saavutetaan SM1:n adaptoitumisen myötä, kun hän vie perspektiivin yhdessä jaetulle alueelle. Puhujat signaloivat samanmielisyyttä toistoin, esimerkein ja edellisen puhujan reformuloinein. Mielenkiintoista on, että SM1:n mielipiteenilmaukset muuttuvat varmemmiksi sitä mukaa kun puhujien perspektiivit lähentyvät. Yhtäältä tämä liittyy siihen, että keskustelun edetessä mielipiteenilmaukset on tarpeen muotoilla konkreettisemmiksi, jotta keskustelu etenisi. Toisaalta sen voidaan nähdä puhujien suhteisiin: yhteisen perspektiivin löydyttyä mielipiteenilmaukset voidaan muotoilla varmemmiksi.

EM2:n kielitaidon puutteet näkyvät monin tavoin mielipiteenilmaisussa ja siten puhujien keskinäisten suhteiden luomisessa ja ylläpidossa: Ensinnäkin hänellä on vaikeuksia muotoilla abstrakteja mielipiteitä, mistä syystä hänen puheenvuoronsa jäävät usein niukoiksi. Tätä ongelmaa hän kompensoi inkorporoimalla omiin ilmauksiinsa puhekumppanin käyttämiä ilmaisuja ja muotoilemalla mielipiteensä konkreettisten esimerkkien ja niihin liitetyn positiivista suhtautumista osoittavan *mielenkiintoinen*-adjektiivin avulla. Toiseksi hänen yleiset

---

³⁹Kannanotto-termi on keskusteluanalyysin suomenkielisessä kirjallisuudessa vakiintunut *assessment*-termin käännösvastineeksi, ja Tainio (1993, ks. myös 1996) on tutkimuksessaan rajannut sen tarkoittamaan tiettyä syntaktista formaattia noudattavia lausumia (karkeasti sanoen luonnehtivaa lausumatyyppiä *Se on hyvä juttu*).

tuottamisvaikeutensa näkyvät siinä, että hän ei juurikaan perustele mielipiteenilmauksiaan. Kolmanneksi kielellisten resurssien puutteet näkyvät abstraktien mielipiteenilmausten ambivalenttiutena, joka kuitenkin kääntyy vuorovaikutuksessa EM2:n resurssiksi, sillä ambivalentit mielipiteenilmaukset osoittavat vuorovaikutuksellista varovaisuutta ja auttavat ehkäisemään potentiaalista erimielisyyttä.

Kuten sanottu EM2:n konkreettiset kielelliset keinot heikentää ilmauksensa kategorisuuden astetta näyttäytyvät tässä keskustelussa varsin rajallisina: Hän ei esimerkissä käytä perusteluja, tietoonpääsyn eksplikointeja tai mielipiteen lisäaspekteja. Hänen keinonsa ovat eksplisiittisiä ja lähinnä leksikaalisia *ehkä* ja *vähän* -adverbeja sekä suhtautumista osoittavia adjektiiveja. SM1 puolestaan soveltaa sekä leksikaalisia että syntaktisia keinoja etäännyttää mielipiteenilmausta itsestään ja lieventää varmuuttaan.

5.1.1.2 *Esimerkki 2.*

Esimerkki 2 jatkuu suoraan edellisen esimerkin lopusta. Siinä keskustellaan ensin japanilaisista ja siirrytään sitten arvioimaan länsimaisen kulttuurin, erityisesti suomalaisen ja amerikkalaisen kulttuurin käsityksiä yksilökeskeisyydestä ja kollektiivisuudesta. Keskustelun kulku on tiivistäen seuraava:

Keskustelu alkaa SM1:n kysymyksellä, oliko ihmisten kanssa helppo tulla toimeen Japanissa. EM2:n mukaan Japanissa oli mielenkiintoista se, että ihmisten oletetaan aina kuuluvan johonkin ryhmään. SM1 elaboroi topiikkia siirtämällä arvioinnin kohteen länsimaihin ja korostamalla niiden yksilökeskeisyyttä. EM2 kysyy ryhmien merkityksestä suomalaisille. SM1:n mukaan yksilökeskeisyys on perinteisesti ollut Suomessa vahvaa, mutta laman takia tilanne saattaa olla muuttumassa. EM2:n mukaan amerikkalaisuus on yksilökulttuuri, mutta sielläkin järjestöihin kuuluminen on tärkeää. SM1:n mukaan amerikkalaisessa kulttuurissa on Suomea selvemmin vallalla rinnakkain sekä kollektiivisuus että yksilökeskeisyys. EM2 korostaa edelleen järjestöjen merkitystä Suomessa, minkä myös SM1 myöntää.

Esimerkin 2 analyysissä kiinnitetään huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin: 1) puhujien tapa käyttää itsen reformuloiteja kategorisuuden asteen modifioinnissa, 2) puhujien tapa käyttää kysyviä muotoja itsen etäännyttämiseksi ja puhekumppanin esiintuomiseksi ja 3) erityisesti ei-syntyperäisen suomenpuhujan tavat varioida suorutta kontrastoinneissa ja siten ohjata keskustelua.

Topiikki avataan siis SM1:n kysymyksellä, jossa hän asettaa EM2:n topiikin asian tuntijaksi eikä mitenkään implikoi omaa tietoonpääsyään siihen. SM1:n useat kysymyksen reformuloinnit toimivat keskustelun perspektiivin ja tarkkuustason asettamisena. Kysymyksen

viimeinen muotoilu orientoi puhekuppanin raportoimaan kokemuksellisen mielipiteensä (vrt. Mazeland & ten Have 1996: 94–101).

- 1 SM1: **mhm** **entä IHmiset oliko ne (1) tulitko sä SAmalla TAvalla IHmisten kanssa (.) oliko se elämä**
 2 **(.) oliko oliko ihmisten kanssa yhtä HELPpo tulla toimeen sitten**
 3 EM2: joo i- ihmiset oli (.) pieni RYHmä
 4 SM1: mhm
 5 EM2: jos on ä- he- he- heidän KAveri
 6 SM1: joo
 7 EM2: ja jos he aa- (.) ihminen ei ole RYHmä
 8 SM1: mm
 9 EM2: **se on PAHA**
 10 SM1: aHAA joo (.) pitää AIna kuulua
 11 EM2: joo (1) ja kaikki haluaa (.) r- ryhmä
 12 SM1: Aha just
 13 EM2: ja on ty- TYÖryhmä
 14 SM1: aa just [joo]
 15 EM2: [ja ja] (.) ja kotiryh[mä (.)] ja (.) ehkä (.) ää- (1) kolmanen ryhmä
 16 SM1: [#] just just
 17 EM2: **se on mielenkiintoista**

SM1 reformuloi kysymystään useita kertoja ja siten asemoi puhekuppaninsa eri tavoin suhteessa arvioinnin kohteeseen, japanilaisiin. Ensimmäinen kysymyksen muotoilu (r. 1) heijastaa indikatiivimuotoisuudessaan vahvennettua kategorisuutta (*entä IHmiset oliko ne*) ja ohjaa puhekuppania suoraan arvioimaan japanilaisia. *Tulitko sä SAmalla TAvalla IHmisten kanssa* -reformulointi muuttaa erityisesti *sinän* eksplikoinnin takia kysymystä omakoh- taisempaan vastaukseen ohjaavaksi. Kolmas ja neljäs reformulointi (r. 1–2: *oliko se elämä - - oliko ihmisten kanssa yhtä HELPpo tulla toimeen sitten*) merkitsee kysymyksen kokemuksel- lista vastausta odottavaksi, mutta väljentää kuitenkin puhekuppanin sitouttamista siihen. Näin reformuloinnit toimivat siis kysymyksen kategorisuutta heikentävästi.

EM2 asettaa mielipiteenilmauksessaan keskustelun perspektiivin yksilökeskeisyy- den ja kollektiivisuuden näkökulmiin. Hänen mielipiteenilmauksensa on esimerkistä 1 tuttuun tapaan konkreettisella tasolla. Mielipiteenilmauksen yleistäminen kaikkia japanilaisia koske- vaksi ja vahvan negatiivisen *paha*-adjektiivin käyttö tekevät vuoron alusta vahvaa kategori- suutta osoittavan (r. 3–11: *jos ihminen ei ole RYHmä - - se on PAHA, kaikki haluaa kuulua - - ryhmä*). Voidaan tietenkin ajatella, että EM2 tässä vain referoi japanilaisten ajattelua eikä itse ota kantaa asiaan. Mutta lähdettyessä siitä, että kaikki puhe on arvostuksia kantavaa, voidaan ajatella, että mielipiteenilmauksen indikatiivimuotoisuus ja sen ilmentämä varmuus (varmuus, jolla EM2 puhuu japanilaisten puolesta) yhdistettynä negatiiviseen adjektiivinva-

lintaan vahvistaa puheenvuoron kategorisuutta. Esimerkin I tapaan mielipiteen kategorisuus kuitenkin heikkenee vuoron lopulla, jossa japanilaisen kulttuurin piirre merkitään mielenkiintoiseksi (r. 17) ja näin havainnot japanilaisesta kulttuurista yleistämisestä huolimatta arvottuvat positiivisesti.⁴⁰ Mielipiteenilmaus rakentuu siis vahvasta kategorisuudesta heikentyväksi.

Seuraavassa jaksossa SM1 ottaa EM2:n asettaman perspektiivin ja elaboroi topiikka eteenpäin erittelemällä ensin länsimaista (r. 18–23) ja sitten, EM2:n kysymyksen jälkeen, suomalaista yksilökeskeisyyttä (r. 26–51).

- 18 SM1: mm (.) niin eikö m- näillä LÄnsimaissa korosteta sitä että (.) YKsinään että ITSE [tehdään]
 19 EM2: [joo]
 20 SM1: aina [asiat] mm (.) se on sieltä se on sitä (.) YKsilön VOIma (.) YKsilö (.) YKsilö HALlitsee
 21 EM2: [itse]
 22 SM1: Omaa ELÄmäänsä ja (.) ja jos MUIta on siinä mukana niin se on hyvä mutta ei se oo niin TÄrkeetä
 23 ja
 24 EM2: joo (.) no (.) SUomalaiset (1) pitävät (.) onko suomalaiset pitävät (.) pitävätkö (.) ryhmä- sitä
 25 (.)
 26 SM1: kyllä SUomalaiset on [on aika (.)] sanotaan että su- (.) suomalainen niinku tällanen (2)
 27 EM2: [(xx vai)]
 28 SM1: SUomalaiset on SITä MIELtä että SUomalaiset (.) ää tekee asioita e- YKsin [SUomalainen]
 29 EM2: [mm]
 30 SM1: (.) suomalaisen PITÄÄ PÄRjätä [YKsin] Omin VOImin (.) se on se on ni- (.) näin PITÄÄ
 31 EM2: [joo]
 32 SM1: [TEHDä] asiat (.) se on TÄrkeetä .hhh (.) [että] että (1) no (.) sä varmaan TIEDätkin että (.)
 33 EM2: [joo] [joo]
 34 SM1: täällä on vähän (.) SUOmessä ollu nyt tää TALous miten sat[tuu (.)] että (.) on on tiukkaa (.)
 35 EM2: [mm (.) mm]
 36 SM1: monilla ihmisillä on LAmä (.) ja (1) hhh ehkä SE on VÄhän MUUTtanu tätä asiaa
 37 EM2: joo
 38 SM1: e- e- ihmiset ei SELviä yksin vaikka HALuais
 39 EM2: joo
 40 SM1: se ei oo enää MAHDollista [tää-] (.) ku ei oo TÖItä ja eikä oikein tuu RAhaa e- ei ei ei oikein
 41 EM2: [mm]
 42 SM1: ma- TYÖTömyyskorvauksetkaan [enää pyöri ja] ja niinku kaikki on tiukoilla nii kuinka siinä
 43 EM2: [joo (.) mm]
 44 SM1: yksin SELviät [ei se oo] ei se Onnistu (.) .hhh että ehkä se on VÄhän [muuttumassa] sen takia
 45 EM2: [joo] [mm]
 46 SM1: että nyt on HANKalaa=
 47 EM2: =°joo°
 48 SM1: mutta (.) kyllä niinkun Yleensä se (.) se VANha kuva joka tulee sieltä (1) kun (.) suomi oli pääasial-
 49 niinku MAANviljely oli [se] PÄÄAsiallinen ElinKEI[no (.)] niin tuota (.) silloin
 50 EM2: [joo] [mm]
 51 SM1: selvit- (.) YKSIN (.) [ITse sel]vitään se on niinkun [se on] #=
 52 EM2: [mm] [mm] =joo (.) amerikkalaiset-oli- oli-
 53 vat YKsin (.) mutta on (.) on KLUbia (.) [vai ro]tary (.) vai lions vai
 ((Poistettu erilaisten klubien muistelua ja epäselvää merkitysneuvottelua))

⁴⁰Tällaisella vuoronloppuisella kannanotolla on myös keskustelua organisoiva sekventiaali-
 nen tehtävänsä mielipiteen lopetuksen signaloijana.

SM1:n mielipiteenilmaus (r. 18) on muodoltaan *eikö*-kysymys (*eikö m- näillä länsimaissa korosteta sitä*). *Eikö*-kysymysten on tulkittu liittyvän puhujien välisen yhteisyyden luomiseen ja korostavan puhujien yhteistä pääsyä topiikin arviointiin (*eiks*-kysymyksistä ks. tarkemmin Halonen 1996; myös Tuppurainen 1991). Tässä kontekstissa kysymysmuoto myös etäännyttää mielipiteenilmausta puhujasta ja epävarmentamalla sitä heikentää kategorisuutta.

EM2:n kysymyksen suomalaisten suhtautumisesta ryhmiin (r. 24) voidaan nähdä haastavan SM1:n edeltävän, suomalaisten yksilökeskeisyyttä korostavan mielipiteenilmauksen, sillä puheenvuoro alkaa väitemuotoisena, minkä jälkeen se reformuloidaan kysymykseksi (*SUomalaiset pitävät - - onko suomalaiset pitävät - - pitävätkö - -*). Kysymysmuoto etäännyttää puhujaa topiikista ja heikentää hänen tietoonpääsyään. Samalla se korostaa puhekumppanin suomalaista identiteettiä ja sitä kautta parempaa pääsyä arvioimaan asiaa. Keskustelun myöhemmässä vaiheessa (r. 73) käy eksplisiittisemmin ilmi, että EM2:n mielestä suomalaiset ovat yhdistysihmisiä, jolloin keskustelun tässä vaiheessa esitetty kysymys voidaan tulkita implisiittisesti erimieliseksi SM1:n yksilökeskeisyysnäkökulmaan nähden. Drew'n (1991: 41) mukaan on tehtävä ero sen välille, mikä on osallistujien oikea tiedontaso ja miten he toisaalta orientoituvat siihen, kenellä on oikeus minkinlaiseen tietoon. Keskustelun tässä vaiheessa EM2 näyttäisi kysymyksellään orientoituvan siten, että puhekumppanilla on häntä paremmin oikeus suomalaisten ryhmäsidonnaisuuden arviointiin – olkoonkin, että he saattavat olla itse asiasta ainakin jossakin määrin eri mieltä.

SM1:n vastaus on kiistävä. Puheenvuoron monet reformuloinnit toimivat kuitenkin puhujaa etäännyttävästi (r. 26–27: 1. *kyllä suomalaiset on aika*, 2. *sanotaan että suomalainen niinku tällanen*, 3. *suomalaiset on sitä mieltä että suomalaiset*). Hän aloittaa väitemuotoisella lausumalla, joka *kyllä*-alkuisena on puhujan varmuutta vahvistava (*kyllä suomalaiset on aika*). Passiivimuotoinen toinen reformulointi etäännyttää mielipiteenilmausta puhujasta, ja kolmas muotoilu on jo täysin etäännytetty puhujasta, kun mielipiteenilmaus esitetään yleensä suomalaisten nimissä, ei puhujan omissa (r. 28–32). Reformuloinnit toimivat siis kategorisuuden astetta heikentävästi. Mielipiteenilmauksessa on toisaalta kategorisuuden astetta vahvistavia aspekteja (sen yleistävyys) ja toisaalta sitä heikentäviä seikkoja, kuten riviltä 32 alkava mielipiteenilmauksen lisäaspekti Suomen taloudellisesta tilanteesta ja sen vaikutuksesta ihmisten yksilökeskeisyyteen (*ehkä SE on VÄhän MUUTtanu - - ehkä se on VÄhän muuttumassa*). Lisäaspektin johdatuksena SM1 käyttää puhekumppanien yhteisyyttä ja yhteistä tietoon-

pääsyä korostavaa viittausta: *no sä varmaan TIEdätkin että täällä on vähän SUOmess* (r. 32–34).⁴¹

Rivillä 52 EM2:n *joo*-alkuinen vuoro ja rinnasteinen esimerkki signaloivat yhteisymmärrystä. EM2 elaboroi topiikkia edelleen siirtämällä arvioinnin kohteen amerikkalaisiin. Keskustelu jatkuukin SM1:n kertomuksella amerikkalaisuudesta (r. 54–65), jota sitten verrataan suomalaisuuteen (r. 67–71).

- 54 SM1: mm (.) KUItenkin se (.) meillä oli (.) LUENnoimassa aikoinaan sellanen kavari kun aa - -
 55 ((Poistettu neuvottelua vajaa 1 min.))
 56 SM1: - - hän oli täällä ja (.) puhu amerikkalaisesta kulttuurista ja kerto [tällasella] yhdellä kurssilla
 57 EM2: [joo]
 58 SM1: siitä
 59 EM2: mm
 60 SM1: ja HÄN oli sitä mieltä että (.) amerikkalaisuudessa on (.) nää KAKS puolta että TÖIsaalta on tää (.)
 61 niinkun (.) SANKari on on se HERO [(xx) joka pelaa sitä] palloa ja (.) sitten on kuitenkin
 62 EM2: [joo (.) joo joo]
 63 SM1: pitää olla se JOUKkue pitää olla se TIImi siinä muka[na että] (.) niinkun RYHMä (.) mutta
 64 EM2: [joo]
 65 SM1: KUItenkin Pitää olla se YKsilösuoritus [et siis] kun MOlemmat [PUOlet TAVallaan on]
 66 EM2: [joo joo] [on (.) joo]
 67 SM1: on ehkä (.) SELvemmin amerikkalais[sa (.)] et suomalaiset ei VIELä oo oikein ehkä päässy
 68 EM2: [joo]
 69 SM1: tähän ryhmä- [[[naputtaa pöytään]]] juttuun sillä tavalla että VIELä OLLaan vähän sellasia
 70 EM2: [joo]
 71 SM1: YKsin puurtajia että [ITTE] tehään ja ja (.) menkää pois mä teen tän YKsin
 72 EM2: [mm]
 73 EM2: joo mutta PALJon suomalaiset ole (.) urheilu (.) ryhmä (.) [ö- vai liikkeryhmä]
 74 SM1: [on (.) se joo] ONhan näitä (.)
 75 SUOmessakin toimii rotaryt ja [ja] (.) lionsit ja ja (.) sittenhän on näitä - -
 ((Poistettu n. 1 min selostusta erilaisista järjestöistä))

SM1 tukee mielipiteenilmauksessaan EM2:n käsitystä amerikkalaisista nojaten tuntemansa amerikkalaisen luennoitsijan esittämiin näkökulmiin (r. 60–65). Vuorossa herättää huomiota se, että SM1:n lausumat ovat kategorisempia, kun hän puhuu amerikkalaisen luennoitsijan nimissä, kuin hänen puhuessaan omissa nimissään, jolloin hän käyttää runsaasti modaalaisia elementtejä (r. 65–71): *molemmat puolet tavallaan on ehkä selvemmin - - suomalaiset ei vielä oo oikein ehkä päässy tähän ryhmäjuttuun sillä tavalla että vielä ollaan vähän sellasia - -*. Eksplisiittiset varaukset ja epämääräistimet toimivat varmuutta ja puhujan sitoutumista lieventävästi ja näin puhujaa mielipiteenilmauksesta etäännyttävästi. Etäännyttävä on

⁴¹Toisaalta yhdessä *täällä*-ilmauksen kanssa sen voi ajatella toimivan myös SM2:ta suomalaisista etäännyttävästi: kyseessä ovat suomalaisia liikuttavat ongelmat, jotka ovat vain uutistietoa Suomessa asuville ulkomaalaisille. Ylipäätään keskustelussa puhutaan asiasta yleisellä tasolla eikä tehdä puhujien kansallisuuksia relevanteiksi. SM1:n *täällä*-adverbi tosin viittaa arvioinnin kohteen läheisyyteen, mutta toisaalta paikanmääränä se koskettaa yhtä lailla heitä kumpaakin.

myös viittaus suomalaisiin: rivillä 67 heistä puhutaan 3. persoonassa, riveillä 69 ja 71 taas passiivissa, jota puhekielessä käytetään monikon 1. persoonana. *Me*-pronomini on kuitenkin jätetty pois.

EM2:n *joo mutta* -alkuinen kontrastointi rivillä 73 on eksplisiittinen, kun edellä, rivillä 24, se oli vielä kysymysmuotoinen ja implisiittinen. EM2 siis varioi ilmaisunsa suoruden astetta. *Joo mutta* -alkuinen kontrastointi on varsin idiomaattinen tapa tuoda eriävä mielipide keskusteluun ja osoittaa orientoitumista puhujien keskinäisiin suhteisiin signaloimalla ensin yhteisymmärrystä ja tuomalla vasta sen jälkeen kontrastoivan aspektin. SM1:n vastausvuoro (r. 75) osoittaa myönnötystä ja yhteisyyttä merkitsemällä asian tunnetuksi *-han*-partikkelilla (ks. Hakulinen 1976; Halonen 1996). Topiikin käsittely päättyy siis yhteisymmärrykseen, ja EM2 on kielitaitonsa puutteista ja puheenvuorojensa niukkuudesta ja lyhydestä huolimatta omalla toiminnallaan ohjannut merkittävästi yhteistä mielipiteen muokkausta.

Esimerkin 1 tapaan SM1 tässäkin keskustelujaksossa modifioi omaa perspektiiviään EM2:n kontrastointien perusteella, ja niin topiikin käsittely etenee kontrastoinneista yhteisymmärrykseen. Silti molempien puhujien voidaan havaita kielellisissä valinnoissaan olevan sensitiivisiä toisiaan kohtaan: heidän kysymysmuotoiset mielipiteenilmauksensa toimivat puhujaa etäännyttävästi ja toisaalta puhekumppania korostavasti. Molemmat myös reformuloivat omia mielipiteenilmauksiaan. SM1:n vuoroissa yhteiseen tietoon viittaaminen ja *eikö*-kysymykset ovat keinoja luoda puhujien välistä yhteisyyttä. EM2 puolestaan varioi taitavasti kontrastointiensa suorutta ja sen myötä kategorisuutta implisiittisestä eksplisiittiseen. Muuten EM2:n kategorisuuden astetta osoittavat kielelliset keinot ovat varsin niukat: edellisen esimerkin tapaan hän ei käytä perusteluja eikä viljele leksikaalis-fraseologisiakaan keinoja. Myönteisen suhtautumisen osoittaminen on kysymysmuotoisuuden ja kontrastoinnin suoruden varioinnin ohella hänen ainoita kielellisiä kategorisuuden asteen osoittimiaan. SM1:n keinot ovat luonnollisesti monipuoliset aina monipolvisten reformulointien ja mielipiteenilmauksen lisäaspektien käytöstä yhteisyyden luomiseen (*sä varmaan tiedätkin*) ja itsen etäännyttämiseen passiivin ja persoonanvalintojen avulla.

5.1.2 Keskustelu 2: EN2–SN1

EN2 edustaa jokseenkin samaa kielitaidon tasoa kuin edellisten esimerkkien EM2. Heidän käymissään keskusteluissa on kuitenkin eroja, mikä heijastaa hyvin keskustelun vuorovaikutuksellisuutta. EN2:n puhekuppani helpottaa puhettaan riittävästi (ks. esimerkkiä 3 r. 19–23), jotta vuorovaikutus säilyy melko tasapainoisena. EM2:n ja EN2:n osallistumisroolit muotoutuvat kielitaidon samantasoisuudesta huolimatta hyvin erilaisiksi näissä keskusteluissa ja näiden keskustelukumppaneiden kanssa: Esimerkistä 1 (r. 12, 26) nähtiin, että EM2 jättää usein vuoron ottamatta todennäköisesti joko ymmärtämis- tai tuottamisongelmien takia. EN2 puolestaan kiertää sekä ymmärtämis- että tuottamisongelmat ottamalla puheenvuoron, vaikkei olisi täysin ymmärtänytkään edeltävää vuoroa, ja linjaa keskustelua kielitaitoonsa sopivalle konkreettisuuden tasolle. Tämä tosin aiheuttaa keskusteluihin pirstaleisuutta. Usein nimittäin EN2 ymmärtää puhekuppaninsa kysymykset väärin ja siksi hänen vastauksensa eivät välttämättä kovin tarkasti liity puhekuppanin edelliseen vuoroon. Tätä havainnollistaa esimerkiksi seuraava näyte, jossa SN1 kysyy, mitä EN3 kaipaa (r. 1–3), ja EN3 kertoo englannin kielen sä muuttumisesta ja perheensä suhtautumisesta siihen (r. 5–17). SN1:n voimakkaan nousevalta intonaatiolla merkitty reaktio rivillä 9 implikoi hänenkin vaikeuksiaan tulkita, miten puhekuppani on tulkinnut hänen kysymyksensä.

- 1 SN1: ((yskäisee)) (.) mulle tulee ensimmäisenä mieleen että tota (.) öö (.) MITÄ sä KAIpaat (.) ku sä oot
 2 nyt asunu suomessa kaks vuotta (.) ((oven kolinaa taustalla)) ni o- mitä asioita sä KAIpaat koska sen
 3 kautta tavallaan tietää että mikä on niinku ERllaista
 4 (.)
 5 EN3: mm (.) joskus unohdin (.) unohdin (.) unohdin koska ((tauko, koska joku käy huoneessa)) joskus o
 6 unohdan koska (.) öö hhh (.) olen täällä suomessa [jo] niin paljon ai[ka (.) mut]ta (.) öö (.) kun
 7 SN1: [mm] [nii]
 8 EN2: menin kotiin amerikkaan niin se ihan hauska
 9 SN1: nii+i?
 10 EN2: kun se minun äisi ja itä ja veljet sana minulle (.) @puhut niin (.) hassulta@ [# se on] ihan hassu
 11 SN1: [nii]
 12 EN2: (1) koska puhun niin HItaasti nyt
 13 SN1: nii
 14 EN2: kaikki minun (.) slang - - murre (.) minun murre on poissa (1) en tiedä mitään (.) koska hhh (1) ää
 15 [käytän] nyt (.) mm I haven't visited (.) I haven't been to - - joo (.) en ole käynyt (.)
 16 SN1: [mitä]
 17 EN2: amerikassa (.) öö yks vuotta - - et se on ihan (.) pitkä (.) aika

Myös EN2:n ja SN1:n keskustelussa vastuunjako on epätasapainoinen sikäli, että enimmäkseen SN1 strukturoi keskustelua mm. avaamalla useimmat topiikit. Vain yhdessä keskustelun kohdassa EN2 tuo keskusteluun uuden topiikin. Toisaalta keskustelussa ei ole

kuolleita hetkiä tai huomiota herättäviä neuvotteluja siitä, kumpi ottaa puheenvuoron. Molemmat puhujat ovat varsin aloitteellisia (ks. esimerkkejä 3 ja 4).

5.1.2.1 Esimerkki 3.

Esimerkin 3 keskustelujakso käsittelee suomalaisten ja amerikkalaisten välisiä eroja. Keskustelun kulku on tiivistetysti seuraava:

Topiikki avataan SN1:n kysymyksellä suomalaisten ja amerikkalaisten eroista ja yhtäläisyyksistä. EN2:n mukaan suomalaiset ovat hiljaisia ja amerikkalaiset puheliaita. Amerikkalaiset puhuvat esimerkiksi hissisä ja kysyvät lasten vointia ym., mitä EN2 pitää ystävällisyytenä. SN1 tekee jatkokysymyksen, onko EN2:n vaikea olla hiljaisessa tilanteessa, ja ilmaisee omana mielipiteenään, että suomalaiset kyllä haluavat puhua mutta he viestivät hiljaakin. EN2:n mukaan joskus on ongelmia, joskus taas on kiva olla hiljaa tai puhua englantia. Se on vaikeaa, kun ihmiset eivät aina halua puhua hänen kanssaan, koska hänen suomen kielen taitonsa ei ole vielä niin hyvä. SN1 puolestaan kertoo, että hän taas on suomalaisena kokenut amerikkalaiset joskus liian puheliiksi.

Esimerkin analyysissa keskitytään erityisesti tarkastelemaan, 1) miten puhujat modifioivat vuorovaikutuksellisesti mielipiteenilmausten kategorisuutta, 2) miten keskustelussa relevantiksi tehdyt puhujien kansallisuudet ja implisiittiset kontrastoinnit vaikuttavat mielipiteenilmausten muokkaukseen ja 3) millaisin keinoin ei-syntyperäinen suomenpuhujia ilmaisee kategorisuuden astetta.

Esimerkkijakso alkaa SN1:n topiikin avaavalla melko kategorisella kysymyksellä, joka orientoi puhekumppanin ottamaan aiheeseen varsin yleisen tason perspektiivin (suomalaiset vs. amerikkalaiset). Kysymyksen kategorisuutta on kuitenkin omiaan lieventämään sen rajaaminen yksilön mielipidekysymykseksi (r. 1: *sun mielestä*).

- 1 SN1: Millasia ihmisiä sun mielestä suomalaiset on (.) jos sä vertaat niitä amerikkalaisiin
 2 (.)
 3 EN2: (what the) differences are? öö (1) ÖÖ hhh suomalainen hhh i- ihmes ei HALua (.) puhua ö jos
 4 siellä on .hhh ihmisiä että haluaa puhua sinun kanssa ((2 sek. erilaisia epäröintiäänä)) ihmisiä
 5 ÖÖ tule @#ÄLÄ (.) puhua minulle
 6 SN1: mm
 7 EN2: [älä] älä mene pois@# amerikalainen ö- amerikalaiset ihmi[set (.)] haluaa puhua (.) [paljon]
 8 SN1: [mm] [mm] [mmmmmm]
 9 EN2: jos olet (1) his- hississä
 10 SN1: mm
 11 EN2: hississä (.) öm (.) aina amerikkalaiset ihmiset p- puhua
 12 SN1: mm
 13 EN2: @aa mihin olet menossa aa (.) menen .hhh (.) kuuden kuuden kerron ((poistettu neuvottelu oikeasta
 14 muodosta)) - - joo (ne sanoo) kuinka voi lapset [(lälälälä xx)] se(hän) on ihan
 15 SN1: [nii (.) joo]
 16 EN2: YStävällinen mm öö [(xx)] täällä suomessa se .hhh ää [#]

17 SN1: [mm] [ollaan] [hiljaisia]
 18 EN2: [#älä puhua ja#]

EN2:n ensimmäinen mielipiteenilmaus⁴² (r. 3–18) on kysymyksen orientoimaan tapaan yleistävä ja hyvin suora. Sen suoruus, indikatiivimuotoisuus ja eksplisiittisten kategorisuutta heikentävien ilmausten puuttuminen (*suomalainen - - ei HALua - - puhua - - ÄLÄ puhua minulle - - mene pois*) signaloivat vahvaa kategorisuutta (rivin 4 epäröintiäänistä on vaikea päätellä, liittyvätkö ne tuottamisongelmiin vai sisältöön; huomaa kuitenkin nauru ja äänen laadun muutos r. 5, 7). Kategorisuutta kuitenkin heikentää vuoron lopussa se, että suomalaisten arviointi on epäsuoraa, sillä hän kuvaa amerikkalaista puheliaisuutta ystävälliseksi (r. 14–16) muttei käytä suomalaisesta hiljaisuudesta vastaavaa suhtautumista osoittavaa adjektiivia vaan sen sijaan naurahtaa (r. 16) ja kuvaa suomalaisia ikään kuin siteeratun repliikin avulla (r. 18) (vrt. Adelswärd 1989). Syynä voivat olla EN2:n sanavaraston puutteet tai hänen orientoitumisensa puhekumppaniin välttämällä tämän kansallisuuden eksplisiittistä arviointia. Kuitenkin kun kaksi ryhmää kontrastoidaan kuten tässä suomalaiset ja amerikkalaiset, yhden jäsenen kuvauksesta on seurauksia myös toiselle. Niinpä EN2 tässä kuvatessaan amerikkalaista puheliaisuutta ystävälliseksi osoittaa pitävänsä suomalaista hiljaisuutta ainakin jossakin määrin ystävällisyydelle vastakohtaisena. Epäsuoruus kielellisissä valinnoissa vuoron lopussa viitanee orientoitumiseen kumppanuuskasvoihin.

Keskustelun seuraavassa vaiheessa SN1 ottaa EN2:n tarjoaman perspektiivin ja elaboroi topiikka eteenpäin esittämällä jatkokysymyksen ja oman implisiittisesti kontrastoitavan mielipiteenilmauksensa suomalaisten hiljaisuudesta (r.19–23). Keskusteluun tulee lisänäkökulma sitä kautta, että rivin 1 kysymyksestä poiketen SN1 tässä selkeästi identifioi itsensä suomalaiseksi puhumalla *meistä* ja näin tekee suomalaisuutensa keskustelussa relevantiksi: topiikki ja sen arviointi koskee siis myös häntä.

19 SN1: onks se susta VAIkeeta (.) tai siis onks sun VAIkee olla sellasessa tilanteessa ku me ei puhuta (.)
 20 koska meillä on (.) **tunnetusti** (.) **me ollaan hyvin hiljasia .hhh en tiiä** (.) **kyllä me mun mielestä**
 21 **HALUtaan puhua ehkä** (.) mut me ei puhuta sillai me viestitään HILjaakin [.hhh] (.)
 22 EN2: [öm] :

23 SN1: nin onks se sun mielestä ONgelma (.) tai sillai et onks sun VAIkee olla semmosessa tilanteessa
 24 EN2: **öö j- joskus ihan** (.) [ongjelmat .hhh öö joskus ihan KIva koska joskus en HALua puhua
 25 SN1: [joo]
 26 EN2: #suome[a#] (.) (än joskus ei halua tule pois ja) .hhh ää (.) mm (.) mutta jos (.) tarvitsen sanoa

---

⁴²Vertaa EN2:n mielipiteenilmausta EM2:n esimerkeissä 1 ja 2 tapaan ilmaista mielipiteensä. EN2:kaan ei esitä abstrakteja mielipiteenilmauksia vaan operoi hyvin konkreettisella ja kokemuksellisella tasolla.

- 27 SN1: [mm]
 28 EN2: jotakin (.) joskus se on (.) VAIkea koska ihmiset ei halua PUhua (.) [minun kanssa koska] .hhh
 29 SN1: [mm (.) nii (.) nii]
 30 EN2: ö h- (.) eivät h- (.) halua puhua minun kanssa [koska] (.) minun suomi ei ole niin HYvä VIELä
 31 SN1: [mm]
 32 EN2: ((maiskaus)) öö ja haluan joskus puhua ENGLantia [(.) OO] voi EI [en HALua] puhua ENGLantia
 33 SN1: [joo] [joo (.) just #]
 34 EN2: # se on ää (1) mutta siellä EI ole niin (.) paljon ongelmia
 35 SN1: .hhh kun taas MÄ Ajattelen SUomalaisena (.) just että (.) joskus oon ollu jossain paikassa (.)
 36 niin tuntuu että Amerikkalaiset just ne PUhuu koko ajan
 37 EN2: ää
 38 SN1: että niinku että olkaa HILJAA nyt JOSkus [että niinku] että en MÄ EN JAKsa [KUUNnella ja]
 39 EN2: [(joo)] [# joo]
 40 SN1: [siis just että] mä HALuun olla hiljaa (.) ja [antakaa mun olla] hilja[a (.) siis] (.) just se RISTiriita
 41 EN2: [# (xx)] [joo] [joo (xx)]

Reformuloimalla kysymystään useaan kertaan ja muokkaamalla sen konkreettiseksi ja nimenomaan EN2:n henkilökohtaista kokemusta selvittäväksi SN1 ottaa huomioon puhekumppaninsa kielitaidon rajallisuuden abstraktien mielipiteenilmausten tuottamisessa: *onks se susta vaikeeta - - onks sun vaikee olla - - onks se sun mielestä ongelma - - onks sun vaikee olla* (r. 19–23). Hänen oma implisiittisesti kontrastoiva mielipiteenilmauksensa tulee esiin mielenkiintoisesti kysymysten välissä. Samanmielisyyttä puhekumppanin edelliseen vuoroon nähden signaloi se, että tämän esittämä arvio suomalaisista vahvistetaan ensin yleistä käsitystä vastaavaksi (r. 20: *tunnetusti me ollaan hyvin hiljasia*). Vasta sitten käy ilmi puhujan eriävä käsitys (vrt. esim. Heritage 1988). Suomalaisia luonnehtiva mielipiteenilmaus sisältää sekä varmuutta vahvistavia että sitä heikentäviä elementtejä: kontrastointia ensinnäkin pehmentävät episteemiset varaukset (r. 20–21: *en tiiä - - ehkä*); lausumaa puolestaan vahventaa *kyllä me mun mielestä halutaan* -ilmaus, jossa implisiittinen osoitin *kyllä* on lausuman alussa yhdistetty yleistettävyyttä rajaavaan mutta puhujan sitoutumista vahvistavaan *mun mielestä* -fraasiin. Kategorisuutta vahvistavien ja heikentävien elementtien sisäkkäisyydestä huolimatta puheenvuoro heijastaa mielestäni heikennettyä kategorisuutta, koska vuoro ei ole muodoltaan ehdoton vaan jättää neuvottelunvaraa.

EN2:n toinen mielipiteenilmaus (r. 24–34) ilmentää eksplisiittisemmin heikkoa kategorisuutta kuin hänen ensimmäinen puheenvuoronsa (r. 3–18). Hänen sanavalintansa ovat ensimmäistä vuoroa neutraalimmat. Mielipiteenilmauksen yleistettävyyttä rajaa spekulointi erilaisilla tilanteilla (r. 24, 28: *joskus ihan ongelmat - - joskus ihan kiva koska joskus en halua puhua - - joskus se on vaikea*). Hän myös samastuu arvioinnin kohteen näkökulmaan pyrkimällä selittämään asiaa suomalaisten kannalta: hänen kielitaitonsa ei vielä riitä täysipai-

noiseen kommunikointiin suomeksi. Kategorisuutta heikentää vielä hänen lopuksi rivillä 34 esittämänsä sanottua suhteellistava arvio, ettei suomalaisten hiljaisuus ole suuri ongelma.

Kaikkiaan EN2 siis adaptoituu SN1:n mukaan. SN1 vaikuttaa EN2:n mielipiteenilmauksen kategorisuuden asteeseen toisaalta tekemällä oman suomalaisuutensa keskustelussa relevantiksi ja toisaalta muotoilemalla oman mielipiteenilmauksensa heikommin kategoriseksi. Tällaisen adaptoitumisen takana voidaan nähdä orientoitumista kumppanuuskasvoihin.

SN1:n seuraava *kun taas* -alkuinen, kriittinen mielipiteenilmaus (r. 35) elaboroi topiikkia siirtämällä arvioinnin kohteen amerikkalaisten puheliaisuuteen: jos on mahdollista kokea suomalaisten hiljaisuus ongelmaksi, samalla tavalla amerikkalaisen puheliaisuuden voi kokea kiusalliseksi. SN1 identifioituu vuorossa eksplisiittisesti suomalaiseksi (r. 35: *mä ajattelen suomalaisena just että*). Toisaalta koko kansan nimissä puhuminen etäännyttää samalla puhujaa sanottavastaan. Kategorisuutta heikentää myös mielipiteen kattavuuden ja varmuuden epämääräistäminen sekä puhujan oman tietoonpääsyn rajoittaminen (r. 35–36: *joskus oon ollu jossain paikassa niin tuntuu että*). Edelleen mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentää puhekumppanin etäännyttäminen arvioinnin kohteesta viittaamalla amerikkalaisiin pronominilla *ne* (r. 36), mikä onkin odotuksenmukaista, sillä aiemmin (esim. r. 14) EN2 on itse viitannut amerikkalaisiin *ne*-pronominilla ja näin jättänyt itsensä identifioimatta amerikkalaiseksi.

Kaikkiaan SN1 tekee siis oman suomalaisuutensa keskustelussa relevantiksi ja hänen mielipiteenilmauksensa signaloivat kauttaaltaan puhekumppanin puheenvuoroja heikompaan kategorisuutta, mikä näkyy ainakin lokaalisesti EN2:n mielipiteenilmausten kategorisuuden heikentymisenä. Sitä vastoin EN2:n kansallisuutta ei keskustelussa tehdä relevantiksi, koska hän itse puhuu amerikkalaisista *heinä* eikä siten eksplisiittisesti identifioitu amerikkalaiseksi. SN1 taas viittaa amerikkalaisiin puhekumppania etäännyttävällä *ne*-pronominilla. Puhujat siis orientoituvat kumppanuuskasvoihin adaptoitumalla toistensa tapaan identifioida itsensä.

Esimerkissä ilmenevää kategorisuuden asteen variointia voidaan havainnollistaa seuraavasti:

SN1: topiikin avaava kysymys:	<i>suomalaiset</i>	
EN2: mielipiteenilmaus		- vahva kategorisuus
SN1: - topiikkia elaboroiva kysymys: <i>me</i>		↓
- implisiittinen kontrastointi		- heikko kategorisuus

EN2: mielipiteenilmaus		↓ - heikko kategorisuus
SN1: kriittinen mielipiteenilmaus	<i>amerikkalaiset</i>	↓ - heikko kategorisuus

Tiivistäen esimerkin 3 perusteella voidaan sanoa, että puhujat siis vaikuttavat toistensa puheen kategorisuuden asteeseen. Perspektiivi neuvotellaan siis myös sen osalta yhteisesti. Tässä esimerkissä tarttumissuunta on syntyperäiseltä suomenpuhujalta ei-syntyperäiselle suomenpuhujalle, kun taas esimerkissä 2 edellä oli viitteitä toisensuuntaisesta vaikutuksesta. Nähdään, että puhujien keskustelussa relevanteiksi tekemät ryhmäsidonnaisuudet vaikuttavat topiikin käsittelyyn ja mielipiteenilmausten muotoiluun.

EN2:n keinoista ilmaista kategorisuuden astetta voidaan sanoa, että sekä perusteluja ja tietoonpääsyn eksplikointeja että puhtaasti kielellisiä keinoja on niukasti. Ilmausta heikentävinä keinoina hän käyttää ilmausta rajaavaa *joskus*-adverbia sekä naurua (vrt. Adelswärd 1989). Usein ilmausta intensifioivaksi luokitettu *ihan* voidaan EN2:n kielenkäytössä tulkita vahvistavaksi tai heikentäväksi. Sen funktio jää kontekstissakin epäselväksi. *Niin*-partikkelia hän käyttää ilmausta vahvistamassa. Kielitaidon rajallisuus näkyy eritoten sanavalinnoissa, kun hän kuvaa suomalaisten hiljaisuutta kielteisillä käsitteillä *ei halua puhua, älä puhua minulle mene pois*. Mielipiteenilmauksia pehmentävät nauru ja arvioinnin kohteen luonnehtiminen repliikkien avulla (mukana äänen muuttaminen) sekä epäsuora arvioiminen kahden eri kansallisuuden kontrastoinnin avulla.

EN2:n kategorisuuden asteen heikentämiskeinojen vähäisyyden vuorovaikutuksellisia seurauksia on vaikea osoittaa. Tosin monin paikoin SN1 tarjoaa apuaan täydentämällä puhekumppaninsa vajaita vuoroja (ks. esim. r. 17). Ainakaan näin alkeistason puhujan vahaan taipuva kategorisuus ei osoita tarttumistaipumusta, sillä se lienee niin selvästi tulkittavissa puhujan kielitaidon rajallisuudesta johtuvaksi.

5.1.2.2 *Esimerkki 4.*

Seuraava esimerkkijakso jatkuu itse asiassa suoraan edellisestä, mutta on perusteltua tarkastella jaksoa omana kokonaisuutenaan, koska edellinen jakso muodosti ilman jatkoakin tämän tutkimuksen kiinnostuksenkohteiden kannalta mielekkään kokonaisuuden ja tämä jatko-osa niin ikään toimii omana kokonaisuutenaan. Lisäksi voidaan katsoa, että EN2 ensimmäisellä

repliikillään tuo keskusteluun uuden alatopiikin. Esimerkin 4 sisällöllinen kulku on tiivistetysti seuraava:

EN2 avaa topiikin kertomalla, että suomalaisten kanssa on vaikea ystäväysty. Ihmisiin kyllä tutustuu, mutta ystävyys ei kehity sille tasolle, että ihmiset esimerkiksi kutsuisivat kotiinsa kahville. SN1 ehdottaa, että ongelma johtuu siitä, että suomalainen lämpenee hitaasti mutta ystävyys synnyttyä se myös kestää. EN2 toteaa, ettei hänellä ole paljon tilaisuuksia tutustuakaan suomalaisiin, koska hän ei käy paljon luennoilla vaan suorittaa kirjatenttejä. Kortepohjassa (ylioppilaskylä) taas hän tapaa ystävällisiä ihmisiä, sillä hänellä on kaksi koiraa, jotka yhdistävät häntä muihin koiranomistajiin. Hänestä on outoa, että hänellä on hyviä ystäviä Kortepohjassa mutta ei yliopistolla. Toisaalta hän pitää suomalaista tapaa hyvänäkin, koska Suomessa tietää, ketkä ovat todellisia ystäviä. Amerikassa sellaista varmuutta ei ole, koska ihmiset sanovat pitävänsä jostakusta vaikkeivät pidäkään. SN1 vie keskustelun *rakastaa*-sanon käyttöön kiinnittämällä huomiota siihen, että EN2 on edellä sanonut rakastavansa suomalaista luontoa. Hänen mukaansa amerikkalaiset eivät käytä *rakastaa*-verbiä yhtä syvällisesti kuin suomalaiset. Suomalaiset ylipäättään eivät välttämättä kerro, että he välittävät toisesta ihmisestä, mutta kun he niin sanovat, he SN1:n mukaan myös todella tarkoittavat sitä. Kyseessä on siis viestintätyylien ero, muttei SN1 halua arvottaa toista tyyliä hyväksi ja toista huonoksi. Jakso päättyy EN2:n mielipiteenilmaukseen, että suomalainen ajattelutapa on hyvä.

Esimerkki 4 havainnollistaa edelleen kategorisuuden asteen vuorovaikutuksellisen modifioinnin dynamiikkaa. Sen analyysissä huomiota kiinnitetään erityisesti siihen, 1) miten kontrastointi ohjaa ei-syntyperäisen suomenpuhujan modifioimaan mielipiteenilmauksensa kategorisuuden astetta ja 2) miten tietoonpääsy ja kasvotyö näkyvät syntyperäisen suomenpuhujan mielipiteenilmausten kategorisuudessa.

Esimerkki poikkeaa rakenteeltaan edellisistä siinä, että siinä topiikkia ei avata kysymyksellä vaan EN2:n ensimmäisellä mielipiteenilmauksella.

- 1 EN2: joo (se on ihan HASSu) .hhh se on (xx) se on (.) ((maiskaus)) vaikea hhh olla hhh mm (1) ystävä?
 2 ((poistettu 2 repliikkiä merkitysneuvottelua))
 3 SN1: joo (.) saada ystäviä
 4 EN2: ystäviä [täällä] SUOmessä kos- hhh (.) minulla on h- (1) ys- (.) ystävi[ä (.)] täällä suomessa
 5 SN1: [tai olla ystävä] [mm]
 6 EN2: mutta .hhh ää (.) ei HYVÄ (.) ystä[vä ystäviä] ää (.) voit puhua (.) ämm (1) o-ou # (.) heidän
 7 SN1: [mhm?]
 8 EN2: kanssa? [with them] mutta .hhh hhh et halua ottaa (.) hhh äm sinun ystäviä (.) KOTiin koffi- (.)
 9 SN1: [mm+m mm+m]
 10 EN2: koffi-lla ((poistettu neuvottelu sanasta)) - - kahville .hhh (.) joo (.) siis ei ole hyvä (.) riittävä (.) y-
 11 ystävä [(.) ystäviä]
 12 SN1: [1A-HAA] (1) ehkä öö (.) mä en tiedä (.) KUinka (.) kauan sull+on ollu näitä ystäviä
 13 mutta kuitenkin (.) suomalainen lämpeä- (.) lämpenee (.) tai siis niinkun se JÄÄ (.) SUIaa (.)
 14 HItaasti .hhh (.) elikä (.) mun mielestä suomalainen nin (.) sit kun se (.) TULEe YStäväks ni se ON
 15 myös YStävä sitten [mutta se just että] .hhh se KESTää VARmaan KAUA
 16 EN2: [mm]
 17 EN2: joo [s- (xx)]
 18 SN1: [et niinku] AIkaa tarttee [siihen että]

EN2:n ensimmäinen mielipiteenilmaus (r. 1–11) on edellisestä esimerkistä tuttuun tapaan enemmän konkreettinen kuin abstrakti. Mielipiteenilmaus on muodoltaan suora eikä erityisesti pehmenetty, mutta EN2:n positiivista suhtautumista ja siten heikennettyä kategori-

suutta osoittaa tilanteen merkitseminen *ihan hassuksi* (r.1). Vuorossa kiinnittää huomiota myös *sinä*-pronominin geneerinen käyttö (r. 6, 8; vrt. myös esimerkki 3 r. 4), joka toimii keinona varioida mielipiteenilmauksen yleisyytensä henkilökohtaisesta kokemustasosta abstraktimmalle tasolle. Näin sen voidaan tulkita myös etäännyttävän puhujaa sanottavastaan.

Riviltä 12 alkava SN1:n mielipiteenilmaus signaloi implisiittistä erimielisyyttä merkitsemällä EN2:n kokemuksen yllätykseksi ja uutiseksi (*/A-HAA*) (vrt. Tainio 1993: 176, Hutchby 1996:22–24, Maynard 1985). Puhujan oman tietoonpääsyn rajaaminen ja samalla puhekumppanin paremman tietoonpääsyn korostaminen ((1) *ehkä öö - - mä en tiedä kuinka kauan sulla on ollu näitä ystäviä mutta kuitenkin*) toimivat kontrastointia pehmentävästi ja siten sen kategorisuutta heikentävästi. Puhekumppanin kompetenssikasvojen voidaan tulkita motivoivan tällaista puhujien tietoonpääsyn vertaamista. Varsinainen kontrastoiva mielipiteenilmaus alkaa väitemuotoisena ja yleistävästi (r. 13: *suomalainen - - lämpenee - - tai siis niinkun se jää sulaa hitaasti*). Myöhemmin vuoron kuluessa mielipiteen yleistettävyyttä rajautuu *mun mielestä* -ilmauksen myötä (r. 14). Adverbi *varmaan* (r. 15: *KEStää VARmaan KAU-an*) on tavallisesti tulkittu puhujan varmuutta epämääräistäväksi leksikaaliseksi varaukseksi (vrt. esim. Tainio 1993: 147–150), mutta tässä kontekstissa ollessaan vielä prosodisesti painotettu sen voidaan tulkita myös vahvistavan puhujan varmuutta sanottavastaan. Huomionarvoista on myös se, että enää SN1 ei viittaa suomalaisiin *me*-pronominilla vaan geneerisellä yksikkömuodolla *suomalainen* ja *se*-pronominilla, mikä Tiittulan (1993: 339–342) mukaan on erityisesti stereotyyppioissa käytettävä yleistämisen keino.

EN2 orientoituu edeltävän vuoron kontrastointiin signaloimalla samanmielisyyttä, kun hän elaboroi edellistä mielipiteenilmaustaan esittämällä itsekin kontrastoi via lisäaspekteja siihen nähden (r. 19–30). Myöhemmin samassa vuorossa hän kuitenkin osoittaa pitäytymistä edellisessä mielipiteenilmauksessaan reformuloimalla sitä (r. 33, 35).

- 19 EN2: [joo] ja koska en ole (.) koulussa ihan paljon aika koska .hhh (.) minun
 20 ba (.) >ba ba ba< luento ((poistettu neuvottelu sanasta)) - - tai siis - - luennot (.) on (1) kaikki SUO-
 21 meksi (.) [ja mulla] on vain KAKsi (.) luento=
 22 SN1: [nii joo] =joo=
 23 EN2: =kaikki (.) minun ää (1) lu- luennot on tentti (.) [kirja tenttejä (xx)]
 24 SN1: [nii joo (.) joo (.) ni] sä et TApaa ihmisiä niin paljon
 25 EN2: joo .hhh ää KORte pohjassa siellä on ihan paljon ihmisiä (.) ihan i- ystävällinen .hhh (.) koska #meil-
 26 lä on kaksi koirat# hhh=
 27 SN1: =joo
 28 EN2: niin (1) ö jos (.) siel- siellä on NIIN paljon IHmisiä (.) mm k- koi: (.) koiran kanssa?
 29 SN1: joo
 30 EN2: ää (1) se o- ((huokaus)) haluavat puhua SINun kans[sa]
 31 SN1: [mm] koska on joku yhteinen asia on
 32 [koirat (.) mistä puhua hjoo]

- 33 EN2: [joo (.) joo joo] .hhh mulla on ihan hyvä ystäviä kortepohjassa [mutta] ei (.)
 34 SN1: [joo]
 35 EN2: ei+o .hhh (.) mm yliopisto[sta (.)] **se on ihan outo**
 36 SN1: [opiskelukavereita semmosia (.) joo]
 37 SN1: joo
 38 EN2: mutta **LUUlen että** se on **HYvä** koska (1) öö (.) tiedät kuka o- on sinun (.) **TODElla** (.) e-
 39 ystä[vä ystäviä on] (.) tiedät jos pidätät (.) **PITÄvät** (.) sinusta
 40 SN1: [joo (.) joo] joo
 41 EN2: koska amerikasta se .hhh ää (.) mm (.) sanovat että (.) pi- pidätät sinusta [mutta (.) #ei pitävät#]
 42 SN1: [mm (.) mm]

EN2:n *joo ja koska* -alkuinen puheenvuoro orientoituu siis ensin puhekumppanin näkökulmaan signaloimalla samanmielisyyttä. Hänen edellisen mielipiteenilmauksensa kategorisuutta on omiaan heikentämään tässä puheenvuorossa esiteyt suomalaisia ymmärättäviä näkökulmat: 1) luennot (r. 19–23); 2) tuttavuus muiden koiranomistajien kanssa (r. 25–33). Lopulta (r. 38–41) hän päätyy myös pitämään hyvänä sitä, että 3) Suomessa “ei olla pinnallisesti ystäviä”. Mielipidekeskustelua rakennetaan siis vuorovaikutuksellisesti, kun EN2 kontrastoivan mielipiteenilmauksen jälkeen perääntyy (vrt. Pomerantz 1984b, Greatbatch 1992). Perääntyminen ei kuitenkaan ole totaalinen, kun hän riveillä 33 ja 35 reformuloi edellistä mielipiteenilmausta merkitsemällä tilanteen *ihan oudoksi* ja näin pitäytymällä vanhassa mielipiteenilmauksessaan. Mielipidekeskustelun luonteeseen kuuluu, ettei edellisestä mielipiteenilmauksesta peräännyttäessäkään täysin luovuta siinä esitetyistä näkökulmista, sillä se kyseenalaistaisi kuvaa puhujasta relevanttien mielipiteiden esittäjänä. Tällaista mielipiteenilmauksessa pysymistä motivoivat nähdäkseni puhujan kompetenssikasvot. Kumppanuuskasvojen voidaan ajatella olevan puolestaan sen taustalla, kun puhuja orientoituu vuoron alussa ensin puhekumppanin näkökulmaan ja orientoituu puhujien jakamaan näkökulmaan.

Myös SN1:n toiminta herättää tässä jaksossa mielenkiintoa: hän tukee puhekumppaniaan ja strukturoi keskustelua ja topiikin käsittelyä reformuloimalla puhekumppanin konkreettisia mielipiteenilmauksia abstraktimmiksi (r. 24, 31). – Keskustelu jatkuu niin, että SN1 rajaa perspektiiviä EN2:n tarjoamaan suuntaan: tarkoittavatko ihmiset todella mitä sanovat.

- 43 SN1: **se on JÄNnä** (.) e- ku sä sanoit **ÄSken** että sä (.) **RAkastat suomalaista luontoa**
 44 EN2: joo
 45 SN1: **ja tota nin** (.) **esimes jo** (.) **siitä että** (.) **mull+on semmonen kuva** että (.) **.hh että amerikkalaiset**
 46 (.) **ne sanoo** (.) **I love** (.) **KAIKkea** (.) minä rakastan **KAIkkea** siis [niinkun] että he (.) **I love** (.)
 47 EN2: [(aah)]
 48 SN1: tea **I love** (.) **you I love** (1) **this natu[re** (.)] **niinku ne** puhuu (.) **niinkun käyttää sanaa rakastaa**
 49 EN2: [(mm)]
 50 SN1: [**ja SUOmalainen**] käyttää sanaa [**rakastaa siis vasta ku se**] **TOSissaan sitä tarkoittaa**
 51 EN2: [joo joo] [mm mm mm]
 52 SN1: [(.) **elikä**] **just se että jos joku IHminen sanoo** että **joo et se VÄlittää sus[ta** (.) **ni se varmaan**
 53 EN2: [joo joo] [joo]

- 54 SN1: **niinkun (.) TARKottaa sitä .hh kun taas mulla on semmonen (.) taas tällanen mielikuva (.) että**
 55 **niinku .hhh jos amerikkalainen sanoo mulle että se rakastaa mua [nin se on sillon] että no (.)**
 56 EN2: [joo joo]
 57 SN1: @joo@ no se nyt [RAkastaa sitte niinkun (.) mut se ei] (.) ei oo niin SYvä se tunne
 58 EN2: [joo (.) ei mitään (xx)]
 59 EN2: joo (.) [ei (mitenkään)] TARKoita [(xx) ei] tarkoita joo (.) joo #ymmärrän[# joo joo#]
 60 SN1: [kyllä] [nii nimeomaan (.) nii (.) totta] [#joo#]
 61 SN1: **mutta se on taas sitten (.) en mä en sano että se on HYvä tai HUOno siis niinkun mut se on**
 62 **just se ERO (.) että niinku (.) jo (.) PELkästään niinku (.) sen VIESTinnän kannalta että niinku**
 63 **SUOmalainen ei välttämättä PUHU ja SANO vaikka se välittääkin [mut]ta sitten ku se SANoo**
 64 EN2: [mm]
 65 SN1: jonkun asian niin silloin se välittää TOSIssaan [että siinä on semmonen (homma)] (.) joo
 66 EN2: [mm mm mm mm]
 67 (1)
 68 EN2: **juu hhh (.) joo hh (.) luulen että se on #[hyvä#] suomi- (.) suomalainen (.) thinking - - ajattelu**
 69 SN1: [#]
 70 EN2: **joo se on HYVÄ**
 71 SN1: joo
 72 EN2: **luulen [niin]**

SN1:n topiikkia elaboroiva puheenvuoro alkaa valmistelevalle vuorolla, jossa neutraalia suhtautumista osoittava *jännä*-adjektiivi pehmentää tulevaa mielipiteenilmausta, jonka kategorisuutta heikentävät myös useat epäröivät aloituksen reformuloinnit (r. 43–45: 1] *se on jännä - - ku sä sanoit äsken että* 2] *ja tota nin esimes jo siitä että* 3] *mull+on semmonen kuva että*). Vuoronsa alussa SN1 tekee puhekumppaninsa amerikkalaisuuden epäsuorasti relevantiksi käyttämällä *sä*-pronominia (r. 43) ja rinnastamalla EN2:n sanoman *amerikkalaisiin/ niihin* (r. 45, 46), vaikka EN2 itse on koko ajan viitannut amerikkalaisiin 3. persoonassa (vrt. esim. r. 41). Muuten hän viittaa sekä suomalaisiin että amerikkalaisiin yleistävällä yksikömuodolla *suomalainen ja amerikkalainen*.

Kaikkiaan SN1:n vuorossa huomiota kiinnittää se, että suomalaisia arvioidaan suoremmin ja varmemmin kuin amerikkalaisia. Suomalaisten *rakastaa*-sanon käytön arvioinnissa reformuloiteja on niukemmin eikä juuri ollenkaan kategorisuutta heikentäviä ilmauksia (r. 50–54). Puhujan varmuutta vahvistavia piirteitä ovat mm. lausuman väitemuotoisuus ja yleistävyys (r. 50–51: *suomalainen käyttää sanaa rakastaa siis vasta ku se tosissaan sitä tarkoittaa - - se varmaan niinku tarkoittaa sitä*). Jälleen *varmaan*-adverbi tuntuisi pikemminkin varmuutta vahvistavalta kuin episteemiseltä varaukselta. Amerikkalaisten arvioinnissa taas puhujan tietoonpääsyä epämääräistetään leksikaalisin keinoin (r. 54, 55: *mulla on semmonen - - taas tällanen mielikuva - - että niinku*). Tässä tapauksessa kategorisuuden aste tuntuu korreloivan puhujan asiantuntijuuden kanssa: hän asettuu suomalaisuuden asiantuntijaksi olemalla vahvasti kategorinen suomalaisia arvioidessaan. Välttämättä kyse ei ole pelkästä asiantuntijuudesta vaan mahdollisesti myös “oman asian” puolustamisesta. Heikko kategorisuus ame-

rikkalaisten arvioinnissa puolestaan kertoo puhekumppanin kattavamman tietoonpääsyn tunnustamisesta ja siten tämän kompetenssikasvoihin orientoitumisesta. Voidaan myös ajatella, että näin SN1 tekee puhekumppaninsa amerikkalaisuuden keskustelussa relevantiksi ja siis osoittaa identifioivansa puhekumppaninsa amerikkalaiseksi tai ainakin Amerikan tuntijaksi, vaikka EN2 ei itse tee niin. Implisiittisesti asiantuntijaroolillaan SN1 myös identifioi itsensä suomalaiseksi.

EN2 osoittaa samanmielisyyttä syntyperäisen suomenpuhujan arvioon nähden (r. 59). SN1:n puheenvuoron sisältämä lisäaspekti (r. 61: *mutta se on taas sitten - - en mää sano että se on hyvä tai huono siis niinkun*) heikentää edelleen amerikkalaisten arviointiin liittyvää kategorisuuden astetta, sillä se kieltää mielipiteenilmaukseen liittyneen arvottavuutta. Puhujan varmuutta vahvistaa vielä arvioinnin päättäminen kokoavasti *että siinä on semmonen homma* (r. 65).

EN2 signaloi samanmielisyyttä (r. 68–72) välikielelleen tyypillisellä tavalla *minä luulen että se on hyvä*, joka rajaa mielipiteenilmauksen hänen omakseen. Toisaalta ilmaus voidaan myös tulkita mielipiteenilmauksen vahvistukseksi (vrt. alaviite 38 s. 65). Ei-syntyperäiset suomenpuhujat käyttävät usein *luulla*-verbiä⁴³ merkityksessä 'minun mielestä', mistä syystä ei-syntyperäisten suomenpuhujien ilmauksia ei aina voi tulkita kovin kirjaimellisesti eikä etenäkään voi takertua natiivien mielikuviin sanojen merkityksistä, sillä EN2 voi hyvinkin käyttää sanaa jopa vallan muussa merkityksessä tai ainakin toisessa sävyssä. Olisi yliyksinkertaistusta tulkita EN2:n *luulla*-verbi tässä todelliseksi 'luulemiseksi' tai 'olettamiseksi'. Kuten aiemmin on jo käynyt ilmi, tästä syystä ei tällaisessa tutkimuksessa myöskään ole mielekäästä keskittyä vain kategorisuuden asteen osoittamiskeinojen leksikaaliseen tasoon.

Esimerkistä 4 voidaan tiivistäen todeta, että yhteisestä perspektiivistä niin topiikin rakentamiseen kuin keskustelussa sovellettavaan kategorisuuden asteeseen neuvotellaan varsin sulavasti. Rakenteellisesti jakso etenee EN2:n topiikin avaavasta suorasta mielipiteenilmauksesta SN1:n kontrastoinnin kautta mielipiteenilmauksen kategorisuuden heikentämiseen. Edelleen SN1:n vuorossa topiikkia elaboroidaan uuteen aspektiin, jonka käsittelyssä SN1 heikentää ilmaisunsa kategorisuutta mm. valmistelevan vuoron avulla, monin kategorisuutta heikentävin keinoin ja korostamalla puhekumppanin tietoonpääsyä ja siten tämän kom-

---

⁴³Suomalaisten englanninoppijoiden on useissa tutkimuksissa raportoitu yliyleistävän vastaavalla tavalla *I think* -ilmausta (vrt. esim. Nikula 1996).

petenssikasvoja. Toisaalta hän samalla vahvistaa omaa tietoonpääsyään suomalaisten arvioijana esittämällä arvionsa varmoina. Jakso päättyy yhteisymmärrykseen, jota EN2 signaloi.

Puhujien orientoitumisesta keskinäisiin suhteisiinsa voidaan sanoa, että erimielisyystilanne ja ryhmäsidonnaisuuksien (kansallisuuksien) relevantiksi tekeminen ohjaavat modifoimaan ilmauksen kategorisuutta ja näin adaptoitumaan puhekumppanin ja puhetilanteen mukaan. Adaptoitumista ja siinä ilmeneviä kielellisiä valintoja motivoivat yhtäältä erityisesti puhekumppanin kompetenssi- ja toisaalta kumppanuuskasvot.

Esimerkin 3 lopussa esitettyihin havaintoihin EN2:n kielellisistä kategorisuuden asteen osoittamiskeinoista voidaan esimerkin 4 perusteella lisätä, että kategorisuutta varioivana keinona hänellä on EM2:n tapaan suhtautumistapaa osoittavien adjektiivien käyttö (*hassu, outo*). Mielipiteenilmausta vahvistavassa käytössä taas ovat esimerkiksi ilmausta intensifioiva implisiittinen kategorisuuden asteen osoitin *ihan* sekä myös varmuuden osoitin *todella* (r. 38). *Luulla*-verbi näyttäisi toimivan etupäässä mielipiteen osoittimena.

5.1.3 Tiivistelmä ja pohdinta

Esimerkeistä 1–4 nähdään, että vaikka alkeistason ei-syntyperäisten suomenpuhujien keinot ilmaista abstrakteja mielipiteitä ja resurssit tuottaa laajempia puheenvuoroja ovat rajalliset, he osoittavat tietoisuutensa puhujien välisistä suhteista ja myös adaptoituvat niin puhekumppanin kuin puhetilanteenkin mukaan. Puhekumppaniin ja puhetilanteeseen orientoitumista voidaan nähdä esimerkiksi sellaisissa puheenvuoron piirteissä kuin 1) ensimmäisen mielipiteenilmauksen muotoilu ambivalentiksi, 2) mielipiteenilmauksen kategorisuuden heikentäminen kontrastoinnin tai puhekumppanin ryhmäsidonnaisuuden relevantiksi tekevän vuoron jälkeen, 3) kontrastoinnin suoruuden variointi implisiittisestä eksplisiittiseen ja 4) puhujan etäännyttäminen muotoilemalla mielipiteenilmaus kysymysmuotoiseksi. Puhujien voidaan myös nähdä adaptoituvan toistensa tapaan identifioida itsensä. Jo edellä olleiden esimerkkien perusteella on myös nähtävissä, että kategorisuuden asteen modifioinnin tarttumista tapahtuu molempiin suuntiin: niin syntyperäiseltä suomenpuhujalta ei-syntyperäiselle kuin myös päinvastoin.

Puhujien adaptoitumista ja kielellisiä valintoja näyttäisivät motivoivan sekä molempien puhujien kompetenssikasvot että myös kumppanuuskasvot. Kumppanuuskasvoihin orientoituminen näkyy joskus myös keskustelun rakenteellisella tasolla, sillä keskustelunal-

kuiset ambivalentit mielipiteenilmaukset aiheuttavat neuvottelua vuoronotosta ja epä-ekonomisuutta topiikin kehittämissä, kun yhteistä perspektiiviä ei heti löydy puhujien kesken.

Myös aiemmissa tutkimuksissa on raportoitu syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien yhtäläisistä puheaktien realisointistrategioista ja sensitiivisyydestä puhujien statuseroille, tuttuuden asteelle ja kasvouhan riskille (ks. koontia esim. Kasper & Blum-Kulka 1993). Käytännön kielellisissä keinoissa, joilla puhetilanteisiin mukaudutaan, on sen sijaan nähty eroja. Myös kvantitatiivisia laskelmia sisältäneissä tutkimuksissa (ks. esim. Beebe & Giles 1984; Nikula 1996: 103) on raportoitu, että syntyperäisten kielenpuhujien monipuolinen ja frekventti ns. modifioivien ilmausten viljely ei ainakaan määrällisesti vaikuta ei-syntyperäisten kielenpuhujien modifioivien ilmausten käyttöön. Tätä on perusteltu niiden merkityksen tiedostamattomuudella. Tässä tutkimuksessa ilmaisun kategorisuutta ei tarkastella kvantitatiivisesti, mutta edelliset esimerkit osoittavat selvästi, että ainakin laadullisesti puhujat hyvinkin vaikuttavat toistensa ilmaisujen sävyyn ja että vaikutus toimii molempiin suuntiin. Lokaalisesti vaikutus näyttäisi olevan myös määrällinen, mutta kategorisuuden asteen osoittimien kokonaismäärään isommassa korpuksessa tämä tutkimus ei voi ottaa kantaa. Empiirisesti on vaikea osoittaa, että puhuja lisää kategorisuuden astetta osoittavien ilmausten käyttöä nimenomaan puhekumppanin taajemman käytön vaikutuksesta, mutta esimerkiksi puhekumppanin implisiittinenkin erimielisyys näyttää lisäävän mielipiteenilmauksen modifiointia.

Eri tutkimusten havaintoihin modifioinnin (tämän tutkimuksen käsittein: kategorisuuden asteen osoittimien käytön) "tartumisesta" vaikuttaa aina myös se, miten itse modifioinnin käsite tutkimuksessa määritellään ja rajataan. Vaikkapa fraseologis-leksikaalisiin ilmauksiin keskittyvässä tutkimuksessa esimerkiksi keskustelun rakenteelliset keinot jäävät analyysin ulkopuolelle. Lisäksi havaintoihin vaikuttaa se, tarkastellaanko puhujien toimintaa yksittäisten vuorojen tai vuoroparien kannalta vai analysoidaanko puheen vuorovaikutuksellista sopeuttamista pidemmistä keskustelujaksoista, esimerkiksi tämän tutkimuksen tapaan pitkittäisesti koko topiikin käsittelyn ajan. (Interaktiivisen kontekstin vaikutuksesta ei-syntyperäinen kielenpuhujan toimintaan ks. myös esim. Piirainen-Marsh 1995a: 123–124, 132.)

Huolimatta alkeistason suomenpuhujien orientoitumisesta keskinäisiin suhteisiinsa heidän keinovalikoimansa varioida kategorisuutta on erittäin suppea ja myötäilee aiemmissa tutkimuksissa tehtyjä havaintoja. Siinä, mitä ilmauksia puhujat suosivat, on jonkinvertaisia yksilöllisiä eroja. Alkeistason suomenpuhujille mielipiteenilmauksen perusteleminen, oman tietoonpääsyn eksplikoiminen sekä lisäaspektien esittäminen voivat olla varsin vaativia tuotettavia, mistä syystä niitä ainakin näillä informanteilla esiintyy varsin niukasti. EM1:n tuotta-

misvaikeuksia kuvaa, että hän ei esimerkeissä juurikaan perustele kontrastoiviakaan mielipiteenilmauksiaan. EN1 puolestaan tuottaa mielipiteenilmaukselleen lisäaspekteja muttei niinkään perusteluja. Kiittämisen puheaktia tutkinut Trosborg (1987) onkin korostanut, että perustelujen tai selitysten esittäminen on lingvistiksi ja kognitiivisesti vaativampaa kuin ruutiiniformuloiden ja niukkojen puheenvuorojen käyttö. Kategorisuuden asteen osoittimet näyttäisivät olevan lähinnä eksplisiittisiä ja leksikaalis-fraseologisia (esim. *ehkä, ihan, vähän, luulen*), ja ne esiintyvät irrallaan toisistaan eikä niitä kombinoita keskenään. Alkeistason suomenpuhujilla huomiota herättävä keino osoittaa ilmaisunsa kategorisuutta ovat suhtautumista signaloivat adjektiivit, ambivalentit ja kysymysmuotoiset mielipiteenilmaukset, nauru ja äänensävyyn muuttaminen. Rajallisin kielellisin resurssein he kykenevät myös varioimaan saman- ja erimielisyyden ilmaustensa suoruuden astetta. Tutkimus ei siis tue joidenkin aiempien tutkimusten havaintoa, että ei-syntyperäiset kielenpuhujat olisivat kauttaaltaan syntyperäisiä kielenpuhujia suurempia (vrt. Bardovi-Harlig & Hartford 1990, Weizman 1993).

Alkeistason suomenpuhujien kategorisuuden astetta osoittavien keinojen vähäisyyden vuorovaikutuksellisia seurauksia on vaikea osoittaa. Ainakaan puhetilanteet eivät niiden takia kärjisty. Syntyperäisten suomenpuhujien erimielisyydenilmaukset ovat usein pehmenettyjä ja implisiittisiä. Vaikuttaisi siltä, että ainakin alkeistasolla kategorisuuden asteen osoittamisen vähäisyys liittyy niin selvästi kokonaisvaltaiseen kielitaidon rajallisuuteen, ettei sitä nähdä vuorovaikutuksessa uhkana puhujien keskinäisille suhteille tai keskustelun jatkumiselle.

5.2. Keskitason ei-syntyperäisen suomenpuhujan ja syntyperäisen suomenpuhujan väliset keskustelut

Keskitason ei-syntyperäiset suomenpuhujat (VN4 ja VM4) edustavat yleisten kielitutkintojen 9-portaisella taitotasosteikolla noin tasoarviota 4. Kielitaidon ero alkeistason puhujiin (YKI-tasoarvio noin 2) näkyy mm. sujuvuudessa, puheenvuorojen pituudessa, puheen määrässä ja myös mielipiteiden abstraktiotasossa – olkoonkin, että myös tämän keskitason ei-syntyperäisille suomenpuhujille abstraktien mielipiteiden ilmaisu on hankalaa. Myös keskustelun vastuunjako on parempien kielellisten resurssien ansiosta tasapainoisempi: keskitason puhujat ottavat enemmän vastuuta topiikkien kehittelystä ja uusien topiikkien avaamisesta. Vaikka

keskustelussa ilmenee monenlaista epäsujuvuutta ja sananhakuja ja merkitysneuvotteluja, apukieleen ei kuitenkaan alkeistason keskustelujen tapaan turvaututa kovin usein (tosin puhujilla ei ole yhtä luontevaa lingua francaa keskenään kuin alkeistason englanninkielisillä puhujilla oli).

5.2.1 Keskustelu 3: VN4–SN2

VN4 on suomenpuhujana hyvin sujuva, vaikka puheessa on runsaasti sekä kieliopillisia että sanastollisia puutteita. Hänen sujuvuusvaikutelmaansa lisää erityisesti runsas diskurssipartikkelien käyttö sekä paljo nauraminen. VN4:n ja SN2:n keskustelu on vastuunjaoltaan alkeistason keskusteluja huomattavasti tasapainoisempi, vaikka päävastuu keskustelun kuljettamisessa onkin SN2:lla. Myös VN2 esittää kysymyksiä ja tuo keskusteluun uusia topiikkeja. Keskustelussa esiintyy runsaasti ymmärtämisiongelmiä (ks. esimerkkiä 5 r. 5–7), kun VN2 ei kierrä ongelmapaikkoja sivuuttamalla (let it pass -periaate, ks. Firth 1996). Erityisesti keskustelun alkua leimaa pirstaleisuus, kun VN4 ymmärtää useassa kohdin väärin puhekumppaninsa kysymyksen ja vastaa hyvin pitkästi olettamaansa kysymykseen. SN2 pyrkii keskustelun alussa lukuisin eri kysymyksiin hakemaan puhujien yhteistä maaperää, jotta keskustelu kehittyisi monologimaisista kysymys–vastaus-jaksoista vuorovaikutuksellisemmiksi ja pidemmiksi keskustelun jaksoiksi. Alkuvaikeuksien jälkeen tässä onnistutaankin, ja keskustelusta kehittyy kaikkiaan varsin mielenkiintoinen.⁴⁴

5.2.1.1 Esimerkki 5.

Esimerkki 5 sijoittuu puolituntisen keskustelun keskivaiheille ja koskee suomalaisten ominaispiirteitä. Keskustelun sisältö on tiivistäen seuraava:

Topiikin avaavassa kysymyksessään SN2 pyytää VN4:ä vertaamaan Suomea ja Kazakstania ja niiden positiivisia ja negatiivisia puolia. VN4 ei kuitenkaan ymmärtämisiongelmiensä vuoksi ota heti vuoroa, jolloin SN2 konkretisoi kysymystään kertomalla omista kokemuksistaan Saksasta, jossa hän piti ihmisten puheliaisuudesta. Suomalaisia hän taas luonnehtii ujoiksi ja hiljaisiksi. VN4 kertoo, että kazakstanilaisetkin ovat puheliaita ja myös ystävällisiä ihmisiä, mikä johtaa SN2:n kysymään, millaisia suomalaiset ovat. VN4

---

⁴⁴Keskustelun alun ymmärtämisiongelmiä ja ylipäätään keskustelulle tyypillisiä piirteitä ei ole tässä mahdollista esitellä tarkemmin, sillä niiden raportointi veisi suhteettomasti tilaa siihen nähden, että tutkimuksen fokus on muualla.

kertoo alkuun pelänneensä suomalaisia ja kuvaa heitä ujoiksi ja surullisiksi. Hän arvelee, että suomalaiset eivät pidä venäläisistä, mutta kertoo myös tuntevansa paljon ystävällisiä suomalaisia. Myös tielaitoksella suoritetusta työharjoittelusta hänellä on hyviä kokemuksia. SN2 pyrkii omassa puheenvuorossaan selittämään puhekumppaninsa Suomen-kokemuksia toteamalla, että kaikissa maissa ihmiset ovat erilaisia ja riippuu onnesta, millaisiin ihmisiin törmää. Hän rinnastaa puhekumppaninsa kokemukset kavereidensa ja omiin Saksan-kokemuksiinsa ja päätyy toteamaan, että Saksassa ulkomaalaisiin on kyllästyttävä, kun taas Suomessa ulkomaalaisia on vähän ja heitä usein pelätään. Jakso päättyy VN4:n kontrastoivaan vuoroon, että Suomessakin on jo nykyään paljon ulkomaalaisia. Samassa vuorossa VN4 siirtyy arvioimaan Kazakstanin muuttotilannetta.

Esimerkin analyysissä kiinnitetään huomiota erityisesti 1) ei-syntyperäisen suomenpuhujan kielellisiin keinoihin heikentää mielipiteenilmaisunsa kategorisuutta ja 2) syntyperäisen suomenpuhujan tapaan tehdä oma kansallisuutensa keskustelussa relevantiksi.

Topiikki avataan SN2:n kysymyksellä, jota hän muokkaa puhuessaan. VN4:n ymmärtämisiongelmiä takia SN2 käyttää kaksi peräkkäistä puheenvuoroa.

- 1 SN2: kyllä .hhh (.) [tota] (.) **no millasii (.) KOKEmuksii** ku sä oot matkustellu (.) niinku sanotaan vaikka
 2 bulgariassa ja muuta vastaavaa ni (.) **onksulla ollu jotain semmosii niinku et mitkä** sua inhottaa tai
 3 (.) mistä sä tykkäsit paljo ENEMmän kun **tai esimes SUOMessaki mistä asiasta sä tykkäät ENEM-**
 4 **män kun (.)** esimerkiks kasastanissa tai mitä sä et (.) mistä mitkä ei [oo sun mielestä niin kivoja]
 5 VN4: [#]
 6 (1)
 7 VN4: **noo (1) ((huokaisee))**
 8 SN2: ku mä esimers ku mä olin saksassa
 9 VN4: mhm
 10 SN2: niin mä tykkäsin siitä et ihmiset PUhuu paljon enemmän asioistaan
 11 VN4: mhm
 12 SN2: **toisaalt se oli välillä vähän (.) inhottavaa tai sillai rasittavaa [.hhh] mut toisaalta se taas oli**
 13 VN4: [mhm]
 14 SN2: **KIvaa tietää että mitä ihmiset ajattelee ku me SUomalaiset ollaan vähän sillai UJO[ja]**
 15 VN4: [mm+m]
 16 [#joo kyllä#]
 17 SN2: [ja ei puhuta välttämättä ja] (.) kaikkee tällstä ni se oli SEMmonen asia mistä mä tykkäsin
 18 [hirveesti (.)] et ku mä ITE tykkään PUhua ni sit oli kiva olla saksassa [ku (.) ihmiset puhu
 19 VN4: [#] [#]
 20 SN2: paljon [#]
 ((poistettu vuoro, jossa VN4 kuvaa kasakstanilaisia puheliaksi))

Topiikin avauksessa riveillä 1–4 SN2 reformuloi kysymystään ainakin kolme kertaa: 1) *no millasii - - kokemuksii ku sä oot*; 2) *onk sulla ollu jotain semmosii niinku et mitkä sua inhottaa*; 3) *tai esimes suomessakin mistä asiasta sä tykkäät*. Kysymys tarkentuu yleisistä matkustuskokemuksista Suomen ja Kazakstanin vertaamiseen ja orientoi VN4:n esittelemään positiivisia ja negatiivisia kokemuksiaan. Muokkausten suuri määrä liittyy ensinnäkin puheen suunnitteluprosessiin, toiseksi topiikin valmisteluun ja perspektiivin hakuun sekä kolmanneksi SN2:n orientoitumiseen puhekumppaninsa kielitaidon puutteisiin, sillä keskustelussa on edellä esiintynyt useita ymmärtämisiongelmiä. Konkretisoidessaan kysymystään vaihe

vaiheelta SN2 orientoituu puhekumppaniinsa ennakoiden interaktionaalisen tuen tarvetta. Moninkertainen reformulointi ja sanottavaa epämääräistävien leksikaalisten ilmausten käyttö (*niinku sanotaan vaikka - - jotain semmosii niinku*) voivat kuitenkin olla ymmärtämisen kannalta rasite (vrt. Bondevik 1996, Weizman 1993).

Monipolvinen kysymys tuottaakin VN4:lle ymmärtämisongelmia, mitä implikoi hänen naurunsa jo SN2:n vuoron lopulla (r. 5). Ymmärtämisongelma käy eksplisiittiseksi, kun VN4:n vuoro viivästyy ja hän huokaisee merkinä siitä, ettei tiedä, mitä sanoa (r. 7). Vuoro siirtyy takaisin SN2:lle, joka aloittaa topiikin ensimmäisen mielipiteenilmauksen neuvottelun (r. 8–20). Mielipiteenilmauksen sisältämä kertomus selventää esitettyä kysymystä, mutta se myös rajaa topiikkia puheliaisuusaspektiin. Kertomus voidaan nähdä myös puhujien välisen yhteisyyden luojana ja keskustelun *meihin* orientoitumisena: molemmilla on kokemusta ulkomailla asumisesta, mikä toimii yhteisenä maaperänä, mahdollisesti myös yhteisenä kielenoppijan identiteettinä. SN2:n mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentää ensinnäkin se, että saksalaisten puheliaisuutta arvioidaan sekä sen huonojen että hyvien puolien kannalta, mikä osoittaa perustelujen kattavuutta. Toiseksi kriittisten lausumien leksikaalinen pehmentely ja epämääräistäminen ovat omiaan heikentämään kategorisuutta (r. 12: *toisaalt se oli välillä vähän - - inhottavaa tai sillai rasittavaa*). *Välillä vähän* -ilmaus rajaa mielipiteenilmausta määrällisesti. Sitoutumista sanavalintoihin taas heikentää *inhottavan* vaihtaminen vähemmän leimaavaan ja arvottavaan *rasittava*-adjektiivin, jota implisiittinen kategorisuuden asteen osoitin *sillai*⁴⁵ edelleen lieventää. SN2 asemoi puhujia identifioimalla itsensä suomalaisiksi puhumalla *meistä suomalaisista* (r. 14), ja suomalaisia hän luonnehtii heikennetyllä kategorisuuden tasolla (r. 14, 17: *me suomalaiset ollaan vähän sillai ujoja ja ei puhuta välttämättä ja kaikkee tällstä ni*).

VN4 ei tuo kovin selvästi esiin ymmärtämistään ennen kuin rivillä 16, jossa hän reagoi siihen, kun SN2 luonnehtii suomalaisia ujoiksi. VN4:n naurun voidaan tulkita osoittavan vahvistusta tälle arviolle. VN4 tarttuu SN2:n asettamaan topiikin puheliaisuusperspektiiviin ja ilmaisee samanmielisyytensä rinnasteisella esimerkillä: hän kuvaa kazakstanilaisia puheliaiksi (vuoro poistettu transkriptiosta esimerkin tiivistämiseksi) ja päättää vuoronsa kuvaamalla heitä myös “oikein ystävällisiksi ihmisiksi” (r. 21), mikä johdattaa SN2:n palaa-

---

⁴⁵Implisiittiseksi kategorisuuden astetta osoittavaksi keinoksi luokitettu *sillai* implikoi tässä adjektiivin eteen sijoitettuna puhujan epävarmuutta sananvalintansa sopivuudesta kontekstiin. Samaan tapaan adjektiivin edessä toimivat myös esimerkiksi demonstratiiviset adjektiivit *semmonen* ja *tämmönen* (vrt. Helasvuo 1988: 93).

maan aiemmin asettamaansa vertailuperspektiiviin ja kysymään hänen mielipidettään suomalaisista (r. 22). Seuraavassa tarkastellaan neuvottelua VN4:n mielipiteestä (r. 23–48):

- 21 VN4: no (.) no kasakstanissa Oikein YStävällinen [IHmisiä]
 22 SN2: [joo+o] (1) [entäs] me SUomalaiset
 23 VN4: [ja] no suomalaise
 24 (.) no (.) minä EN TIEdä VARmasti .hhh no minä ENSin PELkään suomalaisia no minä no (.)
 25 luulen että suomalaisia (.) no vähän (.) ERI no (.) kuin minä luulen [.hhh]
 26 SN2: [joo+o]
 27 VN4: no minä luulen että suomalaisia on OIKEIN UJO:: [no]
 28 SN2: [mm+m]
 29 VN4: ja no Oikein .hhh (.) no #SURullinen[#] no minä en tiedä kaikki sana [no
 30 SN2: [#] [mm (.) joo mut kuitenkin]
 31 VN4: no (.) ja minä luulen että no suomalaisia (1) no (.) ei PIdä (.) no kasah- (.) no kasahilaisia tai VE-
 32 näläisiä [IHmisiä] ja EI ole [jystävällä] no [jystävä(l)inen] .hhh (1) no (.) ja minä (.) pelkään
 33 SN2: [ulkomaalaisista] [joo] [joo]
 34 VN4: (1) no PUhua no esimerkiksi KAUpassa VENäjällä (.) no minä no luulen että minä PUhun venäjää
 35 (.) [noo] (1) no minulle EI AUta no (.) [KAUpassa joo kyllä]
 36 SN2: [joo] [eivät auta s- sua jos sä puhut venäjää mm]
 37 VN4: .hhh (.) no aa (.) NYT minä #en tiedä minä tiedän oikein paljon# IHmisiä suomalaisia ja se on .hhh
 38 #oiken#
 39 SN2: nii+i?
 40 VN4: ja oikein ni #YStävällinen ja [oikein] (.) no [HYmyllinen no#] ei e- ei UJO no minä EN tiedä
 41 SN2: [joo+o] [joo+o se on ihan]
 42 VN4: VARmasti no minä TIEdän VARmasti VÄHän aikaa [.hhh]
 43 SN2: [mm]
 44 VN4: no (1) minulla ollut työharjoitus esimerkiksi tielaitossa ja minä puhun PALjon PALjon ihmisiä ja
 45 .hhh no kaikki (.) oikein HYvin (.) MINulle [ja]
 46 SN2: [mm] ystävällisiä ja [hyviä mm]
 47 VN4: [joo ee] no se on oikein (1) no
 48 HAUSka ja #KIva# ja no .hhh minä EN TIEdä ja .hhh no

SN2:n kysymyksessä huomionarvoista on se, että hän puhuu jälleen *meistä suomalaisista* (r. 22), millä hän tekee oman suomalaisuutensa keskustelussa relevantiksi. VN4:n mielipiteenilmaus on kriittinen suomalaisia kohtaan. Hänen orientoitumistaan puhekumppaniinsa, joka siis edellä on eksplikoinut suomalaisuutensa, osoittavat monet mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentävät kielelliset piirteet. Hänen keinovalikoimansa onkin alkeistason ei-syntyperäisiin suomenpuhujiin verrattuna huomattavan runsas: Kategorisuutta ovat ensinnäkin omiaan heikentämään moninkertainen vuoronalkuinen reformulointi (r. 23–25: 1] *no suomalaise* 2] *no minä EN TIEdä VARmasti* 3] *no minä ENSin PELkään suomalaisia* 4] *no minä no luulen että suomalaisia no vähän*). Vuoronalkuiset strategianmuutokset toimivat perspektiivin hakuna topiikkiin mutta myös epävarmentavat mielipiteenilmausta. Ensimmäinen aloitus on väitemuotoinen. Toinen lieventää puhujan varmuutta episteemisen modaalisuuden osoittimin. Kolmas rajaa mielipiteenilmauksen selkeästi kokemukselliselle tasolle eikä siten signaloisi sen yleistettävyyttä. Siinä lisäksi *ENSin*-ilmaus viittaa menneeseen

aikaan, mikä myös heikentää puhujan sitoutumista mielipiteenilmaukseensa ja sen ajankohtaisuuteen. Neljäs muotoilu on luonnehtiva lauseke, jota epävarmentavat leksikaaliset elementit.

Kaikkiaan VN4:n vuorossa epävarmuutta signaloivat monet leksikaalis-fraseologiset keinot, esim. episteemistä modaalisuutta osoittavat ilmaukset *no minä EN TIEDä VARmasti* (r. 24, 40–42, 48) (huomaa myös painotuksen korostava vaikutus rivillä 24) ja *no minä luulen* (24–25, 27, 31, 34) (*luulla*-verbi näyttäisi tässä olevan konventionaalisessa käytössä). *No*-partikkeli on VN4:n puheessa selvästi monifunktionen. Sen runsas toistuminen epämääräistää puhujan sanottavaa ja implikoi sitoutumattomuutta (ks. tarkempaa erittelyä tuonnempana). VN4:n vuoron kategorisuutta heikentää myös se, ettei hän täysin seiso sanavalintojensa takana. Hän on juuri kuvannut suomalaisia ujoiksi ja surullisiksi, minkä jälkeen hän osoittaa kielitaitonsa puutteet ongelmaksi (r. 29: *no minä en tiedä kaikki sana*). Hän myös nauraa hämmentyneesti sanoessaan *surullinen*, minkä voi tulkita implikoivan tyytymättömyyttä suomalaisia kuvaaviin sanavalintoihin. Adelswärdin (1989) mukaan naurulla voi myös lieventää sanottua. VN4 siis osoittaa pragmaattisen kielitaitonsa puutteita eksplikoimalla sanastonhallinnan ongelmiaan.

Edelleen VN4:n vuoron kategorisuutta heikentää sen lisäaspektin tuominen keskusteluun, että hän tuntee myös ystävällisiä suomalaisia (r. 37–40) ja lisäaspektia vielä vahvistava esimerkki työharjoittelusta (r. 44–). Koko mielipiteenilmauksen painoarvoa lieventää vielä rivin 48 huokaisun kera ilmaistu episteeminen varaus *minä EN TIEDä*, joka ilmaisee epävarmuutta sen suhteen, missä määrin puhuja kokee saaneensa puetuksi ajatuksensa sanoiksi ja missä määrin hän onnistui kattamaan teeman eri puolia (perustelujen kattavuus ja sitoutuminen sanavalintoihin).

No-partikkelia on syytä tarkastella vähän tarkemminkin. Sen runsasta käyttöä diskurssipartikkelina pidetään tyypillisenä juuri venäjänkielisille suomenpuhujille. Kosolan (1995) mukaan *no*-partikkelin käyttö ei heillä ole mitenkään sattumanvaraista vaan sillä on puheessa sekä oma paikkansa että myös erilaisia tehtäviä. Venäläisoppijoilla sen käyttöala vain on huomattavan laaja verrattuna suomen kielessä tavanomaiseen *no*-partikkelin käyttöön. Partikkeli on monifunktionen siten, että sen voi yhdessä kontekstissa tulkita palvelevan eri funktioita. Niin *no*-partikkelin kuin monien muidenkin diskurssipartikkelien tehtävät voidaan karkeasti nähdä kahtalaisina: toisaalta ne jäsentävät puhetta tekstuaalisesti (esim. koherenssin luominen, aloituksen viivyttäminen, itsekorjauksen aloittaminen, tapailu ja vuoron varaaminen sekä sujuvuuden lisääminen puheen suunnittelu- ja korjausprosessissa), toisaalta niillä on

vuorovaikutuksellisia, puhujien välisiin sosiaalisiin suhteisiin liittyviä tehtäviä (esim. pehmentiminä ja varauksina). (Ks. myös esim. Schiffrin 1987, Raevaara 1989, Östman 1982.)

Topiikin käsittely jatkuu SN2:n mielipiteenilmauksella, joka on merkitty VN4:n vuoroon nähden samanmieliseksi. SN2 vie alkuun topiikin käsittelyn yksilökokemuksista yleisemmälle tasolle, mutta palaa sitten takaisin yksityiselle tasolle, kavereidensa ja omiin kokemuksiinsa.

- 49 (1)
 50 SN2: **se on just [että]** (.) niinkun KAIKKialla niin [SUOmessakin] niin me ollaan hirveen ERIlaisia
 51 VN4: [#] [mm]
 52 SN2: [että] riippuu vähä että (.) jos käy onnee niin pääsee johonkin kivaan paikkaa ja .hhh [tutustuu]
 53 VN4: [mm+m] [mm]
 54 SN2: kivoihi ihmisiin kun taas esimes mun KAvereita on ollu saksassa vuoden.hhh
 55 VN4: mhm
 56 SN2: niin heillä taas on HIRveen (.) [NEgatiivisia kokemuksia] just että (.) **et oli inhottavaa ja ihmiset**
 57 VN4: [mm mm]
 58 SN2: **siellä ei ollu kivoja** ja JUST esimes kyl mä ITEkkin törmäsin siihen että esimes ku mä puhuin
 59 saksaa ku en mä sitä täydellisesti osaa
 60 VN4: mm
 61 SN2: vielä (.) niin tota (.) sitte just esimes KAUpassa [niin (.) ku] ne huomasi että mulla ei ollu
 62 VN4: [mhm]
 63 SN2: [saksan] Oikeet ARTikkelit [oikeessa paikassa] ni kyllä siit tuli ONGelmia (.) **sillai että huomasi**
 64 VN4: [mhm] [mm mhm]
 65 SN2: **et ihmiset ehkä ne on siellä sillai (.) kyllästyny** että ku on liikaa ulkomaalai[sia (.) meillä taas ei
 66 vielä oo]
 67 VN4: [mm+m joo kyllä]
 68 SN2: liikaa ulkomaalaisia mut **me ehkä PELÄtään niitä sit [jotenkin nii kauheesti]** että
 69 VN4: [mmhm] **no nyt suo-**
 70 **nessa MYÖS oikeen paljon ulkomaalaisia** .hhh joo [esimerkiksi] kasakstanista on OIKEIN
 71 SN2: [niin]
 72 VN4: paljon (xx) paljon (.) no saksalaisia ja NYT (.) lähtee no (.) saksaan
 73 SN2: mm

SN2 aloittaa elaborointinsa yhteisymmärrystä osoittaen: *se on just että* (r. 50).

Samaan tapaan kuin keskustelun alussa, SN2 identifioituu tässäkin puheenvuorossaan suomalaisiksi viittaamalla suomalaisiin *me*-pronomiinilla (r. 65, 68) ja ulkomaalaisiin *ne*-pronomiinilla, mikä toimii häntä itseään topiikkiin lähentävästi ja puhekumppania etäännyttävästi. Puheenvuorossa kategorisuuden asteen varioi, sillä kavereiden Saksan-kokemuksista puhuttaessa lausumat ovat indikatiivimuotoisia ja sanavalinnoiltaan vahvan kategorisia (r. 56–58: *oli inhottavaa ja ihmiset siellä ei ollu kivoja*). Puhujan omien kokemusten erittelyssä kategorisuuden aste on kuitenkin heikompi: *Jo törmätä*-verbi viittaa siihen, että ikävät kokemukset eivät välttämättä olleet kovin tavanomaisia. Kategorisuutta heikentävät myös monet mielipiteenilmauksen kielelliset piirteet aina episteemisistä varauksista (*ehkä*) epämääräistimiin (*jotenki*) ja implisiittisiin kategorisuuden asteen osoittimiin (*sillai*). Edelleen mielipiteen sävyä peh-

mentää se, että puhuja pyrkii ymmärtämään saksalaisten käytöstä, mikä laajentaa perustelujen kattavuutta, toimii mielipiteen lisäaspektina ja osoittaa myös myönteistä suhtautumista.

VN4 kontrastoi eksplisiittisesti SN2:n mielipiteenilmaukseen nähden ja vie samalla keskustelun konkreettisemmalle tasolle. Kontrastointikeino on varsin idiomaattinen *no nyt suomessa MYÖS* (r. 69–70), jossa *no*-partikkeli viivästyttää kontrastointia ja orientoi sekä kontrastoivaan käänteeseen että topikaaliseen siirtymään, kun VN4 kohdistaa perspektiivin ulkomaalaisten määrään Suomessa ja kazakstanilaisten muuttotilanteeseen. VN4:n vuoron myötä topiikki siirtyy siis pois suomalaisten arvioinnista.

Tiivistäen esimerkin rakenteellisesta järjestymisestä voidaan sanoa, että yhteinen perspektiivi topiikkiin löytyy nopeasti ymmärtämisiongelmiä ratkettua. Puhujat osoittavat samanmielisyyttä toistensa puheenvuoroja kohtaan, ja topiikin käsittelyn lopussa signaloidaan yhteisymmärrystä. Esimerkistä nähdään, että VN4 heikentää mielipiteenilmauksensa kategorisuutta arvioidessaan puhekumppanin kansallisuutta, millä hän orientoituu kumppanuuskasvoihin. Kumppanuuskasvojen motivoima kategorisuuden heikentäminen näkyy myös keskustelun rakenteessa pitkinä ja runsaasti reformulointeja sisältävinä puheenvuoroina. Toisaalta koska mielipidekeskusteluun diskurssityyppinä kuuluu asioilla spekulointi, kriittisiäkään huomioita ei jätetä kokonaan esittämättä kumppanuuskasvojen suojelun nimissä, mikä viittaa puhujan kompetenssikasvojen ylläpitoon. Siis jos puhujaa pyydetään luonnehtimaan puhekumppanin kansallisuutta, hän voi pehmentää arviotaan mutta jotta hän voisi vastata kysymykseen topiikin käsittelyn ja keskustelun etenemisen kannalta relevantisti, hän ei välttämättä voi täysin kiertää kriittisiä näkökulmia.

SN2:n arvioidessa saksalaisia arvioinnin kohteena on kansallisuus, joka ei ole kummankaan puhujan omaa maaperää. Silti SN2 heikentää kriittisen ilmaisunsa kategorisuutta referoimalla kavereitaan kategorisemmin ja väljentämällä sitoutumistaan omiin arvioihinsa. Mielipidekeskusteluissa on varsin tavallista, että puhuja osoittaa mielipiteenilmauksiin liittyvän neuvottelunvaran heikentämällä kriittisten mielipiteenilmausten kategorisuutta.

Kaikkiaan voidaan nähdä, että kielitaidon lisääntyessä myös kielelliset ja vuorovai-² kutukselliset keinot varioida mielipiteenilmausten kategorisuuden astetta monipuolistuvat ja puheenvuorot pitenevät. Esimerkiksi VN4:n keinot osoittaa ilmaisunsa kategorisuutta ovat edellisen luvun alkeistason suomenpuhujia huomattavasti laajemmat ja monipuolisemmat. Mielipiteenilmausta vahvistavina ja intensifioivina keinoina hän käyttää erityisesti sellaisia ilmauksia kuin *paljon paljon* ja *oikein paljon* (ks. esim. r. 37, 44), joita hän usein vielä koros-

taa myös prosodisesti. Monifunktionen, Nikulan luokituksessa implisiittiseksi keinoksi luokitettu *no*-partikkeli näyttäisi usein toimivan myös ilmausta pehmentävässä funktiossa. Hyvin taajaan hän heikentää ilmaisunsa kategorisuutta erityisesti episteemisellä *minä luulen* -varauksella (sen tulkinnan ongelmallisuudesta ks. esimerkki 4 s. 85). Niin ikään episteemistä modaalisuutta osoittava *en tiedä* toimii taajaan hänen mielipiteensä varmuutta lieventävästi. VN4:n kielelliset kategorisuuden asteen osoittamiskeinot ovat siis pitkälti leksikaalis-fraseologisia. Lisäksi hän käyttää itsen reformulointeja ja paljon myös perusteluja sekä mielipiteenilmauksen lisäaspekteja. VN4 osoittaa myös tietoisuuttaan pragmaattisen kielitaitonsa puutteista lieventämällä ei-kielellisin keinoin (naurulla) negatiivisia sanavalintojaan ja eksplikoimalla sanastonhallintansa aukkoja (*no minä en tiedä kaikki sana*). Huomiota kiinnittävää on, että SN2 ei näissä tilanteissa välttämättä tarjoa konkreettista sana-apua vaan osoittaa, että pragmaattisia taitoja kompensoivat keinot täyttävät vuorovaikutuksellisen tehtävänsä (vrt. Piirainen-Marsh 1995a, Firth 1996). Hän siis orientoituu sisältöön (ks. esim. r. 29, 30: *joo mut kuitenkin*).

Myös SN2 soveltaa monipuolisesti eritasoisia kategorisuuden asteen osoittimia. Selkeimpiä eroja VN4:än nähden ovat kategorisuuden asteen ilmaisukeinojen laajempi kirjo ja erityisesti implisiittisten keinojen käyttö. Hänen puheessaan nähdään myös leksikaalista nyansoimista sanavalintojen muokkaamisessa ja joustavaa näkökulman vaihtamista omasta tietoonpääsystä muun tahon tietoonpääsyyn, mikä toimii joko puhujaa arviointiin lähentävästi tai siitä etäännyttävästi.

5.2.2.2 Esimerkki 6.

Esimerkin 6 keskustelu käydään vain pari minuuttia esimerkin 5 tilanteen jälkeen. Keskustelu koskee monikulttuurisia avioliittoja ja niiden ongelmia. Sen pääsisältö on seuraava:

Topiikki avataan SN2:n kysymyksellä monikulttuuristen avioliittojen ongelmista. Hän kertoo omana mielipiteenään, että kulttuurienväliset avioliitot ovat vaikeita. VN4 ilmaisee samanmielisyyttä kertomalla esimerkin tuttavansa avioliitosta. Hän elaboroi topiikkia arvelemalla, että suomalaiset naiset avioituvat paljon ulkomaalaisten kanssa. SN2:n mukaan ilmiö ei ole kovin yleinen vaan enemmän vitseissä esiintyvä, mikä saa VN4:n perustelemaan mielipidettään kurssikokemuksillaan. SN2 selittää heidän mielipide-eroaan mittasuhteiden erilaisuudella. VN4 perääntyy puhekuppanien jakamalle alueelle siirtymällä arvioimaan monikulttuurisen avioliiton ongelmia käyttäen esimerkkinään sukulaistaan. Hän päätyy toteamaan, että perheiden kulttuurinen homogeenisyys on monikulttuurisuutta parempi. SN2:n näkökulma ei ole yhtä jyrkkä: hän pitää kulttuurienvälisiä avioliittoja väistämättöminä mutta molemmilta osapuolilta joustavuutta vaativina. Jakson lopuksi VN4 osoittaa samanmielisyyttä tätä näkökulmaa kohtaan.

Esimerkin analyysissä keskitytään erityisesti sen tarkasteluun, 1) miten puhujat käsittelevät eksplisiittistä erimielisyystilannetta keskinäisiin suhteisiinsa orientoituen ja 2) miten VN4 modifioi mielipiteensä kategorisuutta vuorovaikutuksellisesti.

Edellisen esimerkin tapaan keskustelujakso alkaa SN2:n topiikin avaavalla kysymyksellä, joka asettaa keskustelun perspektiivin ja orientoi puhekuppania fokusoimaan kulttuurienvälisen avioliittojen ongelmiin. Näin kysymys samalla implikoi SN2:n myöhempiä mielipiteenilmausta kulttuurienvälisen avioliiton ongelmallisuudesta.

- 1 SN2: ooksä koskaa ajatellu Sitä et ku (.) kaks (.) vierasta kansallisuutta ku ne menee esimes NAIMisiin
 2 tai perustaa [perhettä] ja muuta [et] mitä ongelmia se tuo vastaan
 3 VN4: [mm] [mm] mm
 4 SN2: koska MUA KIINnostaa aika paljo se että jos (.) vaikka osaakin kieltä ja muuta vastaavaa niin
 5 kuitenkaan ei TÄYdellisesti (.) esimes jos mä menisin SAKsalaisen kanssa naimisiin niin .hhh sit
 6 mä mietin et jos mä perustasin PERheen niin mitä ONgelmia siitä tulis että (.) et mä puhuisin vaika
 7 lapsilleni suomea
 8 VN4: mhm
 9 SN2: ja hän puhuis saksaa
 10 VN4: mhm
 11 SN2: ja nii edelleen että
 12 VN4: mhm
 13 SN2: **semmonen (.) eri kulttuurien väline avioliitto ni se o aika VAIkee itse asiassa**
 14 VN4: **joo vaikea .hhh (.) no esimerkiksi (1) meillä on kurssilla on .hhh armenialainen [mies] (.) no ja**
 ((poistettu VN4:n kertomus n. 1 min))

VN4 ei ilmeisesti ymmärtämisiongelmiänsä takia ota vuoroa SN2:n kysymyksen (r. 1–2) jälkeen. SN2 reagoi odotuksenmukaisesti ryhtymällä yhtäältä perustelemaan kysymystään ja esittämään sille oikeutusta omien kiinnostuksenkohteidensa kautta ja toisaalta konkretisoimaan sitä auttaakseen puhekuppaniaan (r. 4–7). Mielipiteenilmaus, jota topiikin avaava kysymys jo implikoi, on epämääräistetty eksplisiittisin leksikaalisin keinoin (r. 13: *se o aika VAIkee itse asiassa*).

VN4 signaloi samanmielisyyttä toistamalla puhekuppanin kannanoton (r. 14: *joo vaikea*) (vrt. Pomerantz 1984a, Tainio 1993:167–169) sekä kertomalla SN2:n mielipidettä tukevan kertomuksen armenialaisesta tuttavastaan (poistettu transkriptiosta) (vrt. Maynard 1989, Routarinne 1997). Tainion (mts. 168) mukaan puhekuppanin kannanoton tällainen toisto ikään kuin varmentaa edellisen epävarman arvioinnin todenperäiseksi. Kertomuksensa jälkeen (r. 15) VN4 esittää väitteen, että suomalaisten ja afrikkalaisten avioliitot ovat tavallisia, minkä SN2 signaloi kiistanalaiseksi. VN4 pehmentää mielipiteenilmaustaan, mutta ei kokonaan peräänny siitä. Puheenvuoroissa herättää huomiota se, että jälleen SN2 ikään kuin

selittää VN4:n kokemuksia yleisellä tasolla, kun taas VN4 perustelee käsitystään konkreettisten, yksittäisten tapausten kautta, joihin hänellä on varma tietoonpääsy.

- 15 VN4: n- no (1) suomalaisia ihmisiä (1) **RA**kastaa #afrikanis# [VARmasti OIkein PALjon (.) nuori]
 16 SN2: [# aha meinaatko]
 17 VN4: vaimo kanssa amerikka oi afrikkalaisen (.) a- avioliitossa **no minä EN TIEDä** [määri joo kyl (.)
 18 SN2: [SUOmalaiset AF-
 19 **rikkalaisten kanssa avioliitossa]**
 20 VN4: **joo] joo kyllä [no m- e- EI EI #] no minä EN tiedä mutta (.) no KURSsilla [AIna] on gambiasta**
 21 SN2: [siis missä (.) EI siis] [nii]
 22 VN4: tai marokasta ja .hhh [no] **heille AIna vaimo on [#suomalainen#] #**
 23 SN2: [ni] [ai jaa #] **joo on sellanen (.) VITsi**
 24 **suurinpiirtein** tai se on itseasiassa RUOTsalaisista (.) mutta et he menee etelään ja sitte he tulee
 25 miehen kanssa sieltä ja (.) sitte [aina on se] NAINen joka menee suurinpiirtein sen
 26 VN4: [joo kyllä]
 27 SN2: etelämaalaisen kans naimisiin tai muuta .hhh (.) **EN tiitä kuinka paljon (.) nii+i .hhh se o vähä**
 28 **että (.) MITtasuhteet on [mulla ehkä] (.) erilaiset kun sulla että (.) niin kyllähän tämmösii**
 29 VN4: [mm]
 30 SN2: **tapauksii varmaan on mut [en mä] voi sanoo että niitä paljo ois (.) [että] paljon ois [niinkun]**
 31 VN4: [mhm] [mm] [mhm]
 32 SN2: suomalaisia naisia (.) esimerkiks (.) afrikkalaisten kans naimisissa ja=

VN4:n mielipiteenilmaus rivillä 15 ilmentää vahvennettua kategorisuutta yleistävyytensä vuoksi. Nauru viittaa tässä yhteydessä enemmän ujostelevuuteen ja puheenaiheen jonkinasteiseen häveliäisyyteen kuin mielipiteenilmauksen pehmentämiseen. SN2 vastaa hämmentyneellä naurahduksella ja yllättyneisyydellä (r. 16: # *aha meinaatko*), minkä on monissa aiemmissä tutkimuksissa tulkittu merkitsevän puhekumppanin mielipide kiistanalaiseksi (r. 16) (ks. esim. Hutchby 1996: 22–24; Maynard 1985). Myös Tainion (1993: 176) esimerkkien valossa kannanoton vastaanotto uutisena osoittaa implisiittistä erimielisyyttä ja eksplisiittisen erimielisyyden välttämistä. Tässä SN2 implisiittisellä erimielisyyden signaalillaan haastaa VN4:n perustelemaan tarkemmin.

Implisiittinen kontrastointi näkyy VN4:n seuraavassa puheenvuorossa kategorisuuden asteen modifiointina. Edellisen mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentävät VN4:n perustelut ja tiedonlähteen eksplikointi sekä yleistettävyyden ja puhujan sitoutumisen rajaukset: Mielipiteenilmauksen yleistettävyyttä rajaa sen myöntäminen, ettei VN4 tiedä tällaisten avioliittojen määriä (r. 17). Puheenvuoron varmuutta taas heikentää episteeminen modaali-ilmaus ja tietoonpääsyn rajaaminen kielikurssikokemuksiin (r. 20: *no minä EN tiedä mutta - no kurssilla AIna on gambiasta tai marokasta ja - heille aina vaimo on suomalainen*) (huomaa myös *en*-kieltosanan painotus). Edelleen nauru vaikuttaisi liittyvän enemmän tabu aiheeseen kuin itse mielipiteenilmaukseen. VN4:n toiminta tässä tilanteessa vastaa hyvin Pomerantzin (1984b: 615) havaintoa, että kun puhujan käsitys haastetaan, hän usein eksplikoi tie-

donlähteensä sekä perääntyy ja toteaa varmasti vain sen, mihin hänellä on varma ensi käden pääsy (ks. myös Greatbatch 1992). Näin puhuja kumppanuuskasvoihin orientoituen lähenee puhekumppanin perspektiiviä mutta toisaalta mielipidekeskustelulle tyypillisesti ei omien kompetenssikasvojensa nimissä mitätöi täysin omaa mielipiteenilmaustaan vaan pyrkii myös perustelevaan sen relevanssia.

SN2 on VN4:n vuoron aikana palauttein selvästi osoittanut erimielisyytensä. Riviltä 23 alkaen erimielisyys näyttäytyy osittaisena samanmielisyytenä, kun SN2 toteaa, että VN4:n käsitys tunnetaan Suomessa vitsinä. Hän siis luokitkaa VN4:n käsityksen vitsiksi. Kun hän selittää mielipide-eroa mittasuhteiden erilaisuudella (r. 27–32), hän tulee samalla arvioineeksi puhekumppaninsa tietoonpääsyn omaansa suppeammaksi. Näin hän hyväksyy poikkeuksia omalle käsitykselleen, mutta tavalla, joka ei mitätöi sen kattavuutta suomalaisten pääosaan nähden. Erimielisyys ilmaistaan eksplisiittisesti mutta kuitenkin modaalisten ilmausten avulla pehmenellen: *kyllähän tämmösii tapauksii varmaan on - - mut en mä voi sanoa että niitä paljon ois* (r. 28–30).

Seuraavan katkelman alussa VN4 perääntyy edelleen mielipiteenilmauksesta ja keskustelu siirtyy taas konkreettisten tapausten tasolle, kun hän alkaa kertoa serkkunsa avioliitosta. Siirtämällä topiikka puhekumppanien jakamalle alueelle eli käsitykseen kulttuurien välisen avioliittojen ongelmallisuudesta ja pitäytymällä konkreettisissa esimerkeissä, joihin hänellä on varma tietoonpääsy, keskustelua viedään pois erimielisyystilanteesta (vrt. Greatbatch 1992).

- 33 VN4: =# joo (.) no minä (.) no en TIEdä mutta (.) no minun SISko no hän asuu oulussa - - serkku - -
 34 no hänelle on nyt (.) kolme kymmentä kolme vuotta
 35 SN2: joo+o
 36 VN4: joo .hhh no hän on oikein LIHava [nainen] (1) noo ja (1) e- no oikein kauan ei ole no
 37 SN2: [aha]
 38 VN4: avioliitossa
 39 SN2: joo+o
 40 ((Poistettu pari puheenvuoroa))
 41 VN4: joo ja ja nyt hän (.) no naimisiin (.) ö- tunisista
 42 SN2: tunisialaisen kanssa
 43 VN4: joo tunisia no minä EN TIEdä no se on no VARmasti HYvä no (.) jos #ei ole tunisia no ei ole
 44 suomalaisia no kuka haluavat OIkein LIHava [nainen en tiedä#] (.) no mutta (.) no kotona
 45 SN2: [(xx)]
 46 VN4: paljon paljon ONgelmia jos oikein eri KULTtuuria [KOTOOna esimerkiksi] (.) jos ö- (.) no HÄN
 47 SN2: [mm+m mm]
 48 VN4: esimerkiksi .hhh no koko Ajan no SYÖ (.) sikaa tai pörssi (.) [LIhaa] ja nyt
 49 SN2: [niin]
 50 VN4: [EI EI joo islamissa ei SAA pörssi] joo (.) .hhh no (.) hän SUOLA VÄhän [VÄhän pippuri] nyt
 51 SN2: [toinen ei voi syödä joo uskonto juu näin on] [joo+o (xx) niin]
 52 VN4: PALjon [PALjon (.)] no ja nyt no hänellä on pieni tyttö [no] OIKEIN pieni ja .hhh no mies ei AUta
 53 SN2: [paljon pippuria mausteita] [mm+m]

- 54 VN4: hänelle
 55 SN2: auta häntä [kotitöissä]
 56 VN4: [joo se:] EI TARvitse no nainen [että itse asia] NAInen asia [lapsi joo (.) joo]
 57 SN2: [(xx) mm] [hän on semmosesta kulttuu-
 58 rista että] [joo]
 59 VN4: [joo] TOInen KULTtuurista no minä luulen että no se on HUOno [no]
 60 SN2: [mm]
 61 VN4: .hhh TARvitsee (.) no SAMA kulttuurit KOTona (.) [no]
 62 SN2: [mm] .hhh tai (.) sitte (.) voi olla NIINKin et- (.)
 63 ehkä että (.) siis eihän KOSkaan voi sanoo KEhen [RAkastuu] (.) että se voi olla mäkin voin
 64 VN4: [mhm]
 65 SN2: rakastua japanilaiseen tai m- [etiopialaiseen] tai kehen TAHansa (.) mut sit se että pitää Osata
 66 VN4: [mm]
 67 SN2: JOUSTaa (.) [omista] periaatteistaan (.) [MOlempien] että pystys semmoseen hyvään ratkaisuun
 68 VN4: [mm] [mm]
 69 SN2: (.) [MUN] mieles[tä] (.) .hhh et niinku e- kumpiki pikkasen niinku antaa periks
 70 VN4: [mm] [#mm#] #mhm#
 71 SN2: jos se on mahdollista
 72 VN4: joo kyllä .hhh

VN4 osoittaa siis perusteluissaan ja tietoonpääsyn eksplikoinneissaan selvää erimielisyystilanteen motivoimaa perääntymistä. Perääntyminen näkyy myös mielipiteenilmauksen kategorisuuden asteessa: kategorisuutta heikentävät ensinnäkin episteemiset varmuusasetta lieventävät varaukset, niihin liittyvät prosodiset painotukset ja implisiittinen osoitin *no*-liitepartikkeli *no minä no en tiedä mutta* (r. 33, 43). Tsuin (1991) mukaan *en tiedä* -alkuiset vuorot esiintyvät kolmessa sekventiaalisessa asemassa, joista yksi liittyy eksplisiittisen erimielisyyden välttämiseen. Tsuin tulkinta sopii myös tähän kontekstiin.

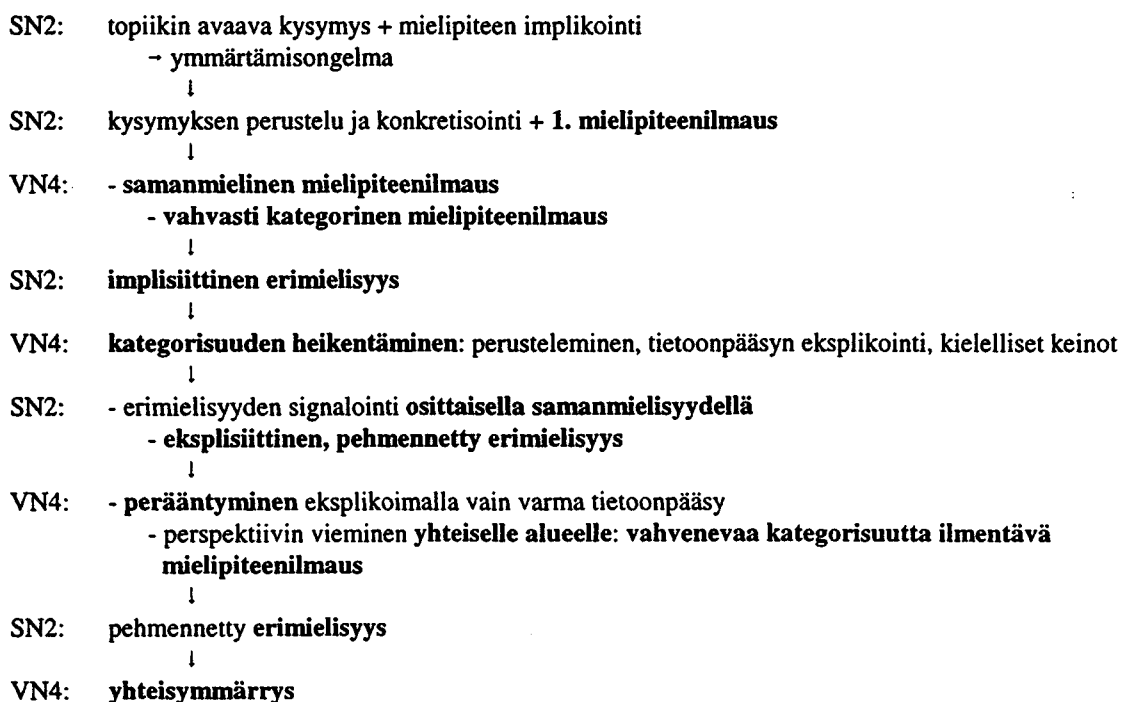
Riveillä 59–61 VN4:n kokoavan kannanoton (*no minä luulen että se on HUOno*) kategorisuutta on jälleen vaikea tulkita, sillä *luulla*-verbi voi paitsi toimia episteemisenä varauksena myös puhujan sitoutumista vahvistavana *minun mielestä* -ilmauksen funktiossa. Vuoronloppuinen *TARvitsee* - *SAMA kulttuurit kotona* joka tapauksessa väitemuotoisuutensa ja prosodisten painotustensa vuoksi toimii puhujan varmuutta vahvistavasti. Kuten aiemmissa esimerkeissä etenkin syntyperäisen suomenpuhujan puheenvuoroista on havaittu, vahventavia ja heikentäviä kielen elementtejä voidaan käyttää sisäkkäin, mistä syystä jälkimmäinen vahvistus ei välttämättä todista vuoronalkuista sävyä myöskin vahvistavaksi.

SN2:n seuraava mielipiteenilmaus (r. 62) osoittaa erimielisyyttä VN4:n arvioon nähden. Puheenvuoroa viivästyttävät puhujan sisäänhengitys ja tauot. Erimielisyyttä pehmentää sen ilmaiseminen vaihtoehtoisena ajattelutapana (*tai sitte voi olla NIINKin että*) ja viittaaminen ensin puhekumppanin näkökulmaan ja oman käsityksen tuominen vasta sen jälkeen keskusteluun. *-Han*-liite toimii puhujien yhteisyyttä luovasti (r. 63: *siis eihän koskaan voi sanoo*). Mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentävät myös puheenvuoron muut piirteet:

esimerkiksi mielipiteen rajaaminen vain puhujan mielipiteeksi ja lausuman epämääräistämisen implisiittisin ja eksplisiittisin kategorisuuden asteen osoittimin (*MUN mielestä* r. 69, *pikkasen niinku - - jos se on mahdollista* r. 71). VN4:n arvio kulttuurienvälisistä avioliitoista oli siis vahvemmin kategorinen ja SN2 jättää omassa vuorossaan neuvottelunvaraa signaloimalla heikennettyä kategorisuutta.

Rakenteellisesti esimerkin 6 keskustelu etenee siis alun samanmielisyydestä useiden kontrastointien ja niiden motivoimien perustelujen sekä kategorisuuden asteiden modifiointien kautta VN4:n yritykseen palauttaa perspektiivi samanmielisyyttä keskustelun alussa virittäneeseen kulttuurienvälisen avioliittojen ongelmallisuusnäkökulmaan. SN2 kuitenkin keskustelun lopussa kontrastoi oman mielipiteenilmauksensa VN4:n vahvan kategoriseen ilmaukseen nähden modifioimalla perspektiiviä vähemmän ehdottomaksi. Jakso päättyy topiikin päättävään VN4:n yhteisymmärryksen signaaliin. Keskustelun rakenne voidaan tiivistää seuraavasti:

SN2:n kontribuutio perspektiivin määrittelyssä on siis kaikkiaan määräävämpi. VN4 selvästikin myötäilee häntä, muttei kuitenkaan täysin perääntynyt esittämästään mielipiteestä vaan perustelee sitä ja pitäytyy niihin konkreettisiin esimerkkeihin, joihin hänellä on varma tietoonpääsy. Erimielisyystilanteessakaan VN4 ei täysin perääntynyt mielipiteenilmauksesta, sillä voidaan ajatella, että totaalinen perääntyminen uhkasi puhujan kasvoja relevant-

tien mielipiteiden esittäjänä ja kompetenttina perustelijana (omat kompetenssikasvot). Erimielisyystilanne ei kuitenkaan ohjaa VN4:ä vain perusteluihin ja tietoonpääsyn eksplikointeihin vaan myös mielipiteenilmaustensa kategorisuuden heikentämiseen monin kielellisin keinoin (kumppanuuskasvot).

SN2 on puhekumppaniaan tinkimättömämpi: hän tekee kyllä myönnytyksiä VN4:n suuntaan mutta pitää silti vahvasti kiinni omista näkökulmistaan. Kontrastoinnissaan hän orientoituu aina ensin siihen, mikä puhekumppaneilla on yhteistä ja vasta sen jälkeen mielipiteensä eriäviin aspekteihin (vrt. Heritage 1988).

5.2.2 Keskustelu 4: VM4–SM2

VM4:n suomen kielen suullinen taito on melko lähellä VN4:n taitoa, mutta he ovat kielenkäyttäjinä hyvin erilaisia. Kuten edellä kävi ilmi, VN4 puhuu paljon ja on hyvin sujuva mm. diskurssipartikkelien käytön ansiosta ja käyttää runsaasti naurua hyväkseen. VM4 puolestaan on kielenkäyttäjänä pedantimpi, mikä näkyy mm. pitkinä oikean morfologisen muodon hakuihin. Hän käyttää keskustelua oppimistilanteena, sillä hänen kielioppikysymystensä johdosta keskustelussa on pitkiä oikeaan kieliopilliseen muotoon liittyviä neuvotteluja (ne on tosin enimmäkseen poistettu analyysijaksoista, ks. kuitenkin esimerkki 7 r. 14–15, 35–37; esimerkki 8 r. 14–18). Poikkeuksellisen pitkät ja runsaat merkitysneuvottelut ja oikean muodon haut rikkovat tiheään keskustelun sekvenssejä. Kuten seuraavista esimerkeistä ilmenee, VM4 on kuitenkin altis kontrastoimaan, jos hän on puhekumppanin kanssa eri mieltä. Hän myös kantaa aktiivisesti vastuuta keskustelun kulusta tuomalla itsekin uusia topiikkeja keskusteluun. Esittämässään jatkokysymyksissä hän myös onnistuu kielitaidon puutteistaan huolimatta ansiokkaasti tiivistämään sanottua ja antamaan tulkinta-arvauksia.

5.2.2.1 *Esimerkki 7.*

Esimerkki 7 on puolituntisen keskustelun loppupuolelta, ja siinä käsitellään suomalaisten suhtautumista ulkomaalaisiin. Keskustelun kulku on tiivistäen seuraava:

VM4 avaa topiikin kysymällä ulkomaalaisten kanssa toimeentulemisesta. SM2 arvelee, että ulkomaalaisella voi olla Suomessa vaikeaa suomalaisten hiljaisuuden takia ja myös siksi, että suomalaiset eivät mielellään puhu vieraita kieliä. VM4 osoittaa erimielisyyttä toteamalla, että keskisuomalaiset ovat hyvin puheli-

aita, mutta turkulaiset taas eivät. SM2 arvelee, että pohjoisempina ihmiset ovat ystävällisempiä ja puheli-aampia kuin etelässä, jossa tuntemattomat eivät esimerkiksi junassa puhu keskenään. VM4 kertoo, että hänen kanssaan ihmiset, erityisesti vanhat naiset puhuvat paljon ja lähettävät jälkikäteen postikortteja ja lahjojakin. Hän toteaa, että vanhat ihmiset ovat samanlaisia kaikkialla. SM2 on samaa mieltä ja pohtii, miten nuorempi sukupolvi saataisiin samalla tavalla ystävälliseksi.

Esimerkin 7 analyysi tuo esiin erityisesti 1) puhujien välisen epäsymmetrian puhekumppaniin mukautumisessa ja 2) ei-syntyperäisen suomenpuhujan eksplisiittisten kontrastointien vuoro-vaikutukselliset seuraukset.

- 1 VM4: joo mm mik- millä tavalla ihmiset ehkä ovat erilaisia eri maissa onko .hhh muunmaalaisten kanssa
 2 helpompi tulla toimeen kuin ulkomaalaisten ((lukee)) ((poistettu epäselvä kuiskaus))
 3 SM2: [suomessa on] (.) ni
 4 VM4: [(xx)]
 5 SM2: suomessa on vissiin (.) ULkomaalaisella ainaki (.) SE VAIkeeta et suomalaiset (.) Yleensä on
 6 aika (.) HUOnoja puhumaan sillei että (.) kestää TOsi KAUn ennen ku Alottaa PUhumisen
 7 .hhh jos niinku seurassa on joku ULkomaalainen tai sitte (.) jos on niinku että sattuu olemaan yks
 8 ulkomaalainen ja viis suomalaista ni (.) [kyllä] siin puhutaan suomee hyvin paljo enemmän
 9 VM4: [mm]
 10 SM2: kun sitä (.) ULkomaalaisen kieltä vaikka se ois ENGLantiki

VM4:n topiikin avaava kysymys on annettu instruktiopaperissa (tosin hän lukee sen väärin), joten sen esittäminen ei vaadi johdatteluja tai perusteluja. SM2:n mielipiteenilmaus asettaa perspektiivin yleiselle tasolle (r. 3–10). Kiinnostavaa puheenvuorossa on, että se alkaa heikolla kategorisuuden asteella, mutta kategorisuus vahvistuu vuoron kuluessa. Vuoron alussa hän käsittelee topiikkia yleisellä tasolla, jolloin vuoron sisältämät varaukset toimivat kategorisuuden astetta heikentävästi: modaalinen adverbi *vissiin* lieventää mielipiteenilmauksen varmuutta (r. 5), *ulkomaalaisella ainaki* (r. 5) ja *suomalaiset Yleensä on aika huonoja puhumaan* (r. 5–6) rajaavat sen yleistettävyyttä ja myös epämääräistävät sitä. Kun hän siirtyy konkretisoimaan mielipidettään tilanne-esimerkillä (r. 6–10), kategorisuuden aste vahvistuu, sillä pehmentävien ilmausten sijasta lausumassa on mielipiteenilmausta vahvistavia leksikaalisia, prosodisia ja sanajärjestyksellisiä elementtejä: *kestää TOsi KAUn* (r. 6), *kyllä siin puhutaan suomee hyvin paljo enemmän* (r. 8). Lausumanalkuinen *kyllä* vaikuttaa tässä sanottavaa vahvistavasti (*kyllä*-sanana tulkinnasta vrt. esim. Hakulinen 1989: 117, Kurhila 1994: 92–95).

SM2:n vuoron aikana VM4 on vain niukasti tukenut tätä jatkamaan ja osoittanut samanmielisyyttä. Keskustelu jatkuu niin, että VM4 kontrastoi SM2:n arvioon nähden (r. 12), minkä jälkeen SM2 elaboroi teemaa hakien kompromissia keskustelijoiden näkemysten välil-

le (r. 16–25). VM4 jatkaa kontrastointiaan (r. 26–38), mihin SM2 vastaa osittaisella samanmielisyydellä ja uudella kompromissiehdotuksella (r. 42).

- 11 ((jompikumpi niiskauttaa))
 12 VM4: **mutta** tässä keski-suomessa (.) ihmisiä ovat hyvin #puhuttava#
 13 SM2: **ai jaa?**
 14 VM4: #hyvin puhuttava >esimerkiksi turussa ei< (1) mikä tää on turun turun mh (.) tau- tauti turun tauti
 15 - - ((poistettu pari vuoroa neuvottelua oikeasta sananmuodosta))
 16 SM2: nyt mä tiedän (.) joku sano aikoinaan että niinku (.) öö (.) mitä POHjosemmaks menee (.) SUO-
 17 messa niin sitä (.) YStävällisempiä ja PUheliaampia niinku ihmiset on (.) että (.) niinkun (.) jos
 18 menee POHjoseen niin siellä varmasti tai JUNALlaki jos matkustaa ni=
 19 VM4: =joo=
 20 SM2: =POHjossessa ihmiset on semmosia et ne istahtaa viereen ja rupee juttelemaan [mut] niinku MItä
 21 VM4: [joo+o]
 22 SM2: ETElämmäks menee johonki HELSinkiin ni (.) ei siä paljoo tunte mattomat tuu [JUTtelemaan]
 23 VM4: [mhm?]
 24 SM2: että (1) jos on niinku joku tunte maton ja kysyy KELloo ni suurinpiirtein sillonki katotaan että (.)
 25 mitähän toi meinaa tehdä
 26 VM4: minun minun kans öö (.) i- ihmisiä puhuvat PALjon (.) junalla esimerkiksi ja [erik-] erikoisesti
 27 SM2: [joo]
 28 VM4: m- mikä on VANHA vanha (.) [rou- vanha rouva #]
 29 SM2: [vanhat ihmiset tykkää (xx)]
 30 VM4: vanha rouvat (hereillä) - - ja puhuvat paljon .hhh
 31 SM2: vanhat ihmiset tykkää [PALjon puhua mutta]
 32 VM4: [ai jaa] puhuvat pa::ljon ja (xx) (.) öö he pit- - - he pitävät
 33 myöskin .hhh LAPsista (.) [ja] sen jälkeen lähettät postikorttia ja=
 34 SM2: [joo] =mhm?=
 35 VM4: ja vieläpä (.) LAHja (.) voi voi olla esimerki kreikassa me olimme mm tava- tava- tavanneet me
 36 olimme tavanneet vanha PARI - - ja he o- he o- olivat hyvin (.) ystä- ystäväl- - - ystävällinen
 37 - - ((poistettu muutama repliikki))
 38 VM4: ja saksa MYÖSkin kos- uskon että (.) mm öö ö- vanha ihmisiä ovat samanlaisia kaikkialla
 39 (.)
 40 SM2: [mh]
 41 VM4: [#] saksassa myöskin
 42 SM2: tuntus ainakin (2) millä saada sitten tää nuorempi sukupolvi oppimaan

VM4:n eksplisiittisesti kontrastoiva, *mutta*-alkuinen mielipiteenilmaus (r. 12) ilmentää vahvaa kategorisuutta ja rajaa perspektiiviä suomalaisten yleiseen puheliaisuuteen. Naurahdus *puhuttava*-sanan yhteydessä viitanee siihen, että VM4 ei täysin sitoudu sananvalintaansa. SM2 ei reagoi epäidiomaattiseen sananvalintaan esimerkiksi tarjoamalla korjausta vaan keskittyy mielipiteenilmauksen sisältöön. Näin epäsymmetria puhujien lingvististen resurssien välillä ei tule vuorovaikutuksessa relevantiksi (vrt. Piirainen-Marsh 1995: 229).

SM2 merkitsee VM4:n mielipiteenilmauksen uutiseksi *ai jaa?*-partikkelilla (r. 13), mikä Tainion (1993: 176) mukaan on keino välttää erimielisyyttä (vrt. myös esimerkit 4 ja 6 edellä). Nähdäkseni se voi kuitenkin toimia myös aitona yllättyneisyyden osoituksena ainakin tässä kontekstissa. Joka tapauksessa se haastaa (erimielisyyden ilmaisun tapaan) puhujan

perustelemaan mielipidettään, sillä VM4 toistaa edellisen mielipiteenilmauksensa ja käyttää perustelunaan keskisuomalaisten vertaamista turkulaisiin (r. 14–15).

VM4:n suora kontrastointi johtaa SM2:n osin perääntymään aiemmasta mielipiteenilmauksesta hakemalla kompromissia puhujien näkemysten välille: tekemällä suomalaisten puheliaisuudesta alueellisen kysymyksen hän samalla muuttaa perspektiiviä topiikkiin (r. 16–25). Samoin kuin edellisenkin myös tämän SM2:n mielipiteenilmauksen yleisemmällä tasolla oleva alkuosa (r. 16–17) on kategorisuudeltaan heikompi kuin sitä seuraava konkreettinen esimerkki (r. 17–25). Alkuosan kategorisuutta heikentää se, että puhuja ei täysin sitoudu sanottavaansa, sillä hän esittää sen jonkun anonyymien henkilön nimissä ja vieläpä etäännyttää arvion ajallisesti jonnekin epämääräiseen menneisyyteen: *joku sano aikoinaan että* (r. 16). Mielipiteenilmauksen loppuosa signaloi vahvempaa kategorisuutta erityisesti yleistävyytensä ja varmuutta osoittavan väitelausemuotoisuuden (jälkimmäisessä lausumassa myös käänteisen sanajärjestyksen) takia: *POHjiosessa ihmiset on semmosia - - ei siä paljoo tuntemattomat tuu JUTtelemaan* (r. 20, 22). Vuoron lopun yksittäisillä leksikaalisilla varmuuden lieventimillä (*paljoo, suurinpiirtein*) ei kokonaisuuden kannalta näytä olevan suurta merkitystä.

VM4:n palaute rivillä 23 signaloi yllättyneisyyttä erityisesti vahvasti nousevan intonaation takia ja implikoi erimielisyyttä, jota hän sitten omassa vuorossaan (r. 26–41) ilmaisee sangen suoraan vetoamalla omaan kokemukseensa: *minun minun kans - - ihmisiä puhuvat PALjon* (r. 26). Kontrastointi on rajattu hänen yksilölliseen kokemukseensa, mutta samalla se toimii hänen mielipiteensä vahvana perusteluna: hänen tietoonpääsynään toimii suora, ensi käden kokemus. Jälleen hän ei spekuloi yleisellä tasolla vaan konkreettisella, kokemuksellisella tasolla.

SM2:n reaktio VM4:n kontrastoivaan vuoroon on sekventiaalisesti odotuksenmukainen: jälleen hän osin perääntyy ja signaloi samanmielisyyttä (r. 29, 31), mutta vuoronloppuisella *mutta*-sanalla osoittaa myös pitäytymistä edellisessä mielipiteenilmauksessaan. Rivin 42 yksipersonainen *tuntus ainakin* -ilmaus osoittaa heikennettyä samanmielisyyttä sitä VM4:n arviota kohtaan, että vanhat ihmiset ovat samanlaisia kaikkialla. Pitkähkön tauon jälkeen SM2 merkitsee puheliaisuuden sukupolvikysymykseksi (ei enää aluekysymykseksi) ja näin osoittaa, ettei myönnytys ollut täydellinen vaan että hän edelleen pitää kiinni aiemmasta mielipiteenilmauksesta.

Tiivistäen esimerkistä 7 voidaan todeta, että SM2 mukauttaa mielipiteenilmauksiinsa puhekumppaninsa palautteen suuntaisesti enemmän kuin VN4. Keskustelun kulkua voidaan havainnollistaa seuraavalla kaaviolla:

- VM4: topiikin avaava kysymys
↓
- SM2: mielipiteenilmaus:
yleinen taso: heikko kategorisuus – konkreettinen esimerkki: vahva kategorisuus
↓
- VM4: eksplisiittinen erimielisyys
SM2: ↓ uutiseksi merkitseminen
VM4: ↓ – haastaa perustelemaan
SM2: osittainen perääntyminen + kompromissin haku: erimielisyys aluekysymykseksi
yleinen taso: heikko kategorisuus – konkreettinen esimerkki: vahva kategorisuus
↓
- VM4: eksplisiittinen erimielisyys
↓
- SM2: - yhteisymmärryksen signalointi
- erimielisyyden implikointi
↓
- VM4: oman tietoonpääsyn vahvistaminen kertomuksella
↓
- SM2: - heikko samanmielisyys
- kompromissi: erimielisyys sukupolvikysymykseksi

SM2 siis ottaa omassa toiminnassaan puhekuppanin erimielisyyden huomioon pyrkimällä modifioimaan puhujien perspektiivejä lähemmäksi toisiaan ja kehittämään niitä topiikin aspekteja, joiden suhteen puhujat ovat samanmielisiä. Edellisten esimerkkien tapaan totaalista perääntymistä ei keskustelussa kuitenkaan tapahdu, vaan SM2:kin pitäytyy lopulta aiemmissa mielipiteenilmauksissaan. Tällaisen perspektiivien modifioimisen nimenomaan kompromissiratkaisua hakemalla voidaan nähdä perustuvan samanaikaisesti sekä puhujan kompetenssikasvoihin että kumppanuuskasvoihin. VM4 ilmaisee erimielisyytensä hyvin eksplisiittisesti ja korostaa niissä omiin kokemuksiinsa perustuvaa tietoonpääsyään ja siten omia kompetenssikasvojaan. Hänen mielipiteenilmauksensa eivät juurikaan signaloi yhteisymmärryksen hakua. SM2:n laajempi mukautuminen ei siis tässä keskustelussa näytä tarttuvan puhekuppaniin. Toisaalta VM4:n suoruus selvästi vaikuttaa keskustelun kulkuun. SM2 omalla mukauttavalla toiminnallaan kompensoi VM4:n adaptoitumatonta toimintaa.

Mielenkiintoista keskustelussa on myös se, että VM4 kontrastoi voimakkaasti topiikissa, jossa arvioinnin kohteena on puhekuppanille läheinen ryhmä (suomalaiset). Monissa aiemmissa keskusteluissa puhujat ovat vastaavissa tilanteissa heikentäneet omaa tietoonpääsyään ja korostaneet puhekuppanin tietoonpääsyä. Kontrastoinnit on tuolloin usein muotoiltu implisiittisiksi (vrt. esimerkki 2). Tietoonpääsyn erilaisuutta ei siis tässä tehdä relevantiksi vaan keskustelua käydään tasapuolisen tietoonpääsyn asetelmasta. Tärkeä lisäaspekti tähän keskusteluun tulee kuitenkin siitä, että SM2 arvioi suomalaisia kriittisesti ja kategorisuutta heikentävistä keinoista huolimatta hyvin yleistävästi. Mahdollisesti eksplisiitti-

nen kontrastointi on odotuksenmukaisempi konteksteissa, joissa puhuja arvioi omaa kansallisuuttaan tai muuta itselle läheistä arvioinnin kohdetta negatiivisesti.

Huomiota herättävää keskustelussa on myös se, että SM2 käsittelee topiikkia enimmäkseen yleisellä tasolla ja sitä tukevilla konkreettisilla tilanne-esimerkeillä, kun taas VM4:n mielipiteenilmaukset liikkuvat hänen omiin kokemuksiinsa ja suoraan tietoonpääsyynsä perustuvissa konkreettisissa tilanteissa. Havaintoa voi pitää oireena siitä, että myöskään keskitason ei-syntyperäiselle suomenpuhujalle abstraktien mielipiteiden muotoilu ei ole helppoa.

VM4:n puheesta ei siis tämän esimerkin perusteella voi osoittaa paljonkaan esimerkiksi leksikaalisia tai muita kielellisiä keinoja ilmaista kategorisuuden astetta. Sitoutumattomuuttaan sanavalintaansa hän osoittaa naurahtamalla, ja varmuuttaan hän lieventää *uskon*-ilmauksella. SM2 taas osoittaa monipuolista lausumiensa modifiointia: hän ensinnäkin varioi kategorisuuden astetta sen mukaan, puhuuko hän yleisellä tasolla vai esimerkkitasolla, ja yhden mielipiteenilmauksen sisällä välillä etäännyttää itseään sanottavastaan ja välillä ei. Erityisesti erityyppiset leksikaaliset keinot heikentää kategorisuutta ja epämääräistää sanottavaa ovat hänen puheessaan frekventtejä.

5.2.2.2 *Esimerkki 8.*

Esimerkki 8 alkaa keskustelun vaiheesta, jossa edellä SM2 on juuri arvioinut Ruotsia ja Norjaa (jakson pituuden vuoksi ja enemmän ei-syntyperäisten suomenpuhujien tuotokseen keskittyvän analyysiotteen vuoksi se jätetään tästä analyysistä pois). Hän kysyy VM4:n Ruotsin- ja Tanskan-kokemuksia. Ilmeisesti puutteellisen ymmärtämisen takia⁴⁶ VM4 kuitenkin ryhtyy arvioimaan Suomea ja vertaa sitä sitten Saksaan. Keskustelun sisällöllinen kulku voidaan tiivistää seuraavasti:

---

⁴⁶Vastaavia tapauksia, joissa ei-syntyperäinen suomenpuhuja lähtee vastaamaan eri kysymykseen kuin minkä syntyperäinen suomenpuhuja on hänelle esittänyt, on alkeis- ja keskitason keskusteluissa runsaasti. Useimmissa tapauksissa kysymyksen esittäjä ei mitenkään tuo ilmi tapahtunutta väärinymmärrystä, mikä on useissa tutkimuksissa liitetty epäsymmetristen keskustelujen kasvotyöhön ja siihen, että puhujat orientoituvat puheenvuorojen sisältöön ja niiden interaktionaaliseen funktioon eikä kielelliseen korrektiuteen (ks. esim. Piirainen-Marsh 1995a: 229). Kysyjä tavallisesti joko luovuttaa koko topiikista tai sen aspektista tai sitten pyrkii suuntaamaan keskustelua aikomaansa suuntaan myöhemmissä kysymyksissä tai omissa mielipiteissään. Mm. Button (1992: 218) on korostanut, että tällaisissa tilanteissa ymmärrys on interaktionaalisesti rakennettu, koska toinen osapuoli ei ole ilmaissut siihen varauksia. Ei-syntyperäisellä suomenpuhujalla on siis oikeus luottaa yhteisymmärrykseen ja lupa olettaa, että hän etenee keskustelussa yhdessä asetettua perspektiiviä noudattaen.

VM4 kertoo, että hänen on hyvä olla Suomessa ja erityisesti Jyväskylässä, koska sosiaalinen ilmapiiri on hyvä. Saksassa taas on hänen nelikuukautisen kokemuksensa perusteella hyvin erilainen ilmapiiri. SM2:n tarkennuspyynnön jälkeen VM4 kertoo, että Saksan ilmapiiriä on vaikea kuvata mutta Suomessa se on ystävällinen ja Saksassa ei. Erityisesti lapsille se on VM4:n ja hänen vaimonsa mielestä epäystävällinen. Myös VM4:n veljen belgialaisen vaimon mukaan ilmapiiri Saksassa on kova. SM2 signaloi yhteisymmärrystä mutta tekee uuden tarkennuspyynnön kysymällä, mikä tekee saksalaisista epäystävällisiä. VM4:n mukaan sellaiset pienet asiat kuin että ihmiset eivät tervehti kaupassa ja että maassa on syvä lama, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että lapset nukkuvat päiväkodissa lattialla ja ateriaksi tuodaan vihanneksia. SM2 kertoo Saksassa au pairina olevasta kaverinsa kaverista, jonka japanilaisella tuttavalla on Saksassa ongelmia, kun naapurit käyttäytyvät epäystävällisesti. Lisäksi joku oli ajanut autolla japanilaisen tuttavansa päälle ja paennut paikalta, joten tämä oli joutunut sairaalalaskujen kanssa ongelmiin. SM2 kokoaa mielipiteenilmauksensa toteamalla, että saksalaisilla on ihmeellinen suhtautuminen ulkomaalaisiin. VM4 signaloi samanmielisyyttä toteamalla, että saksalaiset ovat kovia ja epäluuloisia, mutta tämä pätee erityisesti Ita-Berliinissä, kun taas länsipuolella tilanne on hänen luullakseen erilainen.

Esimerkin 8 analyysissä keskitytään erityisesti tarkastelemaan, miten vahva kategorisuus tarttuu puhujalta toiselle.

- 1 SM2: miltä ne ((ruotsi ja tanska)) on susta tuntunut
- 2 VM4: # [#]
- 3 SM2: [maina]
- 4 ((Poistettu neuvottelu oikeasta muodosta n. 20 s))
- 5 VM4: -- TÄYsin HYvä suomessa (.) .hhh hyvin (.) erikoisesti jyvaskylässä # .hhh (1) (että se on)
- 6 ((Poistettu keskustelu VM4:n Suomessa oloajan pituudesta))
- 7 VM4: # tässä on hyvin mm ((maiskaus)) (tämä) sosiaali ILmapiiri on HYvin YStävällinen
- 8 SM2: joo
- 9 VM4: e- (.) .hhh erikoisesti keski-suomessa
- 10 SM2: joo+o
- 11 VM4: °joo° (1) .hhh ja se on se on (1) se on #hyvin hyvä# (.) esimerkiksi saksassa .hhh ilmaPIiri on
- 12 HYvin erilainen (.) minä olen asunut ö- saksassa (.) neljä kuukautta [.hhh]
- 13 ((Poistettu pätkä SM2:n tukemaa sananhakua))
- 14 VM4: viime vuonna (.) neljä kuukautta (töi-) olin BERliinissä (1) ((niiskauttaa)) ja neljä kuukautta ja
- 15 (.) saksassa oli hyvin ERIlainen ilmapiiri (.) kos- (1) ai- tarkoitan sos- sos- sosiaalinen onko se (.)
- 16 tämä oikein
- 17 SM2: joo
- 18 VM4: sosiaali (neuvonpido) (.) ymmärrätkö (minut)
- 19 SM2: joo+o (.) minkälainen se oli sitten
- 20 (1)
- 21 VM4: hhh .hhh saksas- saksassa saksassa (.) vaikea sa- vaikea SAna mutta hhh. mutta olen sano-
- 22 nut että tässä:: (.) kaikki ilmapiiri on YStävällinen
- 23 SM2: joo
- 24 VM4: (xx) saksassa EI
- 25 (.)
- 26 SM2: joo
- 27 VM4: EI ja .hhh se (.) myöskin ööm (.) kos- kosk- se myöskin kos- koska (1) se se myöskin ko- se
- 28 myöskin koska .hhh aa mm (.) mikä tahansa ulkomaalaisia [öö (.) saksa]
- 29 SM2: [joo koskee]
- 30 ((Poistettu lyhyt muutoneuvottelu.))
- 31 VM4: se myöskin koskea (.) mm mitä tahansa ulkomaalaisia .hhh aa esi- esimerkiksi (1) meille on (.)
- 32 meille on .hhh aa (.) meille on tullut kyläilemään aa minun VELjeni belgiasta
- 33 SM2: joo
- 34 VM4: .hhh hän (.) belgian VAImon kanssa (.) ja tämä belgialainen tyttö sanoi ee sa- samoin että
- 35 .hhh kaikki il- kaikki ilmapiiri ei oo ystävällinen (.) on KOVA
- 36 SM2: joo

- 37 VM4: on kova joo (.) ja me olimme .hhh pienen pienen lapsen kanssa (.) aa saksassa ja öö erikoisesti
 38 (1) lapselle öö öö lapselle lapselle ympäristö on EPÄ (.) mielestäni (.) ja minun #vai- vaimo-
 39 ni# mielestänsä? [on m-] myöskin (.) EPÄ Ystävällinen myöskin
 40 SM2: [mm] joo
 41 VM4: mä (.) m- mä uskon

SM2:n topiikin avaava kysymys orientoi raportoimaan omista kokemuksista. VM4 kuvaa ensin Suomen ilmapiiriä vahvoin positiivisin ilmauksin *TÄYsin HYväksi* (r. 5) ja *HYvin Ystävälliseksi* (r. 7) ja Suomen ja Saksan ilmapiirieroa ensin jokseenkin neutraalisti *HYvin erilaiseksi* (r. 11–12). SM2:n tarkennuspyynnön (r. 19) jälkeen VM4:n mielipiteenilmaus signaloi alkuun heikkoa kategorisuutta, kun hän toteaa Saksan kuvaamisen joko ylipäättään tai sitten hänen kielitaidollaan vaikeaksi (r. 21: *vaikea sa- vaikea SANA*). Ilmaisun vaikeus johtuu ainakin osin kielitaidon puutteista, sillä VM4 päätyy yleistävässä mielipiteenilmaukseen varsin vahvaan kategorisuuteen: *tässä: (= Suomessa) kaikki ilmapiiri on Ystävällinen - - saksassa EI - - ja se myöskin - - koska - - mikä tahansa ulkomaalaisia* (r. 22–28). Vahvasti kategorinen mielipiteenilmaus näyttää vaativan perusteluja, sillä VM4 hakee sille oikeutusta ja yleistettävyyttä vetoamalla kahden muun ihmisen samanmieliseen kokemukseen (käly ja vaimo) (r. 34–35, 38–39). Kälyn nimissä esitetty arvio signaloi samaa vahvaa kategorisuuden astetta kuin silloin, kun VM4 puu omissa nimissään: *kaikki ilmapiiri ei oo ystävällinen - - on KOVA* (r. 35). Mielipiteenilmausta kuitenkin suhteellistaa sen rajaaminen vuoron lopussa hänen ja hänen vaimonsa yksityiseksi mielipiteeksi (r. 38–41: *lapselle ympäristö on EPÄ - - mielestäni - - ja minun - - vaimoni - - mielestänsä - - mä uskon*).

Mä uskon -ilmauksen tulkinnassa on samoja ongelmia kuin edellä ilmauksen *mä luulen* tulkinnassa (ks. esimerkkiä 4 s. 85). On vaikea arvioida, missä määrin ilmaus heikentää tai vahvistaa puhujan varmuutta ja sitoutumista sanomaansa, kun syntyperäisen kielenpuhujan semanttiseen intuitioon ei voi nojata. Luukan (1992a) akateemista metadiskurssia luonnehtivassa kuvausjärjestelmässä *minä uskon* on luokitettu varmuusasteen vahvistimeksi, arkipuheessa se nähdäkseni lieventää puhujan varmuutta samaan tapaan kuin *mä luulen*.⁴⁷ Eisyntyperäisen suomenpuhujan intuitio ja ilmaukseen liittämä pragmaattinen sävy voi kuitenkin poiketa syntyperäisen suomenpuhujan hahmottamasta paljonkin.

Keskustelu jatkuu SM2:n toisella tarkennuspyynnöllä (r. 43), joka orientoi VM4:n tarkemmin perustelemaan mielipidettään saksalaisista:

---

⁴⁷Vrt. esim. lausumia *kyllä se tulee – mä uskon et kyllä se tulee*, joista jälkimmäinen osoittaa nähdäkseni edellistä lievempää varmuutta.

- 42 (1)
 43 SM2: **mikä se (1) saksalaiset tekee nii epäystävälliseksi ku**
 44 VM4: .hh kaa se tämä tämä hyvin (.) öö vai (.) tämä on hyvin pi- pientä v- vaiheta (.) pi pientä pien (.) vai-
 45 vaihe ei vaihe vai (.) se on THINGS (.) (xx) - - minkäläinen sana olisi oikein (.) tässä tilanteessa - -
 46 VM4: asi- AHA (.) pi- pientä asioita juu (.) pientä pientä asioita esimerkiksi e- eivät sano .hhh guten tag
 47 kaupassa ja=
 48 SM2: =joo
 49 VM4: kaikki kaikki ovat (1).hhh aa (.) su-suka- deep in troubles - - syvällä la- #lamalla# [syvällä lamalla]
 50 SM2: [(xx)]
 51 VM4: hjoo syvä syvällä lamalla (xx) lamalla (.) esimerkiksi ME (.) mm voimme erittäin erittäin nyt järjes-
 52 tää (1) tyttärille (.) ni ää paikka päiväkodissa
 53 SM2: mhm
 54 VM4: ja (1) öö päiväkodissa esimerkiksi ja tämä oli tämä päiväkotia oli (.) e- erikoisesti rak- rakennettu (.)
 55 rakennettu a (.) olla o- - - olla päiväkod- päiväkodiksi [ymmärrätkö] olla päiväkodiksi ja ja
 56 SM2: [joo]
 57 VM4: jopa tässä talossa (.) ö ö lapsia nukkuvat (.) aa mikä on tämä (.) lattialla
 58 SM2: joo
 59 VM4: #lattialla ja# ja mm ei ei oo (.) ei oo toinen huone mennä nukkumaan?
 60 SM2: mm
 61 VM4: ja he tuovat (.) he tuovat mikä on vihan- vihannekset he tuovat ru- ate- ateri- ateriota (.) (teidän)
 62 kanssa (.) s- ja tämä on tapa tämä on tapa (1) tämä on tämä on SAKsalainen tapa
 63 SM2: mmh
 64 VM4: ja mm ja mm (.) ((mutinaa)) ja tä- tä- ja tä- tämä tämä öö (.) (tuntalo) oli erikoisesti - -suunniteltu
 65 suunniteltu (.) kuin päiväkotia
 66 SM2: ai jaa
 67 VM4: ja tässä esimerkiksi jyväsylässä on jopa PIETarissa (1) se+ei oo mahdollista

VM4 erittelee tarkennuspyynnön orientoimaan tapaan konkreettisia syitä saksalais-
 ten epäystävällisyysvaikutelmalle. Hän toteaa, että vaikutelma syntyy pienistä asioista (r. 45):
 kaupassa ei tervehditä (r. 47–48); maassa on syvä lama ja paljon ongelmia, mikä näkyy esi-
 merkiksi päiväkodin varustelutasossa ja ruoassa (r. 50–63). VM4:n puheenvuoro ei ole täysin
 koherentti, mistä syystä jää epäselväksi, toimivatko päiväkotikokemukset perusteluina saksalaisten
 epäystävällisyysvaikutelmalle vai ovatko ne vain esimerkkejä laman vaikutuksista.

Tähän mennessä SM2 on esittänyt vain tarkennuskysymyksiä ja antanut minimipal-
 lautteita, jotka ovat kannustaneet puhekumppania jatkamaan. Tarkennuskysymykset ovat
 olleet sillä tavalla neutraaleja, että ne eivät ole paljastaneet sitä, onko SM2:lla itsellään pääsyä
 arvioimaan saksalaisia. Seuraavassa SM2 tuo kuitenkin keskusteluun oman, VM4:n käsityk-
 seen nähden samanmielisen mielipiteenilmauksensa, jonka hän perustaa “kaverin kaverin”
 Saksan kokemuksiin. Keskustelun tähänastisessa kulussa on Maynardin (1989, 1991a, 1991b)
 PDS-sekvenssin piirteitä. Edellä olleet tarkennuskysymykset (r. 19, 43) nimittäin rinnastuvat
 sekventiaalisen asemansa vuoksi PDS-sekvenssin “prompteiksi” tai “sekundaarisiksi kysy-
 myksiksi” (prompt, secondary question), joiden avulla kysyjä selvittää puhujien yhteistä maa-
 perää ennen kysyjän oman kontribuution tuomista keskusteluun. Johdatteleva kysymys voi
 siis olla keino viivästyttää oman mielipiteen tuomista niin pitkälle, että yhteistä maaperää on

riittävästi kysyjän mielipiteen liittämiseksi edellisen puhujan näkökulmaan. Tällaisilla kysymyksillä on siis selvä puhujien kasvojen suojeluun liittyvä tehtävä vuorovaikutuksessa. Maynardin (1991) mukaan ne liittyvät erityisesti potentiaalisen erimielisyyden ennakointiin ja välttämiseen.

Seuraavassa puheenvuorossa SM2 viimein esittää oman saksalaisia koskevan mielipiteenilmauksensa.

- 68 SM2: joo .hhh kun kun
 69 VM4: kun kun
 70 SM2: KAverin kaveri on niinkun töissä saksassa
 71 VM4: mm
 72 SM2: au pairina
 73 ((Poistettu 4 repliikkiä merkitysneuvottelua))
 74 VM4: joo
 75 SM2: niin tota (.) HÄnellä on siellä japanilainen tuttava
 76 VM4: aha
 77 SM2: niin tällä japanilaisel tuttavall se asuu jossain (.) talossa niin **ketkään ihmiset ei TERvehdi** siitä
 78 [talosta sitä] **eikä mitenkään niinku huomioi** sen edes [OLEmassaoloa] (.) **samaten niinku TOsi**
 79 VM4: [juu juu juu] [kyl juu juu]
 80 SM2: **IKÄvästi käyttäytyy** (.) näitä muitakin kohtaan että (.) **tääki tuttava** ni joku rouva oli ajanu AU-
 81 tolla sen päälle
 82 VM4: mhm
 83 SM2: ni se on **VIELäki ihan sekasin** se naine ei oo ilmottanu **MITÄÄN** siitä että (.) se on ajanu päälle ja
 84 VM4: mhm
 85 SM2: isot laskut odottaa siellä sairaalassa ku se on joutunu olemaan
 86 VM4: joo [.hhh]
 87 SM2: [että IH]meellinen mikä asennoituminen niillä **ON sitte ulkomaalaisiin**

SM2:n kaverin kaverin kokemukseen perustuva kertomus ilmaisee samanmielisyyttä VM4:n mielipiteeseen nähden. Etäisen tuttavan nimissä kerrottu kertomus muotoutuu vahvojen pronominiinien, prosodisten painotusten ja muiden vahvistavien leksikaalisten ilmausten vuoksi varsin kriittiseksi: *ketkään ihmiset ei tervehdi - - eikä mitenkään niinku huomioi - - TOsi IKÄvästi käyttäytyy - - se on VIELäki ihan sekasin - - ei oo ilmottanu MITÄÄN* (r. 78–84). Puhuja kohtelee “kaverin kaverin” kautta kuultua kertomusta riittävänä pääsynä arvioimaan Saksaa ja myös arvioinnin oikeutuksena, sillä kertomuksensa jälkeen hän evaluoi saksalaisia kriittistä suhtautumista osoittaen: *että Ihmeellinen mikä asennoituminen niillä ON sitten ulkomaalaisiin* (r. 87). Mielenkiintoista on, että SM2:n kertomuksen kokoava yleinen kommentti (r. 87) on kriittisyydessään ja yleistävyydessään samaan tapaan vahvan kategorinen kuin VM4:n aiemmat saksalaisten luonnehdinnat. SM2 siis PDS-sekvenssiin rinnastuvala tavalla selvitti ensin tarkennuskysymyksiin puhekumppanin käsitystä ja tuotti sitten oman, VM4:n mielipidettä tukevan mielipiteenilmauksen, joka ilmentää jaettua perspektiiviä topiikkiin ja yhtäläistä kategorisuuden astetta. Keskustelun tällainen kulku ei suoranaisesti osoita

vahvan kategorisuuden tarttumista mutta kylläkin vuorovaikutuksellista mielipiteen rakentamista tavalla, jossa puhujat mukautuvat toisiinsa sekä perspektiivin että kategorisuuden asteen osalta.

Lopuksi VM4 vielä vahvistaa yhteisymmärrystä ja elaboroi topiikkia edelleen:

- 88 VM4: joo he ovat (.) hyvin KOva=
 89 SM2: =joo=
 90 VM4: =ihmisiä ja myöskin et he (.) ovat epäi- epäily epäilisiä - - epäileviä myöskin [ja se] (.) ja se
 91 koskee öö (1) mm mi- mitä tahansa:: asioita
 92 SM2: joo=
 93 VM4: =joo (.) ja ((mutinaa)) eri- erikoisesti BERliinissä - -
 ((poistettu VM4:n Itä- ja Länsi-Berliiniä vertaava puheenvuoro))

VM4 vahvistaa, että saksalaiset ovat kovia ja vieläpä epäluuloisia (r. 90). Kategorisuuden aste jatkuu edelleen vahvana kriittisen mielipiteenilmauksen yleistävyyden takia: *ja se koskee mitä tahansa asioita* (r. 91).

Tiivistäen esimerkistä 8 voidaan sanoa, että puhujat päätyvät neuvotellen vahvaan kategorisuuden asteeseen saksalaisten arvioinnissa. Oleellista on, että tässä tapauksessa arvioinnin kohteena on molemmille puhujille etäinen kansallisuus. Yhtenevien kertomusten raportoinnilla ja jaetun asenteen tai kategorisuuden asteen rakentamisella puhujat luovat keskinäistä yhteisyyttä (vrt. Maynard 1989). Huomattavaa on, että edellisen esimerkin tapaan tässäkin SM2 adaptoituu puhekumppaninsa mukaan, kun taas VM4 mukautuu niukemmin. Vuorovaikutuksen neuvotteluluonnetta voidaan havainnollistaa seuraavalla kaaviolla:

SM2:	topiikin avaava kysymys	
	↓	
VM4:	mielipiteenilmaus	
	↓	
SM2:	tarkennuspyyntö	
	↓	
VM4:	mielipiteenilmaus	- vahva kategorisuus
	↓	
SM2:	tarkennuspyyntö	
	↓	
VM4:	mielipiteenilmaus	- vahva kategorisuus
	↓	
SM2:	samanmielinen mielipiteenilmaus (kertomus samanmielisyyden ilmaisimena)	- vahva kategorisuus
	↓	
VM4:	samanmielinen mielipiteenilmaus + topiikin elaborointi	- vahva kategorisuus

VM4:n mielipiteenilmaukset osoittavat vahvaa kategorisuutta, koska hän ei juurikaan signaloisi sitoutumattomuutta tai epävarmuutta sanottavaansa. Hän on myöskin kauttaal-

taan ilmaisussaan hyvin suora ja yleistävä, mikä ilmenee kielellisesti väitemuotoisina lausumina ja kriittisinä ja yleistävinä sanavalintoina (esim. r. 91: *koskee mitä tahansa asioita*, r. 90: *epäilevä*, r. 88: *kova*). Edellisestä esimerkistä poikkeavasti hän puhuu tässä esimerkissä välillä myös muiden kuin omissa nimissään, mutta se ei toimi häntä itseään etäännyttävästi vaan hänen omia asemiaan vahvistavasti. VM4 kuitenkin osoittaa toistuvien avunpyynnöiden eksplisiittisesti kielitaitonsa sanastollisia puutteita, mitä voidaan pitää myös sen osoituksena, ettei hän täysin sitoudu sanavalintoihinsa vaan että hän on tietoinen niiden välittämään sävyyn liittyvistä ongelmista. Lisäksi hän riviltä 21 alkavassa mielipiteenilmauksessaan perustelee omaa käsitystään muiden ihmisten kokemusten avulla, mikä osoittaa sensitiivisyyttä sille, että vahvasti kategorinen mielipiteenilmaus edellyttää perustelujen esittämistä.

Molemmissa esimerkeissä VM4 osoittaa ilmaisussaan vahvaa kategorisuutta ja varsin niukkaa mukautumista puhekeskustelun reaktioihin. Puolen tunnin keskustelua on mahdotonta analysoida tässä kokonaisuudessaan, mutta nähdäkseni analysoidut keskustelut toimivat hyvin esimerkkeinä puhujien koko keskustelusta. Kun VM4:ltä ei ole analysoitu vastaavaa keskustelua hänen äidinkielellään, on vaikea sanoa, missä määrin vahva kategorisuus ja vähäinen adaptoituminen puhekeskusteluun liittyvät hänen pragmaattisiin vaikeuksiinsa modifioida ilmaisuaan suomen kielellä ja missä määrin kyseessä on hänen yksilöllinen puhe-tyylinsä. Useiden tutkimusten mukaan ei-syntyperäiset kielenpuhujat eivät esimerkiksi käytä pragmaattista sävyä osoittavia ilmauksia yhtä strategisesti kuin syntyperäiset kielenpuhujat (ks. esim. Nikula 1996: 198), mikä pitää paikkansa myös VM4:n kohdalla. Hänen kielitaitonsa ilmeisillä puutteilla on varmasti osuutensa asiaan, mutta tämän tutkimuksen puitteissa ei kuitenkaan ole mahdollista arvioida, missä määrin myös hänen yksilöllinen puhetyylinsä ja keskustelun topiikit vaikuttavat hänen haluunsa ja tarpeeseensa adaptoitua puhekeskusteluun mukaan.

Esimerkeissä 7 ja 8 huomiota herättää vielä se, että edellisessä arvioinnin kohteena ovat suomalaiset, joiden arvioinnissa SM2 signaloi adaptoitumisestaan huolimatta vahvaa kategorisuutta. Esimerkissä 8 taas arvioinnin kohteena on molemmille puhujille etäinen kansallisuus, saksalaiset, jonka arvioinnissa he myös päätyvät vahvaan kategorisuuden asteeseen. VM4:llä on suora pääsy kummankin kategorian arviointiin, kun taas SM2:lla on suora pääsy vain suomalaisten arviointiin. Tietoonpääsyn suoruus tai epäsuoruus ei siis tässä selitä SM2:n mielipiteenilmausten kategorisuutta. Ja kuten edellä esimerkissä 5 ilmeni, syntyperäinen suomenpuhujaksi arvioi itselleen etäistä arvioinnin kohdetta vahvan kategorisesti puhuessaan toisten nimissä mutta heikon kategorisesti puhuessaan omissa nimissään.

Jos esimerkkiä 8 tarkastellaan siitä näkökulmasta, miten kompetenssi- ja kumppanuuskasvot motivoivat puhujien toimintaa, voidaan todeta, että VM4:n kielellisiä valintoja ja adaptoitumista motivoivat pääasiassa omiat kompetenssikasvot eli puhuja itse relevanttien mielipiteiden esittäjänä. PDS-sekvenssin kaltaista keskustelun rakenteellista järjestymistä puolestaan näyttäisivät motivoivan enemmän kumppanuuskasvot. SM2:n orientoituminen kumppanuuskasvun näkyä keskustelun rakenteellisella tasolla välisekvensseinä ja keskustelun ekonomisuudesta tinkimisenä.

5.2.3 Tiivistelmä ja pohdinta

Keskittason ei-syntyperäiset suomenpuhujat osoittautuivat analyyseissa kielitaidon profiileiltaan varsin erilaisiksi: VM4 on puhujana sillä tavalla pedantimpi, että hän käyttää paljon aikaa oikean muodon hakuun ja hakee taajaan apua puhekumppaniltaan, kun taas VN4 täyttää kielitaitonsa aukkoja naurulla, reformuloinneilla ja esimerkiksi *no*-diskurssipartikkelilla. VM4:llä on myös enemmän ongelmia muotoilla syntaktisesti koherentteja mielipiteenilmauksia ja käyttää sanastoa.

VN4:n kohdalla voidaan todeta, että hän varioi puheenvuoroissaan kategorisuuden astetta alkeistason ei-syntyperäisiä suomenpuhujia monipuolisemmin. Hänen kategorisuuden asteen ilmaisukeinonsa ovat kuitenkin alkeistason puhujien tapaan etupäässä leksikaalisfraseologisia. Toisaalta alkeistason puhujista poikkeavasti hän jonkin verran kombinoi erilaisia kategorisuuden osoittamiskeinoja, esimerkiksi erilaisia episteemisiä varauksia toisiinsa ja implisiittistä *no*-partikkelia episteemisiin varauksiin: *no en tiedä varmasti, no minä luulen - - no vähän*. Lisäksi hän reformuloi itseään ja käyttää myös perusteluja. VM4:llä taas vastaavaa tendenssiä ei ole nähtävissä: hän ei juurikaan adaptoidu puhekumppaninsa mukaan eikä varioi ilmaisuaan vaan molemmissa esimerkeissä pitäytyy vahvassa kategorisuuden asteessa ja eksplisiittisissä erimielisyyden ilmaisuissa. Vahva kategorisuus ilmenee hänen puheessaan lähinnä kielellisesti väitemuotoisina lausumina ja kriittisinä ja yleistävinä sanavalintoina.

Tällaisella tutkimuksella on vaikea osoittaa, missä määrin juuri kategorisuuden astetta varioivat elementit vaikeuttavat ymmärtämistä, mutta joissakin keskittason keskusteluissa näyttää ilmeiseltä, että syntyperäisen suomenpuhujan runsas itsen reformulointi ja kategorisuuden astetta osoittavat keinot ainakin osin ovat aiheuttamassa puhekumppanille ymmärtämisongelmia.

Myös keskustelut, joihin VM4 ja VN4 osallistuvat, muotoutuvat erilaisiksi: VN4:n ja SN2:n keskustelussa syntyperäisen suomenpuhujan (SN2) kontribuutio on perspektiivin määrittelyssä määräävämpi kuin hänen ei-syntyperäisen suomenpuhujakumppaninsa (VN4), kun taas VM4:n ja SM2:n keskustelussa tendenssi on toisin päin eli ei-syntyperäinen suomenpuhujaj ohjaa keskustelun kulkua puhekumppaniaan enemmän. Myös siinä, miten mukautuminen näkyy, on eroja: VN4:n adaptoituminen näkyy kategorisuuden heikentämisenä leksikaalisin keinoin, tietoonpääsyn eksplikointeina sekä perääntymisinä sellaisiin aspekteihin, joihin hänellä on varma ja suora tietoonpääsy. SM2:n adaptoituminen puolestaan näkyy enemmän jaetun perspektiivin ja yhteisen alueen hakuna, ei niinkään kielellisenä kategorisuuden modifiointina tai oman tietoonpääsyn rajoittamisina. Huomionarvoista on, että kumpikaan ei kuitenkaan täysin perääntynyt mielipiteenilmauksistaan vaan osoittaa vain rajallista myönnytyttä. Adaptoitumisessa ja siihen liittyvässä kielellisessä ja/tai perspektiivien modifioinnissa (voidaan nähdä sekä puhujan omien kompetenssikasvojen että kumppanuuskasvojen vaikutusta. Kumppanuuskasvoihin orientoitumisesta on usein seurauksia myös keskustelun rakenteelle, sillä runsaat kategorisuutta heikentävät omien lausumien reformuloinnit esimerkiksi puhekumppanille läheistä asiaa arvioidessa pidentävät puheenvuoroja ja tekevät ne rakenteeltaan monipolvisiksi.

SM2:n puheessa erityisesti esimerkissä 7 on runsaasti kategorisuutta heikentäviä leksikaalisia elementtejä. Silti hänen mielipiteenilmauksensa heijastaa yleistävyytensä takia vahvaa kategorisuutta. Tämä osoittaa ilmiön kompleksisuutta ja holistisen analyysiotteen etuja: pelkkiin ilmaus- tai lausumatason yksittäisiin ja irrallisiin kategorisuuden heikentämiskeinoihin fokuoiminen antaa helposti vääristävän kuvan niiden merkityksestä kokonaisen mielipiteenilmauksen ja vuorovaikutuksen tasolla.

Tiivistelmäluvussa 5.1.3 pohdittiin kategorisuuden asteen tarttumista ja todettiin, että se näyttää tarttuvan ja vieläpä molempiin suuntiin, niin syntyperäiseltä suomenpuhujalta ei-syntyperäiselle kuin myös päin vastoin. Tämän luvun esimerkeistä käy myös ilmeiseksi, ettei puhekumppanin vaikutuksesta kategorisuutta vain heikennetä vaan myös vahvennetaan. Tähänastiset esimerkit vahventamistendenssistä ovat siis esimerkkejä syntyperäisen kielenpuhujan adaptoitumisesta ei-syntyperäisen kielenpuhujan linjaan (vrt. myös Piirainen-Marsh 1995a: 228). Kuten edeltävistä esimerkeistä myös näkyy, kaikissa keskusteluissa kategorisuuden aste ei ole samalla tavalla jatkuvan neuvottelun alainen asia vaan se voi myös olla suhteellisen sama kautta koko keskustelun (ks. esim. esimerkki 5).

5.3 Edistyneen ei-syntyperäisen suomenpuhujan ja syntyperäisen suomenpuhujan keskustelut

Edistyneen tason ei-syntyperäiset suomenpuhujat⁴⁸ puhuvat suomea hyvin sujuvasti ja idiomaattisestikin. Heidän suullinen suomen kielen taitonsa vastaa yleisten kielitutkintojen taitotasoasteikolla vähintään taitotasoarviota 6. Kielitaidon puutteista johtuvia ymmärtämisongelmia ei ainakaan tällaisessa kasvokkai keskustelussa ilmene. Keskustelujen vastuunjako on tavallisesti alkeis- ja keskitason keskusteluja tasapainoisempi, sillä vastuu keskustelun kulusta on selvemmin puhujien yhteinen. Silti myös edistyneellä tasolla vastuunkannossa on nähtävissä keskustelukohtaisia eroja, joita ei voi selittää kielitaidon puutteista johtuviksi, koska vastaavia eroja esiintyy varmasti myös syntyperäisten kielenpuhujien keskusteluissa. Muutamissa edistyneen tason keskusteluissa keskustelujaksot venyvät hyvin pitkiksi, sillä eri topiikit ketjuuntuvat ja keskusteluista muotoutuu hyvin monipolvisia ja toisiinsa nähden heterogeenisiä. Kun kuitenkin koko keskustelun topikaalinen jakso ei välttämättä ole tämän tutkimuksen kiinnostuksenkohteiden kannalta yhtä relevantti, on tilankäytön ja luettavuuden takia välistä karsittu esimerkiksi pitkäköjiä kertomuksia pois. Poistoista ja niiden sisällöistä on kuitenkin aina maininta transkriptiossa.

5.3.1 Keskustelu 5: VM6–SM3

Keskustelun 5 VM6 on hyvin aloitteellinen ja suorastaan poikkeuksellisen paljon strukturoi keskustelua, jos sitä verrataan muihin aineiston keskusteluihin. Hän osallistuu aktiivisesti keskustelun vastuunjakoon avaamalla itselleen tärkeitä ja ajankohtaisia topiikkeja. Keskustelun luonne muuttuu puolituntisen kuluessa suorastaan luottamukselliseksi, kun VM6 alkaa kertoa omista Suomessa olemiseen ja suomalaisen kulttuuriin liittyvistä ongelmistaan (vrt. esimerkin 9 alku- ja loppuosaa toisiinsa). Kuten seuraavista esimerkeistä ilmenee, VM6 on mielipiteenilmaisussaan varsin suora eikä epäröi kontrastoida puhekumppanin mielipidettä. SM3:lla on keskustelussa sovitteluvampi rooli: hän pyrkii hakemaan puhujien perspektiivien

---

⁴⁸Edistyneen tason ei-syntyperäisiin suomenpuhujiin viitataan edeltä tuttuun tapaan koodeilla VM6, VN6, EN6 ja EM6. Syntyperäiset suomenpuhujat on siis numeroitu juoksevasti: SM3, SM4, SN3 ja SN4.

yhteyttä. Puhekuompanin ongelmista keskusteltaessa hän tarjoaa selityksiä VM6:n hankaluuksiin ja tekee VM6:n puheenvuoroista synteesejä.

5.3.1.1 *Esimerkki 9.*

Esimerkki 9 on koko keskustelun alkupuolelta ja alkaa tilanteesta, jossa on juuri käynyt ilmi, että VM6 on asunut vajaan kaksi vuotta Suomessa. Keskustelun sisällöllinen kulku on tiivistäen seuraava:

Jakso alkaa SM3:n kysymyksellä, onko VM6 asunut koko Suomessa oloaikansa Jyväskylässä. VM6 kertoo matkustelleensa muuallakin mutta asuneensa vain Jyväskylässä. Hän jatkaa, ettei ole matkustellut tai asunut muissa maissa mutta on kyllä tutustunut Suomessa paljon muihin ulkomaalaisiin, koska ulkomaalaisopiskelijat ja suomalaisopiskelijat viettävät yleensä aikaansa eri ryhmissä. SM3:n kokemuksen mukaan Saksassa on samanlainen tilanne, että ulkomaalaisilla opiskelijoilla ei ole paljon kontakteja syntyperäisiin kielenpuhujiin. Hän arvelee, että paikallisiin ihmisiin tutustuminen vaatii paljon aikaa. VM6 toteaa, ettei tutustuminen ole ajasta kiinni, sillä hän on yrittänyt jo kaksi vuotta. SM3 ei ota asiaan enempää kantaa. VM6 perustelee edelleen, että kuukauden kokemuksella ei vielä voisi väittää tutustumisen olevan vaikeaa, mutta jos kahdessa vuodessa tuttavuuksia ei synny, niitä ei synny ollenkaan.

Esimerkin analyysissä keskitytään siihen, 1) miten puhujat varioivat kontrastoinnin eksplisiittisyyttä ja 2) miten erimielisyys ohjaa heikentämään mielipiteenilmauksen kategorisuutta. Analyysin kannalta erityisen mielenkiintoinen jakso alkaa riviltä 8, jossa VM6:n mielipiteenilmaus on tulkittavissa implisiittisesti kriittiseksi.

- 1 SM3: ootsä jyväs kylässä ollu koko ajan?
 2 VM6: joo (1) taikka KYLä mä olen matkustanut mm VÄhän tai noo oon mä käynyt helsingissä ja tampereella ja
 3
 4 SM3: joo joo
 5 VM6: kuopiossa (.) mutta (1) asunut kyllä (.) oon aina täällä
 6 ((maiskaus)) (3)
 7 VM6: eikä mi mm en oo käynyt enkä oo (1) asunut missään muissa maissa (.) mutta TÄÄLlä kyllä olen
 8 tavannut HYvinkin paljon ulkomaalaisia (.) kun täällä yleensä on tommonen mm tommonen
 9 juttu että ulkomaalaiset ovat niinkuin (.) keskenään [ja yhdessä] ryhmässä ja sit ne suomalaiset ovat
 10
 11 SM3: [nii joo]
 12 VM6: erikseen=

Esimerkki alkaa esisekvenssillä, jonka avulla puhujat luovat suhteita ja arvioivat toistensa tietoonpääsyä – tässä erityisesti VM6:n pääsyä arvioimaan Suomea ja suomalaisia. Näin he selvittävät yhteistä maaperäänsä tulevien topiikkien käsittelyä varten. Keskustelussa on jo aiemmin käsitelty sitä, missä maissa SM3 on matkustanut ja asunut.

VM6 avaa topiikin ja asettaa sille perspektiivin. Hänen puheenvuoronsa ulkomaalaisten ja suomalaisten opiskelijoiden suhteesta signaloi varovaisuutta. Varovaisuutta signaloivat eksplisiittiset kategorisuutta heikentävät keinot, epämääräistimet ja rajoittimet: *kun täällä yleensä on tommonen mm tommonen juttu että ulkomaalaiset ovat niin kuin keskenään* (r. 8–9). VM6:n tapa todeta asiointi yleisesti tiedettynä tosiasiana etäännyttää mielipiteenilmausta hänestä itsestään. Vuoron lopussa *ne*-pronomini toimii niin ikään etäännyttävästi ja identifioi puhujan ja suomalaisopiskelijat erilleen toisistaan: *ne suomalaiset ovat erikseen* (r. 9). Voidaan myös tulkita, että *ne*-pronomini etäännyttää tässä puhekumppania suomalaisopiskelijoiden ryhmästä. Yhtä kaikki demonstratiivipronominin voidaan katsoa osoittavan sosiaalista etäisyyttä (ks. esim. Kangasharju 1996: 313). Toisaalta edistyneenkin ei-syntyperäisen kielenpuhujan puhetta analysoitaessa tällaiset tulkinnat ovat ongelmallisia: hän voi aina käyttää jotakin ilmausta syntyperäisen kielenpuhujan intuition vastaisesti (vrt. mm. *mä luulen ja mun mielestä* -ilmausten pohdintoihin edellisessä alaluvussa s. 65 ja 85). Tässä pronomini olisi mahdollista nähdä myös määräisenä artikkelina (ks. Laury 1996), mikä tosin toimisi tässä yhteydessä niin ikään etäännyttävänä.

SM3 jatkaa topiikkia VM6:n asettaman perspektiivin mukaisesti niin, että hänen puhunnoksensa liittyy tauotta VM6:n puhunnokseen. Yhteisymmärrystä osoittaen hän elaboroi teemaa eteenpäin tuomalla ensin oman kokemuksensa (r. 12–17) ja sitten arvioimalla aihetta yleisemmällä tasolla (r. 21).

- 12 SM3: =se on ihan sama saksassa oli ihan sama (.) sama että ei siel niinku t- päässy kontaktiin paikallis
 13 niitte saksalaiste opiskelijoitte kans ollenkaa=
 14 VM6: =joo=
 15 SM3: =ei ollu oikeestaan Mitään tekemistä AInoastaa oli ne jotka oli niinku mejän tuutoreina
 16 VM6: joo
 17 SM3: ne oli [ainoat] natiivit kontaktit jotka siellä oli
 18 VM6: [nii]
 19 (2)
 20 VM6: mm
 21 SM3: et se+o siinä menee varmaa aika kauan aikaa ennenkö (1) [pääsee sisää]

Raportoimalla yhtäläisistä kokemuksista SM3:n vuoro rakentuu edelliseen vuoroon nähden samanmieliseksi (*se on ihan sama saksassa oli ihan sama*). Vuorossa voidaan toisaalta nähdä myös implisiittisen erimielisyyden aineksia: raporttoimalla VM6:n kokemusta vastaavasta ilmiöstä Saksasta SM3 myös kontrastoi suhteessa VM6:n vuorossa olleeseen implisiittiseen kritiikkiin Suomea kohtaan. VM6 reagoi vain minimipalauttein SM3:n Saksan-kokemuksiin eikä ota vuoroa pitkän tauon aikana (r. 19 SMK eli siirtymän mahdollistava kohta).

Rivillä 21 SM3:n kokoava arvio vie topiikkia yleisemmälle tasolle, minkä voi tulkita pehmentävän mielipiteenilmausta ja sovittelevan erimielisyyttä. Leksikaaliset varmuuden lieventimet toimivat arviota pehmentävästi: *siinä menee varmaa aika kaua aikaa* (r. 21). Vasta tämän yleisarvion lopussa VM6 lähtee SM3:n kanssa päällekkäin arvioimaan asiaa omalta kannaltaan.

- 22 VM6: [#no me- mä] kyllä tiedän m- meneekö
 23 kauan aikaa täällä mulla on menny jo ka- lähes kaksi vuotta siis se (.) n- tuntuu vähän siltä että
 24 menee vaikka (.) vaikka miten paljon
 25 SM3: nii=
 26 VM6: =se ei oo ajasta kiinni#
 27 (1)
 28 SM3: °joo°
 29 (2)
 30 VM6: # siis kuitenkin ajattelisi että (.) että no- jos mä olisin täällä kuukauden olis kyllä ihan (.) niinkuin
 31 tuhan väitettä miksi e- mä en tunne täällä ketään mutta kun minä oon ollut jo lähes kaksi vuotta se
 32 (.)
 33 SM3: °joo°
 34 VM6: kyllä tun- TUNtuu jo siltä että sitä ei tule (ikänä) sitä ei vielä #oo#
 35 SM3: # (1) nii joo
 36 (2)
 37 VM6: mm

SM3:n implisiittinen erimielisyys ohjaa siis VM6:n korostamaan Goodwin & Goodwinin (1992) termein suoraa tietoonpääsyään, kahden vuoden kokemustaan elämisestä Suomessa. Hänen vuoronsa kontrastoituu eksplisiittisesti SM3:n edeltävään puheeseen nähden, kun esimerkin alussa (r. 8–9) samansuuntainen kritiikki oli vielä implisiittistä. VM6:n vuorossa on kategorisuutta vahventavia ja heikentäviä keinoja mielenkiintoisesti sisäkkäin. Nauruinen ääni vuoron alussa (r. 22) toiminee lausumaa pehmentävästi (vrt. Adelswärd 1989: 117–122). Sanottavan varmuutta heikentävät leksikaaliset keinot episteeminen varaus ja epämääräistin (r. 23: *tuntuu vähän siltä että*). Kuitenkin mielipiteenilmauksen kategorisuutta on omiaan vahventamaan se, että puhujan asiantuntijuuden ja varmuuden korostaminen (r. 22: *mä kyllä tiedän*) sekä faktitiivisella *tietää*-verbillä että korostavalla *kyllä*-sanalla (r. 23). Varmuutta vahvistaa lisäksi rivin 26 väitemuotoinen, varma lausuma *se ei oo ajasta kiinni*. Myös Nikula (1996: 104–105) on tutkimuksessaan havainnut vastaavaa kategorisuutta vahventavien ja heikentävien keinojen kombinointia eritoten syntyperäisillä ja hyvin edistyneillä ei-syntyperäisillä kielenpuhujilla.

SM3 ei reagoi välittömästi vaan vasta viiveen (r. 27) jälkeen. Hänen vastausvuoronsa (r. 28) on varsin niukka ja vaimea (*joo*), minkä voi tulkita signaloivan haluttomuutta ottaa aiheeseen enempää kantaa. Hänen vuoronsa jää ambivalentiksi, mutta ainakaan se ei

osoita selvää saman- tai erimielisyyttä puhekumppaniin nähden. Ambivalentteja vastauksia on usein pidetty implisiittisen erimielisyyden osoittimena (vrt. Pomerantz 1984a, Tainio 1993: 176, Tsui 1991). Erimielisyyteen voisi tässä viitata myös se, että VM6 jatkaa pitkähkön tauon jälkeen edellisen mielipiteenilmauksensa perustelua – mutta nyt kategorisuuden astetta edellisestä vuorostaan heikentäen (r. 30–31). Vuorossa voidaan nähdä monitasoisia ilmauksen kategorisuutta heikentäviä piirteitä: Ensinnäkin perustelujen esittäminen heikentää vuoron kategorisuutta. Lisäksi mielipiteenilmausta ovat omiaan pehmentämään nauruinen ääni ja konditionaalinen käyttö: *siis kuitenkin ajattelsi että* (r. 30). Edelleen yksikön 3. persoonan persoonapronominin käyttö etäännyttää puhujaa sanottavastaan korostaen mielipiteenilmauksen yleistä hyväksyttävyyttä. Yleisen hyväksyttävyyden voi yhtäältä ajatella vahvistavan mielipiteenilmausta, mutta toisaalta se myös heikentää yksilön vastuuta sanottavastaan ja sitoutumista siihen. Kategorisuuden asteen arvioinnin kannalta vuoro siis kokonaisuudessaan ilmentää heikentyvää kategorisuutta.

SM3:n seuraava puheenvuoro signaloi edelleenkin haluttomuutta ottaa kantaa aiheeseen (r. 33), ja VM6 tuottaa topiikin päättämisen mahdollistavan johtopäätöksen, ettei hän tulekaan enempää tutustumaan suomalaisiin. Johtopäätöksessä on jälleen kategorisuutta vahventavia ja heikentäviä piirteitä sisäkkäin: Naurahdus on omiaan lieventämään sanottavaa ja yksipersonainen *tuntuu jo siltä että* -ilmaus (r. 34) etäännyttää arviointia puhujasta. Lausuman *kyllä*-alkuisuus kuitenkin varmentaa ilmausta.⁴⁹ SM3 naurahtaa ja kuittaa topiikin, minkä jälkeen hän vaihtaa puheenaihetta. SM3:n vuoro rivillä 35 lienee rinnastettavissa Greatbatchin (1992) ”passing turniin”, joka tarkoittaa vuoroa, jolla ei ole topikaalista sisältöä. Greatbatchin mukaan sitä käytetään hyväksi silloin, kun halutaan ulos erimielisyystilanteesta.

Keskustelun tässä vaiheessa voidaan todeta, että SM3:n vaimuus ja ilmeinen haluttomuus lähteä arvioimaan puheenaihetta vaikuttaa VM6:n toimintaan: hän tarjoaa lisäselityksiä ja perusteluja aiemmille mielipiteenilmauksilleen ja heikentää ilmaisunsa kategorisuutta myös syntaktisin ja leksikaalisin keinoin. Analyysissa ei ole mahdollista spekuloida SM3:n vaimuuden syillä, koska potentiaalisia syitä voi olla lähes määrättömästi (puheenaiheen tai

---

⁴⁹Yksipersonainen *tuntuu siltä* -ilmaus on tavattu luokitella episteemistä modaalisuutta ilmaisevaksi varaukseksi. Modaalisen *kyllä*-partikkelin katsotaan toisaalta vahvistavan omaa näkemystä ja toisaalta ilmaisevan myönnytystä toiselle osapuolelle (vrt. Kurhila 1994: 92–96). Niiden esiintyminen yhdessä vuoron alussa ja vielä kontekstissa, jossa erimielisyys on edellä ollut ilmeistä, viittaa nähdäkseni enemmän oman mielipiteen vahvistamiseen kuin varmuuden lieventämiseen.

puhekuompanin mielipiteen sävyn kiusallisuus, keskittymisen puute, aiheen epäkiinnostavuus tms.). Keskustelun perusteella ei myöskään voida päätellä, pitääkö hän puhekuompaninsa tapaa puhua "epäkohteliaana" tai tilanteeseen sopimattomana (vrt. edelliseen alaviitteeseen). Oleellista on, että se, miten hän toimii, vaikuttaa myös VM6:n toimintaan keskustelussa. Keskustelun kulun keskeisiä näkökulmia voidaankin havainnollistaa seuraavasti:

- VM6: - implisiitisti kriittinen mielipiteenilmaus (ennakoi puhujan myöhempiä mielipiteenilmausta (epämääräistetty, etäännytetty – kateg. heikent.)
↓
- SM3: - rinnasteinen kokemus samanmielisyyden osoittimena
- **implisiittinen erimielisyys**
↓
- VM6: - **tietoonpääsyn eksplikointi** – kateg. heikent. ja vahvent. keinojen
- **eksplisiittinen erimielisyys** sisäkkäisyys
↓
- SM3: **vaimea palaute (potentiaalisesti implisiittinen erimielisyys)**
↓
- VM6: **perustelu** – kateg. heikentyminen
↓
- SM3: **vaimea palaute (potentiaalisesti implisiittinen erimielisyys)**
↓
- VM6: - **perustelu** – kateg. heikent. ja vahvent. keinojen
- **topiikin päättävä mielipiteenilmaus** sisäkkäisyys
↓
- SM3: **topiikin kuittaus**

Keskustelu etenee siis implisiittisten ja eksplisiittisten kontrastointien ja niihin tuotettujen tietoonpääsyjen ja perustelujen ketjuna. VM6 orientoituu kumppanuuskasvoihin ensinnäkin tuomalla alun perin mielipiteensä varoen keskusteluun ja myöhemmin osoittamalla sensitiivisyyttä SM3:n vaimeita palautteita kohtaan mielipiteenilmauksensa kategorisuuden astetta modifioiden. Se, että SM3:n vaimeat palautteet ohjaavat VM6:n perustelemaan mielipiteenilmauksiaan ja modifioimaan kategorisuuden astetta, osoittaa nähdäkseni, että hänen tulkintansa mukaan SM3 signaloi joko erimielisyyttä tai ainakaan hän ei signaloi selvää samanmielisyyttä. Edellisistä esimerkeistä tuttuun tapaan VM6 ei kokonaan peräänny aiemmas- ta mielipiteenilmauksesta vaan vetoaa suoraan tietoonpääsyynsä ja esittää perusteluja, ja näin orientoituu omiin kompetenssikasvoihinsa. Hänen kielelliset keinonsa osoittaa kategori- suuden astetta kattavat monipuolisesti leksikaalis-fraseologisia keinoja mutta myös syntakti- sia (esim. konditionaali) ja implisiittisiä keinoja (*niinku* usein puhekielelle epätavallisessa muodossa *niin kuin*). Alkeis- ja keskitason puhujista poikkeavasti hän etäännyttää arviotaan itsestään ensinnäkin merkitsemällä asian yleisesti tiedetyksi tosiasiksi (r. 8: *kun täällä yleen-*

sä on *tommonen juttu*), käyttämällä geneeristä 3. persoonan muotoa ja yksipersonaista *tuntuu siltä* -ilmausta.

Vaikka SM3 vaihtaa tässä puheenaihetta, samaan topiikkiin kuitenkin palataan puolituntisen keskustelun loppupuolella. Topiikin jatkokäsittely tuo asiaan mielenkiintoista lisävalaistusta, mistä syystä sitä tarkastellaan seuraavassa. Jakson keskeinen sisältö voidaan tiivistää seuraavasti:

Jakso alkaa SM3:n kysymyksellä, onko SM5:llä erityisen positiivisia tai negatiivisia kokemuksia jonkin tietyn maan ihmisistä. Vastauksessaan VM6 itsekritiikisästi tuo esiin, että hänessä itsessään on samoja piirteitä, joista hän on keskustelun alussa kritisoinut suomalaisia: hänkin on ujo eikä mielellään aloita keskustelua uuden ihmisen kanssa. Hänen ujoutensa ei tule esiin esimerkiksi venäläisten ja englantilaisten seurassa mutta kylläkin suomalaisten kanssa. Hän kertoo kokeneensa suomalaiset negatiivisesti mutta toteaa kritiikkinsä kohtuuttomaksi oman suomalaisia vastaavan käyttäytymisensä takia. SM3 arvelee, että kyseessä on suomalaisten arkuus ja huonommuudentunne, joka vielä kaksinkertaistuu, jos ulkomaalainenkin on ujo. VM6 ihmettelee edelleen, miksi ongelma tosiaan ilmenee aina vain suomalaisten kanssa eikä juuri koskaan englantilaisten kanssa, mihin SM3 arvelee, että kyseessä voisi olla ulkomaalaisten keskinäinen solidaarisuus ja kohtalotoveruus ja kertoo vastaavista kokemuksistaan Saksasta. VM6 kontrastoi SM3:n selitykseen nähden esittämällä unkarilaiseen tuttavaansa vedoten, että saksalaiset eivät ylipäätään pidä ulkomaalaisista. Hän päätyy ehdottamaan, että pitäisi selvittää, onko ulkomaalaisopiskelijoiden tilanne samanlainen Englannissa ja Amerikassa, ja epäilee, ettei ainakaan Amerikassa ole. SM3 siirtyy arvioimaan amerikkalaisten puheliaisuutta.

Jälkimmäisestä jaksosta voidaan nähdä, että keskustelijoiden suhde on keskustelun kuluessa muuttunut. Mieliapteenilmaisun kategorisuuden aste on huomattavasti heikentynyt keskustelun alkuun nähden erityisesti VM6:n esittämän itsekritiikin takia. Tässä puolituntisen loppuun ajoittuvassa jaksossa voidaan nähdä viitteitä huoltenkerrontajaksosta (vrt. Jefferson 1988, Jefferson & Lee 1992), jossa VM6 ikään kuin uskoutuu puhekumppanilleen. SM3:n osallistujarooli puolestaan vaikuttaa redusoituneen kuuntelijan ja kommentoijan, eräänlaisen terapeutin rooliksi, missä mielessä keskustelussa voidaan nähdä institutionaalisen keskustelun piirteitä. Jälkimmäisessä jaksossa huomiota kiinnitetään erityisesti siihen, 1) miten kategorisuuden asteen modifioinnin dynamiikka liittyy arvioinnin kohteeseen ja puhujien yhteisyyden rakentamiseen ja 2) miten erityisesti syntyperäinen suomenpuhuja korostaa puhekumppaninsa tietoonpääsyä heikentämällä oman puheensa kategorisuutta.

- 1 SM3: - - onk sulla (.) m- mitää erityisii positiivis- tai (.) positiivisia tai negatiivisia kokemuksia jonku
- 2 tietyn maan ihmisistä
- 3 VM6: mmm (1) no positiivisia kokemuksia on mulla englantilaisen englantilaisten kanssa (1) kun (2) joo
- 4 kun minä olin vähän tommonen (1) #m- mussakin on suomalaislaista verta varmasti taikka
- 5 minä en tiedä miksi mutta minä olen (.) tommonen UJO varmasti että minä en en tavallisesti
- 6 ensimmäisenä juttele
- 7 SM3: mm=

- 8 VM6: =sitten kun JOku on juttelut sitten kun me Ollaan tovereita silloin mä saan juttela vaikka koko
 9 ajankin (1) mutta ei kuitenkin IHAn Alussa ja tää on mull+on ollu tommonen ongelma että n-
 10 minun niinku oli PAKKO (1) tehdä se ensimmäinen askel (.) ja kun minä en sitä tehnyt siis minä en
 11 tuntenutkaan täällä ketään - - ((Poistettu n. 1 min. selostus, jossa VM6 kertoo, että englantilaisten
 12 ja venäläisten seurassa hänen ujoutensa ei tule esiin, koska he ovat itse aloitteellisia.))
 13 VM6: - - kun minä vain en sitä ((aloitetta)) TEHnyt ensimmäisenä joku muu teki mutta kukaan ei sitä
 14 ajatellut (1) #mutta täällä kukaan# sitä ei tehnyt ja joo SEN SEN minä kyl- kyllä voin sanoa että
 15 **negatiivinen tuntemus oli (.) vaikka vaikka se on ihan hullua mun puolesta ajatella sen negatiivisesti kun minäkin olen ihan samanlainen**
 16
 17 (.)
 18 SM3: mm
 19 VM6: **siis se se # (1) se on vähän tommosta että m- minähän en voi syyttää (.) ihmisiä siitä (1) että**
 20 **mitä MINäkin olen (1) että ne EI oo tehnyt mutta en oo MINÄkään tehnyt minä Olen KUULLut**
 21 **jotkut (.) ö- ulkomaalaiset (väittää) että ne ON YRIttäneet mutta e- ei silti sitä niitä on tullut mutta**
 22 **minä en oo YRIttänytkään siis=**
 23 SM3: =nii ja sillo ei voi [tietää (xx)]
 24 VM6: [se on joo] (.) on hullu vaihtoehto se on (.) tuntuu kovin negatiiviselta #
 25 SM3: [joo]
 26 VM6: [mutta KUItenkin] JOO (1) se on

SM3:n topiikin avaava kysymys orientoi arvioimaan eri maita. VM6 kuvaa Suomen-kokemustaan negatiiviseksi (r. 14–16), mutta hänen kriittisessä mielipiteenilmauksessaan kategorisuuden aste heikkenee monin tavoin. Vuoronsa kuluessa hän tekee useaan kertaan oman identiteettinsä “suomalaiset piirteet” topiikin kannalta relevanteiksi (r. 4–6, 14–16, 19–24). Tällainen minään orientoituminen lähentää puhujaa ja kritiikin kohdetta eli suomalaisia asettaen myös puhujan itsensä kritiikin kohteeksi. Positiivisen suhtautumisen osoittaminen arvioinnin kohdetta kohtaan on niin ikään keino pehmentää esitettyä kritiikkiä ja heikentää sen kategorisuutta: *se on joo on hullu vaihtoehto se on tuntuu kovin negatiiviselta* (r. 24) (vrt. esimerkit 1 ja 2 edellä). Modaalisen *voida*-verbin käyttö (r. 14), omien perustelujen kyseenalaistaminen (r.15–16) ja positiivisen suhtautumisen osoittaminen yleiseen oikeudentuntoon viittaamalla (r. 19 – huomaa tässä myös *-han*-liitepartikkelin korostava vaikutus) sekä nauru (r. 19) niin ikään pehmentävät mielipiteenilmausta ja signaloivat myös itseironiaa.

SM3:n seuraava mielipiteenilmaus signaloi samanmielisyyttä ja on sisällöltään VM6:n kokemuksia selittävää, minkä vuoksi SM3:n roolin voi nähdä lähenevän institutionaalisten puhetilanteiden asiantuntijarooleja (esim. terapeuttia tai opettajaa).

- 27 (.)
 28 SM3: **joo se on ihan (1) niinku sanotaan (ni) täällä niin varmaan (1) aika (.) monet (.) suomalaisista**
 29 **just on (.) ne on arkoja (1) avaamaan keskustelun [jonku] ulkomaalaisen kanssa (.) ne ajattelee**
 30 VM6: [joo]
 31 SM3: **(1) en tiä onk+se sit (.) kansanluonteessa semmone oman huonommuudentunne vai mikä tää**
 32 **sellane et se on niinku kuitenkin vähän syrjäänvetäytyvä ja (.)**
 33 VM6: mm
 34 (1)

- 35 SM3: ja sit jos (.) **se ulkomaalainenki** on samanlainen niin siinä sitten saattaa mennä KAuankin ennenkö
 36 (1) syntyy
 37 (.)
 38 VM6: joo
 39 SM3: keskustelua ((Poistettu 2 repliikkiä.))

SM3:n tapa puhua yleisellä tasolla *suomalaisista* ja *ulkomaalaisista* ja viitata näihin ryhmiin pronomineilla *se* ja *ne* etäännyttävät sekä puhujaa että puhe-kumppania arvioinnin kohteesta. *Se*-pronominin käyttöä rivillä 35 (*se ulkomaalainenki*) voidaan pitää paitsi nyky-suomessa tavallisena määräisen artikkelin käyttönä (ks. Laury 1996) myös etäännyttämiskeinona: *se*-pronomini etäännyttää SM3:n viittausta *ulkomaalaiseen* kohdistumasta liian suoraan puhe-kumppaniin ja tämän edeltävään selostukseen. Käsittelemällä topiikkaa yleisemmällä kuin yksittäistapausten tasolla SM3 välttää puhe-kumppanin toiminnan arvostelun. Edelleen mielipiteenilmauksen kategorisuutta ovat omiaan heikentämään myös vuoronalkuiset reformuloinnit, varauksina ja epämääräistiminä toimivat modaaliset adverbbit sekä yleistettyvyyden rajaaminen: *joo se on ihan - - niinku sanotaan - - täällä niin varmaan - - aika - - monet suomalaisista just on - -* (r. 28).

Mielipiteenilmauksen epämääräistämistä ja etäännyttämistä on nähtävissä myös suomalaisia luonnehtivassa SM3:n mielipiteenilmauksessa riveillä 29–32: esimerkiksi epis-teemisellä varauksella lievennetyn arvion kysymysmuotoisuus (*en tiä onk+se sit - - vai mikä tää sellane*), eksplisiittiset ja implisiittiset keinot *semmonne*, *sellane* ja *niinku kuitenkin vähän epämääräistää* sanavalintoja *huonommuudentunne* ja *syrjäänvetäytyvä*. Tällaiseen kategori-suuden asteen heikentämiseen hänellä voidaan tässä nähdä erityinen syykin: VM6 on juuri edellä kuvannut itseään suomalaisten kaltaiseksi. Sanottavan epämääräistäminen ja puhe-kumppanista etäännyttäminen ehkäisee suomalaisten luonnehdintaa kohdistumasta myös suoraan puhe-kumppaniin.

VM6 on SM3:n vuoron aikana signaloinut yhteisymmärrystä. Omassa seuraavassa vuorossaan hän palauttaa keskustelun oman yksityisen kokemuksensa tasolle, jota SM3 omilla Saksan-kokemuksillaan selittää:

- 40 VM6: - - **en tiedä yhtään miksi siis AIna tulee tommonen tilante että** (.) että minä aina ajattelen no mitä
 41 minä nyt sanoisin ((maiskaus)) ja ja sitten se (1) se mene pieleen tommonen #keskustelu# (2) se on
 42 tosi (1) **minä minä en tiedä miksi mutta** tosi vaikeeta näitten englantilaisten ei kanssa ei ei kos-
 43 kaan ollut tommosta taikka JOSkus mutta ei (.) ei kovin usein (.) [ja sitten] suomalaisten
 44 SM3: [ssss-]
 45 VM6: kanssa sitten jos me JUTtelaankin se saattaa olla että me (.) toinen päivä juttelaan ja toinen päivä
 46 me ei ä- emme juttele (.) missään ja e- ei kuitenkaan tule YStäviä

- 47 SM3: mm (1) en tiiä sitte että onko siinä (.) semmonen (.) taas tommonen (.) niinku KOHtalo (.)
 48 toveruus (.) näitten muitten ulkomaalaisten kanssa että
 49 (1)
 50 VM6: vo::i olla=
 51 SM3: =että niinku on samanlaisessa ympäristössä
 52 (1)
 53 VM6: nii (.) nii [saatto olla (xx)]
 54 SM3: [>se on ihan] sama saksassa oli< (.) niin tota (.) HELpommin tuli kontaktia näihin (1)
 55 MUIhin ulkomaalaisiin opiskelijoihin jotka oli tullu sitte jostain (1) kreikasta tai (1) tai mitä siellä
 56 nyt oli (1) jostai sen naapurimaista (.) oisko ollu englannista joku niitten kanssa oli paljo helpompi
 57 taas niinku alkaa
 58 (.)
 59 VM6: joo=
 60 SM3: =juttelee ne ne tuli (.) paljon paremmin niinkö (.) jutteleen ku taas nää (.) natiivit

VM6 nostaa uudelleen käsittelyyn sen topiikin aspektin, miksi hänellä on vuorovai-
 kutusongelmia suomalaisten muttei englantilaisten kanssa. Tämän voidaan tulkita osoittavan,
 ettei SM3:n edellinen vuoro vielä riittävästi selittänyt asiaa hänen kannaltaan. Tsuin (1991)
 mukaan *en tiedä* -alkuisella vuorolla vältetään usein kannanottaminen asiaan. Tainio (1993:
 181) on todennut Tsuin oletusten pätevän myös hänen suomenkieliseen arkipuheaineistoonsa.
 Tällainen *en tiedä* -alkuisen vuoron tulkinta näyttäisi sopivan myös tähän kontekstiin. Vaikka
 VM6 ei itse ota tässä ongelmaan kantaa, vuoro on kuitenkin rakennettu niin, että se vaatii
 puhekumppanilta kannanottoa.

SM3:n mielipiteenilmaus (alk. r. 47) ilmentää heikennettyä kategorisuuden astetta,
 sillä puhujaa etäännyttää hänen oman tietoonpääsytään rajoittaminen ja siten puhekumppanin
 tietoonpääsyn korostaminen. Näin SM3 orientoituu puhekumppanin kompetenssikasvoihin.
 Mielipiteenilmauksen kategorisuutta heikentävät ensinnäkin vuoroa viivästyttävä epäröinti-
 ilmaus (*mm*) ja pitkähkö tauko ja toiseksi episteeminen varmuuden lievennys ja vuoron kysy-
 mysmuotoisuus (*en tiiä sitte onko siinä semmonen*). Niin ikään vuoronsisäiset tauot ja epä-
 määräistimiä ja implisiittisiä kategorisuuden asteen osoittimia sisältävät reformuloinnit vai-
 kuttavat mielipiteenilmausta pehmentävästi (*semmonen (.) taas tommonen (.) niinku KOHtalo*
(.) toveruus). Vuoro jää kesken, kun se loppuu *että*-konjunktioon, mikä viittaa puhujan haluun
 jatkaa puhekumppanin vahvistuksen jälkeen. SM3 odottaa pitkähkön tauon yli ikään kuin
 hakien VM6:n vahvistusta sille, että tämänsuuntainen selitys tulee lainkaan kysymykseen.
 Näin hän siis jälleen lieventää omaa varmuuttaan ja korostaa VM6:n tietoonpääsyä ja samalla
 tämän kompetenssikasvoja: asianosaisena tällä on lupa ja kyky arvioida asiaa häntä itseään
 paremmin.

VM6:n vastaukset ovat heikosti samanmielisiä: *vo::i olla* (r. 50), *nii saatto olla* (r.
 53) – jälkimmäinen niistä on vieläpä hyvin idiomaattinen ilmaus ja osoittaa suomen kielen

pragmaattisten nyanssien hallintaa (*saattaa*-verbi kuuluu semanttisesti yhtenäiseen suomen kielen idiomaattisten verbien ryhmään, ks. tarkemmin Flint 1980, 1993). Saatuaan vahvistuksen tulkinnalleen SM3 perustelee käsitystään omilla samansuuntaisilla Saksan-kokemuksillaan, jotka ovat tulleet keskustelussa jo aiemminkin esiin. Seuraavassa vuorossaan (alkaen r. 60) VM6 kuitenkin asettaa SM3:n perustelun kiistanalaiseksi vetoamalla stereotypioihin saksalaisista:

- 61 VM6: **mutta toisaalta minä olen kuullut että saksalaiset eivät tykkää Ollenkaan ulkomaalaisilta** (.)
 62 siis -stä
 63 (.)
 64 SM3: ei niin
 65 VM6: siis täällä oli unkarista yks tyttö - - ((poistettu lyhyt kertomus, jonka keskellä kuuluu koputus))
 66 VM6: - - että minä en TIEDä (.) siis (.) pitäis kysyä (.) vielä (.) englantilaiselta tai taikka tällaiselta henkilöltä joka ON käynyt jossakin asunut englannissa taikka amerikassa onko SIELLÄkin sama juttu se
 67 saa- saattaa olla että se on mutta voi olla että EI
 68
 69 (1)
 70 SM3: °mm°
 71 VM6: taikka no ENGlannissa joo ja englannissa se voi olla samanlainen mutta amerikassa sitten (.) kyllä
 72 se TUSKIN on samanlainen=

VM6 kontrastoi SM3:n mielipiteeseen nähden, mutta pehmentää kontrastointiaan muotoilemalla sen *mutta toisaalta* -ilmauksella yhdeksi vaihtoehtoiseksi näkökulmaksi (r. 61). Näin hän ilmaisee asiaan liittyvän neuvottelunvaraa. Hänen saksalaisia koskeva mielipiteenilmauksensa on varsin kategorinen. Puhujan sitoutumista mielipiteenilmaukseen heikentää se, ettei hän esitä sitä suoraan omissa nimissään (*minä olen kuullut että - - siis täällä oli unkarista yks tyttö*). Mielipiteenilmaus herättää vaikutelman vahvasta kategorisuudesta lähinnä siitä syystä, että se ainakin eksplisiittiseksi tehdyn tietoonpääsyn nojalla perustuu vain yhden ihmisen kokemuksiin, mutta sitä kuitenkin käytetään mielipiteen yleistämiseen. Ilmaisun kategorisuutta vahventaa myös korostava sanavalinta *saksalaiset eivät tykkää Ollenkaan ulkomaalaisilta* ja sanan alun painottaminen. Edelleen VM6 korostaa omaa epävarmuuttaan asiassa (r. 66: *että minä en TIEDä*), mikä etäännyttää häntä itseään esittämästään kategorisesta mielipiteenilmauksesta. Hän siirtyy pohtimaan, esiintyykö samaa ilmiötä myös Englannissa ja Amerikassa, ja osoittaa epävarmuutta jälleen hyvin idiomaattisesti *saattaa*-verbin avulla (r. 67–68). Myös varmuutta vahvistavan *tuskin*-sanankäyttö (r. 72) on hyvin idiomaattista suomen kielen käyttöä.

SM3 poimii VM6:n mielipiteestä viittauksen amerikkalaisiin ja siirtyy arvioimaan heitä. Hänen mielipiteenilmauksensa signaloi samanmielisyyttä VM6:n mielipiteenilmaukseen nähden:

- 73 SM3: =ei nii amerikkalaiset t- (1) tuntuu no amerikkalaiset o- (.) on hirmu mitä on törmännyt joskus
 74 tuolla niin ne on sillai (1) hirvee HELposti tulee [juttelee] VARSINKI jos ne LUUlee että oot
 75 VM6: [joo joo]
 76 SM3: amerikkalainen
 77 VM6: joo
 78 (.)
 79 SM3: niin tulee juttua ku sitte (.) kerranki yks semmonen vanhemmanpuoleinen mies niin se jutteli niitä
 80 näitä hirvee laidasta laittaa ja sitte ku se kuuli että mä oonki (.) suomesta niin (.) glu[p (.)]
 81 VM6: [#]
 82 SM3: ei ollukkaa enää YHtään mitään sanottavaa
 83 (.)
 84 VM6: joo

SM3:n arvio amerikkalaisista alkaa vahvan kategorisena ja yleistävänä (vrt. tapaan, jolla hän on edellä suhtautunut muihin kansallisuuksiin). Kategorisuutta vahvistaa se, että hän ilmaisee pääsynsä arvioinnin kohteeseen hyvin epämääräisesti ja satunnaisesti yksityistapauksiin perustuvaksi (r. 73, 79: *mitä on törmännyt joskus tuolla - - kerranki yks semmonen*). Toisaalta ilmauksen kategorisuutta heikentää se, että moninkertainen ilmauksen reformulointi epävarmentaa puhujan sanottavaa: 1) *amerikkalaiset t-*, tauko, *tuntuu*, 2) *no amerikkalaiset o- (.) on hirmu*, 3) *mitä on joskus törmännyt tuolla niin ne on sillai*, tauko, *hirvee helposti tulee juttelee*. SM3:n reformuloinnit siis yksi kerrallaan kaventavat hänen perspektiiviään amerikkalaisten arviointiin ja näin rajoittavat hänen tietoonpääsyään. Aluksi yksipersonainen *tuntua*-verbi heikentää puhujan sitoutumista sanottavaansa. Toinen reformulointi on indikaatiivi- ja väitemuotoinen. Sitten puhujan tietoonpääsyä rajoittaa määrällisesti viittaus *joskus törmännyt tuolla*, mikä antaa ymmärtää, että kyse on satunnaisista kontakteista. Lopulta hän päätyy yksittäisen tapauksen selostamiseen – tosin implikoiden, että vastaavia tapauksia on osunut kohdalle muitakin (r. 79 *kerranki*). Jakso päättyy VM6:n yhteisymmärryksen signaaliin.

Tiivistäen koko esimerkistä 9 voidaan siis todeta, että osallistujien roolit ovat ensimmäisessä ja jälkimmäisessä osassa erilaiset. SM3:n vuoroissa roolinmuutos ei näy kielellisten valintojen tasolla, sillä hän alkuosan vaimeudestaan huolimatta molemmissa jaksoissa orientoituu puhujien keskinäisiin suhteisiin heikentämällä ilmaisunsa kategorisuutta ja etäännyttämällä sanottavaansa puhekumppanistaan. VM6:n perspektiivi topiikkiin sen sijaan on erilainen: Esimerkin ensimmäisessä osassa hän oli suoremmin kriittinen, jälkimmäisessä taas kritiikki on lievennetympää. Itsen lähentäminen suomalaisiin nähden, itseironia ja niihin liittyvät kielelliset keinot heikentävät loppuosassa kritiikin kategorisuutta.

Topiikin käsittelyn vuorovaikutuksellisenä lopputuloksena on, että VM6:n ongelma ei ratkea vaan keskustelu viedään topiikin uusiin aspekteihin. Keskustelujakso rakentuu VM6:n kokemusten ja SM3:n niitä tulkitsevien ja selittävien mielipiteenilmausten vuorotte- lulle. Kun VM6 esittää kysymyksiä ja ongelmia, joihin hän ei itse ota kantaa, hän ikään kuin ohjaa puhekumppaninsa selittäjän rooliin. SM3 orientoituu erityisesti puhekumppanin kompe- tenssikasvoihin korostamalla VM6:n tietoonpääsyä oman ongelmansa arvioinnissa: hänen mielipiteenilmauksensa ilmentävät heikkoa kategorisuutta ja erityisesti pronomininvalinnat etäännyttävät puhekumppania arvioinnin kohteesta. Nähdään myös, että topiikin koskiessa VM6:ta ja suomalaisia molemmat puhujat pitäytyvät heikkoa kategorisuutta ilmentävissä mielipiteenmuotoiluissa, kun taas kategorisuus vahvenee siirryttäessä arvioimaan puhujille etäisempiä kohteita, esimerkiksi saksalaisia ja amerikkalaisia. Kategorisuuden tällainen modi- fiointi osoittaa puhujien yhteisyyden luomista, yhdenmukaista identifioitumista ja orientoitu- mista *meihin*. Kaikkiaan esimerkki 9 osoittaa, että kategorisuuden aste neuvotellaan keskuste- lussa lokaalisesti: se ei ole edes saman keskustelun sisällä ja samaa topiikkaa käsiteltäessä stabiili.

VM6:n kielelliset keinot varioida mielipiteenilmauksensa kategorisuutta ovat alkeis- ja keskitason ei-syntyperäisiin suomenpuhujiin nähden hyvin nyansoituneet. Tuottami- sen vaivattomuudesta kertoo se, että hän käyttää runsaasti perusteluja ja tietoonpääsyn ekspli- kointeja. Tavallisimpien leksikaalis-fraseologisten keinojen lisäksi hän käyttää myös hyvin idiomaattisia ilmauksia aina *saattaa*-verbistä *tuskin*-varaukseen. Edelleen yksipersonainen *tuntuu että* -ilmaus, konditionaali, implisiittiset keinot *niin kuin* ja liitepartikkeli *-han* ovat hänellä idiomaattisessa käytössä. Niin ikään erilaiset minän ja sinän etäännyttämiskeinot ovat tavallisempia kuin alkeis- ja keskitason ei-syntyperäisillä suomenpuhujilla: erityisesti prono- minien variointi ja persoonapronominin yksikön 3. persoona. Ilmausta vahventavina keinoi- na hän käyttää idiomaattisesti erityisesti sanottavaa intensifioivia *tosi-* ja *ihan*-adverbeja, varmuutta vahvistavaa *ei ollenkaan*-ilmausta ja implisiittistä *kyllä*-sanaa. Syntyperäisen suo- menpuhujan kategorisuuden asteen osoittamiskeinoihin nähden huomiota herättää *tommonen*- epämääräistimen frekventti käyttö konteksteissa, joissa puhekumppani SM3 esimerkiksi käyttää enemmän *semmonen*-adjektiivia, *jotenki*-epämääräistintä tai implisiittistä ilmausta *sillee*. Tämän tutkimuksen tavoitteisiin ei kuulu kvantitatiivinen tarkastelu, mutta vaikuttaa siltä, että SM3 soveltaa puhekumppaniaan enemmän kategorisuuden astetta varioivia ilmauk- sia ja eritoten implisiittisiä keinoja. Havainnon vahvistamiseksi tarkempi määrällinen analyysi on kuitenkin tarpeen.

5.3.1.2 *Esimerkki 10.*

Esimerkki 10 seuraa varsin pian edellisen keskustelun ensimmäisen puoliskon jälkeen, mutta siis ennen sen jälkipuoliskoa, mikä on tärkeä tieto, jos vertaa keskustelun ilmapiiriä näiden kolmen jakson välillä: ensimmäinen ja kolmas ovat lähempänä toisiaan, kun taas keskimmaisessa diskurssityyppi on hyvin erilainen. Esimerkissä 10 keskustellaan yleisen tason kysymyksestä, ovatko ihmiset samanlaisia kaikkialla. Keskustelun sisällöllinen kulku on tiivistettävissä seuraavasti:

VM6 avaa topiikin kysymyksellään, ovatko ihmiset samanlaisia kaikkialla. SM3 vastaa, että periaatteessa ovat, mutta tuo ensimmäisen mielipiteenilmauksensa epävarmasti keskusteluun. VM6 ilmaisee erimielisyytensä eksplisiittisesti toteamalla, että ihmiset eivät ole samanlaisia. Siirtyessään perustelemaan mielipidettään SM3 merkitsee puhujien välisen mielipide-eron määrittelykysymykseksi. Hän myöntää, että on olemassa kansanluonteita, mutta kulttuurierot eivät kuitenkaan ole hyvin selviä, koska ihmiset voivat kuitenkin sopeutua vieraisiinkin kulttuureihin. VM6 katsoo, että ihmiset syntyvät samanlaisina mutta erilaiset kulttuurit muokkaavat heitä erilaisiksi. Tämä ei kuitenkaan merkitse, etteivätkö ihmiset voisi muuttua, jos he muuttavat toiseen kulttuuriin. SM3 tarkentaa, että kansanluonteet eivät ole kattavia vaan yhdessä maassa on monenlaisia ihmisiä. VM6 toteaa, ettei hänkään tarkoita, että ihmiset olisivat samanlaisia samassakaan maassa, ja vetoaa tietoonpääsyynsä monikulttuurisella Venäjällä asuneena. Hän kuitenkin toteaa, että väitettäessä ihmisten olevan samanlaisia väitetään samalla myös kulttuurien olevan samanlaisia. Jälleen SM3 merkitsee mielipide-eron määrittelykysymykseksi ja erottaa toisistaan ihmisten väliset erot ja kulttuurien erot. VM6 toteaa, etteivät erot välttämättä ole kovin syviä, ja siirtää topiikin ihmisen kulttuuristen piirteiden arvioinnista spesifeihin tilanteisiin liittyvien ihmisen käyttäytymispiirteiden arviointiin: jos Suomeen tulisi Venäjän poliittinen järjestelmä, myös suomalaiset alkaisivat toimia venäläisten tavoin ja esimerkiksi rikollisuus Suomessa lisääntyisi. SM3 ilmaisee samanmielisyyttä ja toteaa, että rikollisuus ja levottomuus ovat jo nyt lisääntyneet Suomessa. VM6 palauttaa topiikin ihmisten samanlaisuusperspektiiviin ja myöntää, että siinä mielessä ihmiset ovat samanlaisia, että he muuttuvat ympäröivien olojen mukaan. SM3 lisää, että topiikki on vaikea mutta että ihmiset eivät ole itsestäänselvästi hyviä tai pahoja. Topiikin käsittely lopetetaan yhteisymmärrystä signaloiden.

Varsin kompleksisen ja monipolvisen keskustelun pääosa on neuvottelua yhteisestä perspektiivistä topiikkiin ja tulkinnessa ja arvioinnissa käytettävistä kategorioista (vrt. Linell & Fredin 1995: 314). Puhujat neuvottelevat siitä, mitkä piirteet ovat ihmisen perustavanlaatuisia piirteitä ja mitkä taas vähemmän perustavanlaatuisia. Koska keskustelussa on myös ilmeistä erimielisyyttä, myös puhujien välisten suhteiden ylläpito on luonnollisesti keskeistä. Esimerkkijakso on niin pitkä ja monipolvinen, että sen analyysissa keskitytään vain siihen, miten puhujat mukautuvat toisiinsa. Greatbatchin (1992) mukaan erimielisyys on usein alkuun selvempi, mutta sekvenssin kuluessa puhujat modifioivat perspektiivejään ja lähentyvät toisiaan. Analyysissa pureudutaan siihen, miten tämä tendenssi ilmenee tässä keskustelussa.

- 1 VM6: no:: (1) mitenkä sitten sinusta TUNtuu (2) että onko ihmiset (2) samanlaisia
- 2 SM3: kaikkialla=
- 3 VM6: =kaikkialla

- 4 SM3: o::n (1) periaatteessa (.) vai mitä
 5 (1)
 6 VM6: musta EI oo (1) ei oo

Esimerkin alku vastaa hyvin Maynardin (1989, 1991) PDS-sekvenssiä, jossa puhujat hakevat yhteistä maaperää ja varmistelevat toistensa näkökantoja ennen oman kannan ottamista. Tässä SM3 asettaa varoen ja osin ambivalentisti perspektiiviä VM6:n esittämään topiikin aloittavaan kysymykseen. *Olla*-verbin venyttäminen ja sen jälkeinen tauko liittyvät siihen, että hän harkitsee vastaustaan vielä vastatessaan. Toisaalta pitkähkön tauon aikana VM6:kaan ei kiirehdi osoittamaan samanmielisyyttä, mikä voi myös osaltaan olla vaikuttamassa siihen, että SM3 jatkaa mielipiteenilmauksensa modifiointia: hän rajaa sen *periaatteessa* paikkansa pitäväksi (Luukan 1992a termein kyseessä on laadullinen rajaus) ja sen jälkeen eksplisiittisesti hakee puhekumppanin vahvistusta ja kysymysmuodolla merkitsee esittämänsä arvion potentiaalisesti kiistanalaiseksi.

VM6:n ensimmäisen mielipiteenilmauksen neuvottelu tulee niin ikään viiveellä. Hänen kontrastointinsa tulee viiveellä mutta varsin eksplisiittisenä erimielisyyden ilmauksena (r. 6: *musta EI oo (1) ei oo*). Käsitys on rajattu hänen yksityiseksi mielipiteekseen, mutta näin selvässä erimielisyytilanteessa *musta*-ilmaus toiminee puhujan sitoutumista vahvistavasti (vrt. alaviite 38 s. 65). Tässä vaiheessa kuitenkin esimerkkijakson yhteydet Maynardin PDS-sekvenssiin nähden kuitenkin katkeavat: on nimittäin odotuksenvastaista, että VM6 ei lähde perustelemaan erimielisyyttään tai eksplikoimaan tietoonpääsyään (vrt. myös Pomerantz 1984b, Goodwin & Goodwin 1992), mikä signaloi vahvaa kategorisuutta.

VM6:n eksplisiittinen erimielisyyden ilmaisu johtaa SM3:n toimimaan odotuksenmukaisesti eli perustelemaan mielipidettään ja tarkastelemaan topiikkaa sellaisesta perspektiivistä, josta mielipide-ero on mahdollisimman pieni (alk. r. 7) (vrt. Greatbatch 1992). Hän pyrkii siis sovittelemaan mielipide-eroa ja etsimään yhteistä maaperää keskustelun jatkumiseksi. Huomiota herättää se, että hän ryhtyy elaboroimaan ilman viivettä: hän ei siis kohtele VM6:n erimielisyydenilmaisua perustelua vaativana.

- 7 SM3: niin no se on taas et miten sen MÄÄrittelee sen samanlaisuuden=
 8 VM6: =joo joo TIETenkin TIETenkin=
 9 SM3: =että o- (1) †ON VARmaan semmosia niinku (1) niinku kö- jotain kansanluonteita
 10 VM6: mm+m
 11 SM3: niin (.) olemassa et ne ihmiset on eri- erityyppisiä ja (1) sillai jotenki erilaisia eri [paikoissa]
 12 VM6: [joo]
 13 SM3: mut se on niinku (3) kuitenkin sillain jotenkin öö (3) miten sen nyt sanois (.) se ei oo sillai nin
 14 hi- hirveen SELvä se ero (.) kuitenkaan et jos se ihminen otetaan (.) pois siitä kotiympyröistään
 15 niin se (1) siirretään johonki toiseen kulttuuriin tai siis jo- [johonki]

- 16 VM6: [joo]
 17 SM3: toiseen maahan nii se voi niinku sopeut- (.) olla ihan niinkun kuka tahansa muukin senmaalai-
 18 nen että (.) se nyt on vähän sillai=

SM3:n vuorossa mielipide-eroa pienentää sen kuvaaminen määrittelykysymyksek-
 si (r. 7). Erimielisyyttä pehmentää keskittyminen ensin topiikin niihin puoliin, joissa puhe-
 kumppanit ovat yksimielisiä (r. 9–11), eli puhekumppanin näkökulmaan orientoituminen (ks.
 myös Heritage 1988: 136–137). Hän myöntää, että on erilaisia kansanluonteita. Mielipi-
 teenilmausta pehmentää sanavalintojen epämääräistäminen sekä eksplisiittisillä että im-
 pliisiittisillä kategorisuuden asteen osoittimilla (r. 9 ja 11: *semmosia niinku (1) niinku kö-
 jotain kansanluonteita - - sillai jotenki erilaisia*). Rivillä 13 hän siirtyy elaboroimaan mieli-
 pidettään perustelemalla sen puhekumppanin käsityksestä eriäviä aspekteja. Topiikin laajuut-
 ta ja monimutkaisuutta ja sen vaatimaa omaan kompetenssiin liittyvää kasvotyötä kuvaa se,
 että hän reformuloi aloitustaan moneen kertaan. Uudet aloitukset ja sanavalinnat signaloivat,
 että puhuja ei sisällöllisesti ja sanavalintojen osalta täysin sitoudu sanottavaansa (ks. rivejä
 13–14, 17–18). Tässä sovellettavat epämääräistämiskeinot ovat siis lähinnä leksikaalisten
 keinojen kombinoitumia (*sillain jotenkin, se nyt on vähän sillai*) ja reformulointeja. VM6:n
 palautteet ovat tässä etupäässä minimipalautteita. Vain rivillä 8 hän vastaa laajemmin *joo joo*
TIEtenkin Tietenkin -ilmaisulla merkiten puhekumppanin lausuman tutuksi. Palauteilmauk-
 sen kahdentaminen korostaa usein asian tuttuutta. VM6:n puheessa frekventtiin *tietenkin*-
 ilmaukseen palataan analyysissa tuonnempana.

- 19 VM6: =joo SILLai (.) TIEtenkin MINäkin minä en usko että ihmiset SYNtyy jo tommosina että ne on
 20 erilai[sia]
 21 SM3: [mm]=
 22 VM6: =TIEtenkin ne syntyy ihan samanlaisina .hhh mutta kun ON ERilaiset kulttuurit sit taa- sitten
 23 niistä tulee erilaisia se EI tarkoita sitä että ne ei voi sen jälkeen muuttaa
 24 (1)
 25 SM3: mm
 26 VM6: t- taikka TIEten- TIEtenkin jos ne (.) ne mene johonkin (1) mu- siis jonnekin muualle ja asuu
 27 siellä (vu-) saattaa olla että ne MUUtukin=

VM6:n vahvalla samanmielisyyden ilmauksella alkava puheenvuoro alkaa puhe-
 kumppania reformuloivalla, jolla hän siis orientoituu puhekumppanin näkökulmaan. Toisaal-
 ta hän tekee sen osin eri tavalla kuin SM3 edellisessä jaksossa, kun hän runsaalla *tietenkin*-
 adverbien käytöllä merkitsee puhekumppanin perustelut itsestäänselvyyksiksi. *Tietenkin*-vah-

vistimen korostaminen voidaan tulkita eri tavoin.⁵⁰ Puhekumppanin käsitysten toistuva merkitseminen itsestäänselvyyksiksi voi olla signaali siitä, että VM6 haluaisi topiikkia käsiteltävän eri tasolla. Sen runsas käyttö voi toisaalta myös ilmentää orientoitumista puhujan omiin kompetenssasvoihin ja VM6:n tapaa olla vakuuttava mielipiteenilmaisussaan ja osoittaa topiikin monipuolista harkintaa. Lisäksi sen voi nähdä viittaavan puhujien yhteisyyteen. *Tietenkin* toimii usein vahvana kategorisoijana ja siten varmuutta vahvistavasti, mutta ei toki kaikissa konteksteissa. VM6:n palautteissa ja mielipiteissä tässä keskustelussa se helposti saa vahvasti kategorisen merkityksen, sillä hän varsin usein prosodisesti painottaa sitä. VM6:n vuorossa kuitenkin kategorisuutta heikentäviä ja vahvistavia kielenpiirteitä on sisäkkäin: *tietenkin*-adverbin lisäksi ilmausta intensifioi *ihan*; toisaalta episteeminen varaus *saattaa olla* ilmentää heikkoa kategorisuutta.

SM3 ottaa vuoron nopeasti alkamalla tauotta VM6:n vuoron lopusta ja muotoilee sen edeltävän oman mielipiteenilmauksensa selvennykseksi (r. 27: *niin ja sit mä tarkotan sitä että*), minkä voi tulkita signaloivan implisiittistä erimielisyyttä siihen nähden, miten VM6 omassa reformuloinnissaan näyttää tulkinneen SM3:n vuoroa.

- 27 SM3: =niin ja sit mä tarkotan sitä että (.) että jos niinku sanotaa että joku ihmi-
 28 nen on (1) tai sanotaan että jonku KANsanluonne on sellanen et se+on hirveen (.) ulospäinsuuntau-
 29 tunu [iloinen]ja puhelias nii jos sitte otetaan sellane ihmine ja tuodaan tänne suomeen jo-jonka
 30 VM6: [joo]
 31 SM3: kansanluonne on semmonen hiljanen ja (.) ja niinku kaikkea VAStakehtaa niin kyllä SUOmessakin
 32 silti SUOmalaisia ON SELlaisia jotka ovat (.) Ulospäinsuuntautuneita [(xx)]
 33 VM6: [joo TIETenkin] tietenkin
 34 SM3: ja sit sitä just sitten niinku se Yleinen(.) niinku se kansanluonne minkä vaikut- vaikutuksen siellä
 35 kan- siellä maassa käyminen antaa(1)niin semmosia yksilöitä on myös muissa(1)et sillai että ikään-
 36 ku se ois tämmöne(1) joku tietty maa ois aina jonku tietyn luonteen tämmöne et (.)[KOkoontuma]

SM3:n mielipiteenilmaus tiivistyy jakson viimeisillä riveillä (r. 35–36): hänen mielestään kyse ei ole vain kansojen erilaisuudesta ja siitä, että yksittäiset ihmiset voivat muuttua, vaan kansojenkin sisäisestä heterogeenisyydestä. Hän siis signaloi VM6:n tulkin-

---

⁵⁰On hankala laatia prosodisesti riittävän tarkkaa transkriptiota, joka paljastaisi tässä VM6:n äänensävyä. Ne alan tutkijat, jotka ovat eri seminaareissa ja aineistosessioissa nähneet ja kuulleet tämän keskustelun jaksoja videolta tai ääninauhalta, ovat tulkinnoissaan jakautuneet karkeasti kahteen ryhmään: osa on kokenut VM6:n tavan käyttää painokasta *tietenkin*-adverbia ja korostaa itseään epäkohteliaana, osa taas vain prominenttina, huomiota herättävänä. Tässä tutkimuksessa halutaan välttää ilmausten luonnehdintaa kohteliaiksi tai epäkohteliaiksi juuri käsitteiden subjektiivisuuden ja myös niiden arvottavuuden takia. Voidaan todeta, että VM6:n tapa puhua herättää huomiota, ja seurata puhekumppanin reaktioita siihen. Kiinnostuksen kohteena tutkimuksessa on enemmän puhujien keskinäinen vuorovaikutus kuin ne määreet, joita puhujien toiminnalle voidaan antaa vuorovaikutuksen ulkopuolelta.

neen hänen vuoronsa liian kapeasti. Mieli-pidekeskusteluun kuuluu, että puhe-kumppanin virhetulkinnat korjataan, sillä niin puhuja vaikuttaisi orientoituvan omiin kompetenssikasvoihinsa. Kumppanuuskasvoihin orientoitumista korjauksessa ilmentää puhe-kumppanin etäännyttäminen, kun puhuja ei suoraan ilmaise, että puhe-kumppani on tulkinnut hänet väärin, vaan korjaus on muodoltaan edellisen puheenvuoron selvennys: *niin ja sit mä tarkotan.*

- 37 VM6: [no ei TIEtenkään]
 38 kaikki ihmiset eivät ole samanlaisia siis sam- samassa maassa e- eivät tietenkään (1) ja se sen
 39 minä olen hyvin paljon kokenut kun kuitenkin VENäjällä ne eroaa paljon paljon enemmän
 40 kun täällä
 41 SM3: mm
 42 VM6: m- kun se on NIIN(.) Iso maa ja ihmiset tulee ne minä olen pietarissa asunu(1) tulee vaikka(.) vaikk-
 43 ka mistä venäjältä ja tietenkin ne poikkeee siis mull+on aina ollut vaikeuksia kun joku kysyy minul-
 44 ta miten tähän venäjällä tällaisissa tapauksissa (xx) tämä on koska #kaikki tekee vähän eri tavalla=
 45 SM3: =niin tietenki joo=
 46 VM6: =on j- joitakin y- yksityisiä siis n- tommosia YHteisiä (1) piirteitä mutta (2) mutta ei kovin paljon
 47 (.)mutta (.) mutta KUItenkin kyllä minä(.) minä en SANOisi että ihmiset ovat samanlaisia kos-
 48 ka(.) ihmiset ovat(1) siis tällaisia(1) mitä niistä kulttuuri tekee [ja](1) ja jos joku VÄittäisi että
 49 SM3: [mm]
 50 VM6: että ihmiset ovat samanlaisia sitten pitäis (1) väittää samalla että KULTtuurit ovat samallaisia (1)
 51 ja se ei kuitenkaan Ole näin

VM6 jatkaa puhe-kumppania reformuloivassa mielipiteenilmauksessaan (alk. r. 37) edellä ilmi tulleella tavalla merkitä puhe-kumppanin perustelut itsestään selviksi (*tietenkin, ei tietenkään*). Hän hyväksyy omalle näkökulmalleen poikkeuksia, mutta tavalla, joka ei kuitenkaan mitätöi hänen mielipiteenilmaustaan, minkä voi jälleen tulkita liittyvän puhujan omiin kompetenssikasvoihin. Hän vahvistaa sanottavaansa korostamalla tietoonpääsyään, joka perustuu Suomea monikulttuurisemmassa maassa asumiseen (r. 38–40).

Erityistä mielenkiintoa herättää kuitenkin riviltä 47 alkava elaborointi, jossa kontrastointi on ilmaistu puhe-kumppania etäännyttävästi. *Mutta*-konjunktio yhdistettynä *kuitenkin*-sanaan lausuman alussa vihjaa tulevasta kontrastoinnista. Kontrastointia pehmentää konditionaalinen käyttö (*minä en sanoisi että ihmiset ovat samanlaisia*). Toisaalta *minä*-pronominin käytön voidaan ajatella osoittavan puhujan sitoutumista sanottavaansa. Rivillä 48 (*jos joku väittäisi että - - ihmiset ovat samanlaisia*) konditionaali yhdessä *joku*-pronominin kanssa etäännyttää sanottavaa puhe-kumppanista, sillä ne implikoivat, että väitettä ei ole esitetty vaan kyse on hypoteettisesta esimerkistä. Muotoilu herättää huomiota nimenomaan tässä kontekstissa, sillä keskustelujakson alussa SM3 on nimenomaan väittänyt, että ihmiset ovat samanlaisia (r. 4). Puhe-kumppanin etäännyttäminen pehmentää implisiittistä erimielisyyden ilmausta, millä VM6:n voidaan nähdä orientoituvan kumppanuuskasvoihin.

- 52 SM3: niin no jos (.) JOO (.) mut se on just siinä että mitä ton (1) samanlaisuuden sitte (1) **joo jos sen**
 53 **käsittää sen noin** (1) mm noin niin ilman muuta tottakai ni silloin eihän ne voi olla samanlaisia
 54 koska ei ole kahta samallaista ihmistä sillä tavalla
 55 VM6: joo
 56 (3)
 57 SM3: **mutta tota** (.) taas että onko se ihmisten ero niin (1) enemmänki tai siis niin se on niinku KULT-
 58 tuurien eroa
 59 (2)
 60 VM6: niin se on **tie- TIEtenkin minä en halua mitään sanoa että** mm (.) siis se ei oo kovin SYvä (.)
 61 varmasti [se se voi]
 62 SM3: [nii (.) nii joo] nii että sillä joo (.) aivan
 63 VM6: aina mutta (2) mutta On niitä kuitenkin (1) **kyllä kyllä MINä olen** (.) **paljon sitä asiasta ajatellut**
 64 **ja kyllä minä TIEdän** että jos tuodaan (1) vähän mm no sanotaan vaikka SUOmessakin ihmiset
 65 ovat niin (.) niin sillä tavalla rehellisiä ja (1) mm (1) niinkun käytäyty sillä tavalla miten PIitäkin
 66 kukaan lähde sillai vastaa tai verrattuna venäjään
 67 SM3: mm=
 68 VM6: =ainakin (.) ja kyllä minä olen joskus ajatellut että ei se ei se varmasti kovin SYvä on jos jos
 69 TÄÄlläkin tapahtuis samanlaista mitä venäjällä oli (1) ja [ja tulis tommonen] systeemi (.) siis se e-
 70 SM3: [nii ei mm]
 71 VM6: ei KOvin kauan menis ennen kun ihmiset rupis tekemään (1) samanlaisia asioita vaikka se se ei oo
 72 mitään MUKavaa [niinkuin]

Edeltä tuttuun tapaan SM3 tässäkin merkitsee koko topiikin määrittelykysymykseksi orientoitumalla taas ensin puhekuomppanin näkökulmaan (r. 52–54): puheenvuoro ilmaisee, että jos he määrittelevät samanlaisuuden samalla tavalla, he ovat asiasta samaa mieltä. Näin käy ilmi se, että koko käyty keskustelu on tähän asti ollut sen neuvottelemista, millä tasolla ja miten määritellyin käsittein topiikkia käsitellään. Puhekuomppania etäännyttää viittaaminen tämän sanomaan geneerisesti 3. persoonassa (r. 52–53: *joo jos sen käsittää sen noin*). Rivillä 57 SM3 jälleen elaboroi topiikkia ja pohtii sitä aspektia, jonka suhteen heidän keskinäisestä samanmielisyydestään ei ole varmuutta: onko kyse ihmisten vai kulttuurien erilaisuudesta? *Mutta tota*-ilmaus aloittaa kontrastoinnin, jota pehmentää sen kysymysmuotoisuus (*onko se ihmisten ero*).

VM6:n mielipiteenilmaus (alk. r. 60) on jälleen vahvaa kategorisuutta ilmentävä voimakkaan *TIEtenkin*-vahvistimen käytön takia mutta myös minän korostamisen takia (r. 63–64). Myös hän korjaa puhekuomppanin tulkintaa hänen edeltävästä vuorostaan ja näin orientoituu omiin kompetenssasvoihinsa. Puhekuomppania korjauksesta etäännyttää se, että korjaus tuodaan keskusteluun epäsuorasti, mikä jälleen liittyy kumppanuuskasvoihin. VM6:n vuoron myötä keskustelussa siirrytään kulttuuristen piirteiden arvioinnista ihmisten spesifeihin tilanteisiin liittyvien käyttäytymispiirteiden arviointiin – myös poliittisten järjestelmien vaikutus astuu kuvaan mukaan.

Seuraavassa SM3 siirtää perspektiivin rikollisuuteen, joka nousi VM6:n edellisessä vuorossa esimerkinomaisesti esiin, ja lähtee kehittämään sitä eteenpäin (r. 73–85). VM6

myötäilee taustapalauttein mutta omassa vuorossaan palauttaa perspektiivin takaisin ihmisten samanlaisuuteen (r. 86).

- 73 SM3: [mm] nii kyllähän nyt tota niin (2) sillai et suomessaki o- on menty (1) ää (1) on tullu
 74 kaikkee niinku täälläki on viikoloppusin KOHTuullisen LEvotonta tuolla keskikaupungissa siellä
 75 potkitaan ja hakataan ihmisiä et se on niinku tullu se (1) EI Enää voi olla sillä tavalla (1) rauhassa
 76 ja TUR- niinku TUNtea oloaan turv- turvalliseksi
 77 VM6: joo
 78 SM3: et se on tullu semmonen levottomuus (.) se on ehkä enemmänki (.) niinku amerikkalaisen levotto-
 79 muuden tai no VAIkea sanoa et mikä ois niinku venäjältä tai tuolta neuvostoliiton aikasen sitä ei
 80 sillain mitään oo TIEenny
 81 (1)
 82 VM6: joo=
 83 SM3: =et sitä ei voi ajatella et miten siihen suhtautuu mutta niinku semmonen niinku sanottu että miten
 84 am minkäläinen kuva AMERikasta on niin se on vähän(1)siihen päin menossa(1)täälläki että rikolli-
 85 suus lisääntyy pitäis olla aseita ja(1)ihmiset ne(voi sit) suojaa-(.)suojaa itsensä ja noin pois päin että
 86 VM6: joo (.) niin SIInä mielessä ihmiset tietenkin ovat samanlaisia että (5) että joo ne (.) ne MUUta ja
 87 ja niistä voi tulla vaikka (.) siis MITä TAHansa voi tulla [riippuu vain minkälaiset] olot siellä
 88 SM3: [niin (.) mm]
 89 VM6: ympärissä on
 90 (2)
 91 SM3: että e- ei nyt voi mitenkään (2) sanoa että jotku- jotku ihmiset olisivat (1) olisivat (.) niinku ole-
 92 massa PAHOja ja jotku olisivat HYviä
 93 VM6: no ei tietenkää [#]
 94 SM3: [# että] (1) että vaikka tekeekin pahoja tekoja nii ei (se tee sitä) silti (1) se on (.)
 95 jotenkin vaikea (2) vaikea asia (2) hhh
 96 (1)
 97 VM6: mm
 98 (2)

Vuoron aloituksessaan (r. 73) SM3 käyttää *-han*-liitepartikkelia implikoimassa asian yleistä tunnettuutta ja tavallaan hankkii sillä tavalla vahvistusta omalle mielipiteelleen. Halosen (1996: 182–192) mukaan *-han*-partikkelilla onkin kaksijakoinen tehtävä toisaalta ottaa toiset keskustelijat huomioon ja toisaalta varmistaa puhujan oma asema (vrt. myös Hakulinen 1976).

VM6:n riviltä 86 alkava vuoro on hänen aiempiin vuoroihinsa nähden sovinnollisempi: se ei lähde kontrastoinnista vaan rajaa perspektiivin siihen topiikin aspektiin, josta keskustelijat ovat jo aiemmin olleet samaa mieltä: ihmiset voivat muuttua ympäristönsä mukaan. Tämä vastaa Greatbatchin (1992) kuvaamaa tapaa päästä ulos erimielisyystilanteesta: topiikkia hivutetaan puhekuppanien jakamalle alueelle. Näin siis keskustelijat vuorovaikutuksellisesti vievät keskustelun alueelle, jolla he ovat samanmielisiä.

Rakenteellisesti esimerkki etenee hyvin eksplisiittisestä erimielisyydestä perspektiivien modifioimiseen lähemmäksi toisiaan. SM3 pyrkii taajaan keskustelun kuluessa pie-

nentämään erimielisyyttä viemällä perspektiiviä puhujien jakamalle alueelle. Esimerkin lopussa myös VM6 tekee niin, mikä mahdollistaa topiikin päättämisen. Neuvottelu perspektiivistä topiikkiin (mitkä piirteet ovat ihmisen perustavanlaatuisia piirteitä) päättyy jaettujen aspektien vahvistamiseen. Muulta osin puhujat jättivät perspektiivit auki. Se, että topiikin käsittely päätetään näin yhteisymmärryksessä, viittaa puhujien välisten suhteiden ylläpitoon.

Eksplisiittisestä erimielisyydestä huolimatta puhujat orientoituvat keskinäisiin suhteisiinsa suojelemalla omia ja toistensa kasvoja. Tässä keskustelussa kompetenssi- ja kumppanuuskasvot näyttivät motivoivan etupäässä puhujien kielellisiä valintoja. Omien kompetenssikasvojen suojele näyttäisi mielipidekeskustelussa motivoivan puhujia perustelemaan kiistanalaisiksi osoitettuja mielipiteenilmauksiaan ja eksplikoimaan tietoonpääsytään sekä korjaamaan omiin vuoroihinsa kohdistuvia virhetulkintoja. Perusteluissaan he pyrkivät kattavuuteen ja vakuuttavuuteen osoittamalla tietoisuutensa myös niistä topiikin aspekteista, jotka eivät ole heidän aiemmissa mielipiteenilmauksissaan tulleet esiin. Molemmat puhujat myös tekevät myönnytyksiä ja hyväksyvät poikkeuksia omalle mielipiteelleen mutta osoittavat kuitenkin, että yhteisesti jaettu perspektiivi ei täysin tyydytä heitä. Kumppanuuskasvojen motivoimana taas voidaan pitää SM3:n mielipiteenilmauksen varovaisuutta ja ambivalenttiutta keskustelun alussa: ilmauksen ambivalenttius signaloi siihen sisältyvän neuvottelunvaran. Kumppanuuskasvoja ja puhujien välistä yhteisyyttä on omiaan korostamaan myös se, että erimielinenkin puheenvuoro aloitetaan usein inkorporoimalla siihen toisen esittämiä aspekteja (vrt. Kangasharju 1996, Mazeland & ten Have 1996), joista puhujat ovat samanmielisiä. Edelleen kumppanuuskasvot näkyvät puhekumppanin etäännyttämisenä tilanteissa, joissa puhuja signaloi tulleen väärin tulkituksi.

Puhujien käytössä olevissa kielellisissä kategorisuuden asteen osoittamiskeinoissa on nähtävissä eroja, jotka voivat liittyä kielitaidon tasoon. Kautta linjan VM6 tuo paljon esiin omaa minäänsä korostamalla tietoonpääsyään tai käyttämällä taajaan *minä*-pronominia (*minä en sanoisi että*), kun taas SM3 tuo mielipiteenilmaisussaan hyvin vähän minää esiin. VM6:n minä-korosteisuus voi olla epäidiomaattisuus hänen pragmaattisessa kielitaidossaan: edistynytkään ei-syntyperäinen suomenpuhija ei välttämättä käytä passiivisia, yksipersonaisia ja geneerisiä ilmauksia etäännyttämiskäytössä samassa määrin kuin syntyperäiset suomenpuhujat. SM3 näyttää myös hakevan selvemmin yhteisyyden paikkoja ja etsivän yhteistä perspektiiviä, kun VM6 taas herkästi kontrastoi ja merkitsee SM3:n näkökulmat itsestäänselvyyksiksi.

VM6 on SM3:a suurempi erimielisyyden ilmaisussaan, mikä suoraviivaisesti tulkituttuna näyttäisi vahvistavan joitakin välikielen pragmatiikan aiempia tutkimustuloksia (vrt. esim. Bardovi-Harlig & Hartford 1990, Weizman 1993). Kun VM6 kuitenkin varioi ilmaisunsa suoruusastetta keskustelun kuluessa (vrt. myös esimerkki 9), ei ole evidenssiä pitää VM6:n suoruutta erityisenä oppijankielen piirteenä tai osoituksena hänen pragmaattisen kielitaitonsa puutteista. Pikemminkin VM6:n suoruus on näiden esimerkkien perusteella lokaalisesti neuvoteltua ja puhujan kompetenssasvojen motivoimaa.

5.3.2 Keskustelu 6: VN6–SN3

Edistyneen tason keskustelujen vastuunjaossa on kaikkiaan vähemmän kommentoitavaa kuin alkeis- ja keskitason keskustelujen, sillä vastuu keskustelun kuljettamisesta jakautuu tasaisemmin eikä isoja osallistujien välisiä eroja ole nähtävissä. Keskustelun 6 SN3 on hyvin puhelias, ja hänellä on huomiota herättävän nopea puhetempo. VN6 puolestaan on puhekumppaniaan rauhallisempi, mikä näkyy hiljaisempana puheäänenä ja hitaampana puhenoitena. Hän osallistuu aktiivisesti topiikkien avaamiseen ja kehittelyyn, ja keskustelun vastuunjako onkin varsin tasapainoinen.

5.3.2.1 *Esimerkki 11.*

Esimerkin 11 sisällöllinen kulku voidaan tiivistää seuraavasti:

VN6 kertoo, että hänellä on hyviä kokemuksia Englannista, jossa hän on ollut kuukauden kielikurssilla. Hän asui ystävänsä perheessä, josta hän piti paljon. Myös SN3 on ollut vastaavalla kielikurssilla Englannissa. Hän piti siitä, mutta esittää kuitenkin varauksina kokemuksen positiivisuudelle, että hän oli silloin nuori ja että englantilaisiin ihmisiin kurssilla ei juuri tutustunut. Myös VN6:n kokemuksen mukaan kurssilla tutustuu lähinnä muihin ulkomaalaisiin. SN3:n mielestä paikalliset ihmiset suhtautuvat jopa kielteisesti kielikurssilaisiin ja perheille kurssilaisten majoittaminen on vain taloudellista toimintaa. VN6:n kokemukset ovat vastaavat, mutta oman perheensä ansiosta hän kokee, että englantilaiset eivät ole niin etäisiä ja kylmiä kuin yleensä ajatellaan. Puhujat päätyvät yhdessä visioimaan unelmamatkan, jossa majoituttaisiin perheeseen niin, että englannin puhuminen olisi välttämätöntä.

Esimerkin 11 keskustelu ei ala mielipidekysymyksellä vaan VN6:n mielipiteenilmauksella, joka nojaa instruktiopaperissa olleeseen kysymykseen siitä, millaisia kokemuksia keskustelijoilla on ollut eri maista. Jakso sijoittuu puolituntisen keskustelun alkupuolelle, ei

kuitenkaan ihan alkuun. VN6 kertoo hyvin myönteisistä kielikurssikokemuksistaan Englannissa. Keskustelun kuluessa ilmenee, että myös SN3 on ollut Englannissa kielikurssilla, mutta hän ei ole kokemuksestaan yhtä varauksettoman innostunut. Analyysissä fokusoidaan erityisesti siihen, 1) miten syntyperäinen suomenpuhujana tuo erimielisyytensä vähitellen esiin, 2) miten puhujat modifioivat perspektiivejään pienentääkseen mielipide-eroa ja 3) miten puhujat luovat keskinäistä yhteisyyttä (orientoituvat keskustelun *meihin*).

- 1 VN6: mun mielestä se on tosiaan tosi MIElenkiintoista että mulla on aika HYvät KOKemukset (.) niistä
 2 (.) ihmisten kanssa j- jonku kanssa mä olen TOIminut .hhh (.) että mä olin käynyt (1) ENGlannissa
 3 (.) että matka(tavoite) ei ETELästä eikä ESpanjasta [eikä kanariasta]
 4 SN3: [#hjoo#]
 5 VN6: ei kreikasta [että] mä menin englantiin (.) kielikurssille
 6 SN3: [joo]
 7 SN3: AHA (.) joo
 8 VN6: nii ja mulla oli (.) siellä KAveri ja mä olin asunut siellä hänen LUOna ja hänen vanhempansa .hhh
 9 **mun mielestä se oli aivan LOIStavaa**
 10 SN3: mn+m
 11 VN6: **se oli sellanen mukava perhe ja .hhh tosi e- sillai energinen** että .hhh sen JÄLkeen kun mä pala-
 12 sin suomeen (1) n- vaikutti siltä että se o- tavallaan (.) NIIN HIIdasta kaikki [että]
 13 SN3: [mm .hjoo]
 14 VN6: mä en en voinut odottaa #että#
 15 SN3: kuinka kauan sä olit englannissa

VN6 avaa topiikin mielipideilmauksellaan, jolla hän asettaa keskustelun perspektiivin ja orientoi keskustelua fokusoimalla positiiviseen asenteeseen Englantia kohtaan. VN6:n mielipiteenilmaus on vahvan positiivinen (r. 9, 11: *aivan LOIStavaa - - tosi e- sillai energinen*). Vahvistavina elementteinä *aivan* ja *tosi* osoittavat alkeis- ja keskitasoon verrattuna hyvin idiomaattista suomen kielen hallintaa. Siihen nähden kontrastoi kriittinen mielipiteenilmaus Suomesta (r. 12), jota varmuutta lieventävä varaus *vaikutti siltä* etäännyttää puhujasta ja puhujan sitoutumista laadullisesti rajaava *tavallaan*-adverbi epämääräistää.

SN3:n minimipalauteilmaukset ovat VN6:n mielipiteenilmausta tukevia. Kuitenkin kun SN3 rivillä 7 merkitsee viittauksen kielikurssiin uutiseksi (*AHA (.) joo*), hän signaloi omaa tietoonpääsyään topiikkiin. Tainion (1993) havaintojen mukaan uutiseksi merkitseminen voi olla keino osoittaa erimielisyyttä. Erimielisyyttä voi tässä tulkita ennakoivan myös sen, että SN3 ei tuo omaa mielipiteenilmaustaan tässä vaiheessa keskusteluun vaan aloittaa välisekvenssin (r. 15), jonka avulla hän vertaa puhujien tietoonpääsyä. Tilanne rinnastuu Maynardin (1989) PDS-sekvenssiin: eritoten erimielisyyden ilmausta pyritään viivästyttämään, kunnes näyttöä yhteisestä maaperästä on riittävästi oman mielipiteen liittämiseksi edelliseen. SN3:n tapa tuoda mielipiteenilmauksensa keskusteluun vähitellen ja vasta puhe-

kumppanin näkökulman ja tietoonpääsyn tarkan selvittämisen jälkeen vastaa hyvin sitä varovaisuutta, jota Maynard on sekvenssillään kuvannut.

- 16 (.)
 17 VN6: KUUKauden
 18 SN3: kuukaude .hhh mä oon kanssa ollu sillai (.) ku mä olin KUUSToista (.) ni mä olin kanssa tota .hhh
 19 VN6: kielikurssilla=
 20 SN3: =kielikurssilla kuukauden=
 21 VN6: =se on TOSi [loistavaa]
 22 SN3: [o:li IHAnaa] tietysti sillai että ku oli nuori ja [muutenkin] nii se oli nii mutta .hh
 23 VN6: [joo]
 24 SN3: (.) ja siis [SIELlä]
 25 VN6: [missä päin sinä olit]
 26 SN3: e- eastbournessa (.) ihan siinä [etelärannikolla] mis- olit sää (.) missä
 27 VN6: [mm (.) joo]
 28 VN6: cambridgessa
 29 SN3: cambridgessa joo+o (.) hjo (.) ne on (.) Ihan siis kyllähän (.) mit- englanni- no EN mä niinku
 30 ENGlannin (.) KIELisii tai englantilaisii ihmisii loppujen lopuks ees .hhh ei sitä ees hirveen
 31 [paljon niinku]
 32 VN6: [nii se on] hyvin harmillista että mun mielestä mäkin olin siellä kurssilla=
 33 SN3: =mm=
 34 VN6: =ja (.) SIELlä tutustu ja puhu enemmän ulkomaalaisten [kanssa]
 35 SN3: [mm joo]
 36 VN6: ja sit samalla tavalla kun SUOmessakin silloin kun opiskelet suomee sä joudut puhumaan enem-
 37 män ulkomaalaisten kanssa että siinä ei välttämättä opi .hhh (#xx#)
 38 SN3: nii (.) nii ei se o ihan totta - - ((poistettu n. 40 s.))

Välisekvenssin myötä SN3 siirtää perspektiivin Englannista kielikurssien arviointiin. Ilmenee, että puhujien tietoonpääsy on yhtäläinen, joten heillä molemmilla on "oikeus" arvioida kielikursseja, mutta ikä- ja perhetekijöiden takia kokemukset ovat osin erilaiset. VN6 toistaa aiemman kannanottonsa (r. 21: *TOSi loistavaa*), mihin SN3:n vastaus on samanmielinen muttei erityisen vahvasti (ks. myös Tainio 1993: 162–167) – olkoonkin, että SN3 käyttää adjektiivia *ihana* (r. 22). Adjektiivin vaikutusala nimittäin rajautuu nuoruuteen varauksen *tietysti sillai että ku oli nuori* myötä. Lausumanloppuinen kontrastoiva *mutta .hh* ohjaa odottamaan tulevaa kontrastointia.

Kontrastointi tulee astetta eksplisiittisemmäksi SN3:n mielipiteenilmauksessa riveillä 29–31. Sitä on omiaan pehmentämään se, että hän viivyttää vuoroaan ja reformuloi aloitustaan useita kertoja (*hjo (.) ne on (.) Ihan siis kyllähän (.) mit- englanni- no EN mä niinku - -*) (vrt. Pomerantz 1984a, Tainio 1993). Näin vuoro signaloi, ettei puhuja täysin sitoudu edellä ilmaisemaansa mielipiteeseen, ja lisäksi hyvin pehmenneilysti ilmaisee erimielisyyttä puhekumppanin mielipiteeseen nähden. Myöhemmästä keskustelusta (ks. r. 57–59) käy ilmi, ettei hän kielikurssilla tutustunut muihin paikallisiin ihmisiin kuin hyvin pintapuolisesti isäntäperheensä isään. Silti hän tässä ilmaisee asian huomattavasti lievemmin ja epä-

määräisemmin: *en mä niinku - - englantilaisii ihmisiä loppujen lopuks ees - - ei sitä ees hirveen paljon niinku* (r. 30–31). Huomattavaa on, että ensimmäinen lausuma on minä-muotoinen, kun taas jälkimmäinen on geneerinen. Tällainen reformulointi toimii kontekstissa jälleen puhujaa etäännyttävästi. Keskustelun vuorovaikutuksellista luonnetta osoittaa, että VN6 täydentää päällekkäispuhuntana SN3:n epämääräiseksi jääneen vuoron (r. 32) ja osoittaa näin samanmielisyytensä.

Keskustelu jatkuu SN3:n samanmielisyyttä signaloivalla mielipiteenilmauksella, jossa hän elaboroi topiikka eteenpäin arvioimalla, että paikalliset ihmiset suhtautuivat kielikurssilaisiin kielteisesti.

- 39 SN3: - - siellä ((englannissa kielikurssilla)) oli paljon niinku ruotsista (.) jostain ITAliasta oli niinku tosi
 40 paljon kurssilaisia niin NIITten kanssa (.) oli niinku hirveesti juttua ja kaikkee töhötystä .hhh mut
 41 SITte (1) oikeen niinku PAIkallisia niinku ihmisiä ni eihän niitten kanssa o- (.) tuntu VÄhän
 42 että ne MIEluummin suhtautu meihin vähän niinku KIELteisesti sillai [että]
 43 VN6: [joo]
 44 SN3: TAAS näitä opiskelijoita
 45 VN6: joo
 46 SN3: ni ei niitten kans [tullu]
 47 VN6: [sa-] samanlaista oli cambridgessa että jos mä ole ollut (.) ehkä JUST sen
 48 TAKia että mä olin tutustunut siihen perheeseen=
 49 SN3: =mm
 50 VN6: ettämusta oli sellanen vaikutus että (.) englantilaisia ei oo (.) erilains- eri- erilaisia kun MUUT
 51 ajattelevat niistä
 52 SN3: mm
 53 VN6: elikkä ne EI OO sellaiset KYLMää ja vähän (.) [kauas] (.) pysyviä
 54 SN3: [joo]
 55 SN3: mm joo+o=
 56 VN6: =ne on TOSI lämpää - - ((poistettu vajaa minuutti perheen kuvausta))
 57 SN3: - - EN MÄÄ (.) kyllä sillein et vois sanoo et mä oisin tutustunu YHteenkään [englantilaiseen]
 58 VN6: [mm]
 59 SN3: ihmiseen muuta ku NYT TOSiaan siihen perheen Isään sen verran että nyt niinku (.) mut e- et ku
 60 seki PERhe oli semmonen et siellä oli TOSI paljon kanssa niitä meitä niinku opiskeli[joita]
 61 VN6: [mm]
 62 SN3: et se oli niille semmonen BISnes niinku (.) et niitä (.) oli niitä opiskelijoita siinä .hhh ni ei ne niin
 63 HIRveesti ni niinku=
 64 VN6: =niin=
 65 SN3: =TUtustuttu ees että järjesti meille RUUan ja sitten me taas MENTii ja .hhh (.) et ei SIELtä mulla
 66 ei SILLä tavalla jääny nyt nii että olisin tutustunu (.) ihmisiin että ei oikein SAAnu englantilaisista-
 67 kaan semmosta [kuvaa]

SN3:n kritiikkiä sisältävän mielipiteenilmauksen kategorisuuden astetta heikentävät monet varaukset, epämääräistimet ja implisiittiset kategorisuuden asteen osoittimet (r. 41–42): episteemistä modaalisuutta ilmaiseva yksipersonainen *tuntu vähän* -ilmaus etäännyttää puhujaa sanottavastaan, *MIEluummin*-komparatiivi epävarmentaa ilmausta ja im-

plisiittiset keinot *oikeen niinku, niinku* ja *vähän niinku* - - *sillai* epämääräistävät sitä (jälkimmäiste kaksi toimivat nimenomaan sanavalintaa epämääräistävästi).

VN6 vahvistaa SN3:n käsitystä omalla yhtenevällä kokemuksellaan (r. 47). Keskustelunalkuinen erimielisyystilanne ohjaa hänet perustelemaan uudelleen vahvasti positiivista kokemustaan. Samalla hän siirtää arvioinnin kohteen kielikursseista jälleen englantilaisiin. Hän kontrastoi positiivisen käsityksensä englantilaisista siihen, mitä *muut ajattelevat* englantilaisista (r. 50–51), mikä etäännyttää erimielisyyden puhekumppanista, joka on edellä juuri laimeasti epäillyt, että paikalliset eivät välittäneet ottaa kontaktia kielikurssilaisiin. Sananvalintaa pehmentävät epämääräistimet (demonstratiivipronomini ja adverbii) *ei oo sellaiset kylmää ja vähän kauas pysyviä* (r. 53). SN3 ilmaisee, ettei hänellä ole tietoonpääsyä englantilaisten arviointiin (r. 57–67), millä hän samalla signaloi, ettei hänen edellistä mielipiteenilmaustaan ole syytä yleistää.

Keskustelussa siirrytään luomaan yhteistä visiota unelmamatkasta Englantiin. Osin erilaisista kokemuksista päästään siis yhteisesti jaettuun perspektiiviin.

- 68 VN6: [joo] (.) se on mun mielestä jos mulla olis mahdollisuus seuraavan kerran mennä .hh kielikurs-
 69 sille **mä en menis mielellään elikkä mä menisin tavallaan** (.) vain asumaan joku [perheeseen]
 70 SN3: [joo] (.) ja
 71 **VAIKka johonki MAaseudulle**
 72 VN6: niin (.) ja sitten ITsestään meni ja (.) etsimään **vaikka TYÖtä jostain**
 73 SN3: ↑mm (.) Ihan semmosena niinku (.) [YKSityishenkilönä vaan]
 74 VN6: [mm joo sitten] PAKota puhua niien (.) Omaa KIELtä että
 75 SN3: mm

Keskustelijat luovat visionsa resiprookkisesti niin, että kumpikin vuorotellen lisää kuvaan jonkin oman aspektinsa. Visiossa oleellista on se, että majoitutaan perheeseen niin, että englannin puhuminen on välttämätöntä. He tuovat omia ehdotuksiaan yhteiseen visioon mahdollisina ja esimerkinomaisina, mihin viittaa kummankin puhujan *vaikka*-konjunktion käyttö. Puhujat ovat vuorovaikutuksellisesti saattaneet topiikin käsittelyn yhteisymmärrykseen modifioimalla perspektiiviä niin, että molemmat sen jakavat (vrt. Greatbatch 1992).

Esimerkin 11 kulku implisiittisestä erimielisyydestä yhteisymmärrykseen ja yhteiseen perspektiiviin voidaan pääpiirteissään tiivistää seuraavanlaiseen kaavioon:

- VN6: vahva mielipiteenilmaus
 ↓
 SN3: erimielisyyden implikointi uutiseksi merkitsemällä (r. 7)
 - puhujien tietoonpääsyn arviointi ja yhteisen maaperän luominen välisekvenssillä

- ↓
 VN6: vahvan mielipiteenilmauksen toisto (r. 21)
 ↓
 SN3: heikko samanmielisyys + **implisiittinen kontrastointi** esittämällä varauksia (r. 22)
 – **kontrastoinnin konkreettistaminen** (epämääräistäen) (r. 29–31)
 ↓
 VN6: samanmielisyyden ilmaiseminen täydentämällä SN3:n epämääräisen mielipiteenilmauksen (r. 32–34)
 ↓
 perusteluja
 ↓
 yhteisymmärrys resiprookkisen vision luomisen avulla

SN3 siis orientoituu kumppanuuskasvoihin tuomalla hyvin varoen erimielisyytensä aste asteelta eksplisiittisemmäksi. Hän tunnustelee pitkään puhekumppanin perspektiiviä ennen suoraa mielipiteenilmaustaan ja liittää sitten oman mielipiteenilmauksensa puhekumppanin esittämiin näkökulmiin. Näin kumppanuuskasvoihin orientoituminen vaikuttaa myös keskustelun rakentumiseen. Tällainen mielipidekeskustelun kehityskaari vastaa hyvin Maynardin (1989) PDS-sekvenssin kulkua. – SN3 orientoituu kasvotyössä myös omiin kompetenssikasvoihinsa, mitä osoittaa puolestaan se, ettei hän puhekumppanin vahvan mielipiteenilmauksen jälkeen peräänny ja jätä tuomatta keskusteluun omaa mielipiteenilmaustaan. VN6 orientoituu niin ikään omiin kompetenssikasvoihinsa perustelemalla ensimmäistä mielipiteenilmaustaan ja eksplikoimalla tietoonpääsyä erimielisyyden tultua ilmi (vrt. Pomerantz 1984b, Goodwin & Goodwin 1992). Puhujien keskinäisiin suhteisiin orientoituminen on silmiinpistävää myös siinä, miten puhujat luovat keskinäistä yhteisyyttä yhteistä kokemusta osoittamalla.

Tässä esimerkissä puhujat mukautuvat toisiinsa perspektiiviä modifioimalla. Mielipiteenilmausten kategorisuuden asteessa sen sijaan puhujien välillä ei ole eroa. Kumppanin puheenvuorot ilmentävät heikkoa kategorisuutta. Puhekumppanin erimielisyys ohjaa VN6:ta perustelemaan omia vahvan positiivisia mielipiteenilmauksiaan mutta ei peräänny mään niistä.

Kielellisiä kategorisuuden asteen osoittimia kumpikin puhuja käyttää runsaasti. VN6:n leksikaaliset ja fraseologiset keinot ovat hyvin idiomaattisia aina yksipersonaisesta *vaikutti siltä* -ilmauksesta sellaisiin epämääräistimiin kuin *sellanen* ja *tavallaan*, implisiittiseen keinoon *sillai* ja varmuutta vahvistaviin keinoihin *tosi* ja *aivan*, joita ei alkeis- ja keskitason ei-syntyperäisten suomenpuhujien kielenkäytössä juuri tapaa. Alkeis- ja keskitason puhujista poikkeavasti hänellä esiintyy myös eri kielellisten keinojen kombinoitumia, esimerkiksi puhujaa etäännyttäviä ja sanottavaa epämääräistäviä keinoja rinnakkain: *vaikutti*

siltä että se o- tavallaan. Sanavalintojen epämääräistäminen eksplisiittisin ja implisiittisin keinoin on niin ikään varsin idiomaattista ja syntyperäisen suomenpuhujakumppanin kaltaista (*niinku, vähän, sellanen*). Eri keinoja on myös kombinoitu: *vähän niinku - - sillai*. VN6 myös jonkin verran reformuloi omia lausumiaan. SN3 vaikuttaisi käyttävän määrällisesti enemmän ja useammanlaisia kategorisuuden asteen osoittimia. Selkeimpänä erona SN3:n ja VN6:n välillä voidaan nähdä SN3:n tapa epämääräistää sanottavaansa reformuloinnein ja kombinoimalla erilaisia leksikaalisia kategorisuuden asteen ilmaisimia sekä käyttää erityisesti implisiittisiä keinoja puhekumppaniaan enemmän (ks. esim. r. 41–42, 29–31).

5.3.2.2 Esimerkki 12.

Esimerkki 12 käsittelee samaa topiikkaa noin puoli minuuttia myöhemmin. Tiivistäen keskustelun kulku on seuraava:

SN3 pitää virheenä sitä, ettei hän nuorena kielikurssilla mennyt kaverinsa kanssa eri perheeseen, mikä olisi enemmän hyödyttänyt kielienoppimista. VN6 myöntää, että ratkaisu oli virhe, mikä johtaa SN3:n perustelemaan toimintaansa. VN6 osoittaa samanmielisyyttä ja elaboroi topiikkaa siirtymällä arvioimaan Suomessa asuvien venäläisten ongelmia tutustua suomalaisiin ja suomalaiseen kulttuuriin. SN3 myöntäilee ja reformuloi puhekumppaniaan.

Esimerkin analyysissa fokusoidaan puhujien suhteiden siihen puoleen, 1) miten he etäännyttävät itseään sanottavastaan pronomiinien avulla ja osoittavat sensitiivisyyttä sitä kohtaan, miten puhekumppani itse identifioi itsensä, 2) miten syntyperäisen ja edistyneen tason ei-syntyperäisen suomenpuhujan kielelliset keinot osoittaa kategorisuuden astetta eroavat.

- 1 SN3: -- mekin tehtiin se virhe ihan suotta kaverin kanssa et mentiin perheeseen [.hhh] että (.) jos
- 2 VN6: [mm]
- 3 SN3: oltais oltu eri perheissä (.) [niin] me oltais varmaan puhuttu PALjon PALjon enemmän siis
- 4 VN6: [mm]
- 5 SN3: ENGlantia sitten
- 6 ((poistettu muutama repliikki))
- 7 VN6: -- se on (.) #tavallinen virhe#
- 8 SN3: =nii tavallinen virhe ei USkalla lähtee tavallaan yksin [koska] sitten kuitenkin on aina .hhh
- 9 VN6: [joo]
- 10 SN3: meki oltiin (.) no KUUStoista (.) kuitenkin oli vielä vähän niinku et on niin nuorikin niin men-
- 11 nään samaan [perheeseen] että HYvihän sitä ois ihan voinu mennä et ois sitte aina TAVannu
- 12 VN6: [mm]
- 13 SN3: vaikka kuitenkin mut ois ollu se TIETty aika et ois ollu ihan PERheen [kesken]

Keskustelun perspektiivi on asetettu jo aiemmin, joten analysoitavan jakson ensimmäisessä vuorossa SN3 orientoi topiikka kielenoppimisen näkökulmaan. Itsekriittisessä mielipiteenilmauksessaan SN3 myöntää tehneensä virheen asuessaan kielikurssilla samassa perheessä kaverinsa kanssa (r. 1–5). VN6 osoittaa samanmielisyyttä SN3:n mielipiteenilmausta kohtaan ilmoittamalla sen olevan *tavallinen virhe* (r. 7), millä hän myöntää SN3:n tehneen virheen. Samanmielisyyden osoitus puhekumppanin itseensä kohdistaman arvostelun jälkeen ei ole preferoitua (vrt. Pomerantz 1984a), mihin viittaa myös VN6:n tapa rakentaa vuoronsa: ilmauksen kategorisuuden astetta lieventää vuoron viivästyttäminen ja puhujan nauruinen ääni (vrt. Adelswärd 1989). Myös *tavallinen*-adjektiivi pehmentää mielipiteenilmausta, sillä se ohjaa mielikuvat nimenomaan SN3:n virheestä yleisempään ilmiöön ja näin etäännyttää arvioinnin kohdetta puhekumppanista. (Vrt. Pomerantz 1984b: 618–620.)

SN3 orientoituu omiin kompetenssikasvoihinsa, kun hän reagoi preferoimattomaan vuoroon odotuksenmukaisesti ryhtymällä perustelemaan ratkaisuaan (r. 8), jonka puhekumppanikin on tunnustanut virheeksi. Selityksessä kiinnostavaksi nousee se, miten siinä käytetään eri persoonia, vaikka puhuja tuntuukin viittaavan koko ajan itseensä.⁵¹ Alun perin hän SN3 puhui *meistä* muotoillessaan kielikurssin majoitusratkaisunsa virheeksi (r. 1). Kun VN6 omassa vuorossaan tekee “virheajattelusta” relevantin, SN3 alkuun selittää syitä geneerisesti preesensin 3. persoonassa (r. 8: *ei uskalla lähtee - - kuitenkin on aina - -*). Hän palaa *me*-muotoon viitatessaan menneisyyteen ja omaan ikäänsä kielikurssin aikana (r. 10: *meki oltiin*), mutta siirtyy sitten taas geneeriseen 3. persoonaan (r. 10: *kuitenkin oli vielä vähän niinku et on niin nuorikin - - hyvihän sitä ois ihan voinu mennä et ois sitte aina tavannu - - ois ollu ihan perheen kesken*). 3. persoonan käyttö toimii tässä minää etäännyttävänä tai ainakin epäsuorana itse viittaamisena ja siten arvioinnin etäännyttämisenä puhujasta. Arvioinnin etäännyttämisellä voidaan nähdä tässä puhujan kompetenssikasvoihin liittyvä tehtävä: etäännyttäessään “virhettä” itsestään SN3 korostaa, että se on tehty “nuorena” eikä vastaa hänen nykyistä käsitystään ja että se on enemmän yleisen tason kysymys kuin hänen henkilökohtaisesti. Myös *me*-muoto toimii minää etäännyttävästi, vaikka viittaakin itse 3. persoona suoremmin. (Persoonan häivyttämisistä ks. Hakulinen 1987, Luukka 1994a, b, Luukka & Markkanen 1997.)

---

⁵¹Vastaavaa persoonaviittausten variointia ovat akateemisissa diskurssissa havainneet Luukka & Markkanen (1997: 175–176).

VN6 signaloi samanmielisyyttä SN3:n perusteluihin nähden elaboroimalla topiikka rinnasteiseen esimerkkiin eli Suomessa asuvien venäläisten tilanteeseen. VN6:n vahvistavan mielipiteenilmauksen myötä siirrytään siis pois SN3:n tilanteesta:

- 14 VN6: [joo] .hhh se on sama ongel-
 15 ma venäläisille jotkut asuvat suomessa [ne] pysyy koko ajan [yhdessä]
 16 SN3: [joo] [(sama)] (.) mm
 17 VN6: että jotenkin (.) TURvallisempi puhua vaikka sä et TUNne ihmistä ollenkaan ja sitten (.) .hhh
 18 sä jotenkin sä et tutustu kulttuuriin ja (.) jos sä et tutustu niiden suomalaisten [niiden ihmisten]
 19 SN3: [mm]
 20 VN6: jotkut .hhh tavallaan (.) ovat sen kulttuurin edustajia=
 21 SN3: =nii+i
 22 (.)
 23 VN6: koska sä PYSy samanlaisena että (.) sulla on sellanen vaikutelma että sä oot (.) sä PUhut VE-
 24 näjää sä tuntu itse(ni) niin (.) luon+nollisesti täällä mut toisaalta sä et OO [kuitenkaan]
 25 SN3: [(xx)]
 26 VN6: sä (.) jotenkin (.) ei oo SIssä
 27 SN3: nii+i nii et aina on vähän niinku kuitenkin [VIERaana] vaan täällä (.) .hjoo se on totta ei sitä
 28 VN6: [mm+m]
 29 SN3: oikein koskaan sitten kuitenkaan niinku oo (.) et sitä nyt olis niinku yks monista vaan sitten
 30 VN6: nii (.) ja mullon(.) enemmän m- oli helpompi aina (.) saada jotenkin ulkomaalaisia (.) puhuvia
 31 suomea että tutustua itse [(aina sitte)] (.)(että ne ovat)(.) ehkä sama ongelma niillä että ne on
 32 SN3: [hjoo]
 33 VN6: .hhh vierastetaan vaan
 34 SN3: mm=
 35 VN6: =suomessa [(tutustuminen)]
 36 SN3: [niin] ja helpompi [hjoo]
 37 VN6: [niin] (.) helpompi mut toisaalta tosi VAIkee tutustuu suomalaisten
 38 (.) se on (.) se on kyl- jossain jokaisessa maassa että ei se oo HELpompi .hhh (me puhuttiin) venä-
 39 läisten saada y- uut- (.) uusia ystäviä mutta
 40 SN3: nii
 41 VN6: kyllä se [on]

VN6 ei käytä enää *virhe*-käsitettä mutta muotoilee asian edelleen *ongelmaksi* (r.14). Hän puhuu venäläisistä *ne*-muodossa (r. 14, 31), mikä etäännyttää häntä itseään muista venäläisistä ja siten omasta venäläisiä arvioivasta mielipiteestään. Tämä osoittautuu mielenkiintoiseksi myöhemmin, kun hän rivillä 30–31 kertoo, että hänelle itselleenkin on ollut helpompaa tutustua ulkomaalaisiin kuin suomalaisiin, ts. useille venäläisille tyypillinen ongelma on siis osin myös hänen ongelmansa. Etäännyttäminen näyttäisi siis liittyvän puhujan identifioitumiseen erilleen muista Suomessa asuvista venäläisistä.

Vuoron keskivaiheilla (r. 17–26) VN6 kuvaa ongelmaa yleisemmällä tasolla käyttäen *sinä*-pronominia. *Sinä*-pronominia voi suomessakin käyttää geneerisesti, mutta se ei edelleenkään liene yhtä tavallinen kuin subjektiton 3. persoonan käyttö (ks. myös Hakulinen & Karlsson 1979: 253; Luukka & Markkanen 1997: 16). Omassa vuorossaan (r. 27–29), jossa SN3 signaloi samanmielisyyttä puhekumppaninsa mielipiteenilmausta reformuloimalla,

SN3 puolestaan käyttää geneeristä 3. persoonaa: *aina on vähän niinku kuitenkin vieraana vaan täällä - - ei sitä oikein koskaan sitten kuitenkaan niinku oo - -*. Oleellista on, että kasvo-työn periaatteiden mukaisesti hän ei voisikaan käyttää esim. *te*-pronominia, kun VN6 on edellä identifioinut itsensä ryhmän ulkopuolelle.

Esimerkissä 12 puhujat siis osoittavat kumppanuuskasvojen periaatteiden mukaisesti sensitiivisyyttä sitä kohtaan, miten puhujat itse identifioivat itsensä. Molemmat varioivat pronominien käyttöä signaloidessaan itsensä ja toisensa asemoimista suhteessa topiikkiin. VN6:n *sinä*-pronominin käyttöä voidaan pitää epäidiomaattisena, mutta yhtä kaikki se, että hän diskurssin sisällä varioi *ne*-pronominin ja geneerisen muodon käyttöä, osoittaa pragmaattisen kielitaidon kehittyneisyyttä. Huomionarvoista on, että edellisten lukujen alkeis- ja keskitason keskusteluissa ei-syntyperäiset suomenpuhujat eivät juurikaan käyttäneet personalisaatiota ja pronomineja varioidakseen etäisyyttä, kun taas syntyperäisillä suomenpuhujilla sellainen toiminta oli hyvin monipuolista. Mielenilmausten kategorisuuden asteessa VN6:n ja SN3:n välillä ei ole nähtävissä eroja eikä modifiointia. Puhujat mukautuvat toisiinsa erityisesti mielenilmausten sisällöllisin muokkauksin ja itsen ja toisen asemointia varioiden.

Orientoitumista puhujien keskinäisiin suhteisiin on nähtävissä myös siinä, miten puhujat käsittelevät esimerkin alun preferoimatonta vuoroa: SN3 orientoituu perusteluissaan ja etäännyttämiskeinoissaan omiin kompetenssasvoihinsa; VN6 taas erityisesti kumppanuuskasvoihin heikentäessään ilmauksensa kategorisuuden astetta tauotuksella, naurulla ja sanavalinnoilla.

Edellisen esimerkin yhteydessä esitettiin näkökulmiin VN6:n keinoista osoittaa ilmaisunsa kategorisuuden astetta voidaan tämän esimerkin perusteella lisätä, että hän käyttää varsin taajaan ilmauksia *sellanen* ja *jotenkin* epämääräistämään sekä mielenilmaustaan että yksittäisiä sanavalintojaan. VN6:n ja SN3:n keinojen erot käyvät ilmi varsin konkreettisesti verrattaessa VN6:n vuoroa riveillä 17–26 SN3:n vuoroon riveillä 27–29: VN6 käyttää lähinnä leksikaalisia varauksia ja epämääräistimiä (*jotenkin, tavallaan, sellanen, toisaalta*) sekä varmuutta vahvistavia ja intensifioivia adverbjeja, kun taas SN3 käyttää runsaasti reformulointia, jonka yhteydessä erityisesti implisiittiset osoittimet ovat frekventtejä. Ylipäätään VN6:lla nähdään ennemminkin yksittäisiä leksikaalisia keinoja ja SN3:lla leksikaalisten keinojen ryppäitä.

5.3.3 Keskustelu 7: EM6–SM4

Keskustelu 7 on tempoltaan hyvin rauhallinen. Siinä ei juurikaan esiinny päällekkäispuhuntaa tai keskeytyksiä. Puhujien välinen vastuunjako uusien topiikkien avaamisessa ja topiikkien kehittämisessä ei ole yhtä symmetrinen kuin muissa edistyneen tason keskusteluissa, sillä EM6:n rooli keskustelun strukturoinnissa on pienempi. Kuten esimerkit 13 ja 14 osoittavat EM6 ja SM4 ovat kielenkäyttäjinä hyvin erilaisia: EM6:n puheessa on vain niukasti sellaisia puheen prosessointiluonteeseen tyypillisesti kuuluvia elementtejä kuin diskurssipartikkeleita, puhetta strukturoivia täytelisäkkeitä tai kategorisuuden astetta osoittavia ilmauksia; valtaosa hänen puheenvuorojensa vähäisistä katkoista ja itsen reformuloinneista liittyy kielitaidon puutteista johtuviin sananhakuihin. SM4:n puheessa taas mainittuja elementtejä on huomiota herättävän runsaasti. Seuraavien esimerkkien pohjalta pohditaankin, mistä erot voisivat johtua ja millaisia vuorovaikutuksellisia seurauksia niillä on.

5.3.3.1 Esimerkki 13.

Esimerkki 13 sijoittuu aivan puolituntisen keskustelun alkuun. EM6 avaa topiikin esittämällä instruktiopaperin apukysymyksen, ovatko ihmiset samanlaisia kaikkialla. Keskustelun sisällöllinen kulku on pääpiirteissään seuraava:

SM4:n tuo keskusteluun ensimmäisen mielipiteenilmauksen arvelemalla, että ihmiset eivät ole samanlaisia. EM6 signaloi samanmielisyyttä ja toteaa, että ihmiset kokevat joka paikassa samoja tunteita, mutta eri kulttuureissa niitä ilmaistaan eri tavoin. SM4 ilmaisee samanmielisyyttä reformuloimalla EM6:n mielipiteenilmausta ja tekee topiikin jatkokysymyksen, ovatko suomalaiset EM6:n mielestä huonoja ilmaisemaan tunteitaan ja onko hänen vaikea ymmärtää suomalaisten tapaa ilmaista tunteensa. EM6:n mukaan asia ei ole hänelle vaikea, koska suomalaiset ja amerikkalaiset ovat tunteenilmaisussaan melko samanlaisia, kun taas kreikkalaiset ja suomalaiset ovat hyvin erilaisia. SM4 signaloi yhteisymmärrystä mutta toteaa myös, että stereotyyppisesti amerikkalaisia pidetään Suomessa pinnallisina ja voimakkaasti reagoivina ihmisinä. EM6:n mukaan kyse on television vaikutuksesta. Myös SM4 uskoo sen olevan ennakkoluulo ja kertoo, etteivät hänen tuntemansa amerikkalaiset ole sellaisia. EM6 ottaa Kauniit ja rohkeat -TV-sarjan esimerkiksi pinnallisista ihmisistä.

Esimerkkijakson analyysissa pohditaan erityisesti puhujien erilaista tapaa muotoilla mielipiteenilmauksensa ja sen vuorovaikutuksellisia seurauksia.

- 1 EM6: no se (.) ovat se kysymys on ovatko ihmiset samanlaisia kaikkialla
- 2 SM4: mm
- 3 EM6: mitä sä luulet
- 4 SM4: **no en määh (.) USko että Ovat Aivan**

- 5 (1)
 6 EM6: joo MUN mielestäni että (1) on sitä (.) se että (1) ihmiset kokevat sam- (2)
 7 SM4: [mm]
 8 EM6: [samat] SUrut ja [Ilot ja] (1) rakkaus ja viha [kun] (.) muut ihmiset kaikkialla mutta
 9 SM4: [mm] [mm]
 10 EM6: (1) heidän kielellä ja kulttuurilla on (1) eri TAPA ilmaista (.) [eri kokemuksia]

EM6:n topiikin avaavan kysymyksen jälkeen neuvotellaan hetki vuoronotosta, mikä johtaa EM6:n erityisesti kohdistamaan kysymyksen SM4:lle (r. 3). SM4:n mielipiteenilmaus (r. 4) osoittaa varovaisuudessaan orientoitumista puhujien suhteisiin. Kieltevä vastauksen tuova puheenvuoro ilmentää heikkoa kategorisuutta varmuusastetta lieventävän varauksen ja lausumanloppuisen epämääräistimen takia (r. 4: *no en määhän (.) USko että Ovat Aivan*⁵²). SM4:n lyhyttä puheenvuoroa seuraa pitkähkö tauko, jonka aikana neuvotellaan vuoronotosta: jatkaako SM4 perusteluilla tuoko EM6 oman kontribuutionsa keskusteluun. Keskustelussa on jälleen Maynardin (1989) PDS-sekvenssin piirteitä, sillä SM4 ei heti keskustelun alussa tarkemmin sitoudu mielipiteenilmaukseensa vaan vasta puhekumppanin näkökulman jälkeen (r. 5). EM6:n mielipiteenilmauksen (r. 6–10) *joo*-alkuisuus signaloi siirtymää mielipiteestä toiseen (vrt. Sorjonen 1989: 142–144). Hänen konkreettinen mielipiteenilmauksensa asettaa keskustelun perspektiivin tunneilmaisuihin ja kulttuuriin ja on ainakin osittain samanmielinen SM4:n mielipiteenilmaukseen nähden. Puheenvuoron saman- vs. erimielisyys edelliseen puheenvuoroon nähden jää ambivalentiksi. EM6:n mielipiteenilmaus ei ole SM4:n vuoron tapaan yhteistä maaperää tunnusteleva ja puhujan sitoutumista välttävä vaan signaloi puhujan varmuutta ja suoruutta. *MUN mielestäni* -ilmaus kyllä rajaa mielipiteen yleistettävyyttä, mutta vuoronalkuisena ja vielä prosodisesti painotettuna se tässä enemminkin vahvistaa puhujan sitoutumista sanottavaansa kuin lieventää sitä (vrt. s. 65).

SM4 ottaa EM6:n asettaman perspektiivin kulttuurien eri tavoista ilmaista tunteita ja ilmaisee samanmielisyytensä *nii se on ihan totta kyllä* -ilmauksella ja puhekumppanin vuoroa reformuloimalla (r. 11–13). Hän elaboroi topiikkia ja siirtää perspektiivin suomalaisten tunteenilmaisuun, josta hän kysyy EM6:n mielipidettä (r. 16–18):

- 11 SM4: [mm (.) nii se on] ihan totta kyllä (1)
 12 että vaikka ny- vaikka niinkun (.) IHmiset voisivatkin että ihmisillä on samoja TUNteita
 13 [he ei] VÄLTtämättä YMMÄRRÄ sitä (.) koska he ILmaisee niitä niin eri tavalla

⁵²*Aivan* on usein luokiteltu varmuutta vahvistavaksi intensifioijaksi, mutta tässä kontekstissa se nähdäkseni enemminkin epämääräistää puhujan sanottavaa. Kuten Nikula (1996) toteaa, vahvistamis- ja heikentämiskäsitteisiin perustuvat luokitukset ovat ongelmallisia ja ilmauksen funktio onkin määriteltävä kulloisessakin kontekstissa.

- 14 EM6: [joo]
 15 EM6: niin
 16 SM4: että (.) **jossain toisessa .hhh kulttuurissa esimerkiksi SUomalaisista VÄItetään paljon** että
 17 suomalaiset (.) on HUOnoja ILmaisemaan omia tunteitaan (1) että ONko SUSTA TUNtunu siltä
 18 ku (.) olet asunu suomessa
 19 (1)
 20 EM6: mm
 21 SM4: **että sun olis VAIkee esimerkiks YMMärtää joskus onko joku suomalainen VIHAInen tai (1)**
 22 **mitä MIELtä hän on**
 23 EM6: ei se oo mulle vaikea asia
 24 SM4: joo=
 25 EM6: **=koska (1) e- ehkä suomalaiset ja amerikkalaisia ovat SEN VERran samanlaisia**
 26 SM4: mm=
 27 EM6: =kun he ilm- ilmaisevat tunteitaan
 28 SM4: mm=
 29 EM6: **=mutta ehkä KREIKkalaiset ja SUomalaiset (.) ovat jo eri (.) aika eri tavalla (1) miten he**
 30 **ILmaisevat tunteitaan**

SM4:n kysymystä edeltävä valmisteleva lausuma perustelee kysymyksen relevanssin (r. 16) ja osoittaa puhujan orientoitumista keskusteljoiden välisiin suhteisiin: käsitys suomalaisista huonoina tunteenilmaisijoina etäännyty sekä puhujasta että puhekuompanista passiivimuodon (*väitetään*) ja arvioivaa tahoja epämääräistävän *jossain toisessa kulttuurissa* - ilmauksen takia. Näin SM4 suojelee kumppanuuskasvoja välttämällä uhkaamasta puhekuompaninsa autonomiaa omien mielipiteidensä määrittäjänä. Kun EM6 ei heti ota vuoroa (r. 11–12), SM4 konkretisoi kysymystään (r. 21–22). Konkretisointi ilmentää edelleen kumppanuuskasvoihin orientoitumista, sillä konditionaalinen käyttö (*että sun olis VAIkee*), spekulatiivisen tilanteen tavallisuuden rajaaminen *joskus*-sanalla avulla sekä koko spekulatiivisen merkityksen vain esimerkinluonteiseksi etäännyttävät SM4:n kysymyksen sisältämää esimerkkiä puhekuompanista eivätkä sitouta tätä siihen.

SM4:n kysymys orientoituu odottamaan ongelmallisten tai vaikeiden tilanteiden kuvausta, mistä syystä VM6:n vastaus (r. 23) on epäodotuksenmukainen, kun hän suoraan ilmoittaa, ettei hän pidä tätä omalla kohdallaan ongelmana. Vastauksen epäodotuksenmukaisuuteen viittaa sekin, että VM6 ryhtyy SM4:n odottavan palautteen (r. 24) jälkeen perustelemaan mielipiteenilmaustaan (r. 25–30). Perustelussaan hän ilmentää heikkoa kategorisuutta episteemisiin varauksiin ja epämääräistimien: *ehkä suomalaiset ja amerikkalaisia ovat SEN VERran samanlaisia - - ehkä kreikkalaiset ja suomalaiset ovat jo eri (.) aika eri tavalla (1) miten he ilmaisevat tunteitaan* (r. 29–30). SM4:n mielipiteenilmaus (r. 31>) on EM6:n vuoroon nähden implisiittisesti kontrastoiva, mutta kontrastointi ei tapahdu hänen omissa nimissään vaan stereotyyppisiin käsityksiin vedoten:

- 31 SM4: mm+m (.) VOI OLLA et siin on suurempi .hhh että AMERikkalaisistaha on sellanen se on
 32 hyvin (.) STEREotyyppi (.) suomessa Usein AJAtellaan (.) että AMERikkalaiset ovat (.) mm
 33 niinkun (.) semmosia aika PINnallisia ihmisiä (.) >tai sellasia että< he on HETI kauheen että
 34 @jee (.) it's wonderful@ ja että he (.) reagoivat kauhean VOImakkaasti .hhh mutta (.) se voi
 35 olla myös että=
 36 EM6: =se on televisiosta
 37 SM4: NIIN (.) et se on paljon ENnakkoluuloja .hhh mitä MInä (.) TUNNen tai olen jutellu amerikkalaisten kans eivät he (.) Ollenkaan OLE sellaisia (.) .hhh että voi kuitenkin olla .hhh että amerikan (.) ja suomen välillä EI OLE niin Iso ero
 38
 39
 40 EM6: joo=
 41 SM4: =siinä miten ihmiset (.) reagoi eri asioihin
 42 EM6: no kauniit ja rohkeat ovat pinnallisia ihmisiä
 43 SM4: no #NIIN on nii VARmasti[#]
 44 EM6: [(miten)] he kohtelevat toisiaan
 45 (1)
 46 SM4: mm+m (.) NII jos ihminen muodostaa käsityksensä (.) amerikkalaisista (.) sillä [perusteella]
 47 EM6: [nii+in]
 48 (.)
 49 EM6: ihmiset vaihtavat VAImot joka viikko tai jotain #sellaista# #
 50 SM4: mm
 51 EM6: #

SM4:n vuoro siis etäännyttää puhujaa stereotyyppisestä käsityksestä amerikkalaisista (*suomessa Usein AJAtellaan*, r. 32), millä hän orientoituu paitsi omaan kompetenssikasvoihinsa (identifioitumalla enemmän asiantuntijaksi) myös kumppanuuskasvoihin siinä mielessä, että arvio etäännytetään myös puhekumppanista ja vältetään tämän arvioiminen. SM4:n vuorossa (r. 31–39) on myös runsaasti kategorisuutta heikentäviä piirteitä: mielipiteenilmauksen varmuutta lieventää modaaliverbi *VOI OLLA* (huomaa tässä myös prosodinen korostus); reformuloinnit heikentävät sanotun painoarvoa ja epämääräistävät mielipiteenilmausta; *-ha(n)*-liitepartikkeli merkitsee stereotypian yleisesti tunnetuksi ja siten erilleen SM4:n henkilökohtaisesta mielipiteestä; *sellanen se on hyvin stereotypia* -ilmaus korostaa käsityksen stereotyyppialuonnetta; amerikkalaisten kuvausta ja sanavalintoja epämääräistävät reformuloinnit, eksplisiittisiä ja implisiittisiä leksikaalisia keinoja kombinoiva ilmaus *niinkun semmosia aika - - >tai sellasia että<* (r. 32–33), missä huomiota herättää myös nopeutettu jakso, joka vielä korostaa sitä, että puhuja ei täysin seiso ilmaisunsa takana. SM4 aloittaa myös stereotyyppistä käsitystä kyseenalaistavan lisäaspektin *mutta se voi olla myös että* (r. 34–35), kun EM6 tuo oman käsityksensä stereotypian alkuperästä (r. 36). SM4 ilmaisee samanmielisyyttä ehdottamalla stereotypian perustuvan ennakkoluuloihin ja etäännyttää edelleen stereotyyppistä käsitystä itsestään kontrastoimalla sen omaan kokemuksiinsa (r. 37–39). Hän ei eksplikoi, miten kattava hänen pääsynsä on amerikkalaisten arviointiin. Yleisen ja hänen oman käsityksensä välistä eroa lisäävät mm. sellaiset seikat, että ensinnäkin yleistä käsitystä luonnehditaan ennakkoluuloiseksi ja hänen omaa käsitystään ainakin jonkin-

vertaiseen kokemukseen perustuvaksi. SM4:n ja yleisen käsityksen eroa korostavat *minä*-pronominin painottaminen ja omien kokemusten leksikaalinen ja prosodinen painotus (*eivät he Ollenkaan OLE sellaisia*, r. 38).

Yleisen ja oman mielipiteen kontrastoinnissa on Maynardin (1989) mukaan usein kyse siitä, että puhuja identifioi itsensä enemmän asiantuntijaksi ja irti ei-asiantuntijoista. Tässä esimerkissä voidaan myös nähdä SM4:n orientoituvan puhujien sosiaalisiin suhteisiin yhteisyyttä ja samanmielisyyttä luomalla. Edelleen SM4:n toiminta suojelee hänen omia kompetenssikasvojaan mielipiteen esittäjänä ja perustelijana, joka ei nojaa pelkkiin stereotyyppioihin, sekä kumppanuuskasvoja etäännyttämällä arviota puhekumppanista.

Esimerkkijaksossa topiikin kehittäminen etenee siis puhujien yhteistyönä: vaikka kysymykset esittää ja pisimmät ja useimmat puheenvuorot käyttää SM4, topiikkia käsitellään EM6:n asettamasta perspektiivistä. Erityisesti SM4:llä on selvä pyrkimys yhteisymmärrykseen, mikä näkyy yhteisen perspektiivin hakuna ja adaptoitumisessa EM6:n mielipiteenilmauksiin ja omien mielipiteenilmausten etäännyttämisessä yleisistä stereotyypeistä.

Puhujien vuoroissa orientoituminen interpersonaalisiin suhteisiin näkyy hyvin eritavoin: SM4:n orientoituminen kasvotyöhön ja ilmauksiensa kategorisuuden modifiointiin on monipuolista, kun taas EM6:n vuoroissa on niukemmin viitteitä suuntautumisesta puhekumppanin toiminnan mukaisesti. Puhujien vuorot ilmentävät hyvin suurta eroa kielellisten mielipiteenilmauksen kategorisuutta osoittavien keinojen käytössä. EM6:lla on esimerkissä käytössään vain leksikaalis-fraseologisia kategorisuuden asteen osoittimia: *mun mielestä, ehkä, sen verran, aika, tai jotain sellaista*. SM4 puolestaan käyttää runsaasti ja monipuolisesti reformulointeja, laajaa kirjoa leksikaalis-fraseologisia keinoja yhdistettynä syntaktisiin keinoihin passiiviin ja konditionaaliin. Hänen käytössään on myös implisiittisiä kategorisuuden asteen osoittimia (*niinku, -han*). SM4 myös varioi omaa sitoutumistaan sanottavaansa vaihtamalla joustavasti näkökulmaa yksityisestä yleiseen ja stereotyyppiseen ja etäännyttämällä ja lähentämällä itseään topiikkiin. He molemmat käyttävät perusteluja, SM4 myös kysymystä valmistelevia vuoroja. On kuitenkin vaikea arvioida, missä määrin kategorisuuden astetta varioivien ilmausten vähäisyys EM6:n vuoroissa johtuu kielitaidon puutteista ja missä määrin se selittyy muilla tekijöillä.

Useissa tutkimuksissa ei-syntyperäisten kielenpuhujien on raportoitu ilmaisevan itseään syntyperäisiä kielenpuhujia suoremmin (ks. esim. Bardovi-Harlig & Hartford 1990, Weizman 1993, Muikku-Werner 1997). Tässä esimerkissä EM6 mitä ilmeisimmin ilmaisee

mielipiteensä puhekumppaniaan suuremmin, mutta sen perusteella ei kuitenkaan voi tehdä johtopäätöstä, että EM6 orientoituisi puhekumppaniaan vähemmän puhujien keskinäisiin suhteisiin pragmaattisen kielitaidon puutteidensa takia. Vaikka puhujien tavassa muotoilla mielipiteenilmauksensa on hyvin isoja eroja, kumpikaan puhujista ei vaikuta liian suoralta ja sitä kautta erityisen vahvasti kategoriselta. Sillä, että EM6 ei juurikaan käytä kielellisiä keinoja varioida ilmaisunsa kategorisuuden astetta, ei myöskään näytä olevan erityisiä vuoro-vaikutuksellisia seurauksia, jotka ilmenisivät SM4:n reaktioista puhekumppaninsa vuoroihin. Nikula (1996: 101) on korostanut, että kaikki topiikit eivät vaadi samassa määrin varovaisuutta ja puhekumppanin kasvoihin orientoitumista ja että asiantuntija- tai oppijarooli voi vaikuttaa puhujan tapaan muotoilla sanottavansa. Keskustelussa topiikki on puhujille yhteinen, joten eroja puhujien tavassa muotoilla mielipiteenilmauksensa ei voi tässä tapauksessa selittää sillä. Topiikki on enemmän mielipiteisiin kuin asiantuntijuuteen perustuva, joten ainakaan asiantuntija- tai oppijarooli eivät vaikuta tässä kontekstissa relevanteilta. Tutkimusasetelmassakaan puhujille ei ole asetettu erityisiä rooleja vaan heidät on pikemminkin valittu mahdollisimman samaa elämäntilannetta edustaviksi, mutta keskustelun lokaalisella tasolla puhujat toki tekevät monenlaista identiteettityötä, johon ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan keskitytä. Kolmas mahdollinen selitys voisi löytyä puhujien erilaisesta puhetyylistä. Sen arvioimiseksi EM6:n kielenkäyttöä pitäisi tarkastella myös hänen kommunikoidessaan äidinkielellään. On myös huomattava, että SM4 puhuu jakson aikana huomattavasti enemmän: näin hänellä on paitsi enemmän tilaisuuksia myös mahdollisesti tarvetta varioida puhettaan. Myös Muikku-Werner (1997: 133) on havainnut pyyntöjä ja anteeksipyyntöjä käsittelevästä kirjallisesta aineistostaan, että syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien välillä nähtävät kielen käytön erot ovat osin yksilöllisiä.

5.3.3.2 *Esimerkki 14.*

Myös esimerkissä 14 näkyy, että SM4 on puhekumppaniaan puheliaampi ja hänen puheenvuoronsa ovat pidempiä sekä sisältävät runsaammin reformulointeja ja puhujien keskinäisiin suhteisiin orientoivia elementtejä. Esimerkki alkaa jälleen instruktiopaperissa annettuun apukysymykseen nojaten, mutta SM4 yhdistää kysymykseensä tiedon siitä, että EM6 on asunut Unkarissa. Keskustelun sisällöllinen kulku voidaan tiivistää seuraavasti:

SM4 avaa topiikin kysymällä, ovatko unkarilaiset erilaisia kuin suomalaiset. EM6 toteaa, että hänen oli helpompi olla unkarilaisten kuin suomalaisten kanssa ehkä siitä syystä, että unkarilaiset ovat amerikkalaisten tapaan puheliaampia. SM4 tekee tarkennuskysymyksen, ovatko suomalaiset EM6:n mielestä hiljaisia, mihin EM6 toteaa lyhyesti, että monet ovat aluksi mutta kaikki eivät. EM6 osoittaa haluttomuutta eritellä asiaa enempää, jolloin SM4 elaboroi topiikkia kysymällä, ovatko suomalaiset englanniksi hiljaisempia kuin suomeksi. EM6 kertoo olevansa nykyään jo melko sujuva suomeksi ja että ihmisten kanssa on helpompi kommunikoida suomeksi. Myös hänen kulttuurintuntemuksensa on lisääntynyt. SM4 perustelee esittämäänsä kysymystä arvelemalla, että monien suomalaisten on vaikea puhua vierasta kieltä. Hän kertoo, että hän itse rohkaisee suomea osaavia ulkomaalaisia puhumaan suomea, mutta arvelee, että kaikki suomalaiset eivät ehkä suhtaudu yhtä myönteisesti suomea puhuvaan ulkomaalaiseen. EM6 kertoo saaneensa kielteistäkin palautetta, kun hän myi kadulla hot dogeja ja häntä muutaman kerran luultiin venäläiseksi, ruotsalaiseksi tai pakolaiseksi. SM4 kysyy, muuttuiko ihmisten suhtautuminen, kun he kuultivat EM6:n amerikkalaisuudesta. EM6:n mukaan venäläiseksi luultaessa häneen suhtauduttiin alentuvasti mutta amerikkalaiseksi arveltaessa ei. SM4:n mukaan amerikkalaisilla on joistakin ennakkoluuloista huolimatta korkea status Suomessa, kun taas venäläisiin suhtaudutaan alentuvasti. SM4 kertoo löytävänsä itsestäänkin negatiivisia asenteita venäläisiä kohtaan, vaikka hän on opiskellutkin venäjän kieltä. EM6 toteaa, että Venäjällä on nykyään enemmän rikkaita ihmisiä kuin Suomessa.

Esimerkkijakson pituuden ja monipolvisuuden takia sitä on paikoin lyhennetty ja analyysia tiivistetty, jotta tämän tutkimuksen kannalta keskeiset näkökulmat tulisivat selkeämmin esiin. Analyysissa keskitytään edellisen esimerkin tapaan siihen, 1) miten puhujien kielenkäytön erot ilmentävät orientoitumista puhujien keskinäisiin suhteisiin, sekä lisäksi 2) syntyperäisen suomenpuhujan monipuolisiin itsen reformulointeihin, jotka lieventävät puhujan sitoutumista sanottavaansa ja etäännyttävät häntä sanottavastaan.

- 1 SM4: .hhh miten tota nin (1) mm (1) niin täällä on se että millä TAValla ihmiset ovat erilaisia eri maissa
- 2 no .hhh se on (1) sitten ku SÄ oot Asunu UNkarissa
- 3 EM6: joo+o=
- 4 SM4: =ja (.) sitten (.) sitten NIN UNkarissa juu ni (.) oliko sun mielest UNkarilaiset (.) JOLlaki tavalla
- 5 erilaisia sitte (.) esimerkiks SUOMalaisiin verrattuna
- 6 EM6: **mulle oli helpompaa (.) olla unkarilaisten kanssa kuin #suomalaisten kanssa#**=
- 7 SM4: =aha MIKS?
- 8 (1)
- 9 EM6: **m- mun mielestäni he (.) he ovat PALjon samanlaisia kun amerikkalai[set] kun he (2) joo (1)**
- 10 SM4: [a::ha]
- 11 EM6: **en TIEdä mitä mä sanoisin (2) he ovat aika PUHELiaita ja (.) ja (2) en tiedä #**
- 12 SM4: joo (1) ei mut JOku (.) joku on siinä (1) mutta (.) mm (.) onko sitte (.) SUOMalaiset sun mielest et
- 13 suomalaiset ei puhu PALjon
- 14 EM6: **aluks**
- 15 SM4: aluks nii ujostelee
- 16 (1)
- 17 EM6: **joo aika usein (1) .hhh [mut ei kaikki] ((sanottu huokaisten))**
- 18 SM4: mm (.) oletko sä huomannut että (.) kun sä tulit ensin suomeen (.) ni sun oli pakko tietysti puhua
- 19 englanniksi koska sä et osannut suomea
- 20 EM6: niin
- 21 SM4: niin oliko susta silloin että suomalaiset puhu (.) ENGlanniks (.) VÄhemmän kun SITTEN kun sää
- 22 pystyit niitten kanssa puhumaan suomeks

SM4:n topiikin avaava kysymys alkaa valmistelevalle vuorolla, joka eksplikoi puhelukumppanin tietoonpääsyn unkarilaisten arvioinnissa. Kysymys (r. 4: *oliko sun mielestä*)

orientoi EM6:ta henkilökohtaisen kokemuksen raportoimiseen. EM6:n mielipiteenilmaus (r. 6) on suora mutta rajattu selvästi puhujan henkilökohtaiseksi kokemukseksi: *mulle oli helppoa*. Myös vuoronloppuinen nauru lieventää sanottua (vrt. Adelswärd 1989: 117–122). SM4:n tarkennuspyynnön (r. 7) ja pitkähkön tauon (r. 8) jälkeen EM6 perustelee ensimmäistä mielipiteenilmaustaan. Toisen mielipiteenilmauksen (r. 9–11) varmuutta ja siten sen kategorisuutta heikentävät lähinnä sen sisältämät leksikaaliset elementit: mielipiteen yleistettävyyttä rajaava *mun mielestäni*⁵³, episteeminen varaus *en tiedä* ja epämääräistin *aika* sekä lisäksi vuoronloppuinen nauru. Kategorisuutta on omiaan heikentämään myös se, että EM6 kuvaa suomalaisia vain epäsuorasti. SM4 on kysymyksellään ohjannut häntä vertaamaan suomalaisia ja unkarilaisia, mutta hän luonnehtii vain unkarilaisia. Kun vertailtavana on kaksi arvioinnin kohdetta, toisen kuvauksesta on seurauksia myös toiselle. Niinpä unkarilaisten kuvaaminen puheliaksi merkitsee suomalaiset ei-puheliaksi. Myös SM4 vaikuttaa tulkitsevan vuoron samalla tavalla, kun hän rivillä 13 kysyy, eivätkö suomalaiset *puhu paljon*. Suomalaisien epäsuora arviointi ja koko puheenvuoron niukkuus näyttäisi implikoivan EM6:n haluttomuutta ottaa kantaa. Tätä tulkintaa tukee myös Tsuin (1991) havainto, että vuoronalkuinen *en tiedä* voi viitata pyrkimykseen välttää kannanottaminen. Kannanottamisen välttäminen, sanottavan varmuuden lieventäminen ja mielipiteenilmauksen epäsuoruus viittaavat tässä EM6:n orientoitumiseen puhujien suhteisiin ja eritoten kumppanuuskasvoihin.

SM4:n tarkennuskysymys ja sen sisältämä vastauskandidaatti (r. 12–13) (ks. Pomerantz 1988) on rakennettu kannustamaan EM6:ta elaboroimaan edelleen, mutta hänen osittaista samanmielisyyttä signaloiva vuoronsa on edelleen hyvin niukka ja signaloi haluttomuutta ottaa kantaa. Jälleen se myös ilmentää heikkoa kategorisuutta rajaamalla mielipiteenilmauksen yleistettävyyttä kolmella eri tavalla: *aluks - - aika usein (1) .hhh mut ei kaikki* (r. 17). SM4 orientoituu kumppanuuskasvoihin muokkaamalla seuraavassa kysymyksessään perspektiiviä topiikkiin (r. 18–22).

Keskustelun tähänastinen kulku ja puhujien orientoituminen kumppanuuskasvoihin voidaan tiivistää seuraavaan kaavioon:

SM4: topiikin avaus
EM6: mielipiteenilmaus

---

⁵³Vuoronalkuisuudestaan huolimatta *mun mielestä* ei tässä nähdäkseni vahvasta mielipiteenilmausta vaan nimenomaan rajoittaa sen yleistettävyyttä, sillä siihen ei liity prosodista eikä leksikaalista korostavaa elementtiä. Kyseessä ei myöskään ole erimielisyystilanne kuten joissakin aiemmissa konteksteissa, ks. esim. s. 65.

- SM4: tarkennuspyyntö
 EM6: kannanottamisen välttäminen
 - mielipiteenilmauksen niukkuus, epäsuoruus ja kategorisuuden heikent.
 SM4: tarkennuspyyntö + vastauskandidaatti
 - kannustaminen elaboroimaan
 EM6: kannanottamisen välttäminen
 - mielipiteenilmauksen niukkuus ja kategorisuuden heikent.
 SM4: jatkokysymys: perspektiivin muokkaus

Molempien puhujien voidaan siis tulkita orientoituvan kumppanuuskasvoihin: SM4 rohkaisemalla puhelukumppania ja lopulta muokkaamalla perspektiiviä pois epämieluisalta alueelta, EM6 välttämällä kannanottamista SM4:lle läheisessä arvioinnin kohteessa. Kumppanuuskasvoihin orientoituminen näyttäisi tässä vaikuttavan keskustelun rakentumiseen, kun SM4 yrittää saada puhelukumppaniaan eksplisiittisemmin luonnehtimaan suomalaisia ja VM6 taas vastaa hyvin niukasti ja osin ambivalentisti. Näin topiikin käsittelyn tämä jakso muotoutuu pitkäksi, kun viestintä ei ole kovin tehokasta ja ekonomistista.

Topiikin käsittely jatkuu siis siitä, ovatko suomalaiset puheliaampia suomeksi kuin englanniksi, ja edelleen suomalaisten suhtautumisesta suomea puhuvaan ulkomaalaiseen.

- 23 EM6: joo nykyään mä mä oon aloittanut olla (.) vähän sujuva
 24 SM4: joo
 25 EM6: ja (1) joo sul on (.) mul on helpompaa puhua ihmisten kanssa kun mä puhun (.) tän maan kieltä
 26 SM4: mm=
 27 EM6: =tietenkin (.) ja (.) mä (.) vähän ymmärrän enemmän tän maan kulttuuria
 28 SM4: mm
 29 EM6: **ja niin pois päin**
 30 ((poistettu SM4:n puheenvuoro, jossa hän arvelee, että monet suomalaiset kokevat vieraalla kielellä puhumisen vaikeaksi, ja kertoo kannustavansa ulkomaalaisia puhumaan suomea))
 31
 32 SM4: - - .hhh joku voi sitte ehkä ajatella (.) niinki perin että (.) hänestä on TYHMää että ulkomaalainen
 33 YRITtää puhua suomea

EM6:n mielipiteenilmauksessa (r. 23–29) on jälleen varsin vähän ilmauksen kategorisuutta varioivia elementtejä (vain epämääräistimet *vähän* ja *ja niin pois päin*). Transkriptiosta on analyysin ekonomisuuden tavoittelemiseksi poistettu suurin osa SM4:n vuorosta ja jätetty vain sen loppu, jossa hän arvelee, että kaikki suomalaiset eivät ehkä hänen itsensä tavoin suhtaudu myönteisesti suomea puhuvaan ulkomaalaiseen (r. 32–33). Seuraavassa jaksossa EM6 vahvistaa SM4:n arvion omaan kokemukseensa perustuvalla kertomuksella:

- 34 EM6: joo mä oon (.) kokenu (.) tällaista
 35 SM4: mm+m kokenut
 36 EM6: mä myin hot dogeja kauppakadulla (.) [viime] kesänä ja (1) ti- si- sinä kesänä sen ENnen sitä

- 37 SM4: [joo+o]
 38 EM6: ja (.) MONET sanoivat että mä olen VENäläinen
 39 SM4: mhm
 40 EM6: että mä sanoin en ole olen AMERikkalainen (.) ei ku ole venäläinen se on aik- (.) se on **ihan ok** mut
 41 (.) ole kuitenkin venäläinen älä (.) älä (.) HÄPEÄ sitä #tai [jotakin sellaista#]
 42 SM4: [AIJAA] se on Aika YLLÄTtävää kyllä
 43 nii ehkä se on siinä että **suomalaiset tai niinkun ihmiset** ei voinu KUvitella että joku AMERikka-
 44 lainen on töissä SUOmessä(.)se TUNtuu heistä niin OUdolta ja että(.) VENäläisiä on tietysti paljon
 45 EM6: kerran joku luuli mu- (.) mut (.) RUOTsalaiseks
 46 SM4: mhm
 47 EM6: ja (.) kerran j- joku luuli mu- mut PAKOlaiseks
 48 SM4: mm+m
 49 EM6: ja kerran (1) aa jugoslavialaiseks
 50 SM4: mm
 51 EM6: **mut ei (.) ei se tapahtunut niin usein (.) monet vain ostivat hot dogin ja menivät pois**
 52 SM4: mm
 53 EM6: sanomatta mitään

EM6:n kertomuksessa on jälleen hyvin vähän mielipiteenilmauksen kategorisuuden astetta osoittavia elementtejä (r. 34–41, 45–53). Kertomuksen yleistettävyyttä heikentää kuitenkin se, että EM6 vuoronsa lopuksi suhteuttaa kertomustaan rajaamalla sen yleistettävyyttä (r. 51: *mut ei se tapahtunut niin usein*).

SM4:n puheessa riveillä 42–44 huomiota kiinnittää reformulointi, jolla hän korjaa sanavalintansa *suomalaiset* rajatumpaan ryhmään *ihmiset* (ne, joihin EM6 on työssään törmännyt) ja näin välttää yleistästä tulkintaansa erityisesti suomalaisia koskevaksi. EM6:n kertomus orientoi SM4:n jatkokysymykseen siitä, miten ihmiset suhtautuivat häneen kuultuaan, että hän onkin amerikkalainen, ja edelleen perspektiivin siirtymiseen suomalaisten suhtautumiseen amerikkalaisiin ja venäläisiin:

- 54 SM4: mm+m (1) mut tota nin HUOmasitko sä SELlasta että ihmiset olis ERI tavalla SUHtautunu (.) sit-
 55 ten kun he sai TIETää että sä oot amerikkalainen
 56 EM6: joo
 57 (.)
 58 SM4: ne olivat heti et AI JAA?
 59 EM6: ne suhtautuvat eri tavalla kun (.) jos olisin venäläinen esimerkiks
 60 SM4: mhm (.) millä tavalla sit niinku
 61 (.)
 62 EM6: aam (2) hhh jos IHminen luulee että mä oon venäläinen (.) he:: kohtelevat mua jo (.) kun olisin (1)
 63 MATAlampi ase-
 64 SM4: mm+m [joo]
 65 EM6: [asemalla] kui - - .hhh aa (1) en tiedä mi- mi- mitä ihm- ihmisistä tuntuu amerikkalaista
 66 oikein m- mutta (.) ei heistä tun- tunnu että mä oon (1) matala matalmmas a- asemassa kun [kun]

Jakso osoittaa selvästi jo aiemmin esiin tullutta SM4:n ja EM6:n keskustelulle tyypillistä dynamiikkaa: EM6:n vuorot ovat hyvin niukkoja ja lyhyitä (ks. r. 56, 59), mutta SM4 pyrkii tarkennuskysymyksiin ja vastauskandidaatein rohkaisemaan häntä elaboroinnissa

(ks. r. 58, 60). EM6:n käyttämät kategorisuuden asteen osoittimet ovat edeltä tuttuun tapaan vähäisiä. Seuraavassa jaksossa SM4 signaloi vahvaa samanmielisyyttä edelliseen vuoroon nähden. Mieliapiteenilmauksen lukuisat reformuloinnit lieventävät puhujan sitoutumista sanottavaansa ja etäännyttävät häntä sanottavastaan.

- 67 SM4: [nii EI] ei VARMAStikkaa PÄINVAStoin (.) että (.) mä USKon että monet (.) et SUO-
 68 messa niinkun AMERikkalaisilla on KORkea ARvostus (.) korkea status on suomalaisten mieles
 69 amerikkalaisilla (.) mä USkoisin näin (.) mut TIEtysti on paljon tämmösiiki ennakkoluuloja että
 70 amerikkalaiset on pinnallisia ja amerikkalaiset ajattelee vaan rahaa ja kaikkee muuta (.) .hhh mut
 71 (.) mm VEnäläiset on SUOMalaisten on MUN mielestä suomalaisten on kauheen (.) VAIkea
 72 (.) suhtautua VEnäläisiin (.) niinkun luonnollisesti että se on niinkun (.) ongelmallinen suhde
 73 EM6: mä voin uskoa
 74 SM4: koska niin sä TIEdät kyllä historian
 75 EM6: joo=
 76 SM4: =mikä on ollu ja (.) ja se on (1) niinkun (.) mä ITSE (.) itse huomaan usein että (.) että vaikka mä
 77 (.) olen Opiskellut VEnäjää
 78 EM6: mhm
 79 SM4: ja vaikka mä olen kiinnostunut esimerkiksi venäjän kirjallisuudesta
 80 EM6: mhm=
 81 SM4: =ja näin ni (.) SILti mä HELposti (.) ajattelen venäläisistä (.) että (1) mm he eivät OSAA mitään
 82 (.) et he on JOtenkin niinku just sä sanoit et matalammassa asemassa (.) ja et usein ajattelee
 83 se johtuu tietyt siitä että (.) se elintaso (.) ero on niin suuri (.) suomen ja venäjän välillä ja (.) ku
 84 suomalaiset käy venäjällä (.) he tottuu siihe et suomalaiset on siellä RIKkaita (.) ja suomalaiset
 85 voi tehdä MITä TAHansa

SM4:n tapaa käyttää reformuloiteja itsensä etäännyttämisessä sanottavastaan voidaan havainnollistaa seuraavasti:

suhtautuminen amerikkalaisiin:	yleinen taso (r. 67–70)	<i>mä USKon</i> ↓ <i>mä USkosin näin</i>
suhtautuminen venäläisiin:	yleinen taso (r. 70–72)	<i>VEnäläiset on</i> ↓ <i>SUOmalaisten on</i> ↓ <i>MUN mielestä suomalaisten on</i>
	henk.kohtainen taso (r. 81–83)	<i>mä HELposti ajattelen</i> ↓ <i>JOtenki niinkun just sä sanoit et matalammassa asemassa</i> ↓ <i>usein ajattelee</i> ↓
	yleinen taso (r. 83–85)	<i>suomalaiset, he</i>

SM4:n mielipiteenilmaus kattaa siis laajan kirjon keinoja etäännyttää puhujaa sanottavastaan. Mielenkiintoista on, että kaikissa yllä havainnollistetuihin reformuloinneissa suunta on aina itseä etäännyttävä, varmuutta ja sitoutumista lieventävä ja kategorisuutta heikentävä. Ensinnäkin hän varioi ilmaisunsa yleisyyden tasoa: Ensin hän arvioi yleisellä tasolla suomalaisten suhtautumista venäläisiin, sitten hän siirtyi henkilökohtaiselle tasolle oman suhtautumisensa arviointiin. Hän siirtyi takaisin yleiselle tasolle etäännyttäessään itseään Venäjällä matkustavista suomalaisista, jotka pitävät itseään rikkaina ja suhtautuvat ylemydentuntoisesti venäläisiin. Toiseksi hän varioi ilmauksensa kategorisuutta lieventäen varmuuttaan sanottavastaan: Konditionaalimuotoinen *mä uskosin* on indikatiivimuotoista *mä uskon* -ilmausta lievempi. *Mun mielestä* rajaa mielipiteenilmauksen yleistettävyyttä ja ylipäättään merkitsee sen mielipiteeksi (erotuksena faktasta). Kolmanneksi hän varioi sitoutumistaan sanottavaansa etäännyttämällä mielipiteenilmausta itsestään: *Minä*-muodon muuttaminen geneeriseksi 3. persoonan muodoksi *usein ajattelee* etäännyttää puhujaa. Sanavalinnan merkitseminen puhekumppanin nimiin etäännyttää puhujaa sanan potentiaalisesta arvotavuudesta (*jotenki niinku just sä sanoit matalammassa asemassa*).⁵⁴ Kaikki kolme reformulointitapaa osoittavat orientoitumista puhujien keskinäisiin suhteisiin erityisesti SM4:n itsensä kannalta, hänen omia kompetenssasvojaan suojellen.

Keskustelussa seuraa perspektiivin siirtyminen sen arvioimiseen, pitävätkö suomalaisten stereotyyppit köyhistä venäläisistä paikkansa ja minkä verran Venäjällä on rikkaita ihmisiä. Koska jatko ei tuo esiin analyysin fokuksen kannalta mielenkiintoisia аспектеja, se jätetään tarkemmin raportoimatta.

Esimerkki 14 kuvaa sikäli hyvin edistyneen tason mielipidekeskustelujen rakenteellista järjestymistä, että se osoittaa, miten siirtymät topiikista toiseen ovat vähittäisiä ja keskustelut siten varsin monipolvisia ja toisistaan poikkeavia. Tutkimuksen analyysiyksikkönä käytettävän rakennejakson (taulukko 1) soveltaminen ei siksi ole ongelmatonta. Vaikka analyysiyksikön tarkka seurailu ei ole kaikissa tapauksissa mielekästä, kukin keskustelu kuitenkin merkittävästi valottaa joitakin sen аспектеja. Esimerkissä 14 nähdään, että SM4 käyttää useaan otteeseen valmistelevia vuoroja, kun taas EM6 mieluumminkin rakentaa vuoronsa niukoiksi ja osin ambivalenteiksi – näin hän ei tule ilmaiseksi suoraa arviointia. Keskuste-

---

⁵⁴Toisaalta puhekumppanin ilmausten inkorporointi toimii myös puhujien välistä yhteisyyttä luovasti.

lun rakentumista ohjaa keskeisesti se, että EM6 käyttää kaikkiaan hyvin lyhyitä ja niukkoja vuoroja ja SM4 puolestaan kannustaa häntä elaboroimaan ja pyrkii varmistamaan keskustelun jatkumisen tarjoamalla tarkennuskysymyksiä, vastauskandidaatteja ja muokkaamalla keskustelun perspektiiviä. Perspektiiviä muokataankin tiheään, mikä näkyy juuri edellä mainittuna keskustelun monipolvisuutena.⁵⁵

Esimerkin alkuosasta nähdään, että molemmat puhujat suuntautuvat kumppanuuskasvoihin. EM6:n keinot orientoitua kasvotyöhön ovat lähinnä niukat puheenvuorot, jotka ilmentävät haluttomuutta arvioida puhekumppanille läheistä asiaa, mielipiteenilmauksen kategorisuuden heikentäminen leksikaalisin keinoin ja naurun avulla sekä arvioinnin epäsuora esittäminen (vertauksen avulla). SM4 taas orientoituu keskustelun alussa puhujien suhteisiin adaptoitumalla puhekumppaniinsa topiikin perspektiiviä muokkaamalla ja kannustamalla tätä laajempaan elaborointiin. Keskustelun loppupuoli taas paljastaa SM4:n monipuoliset keinot lieventää sitoutumistaan sanottavaansa ja etäännyttää itseään siitä: ilmaisun yleisyytason variointi (henkilökohtainen vs. yleinen taso), varmuuden asteen variointi leksikaalisin ja syntaktisin keinoin ja etäisyyden variointi persoonanvaihdoksin.

Kategorisuuden astetta ilmaisevien elementtien käytössä on SM4:n ja EM6:n välillä ilmeisen suuret erot. Kuten edellisen esimerkin lopussa pohdittiin, selityksiä voi olla monia aina yksilöllisistä puhetyyleistä puhujien lokaalisesti neuvottelemiin rooleihin ja kieli- taidon tasoon. EM6:n tavalla muotoilla mielipiteenilmauksensa vähemmän kategorisuuden astetta varioivin ilmauksin ei ole suoria vuorovaikutuksellisia seurauksia, jotka näkyisivät puhekumppanin toiminnassa. On lisäksi huomattava, etteivät EM6:n puheenvuorot myöskään anna vaikutelmaa vahvasta kategorisuudesta, vaikka niissä on puhekumppanin puheenvuoroja vähemmän kategorisuuden astetta heikentäviä ilmauksia. Edelleen keskustelun perusteella ei ole mahdollista arvioida, miten EM6 ymmärtää SM4:n runsaat kategorisuuden asteen osoittamiskeinot. Ainakaan eksplisiittisiä ymmärtämisiongelmiä ei ole havaittavissa.

---

⁵⁵Shean (1993: 39) mukaan syntyperäisen kielenpuhujan auttava toiminta kysymyksillä, vastauskandidaatteja tarjoamalla ja ei-syntyperäisen kielenpuhujan tuotosta täydentämällä voi joskus rajoittaa ei-syntyperäistä kielenpuhujaa ja estää häntä tarjoamasta täyttä, pitkää vastausta. Hänen mukaansa tuolloin syntyperäinen kielenpuhujaa implikoi solidaarisuutta mutta omalla toiminnallaan vähättelee ei-syntyperäisen kielenpuhujan kompetenssia ja kokemusta. Tämän keskustelun kontekstissa syntyperäisen suomenpuhujan auttavaa toimintaa ei ole syytä pitää puhekumppania rajoittavana, sillä puheenvuorojen väliset pitkät tauot signaloivat, että tuottamisaikaa kyllä on.

5.3.4 Keskustelu 8: EN6–SN4

Keskustelun 8 vastuunjako on useimpien muiden edistyneen tason keskustelujen tapaan hyvin tasapainoinen: molemmat puhujat avaavat uusia topiikkeja ja kantavat vastuuta topiikkeen kehittelystä. EN6 on holistisesti arvioiden aineiston ei-syntyperäisistä suomenpuhujainformanteista edistynein (puhumistaidossa). SN4 vertautuu kielenkäyttäjänä edellisten esimerkkien SM4:än, sillä SM4:n tavoin hän reformuloi puhettaan hyvin runsaasti ja käyttää runsaasti eksplisiittisiä ja implisiittisiä keinoja epämääräistä mielipiteenilmaustaan.

5.3.4.1 *Esimerkki 15.*

Esimerkin 15 keskustelu käydään aivan puolituntisen keskustelun alussa ja se käsittelee suomalaisia verrattuna amerikkalaisiin ja eestiläisiin. Keskustelun sisällöllinen kulku on tiivistystyylisesti seuraava:

Keskustelu alkaa SN4:n avaamalla esisekvenssillä, jossa käy ilmi, että EN6 on asunut Yhdysvalloissa ja Suomessa ja SN4 vain Suomessa. SN4 avaa sitten topiikin kysymällä, miten suomalainen kulttuuri ja suomalaiset eroavat (muunmaalaisista). EN6:n mukaan ihmiset ovat muuten samanlaisia, mutta suomalaiset ovat hiljaisempia eivätkä puhu heti ventovieraille. SN4 tarkentaa, onko Yhdysvalloissa tapana puhua vieraille ihmisille, mihin EN6 vastaa myöntävästi. Hän toteaa edelleen, että tutustumisen tapahduttua suomalaiset ovat kuitenkin ihmisiä yhtä lämpimiä kuin amerikkalaiset: ystäväystyminen vain vie aikaa. SN4 vie topiikin omiin ulkomaankokemuksiinsa Eestiin, missä hän on käynyt muutaman kerran ja mistä hän tuntee lentopallovalmentajansa. Hän tiivistää käsityksensä venäläisistä ja virolaisista yleisestä käsityksestä poikkeavasti hyvin positiiviseksi: ihmiset ovat siellä kohteliaita, kun taas suomalaiset ovat usein töykeitä ja välinpitämättömiä. EN6 kontrastoi suomalaisten arvioon nähden toteamalla, että suomalaiset ovat viime vuosina tottuneet ulkomaalaisiin eivätkä enää tee outoja ja stereotyyppisiä kysymyksiä muista kulttuureista.

Esimerkin 15 analyysissä keskitytään erityisesti tarkastelemaan 1) sitä, miten puhujat modifioivat mielipiteenilmaustensa kategorisuutta puhekumppanin kontrastoinnin tai yllättyneisyyden ilmaisun vaikutuksesta, ja 2) syntyperäisen suomenpuhujan tapaa yhdistää mielipiteenilmauksessaan kategorisuutta vahventavia ja heikentäviä kielen keinoja.

Keskustelu alkaa SN4:n avaamalla esisekvenssillä (r. 1–6), jolla puhujat selvittelevät yhteistä maaperäänsä ja tietoonpääsyään (vrt. Maynard & Zimmerman 1984: 309), mikä on osa puhujien välisten suhteiden luomista. Esisekvenssi johtaa SN4:n topiikin avaavaan kysymykseen (r. 7):

- 1 SN4: joo ootsää (.) asunu muualla ku uu es aassa (.) ja suomessa
 2 EN6: m- ei muualla kun (.) nää [kaks maata]
 3 SN4: [no ehkä] siinä on ihan tar-=
 4 EN6: =niin #kyllä varmasti# (.) entäs itse
 5 SN4: no mä en oo asunu (.) muualla kuin suomessa [(mut sitte käyny)]
 6 EN6: [(joo mut sä oot matkustanu)]
 7 SN4: mutta (.) nii (1) kerro hei (1) miten (1) suomalainen (1) kulttuuri eroo (1) onks ihmiset samanlaisia
 8 täällä=

Esisekvenssissä puhujat orientoituvat keskinäisiin suhteisiinsa muutenkin kuin tietoonpääsyä ja yhteistä maaperää selvittämällä, sillä SN4 korjaa rivillä 3 kysymyksensä (r. 1) sävyä ja orientoituu näin kumppanuuskasvoihin. EN6:n vastauksen (r. 2) jälkeen SN4:n kysymys (r. 1) alkaa nimittäin näyttää maiden määrää vähättelevältä: hän on asunut **vain** kahdessa maassa. Tämän tulkintamahdollisuuden havaitsee ilmeisesti myös SN4, kun hän huumorin turvin korjaa kysymyksensä sävyä todetessaan kahden maan “ehkä” riittävän (r. 3). EN6 osoittaa niin ikään omalla naurahduksellaan (r. 4: *niin #kyllä varmasti#*) pehmennyksen tarpeen. – Sen jälkeen käy ilmi, että SN4 itse on asunut vain Suomessa. Esisekvenssi johtaa SN4:n avaamaan topiikin suomalaisten eroista muunmaalaisiin nähden (r. 7–8). Kysymys orientoi puhekumppanin erittelemään maiden välisiä eroja.

- 9 EN6: =no ihmiset ovat kyllä samanlaisia mut (1) suomalaiset vaan (.) ovat paljon hiljaisempia
 10 SN4: mm=
 11 EN6: =että ei ne uskalla puhua (.) HETI (.) jos on VENTovieras että ei ne (.) ei ne USkalla että heti että
 12 (.) vois kysyä että #NO mitäs kuuluu ja# (xx)=
 13 SN4: =no onks TEILLÄ sitte tapana siellä
 14 EN6: o:n joo (.) joo vaik ei tunne se toine ihminen että (.) sillon ALkaa se keskustelu ja (1) .hhh mut kyl
 15 mä huomasin että suomalaiset ovat (1) YHTÄ (1) sanonks mä (.) (että) lämpimät että=
 16 SN4: =mm
 17 EN6: kun amerikkalaiset sillon kun (.) TUTustua niihin (.) et ne on tosi hyviä YStäviä sillon kun PÄÄsis
 18 niinkun SISään .hhh=
 19 SN4: =nii just [mutta se] kestää vaan se=
 20 EN6: [(xx)]
 21 EN6: =nii ja se kestää s- jonkun ai::ka mut sillon ku PÄÄStä tai kun ylittää sitä rajaa (1) sit ne on IHAN
 22 samanlainen kun
 23 (.)
 24 SN4: joo=
 25 EN6: =kun amerikkalaisia tai kanadalaisia tai (.) niin

EN6:n mielipiteenilmaus on suora ja väitelausemuotoisuudellaan signaloi varmuutta ja puhujan sitoutumista siihen: suomalaiset ovat hiljaisempia ja he eivät uskalla puhua heti vieraille ihmisille (r. 9–12). Sen korostaminen, että suomalaiset eivät uskalla puhua **heti**, pehmentää arviota ja rajaa sen yleistävyyttä. *Ne*-pronominiiviittaus suomalaisiin puolestaan etäännyttää puhekumppania arvioinnin kohteesta eikä tee SN4:n suomalaisuutta keskustelussa relevantiksi. SN4:n yllätynyt kysymys *no onks TEILLÄ sitte tapana siellä* (r. 13) on

yllättävä siinä, että se poikkeaa EN6:n linjasta puhua yleisellä tasolla suomalaisista. Käyttäessään *te*-pronominia SN4 tekee puhekumppaninsa amerikkalaisen syntyperän keskustelussa relevantiksi ja sen mukana myös oman suomalaisuutensa.

SN4:n kysymys haastaa EN6:n perääntymään ja heikentämään edellisen mielipiteenilmauksensa kategorisuutta rajaamalla lisäaspektin avulla sen yleistävyyttä (mitä hän jo edellisessä vuorossa *heti*-ilmauksella implikoi): arvion vaikutusala ulottuu vain alkututtavuuteen suomalaisten kanssa (r. 14–25). Hän myös korostaa suomalaisten ja amerikkalaisten samanlaisuutta hyvin idiomaattisin ilmausta intensifioivin adverbien *yhtä - - lämpimät* (r. 15), *tosi hyviä YStäviä* (r. 17) ja *IHAN samanlainen*.

SN4 elaboroi topiikka omilla Eestin-kokemuksillaan tauon (ja siirron mahdollistavan paikan, SMP) jälkeen. SN4:n vuoro rakentuu tietoonpääsyn eksplikoinnista (r. 27–32) ja sitä seuraavasta mielipiteenilmauksesta (r. 34–47):

- 26 (1)
 27 SN4: mä oon oikeestaan mulle on (.) eniten kokemuksia just ku mä oon käyny MUUtaman kerran (.)
 28 niinku EESTissä
 29 EN6: joo+o
 30 SN4: ku meill+on (.) sillai että lentopallo (.) joukkueen valmentaja
 31 EN6: mm+m=
 32 SN4: =on eestiläinen ja me ollaan sen kautta sitte käyty ja
 33 EN6: joo
 34 SN4: **mulle on jääny taas NIistä TOSI POSitiivinen kuva (.) aina sanotaan että (1) VENäläisiä ja**
 35 EN6: mm
 36 SN4: ja sitte tämmösiä että(.) ne (.) että siellä haisee ja [siis tämmöstä näin] mutta kun ne ihmiset on
 37 EN6: [mm (.) nii]
 38 SN4: kyllä (.) huomaa että (1) no ohan niitäkin tottakai erilaisia (.) mutta (1) mutta ne on oppinu AR-
 39 vostaan kyllä semmosia (.) [joitaki tiettyjä] asioita ja siis todella KOHteliaita (.) melkein
 40 kaikki
 41 EN6: [.hhh nii]
 42 SN4: ne mitä mä oon .hh tavannu niin oikein niinku (.) HARmittaa että mitä suomalaiset niin TO-
 43 della siis(.) joskus tosi TÖYkeitä ja [TÖRkeitä ja VÄlinpitämättömiä semmosia](.) ne on taas
 44 EN6: [#]
 45 SN4: [oppinu] sitte (.) jollaki lailla
 46 EN6: [°nii°] nii
 47 SN4: paljo KOHteliaammiks

SN4:n mielipiteenilmaus rakentuu hänen oman käsityksensä ja yleisen käsityksen kontrastoinneista: Hän aloittaa 1) omalla vahvasti positiivisella käsityksellään *mulle on jääny taas niistä tosi positiivinen kuva* (r. 34), jonka hän 2) kontrastoi yleiseen käsitykseen (r. 34–36). Referoidessaan yleistä mielipidettä hän epämääräistää arvioivaa tahoa passiivimuodolla *aina sanotaan* (r. 34) ja virolaisista ja venäläisistä esitettyjä arvioita *ja sitte tämmösiä - ja siis tämmöstä näin* -ilmausten avulla (r. 36). Hän palaa 3) omaan käsitykseensä, joka

alkaa vahvalla väitemuotoisella lausumalla *mutta kun ne ihmiset on* (r. 36) mutta jonka yleistettävyyttä hän heti lieventää lisäaspektilla *no ohan niitäkin tottakai erilaisia* (r. 38). Hän palaa uudelleen vahvaan väitemuotoiseen lausumaan (r. 38: *mutta ne on oppinu...*), jota vielä vahvistaa implisiittinen *kyllä* ja intensifioija *todella* (r. 39: *ne on oppinu ARvostaan kyllä - - siis todella KOHteliaita*). Samaan aikaan mielipiteenilmausta lieventävät kuitenkin epämääräistimet (r. 39, 45: *semmosia joitaki tiettyjä asioita - - jollaki lailla*) ja yleistettävyyden rajaukset (r. 39–42: *melkein kaikki ne mitä mä oon tavannu*). Vuoronsa lopussa (r. 42, 43) hän arvioi vahvan kategorisesti ja negatiivisin sanavalinnoin suomalaisia mutta samalla jälleen käyttää myös lieventäviä ja epämääräistäviä ilmauksia (*oikein niinku HARMittaa - - Todella siis joskus tosi TÖYkeitä ja TÖRkeitä ja VÄlinpitämättömiä semmosia*). Nikulan (1996: 104) havaintojen mukaan tällainen ilmauksen pragmaattista voimaa heikentävien ja vahvistavien elementtien sisäkkäinen käyttö on tyypillistä juuri syntyperäisille kielenpuhujille.

SN4:n mielipiteenilmaus synnyttää voimakkaiden sanavalintojensa ja yleistävän vertaamisen sekä lukuisien kategorisuutta vahvistavien leksikaalisten ilmausten takia vaikutelman vahvasta kategorisuudesta, vaikka mielipiteenilmaus sisältääkin myös kategorisuutta heikentäviä elementtejä. Myös EN6 reagoi puhekumppaninsa vahvaan kategorisuuteen naueramalla voimakkaiden adjektiivien kohdalla (r. 44), minkä voi tulkita ennakoivan hänen tulevaa erimielisyyttään. Keskustelu jatkuukin seuraavassa puheenvuorossa EN6:n kontrastoinnilla:

- 48 EN6: **mut kyllä mä oon huomannut että viimeset neljä vuotta** tai (.) sitä aikoja kun oon opiskellu
49 **täällä=**
50 SN4: **=nii=**
51 EN6: **että suomalaiset on .hhh (.) ne on OPPInut** miten tulla [toimeen] ulkomalaisien kanssa (.) tai ne
52 SN4: **[mm]**
53 EN6: **on tottunut** että ulkomaalaiset Ovat suomessa nykyään (.) et::tä **kyllä ihan pikkuhiljalleen ne**
54 **osaa #paremmin ja paremmin# että (.) ja ei ne kysy ihan (1) no ei TYHMÄ** kysymykset **mut-**
55 **ta jotkut jotka vois ((nielaisee)) olla vähän HUOno kysymys=**
56 SN4: **=mm=**
57 EN6: **=niinkun .onks amerikassa kaikki NIIN rikas kun (.) niinkun**
58 **(.)**
59 SN4: **niin [kauniit ja rohkeat #just joo#]**
60 EN6: **[joku kauniit ja rohkeat tai #joku] (.) joku muu# nii että .hhh et kyl ne+on (1) sen verran vii-**
61 **saampia että (.) ne [tietää] että #EI OO [että]# (.) ne on (tajunnut) sen verran (.) paljon että**
62 SN4: **[mm] [nii]**
63 **(1)**
64 SN4: **.joo**
65 **(1)**

EN6:n kontrastointi kohdistuu SM4:n kategoriseen ja yleistävään arvioon suomalaisista. Se on muotoiltu kumppanuuskasvoihin orientoituvasti osittaisesti samanmieliseksi,

sillä hän myöntää, että suomalaiset ovat joskus olleet tylyjä ja että muutos on alkanut viime vuosina (r. 48). Perusteluna erimieliselle mielipiteenilmaukselleen hän korostaa omaa tietoonpääsyään: *mut kyllä mä oon huomannut*. Kauttaaltaan koko keskustelussa mutta erityisesti tässä puheenvuorossaan EN6 osoittaa sensitiivisyyttään sanavalintojen välittämien asenteiden suhteen. Hän reformuloi ilmauksiaan tiheään ja monipolvisesti: hän kuvaa suomalaisten muuttumista verbi-ilmauksilla *ne on oppinut* (r. 51), *ne on tottunut* (r. 53), *pikkuhiljalleen ne osaa paremmin* (r. 53), *ne on sen verran viisaampia et ne tietää* ja *ne on tajunnut sen verran paremmin* (r. 61). Varsin usein hän myös ilmaisee sitoutumattomuutta erityisesti adjektiivivalintoihinsa. Tässä keskustelujaksossa tämä näkyy mm. riveillä 15 ja 54–55: *sanonks mä että lämpimät; ei ne kysy ihan (1) no ei TYHMÄ kysymykset mutta jotkut jotka vois - - olla vähän HUOno kysymys*.

EN6:n kontrastoivan vuoron jälkeen SN4 ei ryhdy modifioimaan mielipiteenilmaustaan eikä myöskään perustele sitä tai vetoa omaan tietoonpääsyynsä (vrt. Pomerantz 1984b). Rivillä 64 hän pitkähkön tauon jälkeen ottaa vuoron, jolla ei ole topikaalista sisältöä, mikä Greatbatchin (1992) mukaan on yksi keino päästä ulos erimielisyysstilanteesta. Tauon jälkeen keskustelu jatkuu EN6:n tuomasta uudesta topiikista.

Esimerkissä 15 puhujien kontribuutio topiikin kehittyessä ja perspektiivin neuvottelussa on hyvin tasainen. Sen pohjalta voidaan jälleen todeta, että puhujat orientoituvat kumppanuuskasvoihin ja adaptoituvat toisiinsa: SN4:n yllättyneisyyden ilmaus saa EN6:n modifioimaan mielipiteenilmauksensa kategorisuutta heikemmäksi, ja EN6:n kontrastointi taas saa SN4:n perääntymään. Kaikkiaan SN4 ja EN6 käsittelevät topiikkia varsin suorasti ja mielipiteenilmauksiinsa sitoutuen, jos keskustelua vertaa vaikkapa esimerkkiin 5, jossa VN4 orientoituu kumppanuuskasvoihin arvioimalla suomalaisia hyvin epäsuorasti ja kategorisuutta heikentäen. Suoruuden aste neuvotellaan siis keskustelukohtaisesti ja keskustelun sisällä vielä lokaalisesti, eikä suoruus useimmissa konteksteissa yksin tee mielipiteenilmauksista vahvasti kategorisia.

Kaikkiaan SN4:n mielipiteenilmaukset ovat esimerkissä EN6:n mielipiteenilmauksia vahvemmin kategorisia, mikä johtuu SN4:n voimakkaammin asenteellisista sanavalinnoista ja runsaammista vahvistuskeinoista, jotka tosin kombinoituvat kategorisuutta heikentävien elementtien kanssa. Mielenkiintoista on, että EN6 reagoi puhekumppaninsa mielipiteenilmauksen vahvaan kategorisuuteen naurulla ja kontrastoinnilla. Näin hän osoittaa pragmaattisen kielitaitonsa kehittyneisyyden myös sävyaspektien ymmärtämiskyvyn osalta.

EN6:n tapa muotoilla mielipiteenilmauksensa on topiikin tasolla suora mutta kielellisiltä keinoiltaan neutraali, mikä johtuu siitä, että hänen puheessaan on niukasti esimerkiksi leksi-kaalisia tai syntaktisia kategorisuutta ilmaisevia aineksia. Hän kuitenkin osoittaa erityistä sensitiivisyyttä sanavalintojen välittämille nyanssieroille ja näin tekee eksplisiittiseksi toisaalta pragmaattisen kielitaitonsa kehittyneisyyden (ts. nyanssien tajun) ja toisaalta sen sanastollisia puutteita. Kuten aiemmissa esimerkeissäkin on käynyt ilmi, syntyperäinen puhekumppani kuitenkin harvoin tarjoaa apuaan tällaisissa sananhauissa, sillä ilmausten interaktionaalinen funktio käy ilmi kontekstista ja se riittää puhekumppanille (vrt. Piirainen-Marsh 1995a).

5.3.4.2 *Esimerkki 16.*

Keskustelun toinen esimerkki on koko keskustelun loppupuolelta ja käsittelee erimaalaisiin ihmisiin liittyviä stereotyyppioita. Keskustelun kulku on tiivistetysti seuraava:

Topiikin avaa SN4:n kysymys, onko puhekumppanilla negatiivisia kokemuksia jostakin kansallisuudesta. EN6 vastaa viiveellä myöntävästi ja SN4:n rohkaisun jälkeen kertoo tarkemmin kesätyökokemuksistaan hotellissa, josta saksalaiset turistit ottivat lähtiessään mukaansa esimerkiksi ylimääräiset WC-paperit ja ruokaa aamupalapöydästä, vaikka heidän bussimatkinsa hintaan sisältyivät ateriat. Hän toteaa kyllästyneensä saksalaisiin mutta myöntää, ettei ole käynyt Saksassa ja että ihmiset ovat aina erilaisia kotimaassaan kuin lomalla. Muina stereotyyppioina hän mainitsee lyhyesti japanilaiset turistit. SN4 vie topiikin omiin kesätyökokemuksiinsa Helsingin linja-autoasemalla, jossa hän näki huonokuntoisia venäläisiä busseja, joista suomalaiskuskit kävivät ostamassa halpaa viinaa. Hän toteaa, että venäläisten toiminta herätti negatiivista huomiota, kun he kesälläkin olivat karvalakit päässä, vaikka myöntää, ettei muutamiin ihmisten perusteella voi yleistää. Muuten hänellä ei ole negatiivisia kokemuksia mistään maista, mutta toisaalta hän ei ole kovin paljon matkustellutkaan. EN6 kertoo vielä kokemuksistaan Ruotsista, jossa ihmiset suhtautuvat esimerkiksi kadulla kelloa kysyviin ulkomaalaisiin luontevasti. SN4 toteaa, että suomalaiset taas vastaavat ulkomaalaiselle englanniksi, jos he huomaavat vieraan aksentin. EN6:n mukaan se ei enää pidä paikkaansa. Joskus aikaisemmin se harmitti häntä, kun hän itse yritti oppia suomea, vaikka hän kyllä ymmärsi, että ihmisten tarkoituksena oli olla kohteliaita. Englanniksi vastaaminen aiheutti kuitenkin tunteen, että oma kielitaito on huono.

Esimerkissä huomiota kiinnittää erityisesti 1) ei-syntyperäisen suomenpuhujan monipuoliset kategorisuuden heikentämiskeinot ja 2) se, miten ei-syntyperäinen suomenpuhujareagoi puhekumppaninsa vahvaan kategorisuuteen eksplisiittisellä kontrastoinnilla.

Keskustelu alkaa siis jälleen SN4:n topiikin avaavalla kysymyksellä, joka orientoi puhekumppanin eri maiden negatiivisten puolien erittelyyn:

- 1 SN4: °nii° (.) minkämaalaisista ihmisistä (.) onks sulla jotakin NEGAtiivisia (.) kokemuksia jostaki
 2 KANSallisuudesta
 3 (1)

- 4 EN6: ((hymähtelee ja naurahtaa n. 2 s ajan)) *no on* (.) *tottakai mulla on omat #stereotyypit* [#]
5 SN4: [i mm]
6 (.) *anna tulla vaan*
7 EN6: *eikun mä oon ollut hotellissa* (.) *kol-* (.) *eikun kaks kesää töissä ja ne saksalaiset* (.) *ne vie*
8 *KAIKKI mukaan että* (.)[*on tullut*] *vähän semmonen tuntu että*(.) *saksalaiset ei koskaan osta*
9 SN4: [ai jaa]
10 EN6: *mitään ne vie #kaikki että*#
11 SN4: *ihme juttu et kuitenki niinku sillä tavalla että* (.) *rahaa pitäis* [olla mutta] *onks se sit joku*
12 EN6: [nii / mm]
13 SN4: *TÄMmönen PAKKOmielle* [tai joku]
14 EN6: [joo] *että niinkun* (.) *se on ILmainen se on pakko ottaa* [niinkun]
15 SN4: [mm]
16 EN6: *.hhh ne ottas ihan veeseepaperirullat ja kaikki huoneesta niitä*([YLmääräisiä] *tiettyjä*) *.hh ja* (1)
17 SN4: [joo]
18 EN6: *et PYYhettä ei oo* (.) *otettu mut kuitenki kaikki jotka vois* [# ottaa] *ni*
19 SN4: [mm]
20 ((Keskustelu keskeytyy n. 2 minuutiksi nauhoitusongelmien takia.))
21 EN6: *niin siitä* (.) *aamulla siitä seisova pöydän*
22 SN4: *nii*
23 EN6: *ne* (.) *ne vie kaikki niinkun EVÄÄT mukaan* (.) *ja aattele se on semmonen* (.) *BUSsimatka kun* (.)
24 [*siellä on kaikki*] *ruoka ja juomat muka*[na] *ne ottaa VAAN eväät ja lähte kaikki bussiin ja*
25 SN4: [#] [nii]
26 SN4: *voi hyvä-*
27 EN6: *ne vie ne mukaan sillä #linja-autolla# ihan (mukava) # se on se kyllä vähän* (.) *niinkun mä en*
28 *JAKsa niiden kans*[sa] *vähän että* (.) *mutta kun mä ole käyny siellä saksassa se on VARmasti*
29 SN4: [mm]
30 EN6: *eri- erilainen siellä=*
31 SN4: *=nii joo=*
32 EN6: *=että TOTtakai kaikki on vähän ERIlainen kun ne matkustaa niinkun* (.) *niinkun suomalaisia*
33 *just niitä vodka* (.) *turisti* [tai]eiks *ne o kutsutu ihan .hhh #joo että*# (1) *nii että ne on kyllä aika*(.)
34 SN4: [no niin]
35 EN6: *mielenkiintoisia °mut°* (.) *muita (ei oo vielä) tottakai niitä* (.) *japanilaiset ja kamera ja videot*
36 [*ja kaikki*]

EN6 pohjustaa mielipiteenilmaustaan valmistelevalle vuorolla: hän viivästyttää vastaustaan (r. 3) ja pehmentää tulevaa mielipiteenilmaustaan naurulla sekä hymähtelyillä (r. 4), minkä voidaan tulkita signaloivan haluttomuutta tai vaikeutta vastata hyvin suoraan kysymykseen. Tulevan mielipiteenilmauksen kategorisuuden astetta heikentää sen korostaminen, että kaikilla ihmisillä on stereotyyppioita – näin negatiiviset käsitykset eivät siis osoita yksilön erityistä asenteellisuutta vaan ovat pikemminkin yleisinhimillinen piirre (r. 4: *no on* (.) *tottakai mulla on omat #stereotyypit*#). Kaikkiaan valmisteleva vuoro heikentää hänen tulossa olevan mielipiteenilmauksensa kategorisuuden astetta.

SN4:n rohkaisun (r. 5–6) jälkeen EN6 aloittaa mielipiteenilmauksensa eksplikoimalla tietoonpääsynsä (kesätyö). Ensimmäinen lausuma (r. 7–8) on väitemuotoisuudessaan hyvin vahva (*ne saksalaiset ne vie KAIKKI mukaan*), mutta heti seuraavassa lausumassa (*on tullut vähän semmonen tuntu että* r. 8) sen varmuus lievenee ja puhujaa etäännyttää arviosta se, ettei hän ole pyrkinyt tekemään tietynlaista tulkintaa vaan pikemminkin ei ole voinut es-

tää sitä syntymästä. Myös nauru (r. 10) toimii tässä puhujan kasvoja suojaen ja sanottua lieventäen.

SN4 reagoi puhekkumppaninsa kokemukseen yllättyneesti (r. 9, 11), mikä haastaa VN6:n perustelevaan mielipidettään konkretisoinein, joihin hänellä on ensi käden tietoonpääsy (r. 14–24). SN4 reagoi minimipalauttein, naurulla ja yhteisymmärryksen signaaleilla, ja EN6 korostaa puhujien asemien yhteisyyttä puhuttelemalla kumppaniaan *aattele*-ilmauksella (r. 23). Näin hänen voidaan ajatella kutsuvan puhekkumppania samaan asenteseen. SN4 signaloikin samanmielisyyttä rivillä 26 päivittelemällä SN4:n kertomusta (*voi hyvä-*). SN4:n päivittely voi vaikuttaa tilanteen ulkopuolelta katsottuna jopa ylireagoinnilta, mutta se toimii erinomaisena esimerkkinä siitä, miten yhteinen perspektiivi topiikkiin neuvotellaan keskustelun lokaalisella tasolla. Puhujat tekevät sen omalla toiminnallaan relevantiksi ja toimivaksi (vrt. myös keskitason esimerkkiin 8). Huomionarvoista on, että päivittely tulee esiin, kun arvioinnin kohteena on molemmille puhujille etäinen asia.

Konkretisointi päättyy EN6:n kokoavaan lausumaan (r. 27–28), jonka kategorisuutta heikentävät reformuloinnit ja leksikaaliset epämääräistimet: *se on se kyllä vähän - - niinkun mä en JAKsa niiden kanssa vähän että*. Kategorisuutta heikentää myös oman tietoonpääsyn rajaus (ei ole käynyt Saksassa) ja mielipiteenilmausta suhteellistava lisäaspekti (ihmiset ovat lomalla erilaisia, r. 28–32) sekä lievennetty kokoava kannanotto *ne on kyllä aika (.) mielenkiintoisia* (r. 33–35). Kuten edellä on useaan otteeseen todettu, myös positivisen suhtautumisen osoittaminen toimii kategorisuuden astetta heikentävästi.

SN4 elaboroi topiikkia omalla kesätyökokemuksellaan venäläisistä. SN4:n kertomus toimii tässä interaktionaalisesti relevanttina tapana osoittaa ymmärtäneensä edeltävä kertomus. Näin puhujat luovat yhteisten kokemusten avulla keskinäistä läheisyyttä (vrt. Maynard 1989).

- 37 SN4: [NII] mut sitte varmaan (.) no ihan ku miettii (1) niinku he- mä olin he- niinku HELsingissä
38 viime ke[sän tö]jissä tässä bussihommassa (.) nin (.) siellä oli (.) aina VÄillä siellä linja-auto-
39 EN6: [mm]
40 SN4: asemalla ni VENäläisten joku oikein tosi romu BUSsi
41 EN6: nii
42 SN4: ja (.) sitten tota (1) AIna SANottii että @jaha (.) votka-auto@=
43 EN6: =#
44 SN4: kato ja sinne niinku kaikki (.) kuskitki suoraa päätä ostaa HALpaa viinaa ja
45 EN6: nii
46 SN4: sitte niinku (.) tuli oikein semmone ku katto että ne on KARvalakit päässä siellä (.) keskellä
47 kesää [että (.)] että IHAN OIkeesti että onko noilla nytte kaikki järki TALlessa mut [niinku]
48 EN6: [#] [mm]
49 SN4: tottakai se on (.) vaan näitä ihmisiä jotka tulee sinne [(ja (.) iha)]

- 50 EN6: [nii]
 51 (1)
 52 SN4: mut oikeestaan ku mä (mietin) ni mull+ei oo jääny mitään erikoisen (.) NEGAtiivisia (.) siis sillai
 53 mis- (.) no mä oon kyllä tosi vähän käynnykkä (.) missään mutta

Mut-alkuinen puheenvuoro signaloi usein kieltoa tai kontrastointia, mutta yhtä lailla se voi ilmaista, että puhuja aikoo lisätä jotain, joka muuttaa asioita, tai toimia vuoron ottamisen merkkinä (ks. Gumperz 1982: 106–107). *Mut* on siis sekventiaalinen koheesiokeino. SN4:n vuoro alkaa mielipiteenilmausta valmistelevalle tietoonpääsyn eksplikoinnilla (r. 37, 38). Kategorisuutta heikentävät myös reformuloinnit (r. 37–38: 1] *mut sitte varmaan*, 2] *no ihan ku mieltii*, 3] *niinku he- mä olin he- niinku HELsingissä-*), joista ensimmäinen alkaa väitemuotoisena mutta leksikaalisesti epävarmennettuna, toinen on geneerinen ja liittyy siten yleiseen tasoon ja kolmas minä-muotoisena yksilötasoon. Edelleen kategorisuutta on omiaan heikentämään mielipiteenilmauksen etäännyttäminen itsestä (r. 46: *niinku (.) tuli oikein semmone ku katto*) antamalla ymmärtää, ettei puhuja ole tietoisesti luonut negatiivista käsitystä venäläisistä, muttei ole voinut estää vaikutelmaa syntymästä. Myös yleistettävyyttä rajaava mielipiteenilmauksen lisäaspekti suhteellistaa puhujan arviota (r. 47–49).

EN6 siirtää topiikin yllättäen ruotsalaisiin. Keskustelussa palataan osin edellisessä esimerkissä esiin tulleisiin käsityksiin suomalaisista, joten jaksolla on mielenkiintoa, vaikka se muuten tuntuukin tämän esimerkin kannalta irralliselta. Jakso alkaa EN6:n myönteisillä Ruotsin-kokemuksilla (r. 54–57), mihin SN4 vastaa vertaamalla suomalaisia ruotsalaisiin (r. 58, 59).

- 54 EN6: joo (1) joo en mä (.) sillen kun matkus- matkustan ruotsiin se on ihan (1) ihan mukava (.) ei o mi-
 55 tään ongelmia heiän kanssa että - - ((poistettu n. 20 s)) - - KAdulla jos kysyy että (.) anteeks (tiätsä)
 56 (.) et (.) voisko (.) kysyä että kelloo (.) et mikä kello on (.) että (.) niin (.) no ne vaan sanoo ihan
 57 HEti ja kattoo ja sanoo [(ja hei #vaan#)]
 58 SN4: [SUOMalaiset] kattoo kelloo ja sitte vastaa ENGLanniks (.) jos huomaa
 59 että sull+on (.) vieras (.) aksentti
 60 (1)
 61 EN6: ei enää [ei ei] nyt
 62 SN4: [ei] joskus [on (.) nii] (.) sellasta=
 63 EN6: [joskus joo] =nii että joskus (.) KYLLä se vähän harpitti kun
 64 (.) ihmiset tehä sillä lailla että (.) kun yritän niin kovasti puhua sitä kieli et ne vasta kuitenkin eng-
 65 lannik[si] .hhh mut kyl mä tieän et ne ajattele olla ihan kohteellinen et [ei] se oo
 66 SN4: [nii] [mm]
 67 EN6: mitään paha mut minusta se vähän että jaa [#] tuntuu et onks mun kieli niin surkee
 68 SN4: [nii]
 69 EN6: et ihmi#set [ei]# (.) ei uskalla sanoo mulle sit (vastauksia)
 70 SN4: [mm]
 71 ((Poistettu n. 4 min.))

SN4:n mielipiteenilmaus (r. 58–59) on väitemuotoinen ja yleistävä. Sen kategorisuutta vahvistaa myös se, että arvioinnin kohteen yhtäkkinen siirtäminen ruotsalaisista suomalaisiin on yllättävä, mihin viittaa myös EN6:n viivästetty reaktio (r. 61). EN6:n kontrastointi noudattaa preferoimattoman vuoron tunnuspiirteitä sikäli, että se on viivästetty ja lisäksi muotoiltu osittaiseksi samanmielisyydeksi, sillä *ei enää* -ilmauksellaan EN6 antaa ymmärtää, että puhekumppanin käsitys on joskus pitänyt paikkansa. Kontrastointi johtaa SN4:n perääntymiseen puhekumppanien jakamalle alueelle: *joskus on nii sellasta* (r. 62) (vrt. Greatbatch 1992). Myös EN6 signaloi samanmielisyyttä (r. 63) ja elaboroi topiikka eteenpäin.

Keskustelu etenee siis EN6:n varovaisesti aloitetusta mielipiteenilmauksesta varsin pian yhteiseen perspektiiviin saksalaisten arvioinnissa ja edelleen SN4:n vastaavalla tavalla heikkoa kategorisuutta ilmentävään mielipiteenilmaukseen venäläisistä. Topiikki siirtyy sitten yllättäen ruotsalaisiin ja edelleen suomalaisiin, joiden suhteen SN4 esittää vahvaa kategorisuutta osoittavan mielipiteenilmauksen. EN4 reagoi vahvasti kategoriseen mielipiteenilmaukseen kontrastoinnilla, mikä johtaa SN4:n adaptoitumaan ja modifioimaan perspektiiviään lähemmäksi EN6:ta ja siten puhujien keskinäisen yhteisymmärryksen saavuttamiseen. Esimerkki vertautuu esimerkkiin 7, jossa VM4 kontrastoi varsin suoraan, kun puhekumppani arvioi suomalaisia (omaakansallisuuttaan) vahvan negatiivisesti.

Kontrastoinneissaan (niin tässä kuin edellisessä esimerkissä) EN6 tyypillisesti orientoituu puhekumppanin näkökulmaan, ja siis kumppanuuskasvoihin, signaloimalla osittaista samanmielisyyttä. Molemmissa esimerkeissä hän kuitenkin näyttää reagoivan puhekumppanin mielipiteenilmauksen vahvaan kategorisuuteen juuri eksplisiittisellä erimielisyydellä. Jos tällaiseen toimintaan sovelletaan kompetenssi- ja kumppanuuskasvojen käsitteitä, voidaan todeta, että omat kompetenssikasvot ohittavat mielipidekeskustelussa kumppanuuskasvojen suojelun: ainakaan näissä keskusteluissa EN6 ei jätä ilmaisematta erimielisyyttään puhekumppanin kasvoja suojellakseen vaan mielipidekeskustelun luonteeseen kuuluu ensisijaisesti orientoitua relevanttien mielipiteiden esittämiseen. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, ettei kumppanuuskasvoilla olisi merkitystä: orientoituuhan EN6:kin aina myös niihin ilmaisemalla osittaista erimielisyyttä ja osoittamalla puhujien jakaman alueen.

Keskustelun alun saksalais- ja venäläisarvioissa molemmat puhujat osoittavat heikkoa kategorisuutta. Myös heidän kielelliset keinonsa ovat monipuoliset. EN6 ensinnäkin valmistelevalle vuorossa eksplikoi tietoonpääsynsä, ja lisäksi hän etäännyttää sanottavaansa itsestään käyttämällä yksipersonaista ilmausta (*on tullut vähän semmonen tuntu*) ja epämaa-

räistää sanottavaansa reformuloinnein (*se on kyllä vähän niinkun mä en jaksa niiden kanssa vähän että - - nii että ne on kyllä aika mielenkiintoisia*), joissa kombinoituvat erilaiset leksi-kaaliset varaukset ja epämääräistimet (myös implisiittinen keino *niinku*). SN4:n kategori-suutta heikentävissä kielellisissä keinoissa kiinnittävät huomiota erityisesti reformuloinnit, jotka varioivat puhujan sitoutumista yleisestä yksilötasoon ja väitemuodosta geneeriseen ilmaukseen ja edelleen minä-muotoisuuteen.

5.3.5 Tiivistelmä ja pohdinta

Edistyneen tason ei-syntyperäiset suomenpuhujat erottuvat kielellisten resurssiensa ja keskustelujen rakentumisen suhteen selvästi alkeis- ja keskitason puhujista. Heidän välillään voidaan kuitenkin nähdä keskinäisiä eroja sekä kielellisissä keinoissa että ylipäättään orientoitumisessa puhujien keskinäisiin suhteisiin: Informanteista EM6 erottuu muista edistyneen tason ei-syntyperäisistä suomenpuhujista siinä, että hänen puheensa kattaa huomattavasti muita pienemmän kirjon kategorisuuden asteen osoittamiskeinoja. Hänen pääkeinonsa implikoida varovaisuuttaan ja haluttomuuttaan on ottaa kantaa potentiaalisesti arkaluontoisiin aiheisiin niukoilla ja osin ambivalenteilla puheenvuoroilla. EM6:n tapa muotoilla mielipiteenilmauksensa vähemmän kategorisuuden asteen osoittimin erottuu erityisen selvästi, koska hänen puhekumppaninsa puolestaan viljelee niitä suorastaan poikkeuksellisen runsaasti. Heidän keskustelussaan yksilöllinen puhetyyli tuntuu osuvammalta selitykseltä puhujien välisille eroille kuin esimerkiksi EM6:n kielitaidon pragmaattiset puutteet. On myös huomattava, että EM6:n puhe ei kuitenkaan anna vaikutelmaa vahvasta kategorisuudesta. Kategorisuutta heikentävien elementtien puuttuminen ei siis välttämättä tee mielipiteenilmauksesta vahvasti kategorista tai merkitse sitä, että puhuja ei orientoituisi keskustelussa kasvotyöhön.

Puhujien adaptoitumisessa toistensa mukaan eri edistyneen tason keskustelut osoittavat erilaista puhujien välistä dynamiikkaa: VM6:n ja EM6:n keskusteluissa (keskustelut 5 ja 7) syntyperäinen suomenpuhujia pyrkii selvemmin puhujien väliseen yhteisymmärrykseen mukauttamalla puhettaan joko kielellisesti tai perspektiiviä modifioimalla, kun taas ei-syntyperäiset suomenpuhujat kontrastoivat suuremmin ja niukemmin mukauttavat puhettaan puhekumppanin reaktioiden mukaan. EN6:n ja VN6:n keskusteluissa (keskustelut 6 ja 8) joko kategorisuuden asteeseen tai perspektiiviin liittyvä mukauttaminen on puhujien kesken tasapainoisempaa. Kaikkiaan puhujat luovat keskinäistä yhteisyyttään osoittamalla yh-

teneviä kokemuksiaan. Puhujien orientoituminen keskinäiseen yhteisyyteensä näkyy myös siinä, että paikoin keskusteluissa kategorisuuden aste vahvenee, kun arvioinnin kohteena on molemmille puhujille etäinen asia ja taas heikkenee, kun arvioidaan jommallekummalle läheistä asiaa.

Vaikka edistyneillä ei-syntyperäisillä suomenpuhujilla on paljon idiomaattisia leksikaalisia ja syntaktisia keinoja osoittaa mielipiteenilmaustensa kategorisuuden astetta, he käyttävät kuitenkin syntyperäisiä suomenpuhujia pienempää valikoimaa erityisesti etäännyttämiskeinoja (minän häivytystä esimerkiksi passiivisten, geneeristen ja yksipersonaisten ilmausten sekä pronominalintojen avulla), erilaisia eksplisiittisiä ja implisiittisiä kategorisuuden asteen osoittamiskeinoja yhdistävää itsen reformulointia, implisiittisiä keinoja (liitepartikkelit ja diskurssipartikkelit) sekä leksikaalisia epämääräistimiä (*sillee, jotenki, jonkinlainen* jne.), joilla syntyperäiset suomenpuhujat tyypillisesti lieventävät sitoutumistaan joko sanavalintaansa tai mielipiteenilmaukseensa yleisemmin. Paitsi että syntyperäisten suomenpuhujien keinovalikoima on runsas ja kattaa kielenkäytön eri tasoja, sen käyttö ilmentää myös hienosyisyyttä. Myös Nikulan (1996: 104) mukaan syntyperäisille kielenpuhujille on tyypillistä sellainen pragmaattista sävyä modifioivien ilmausten monipuolinen käyttö, jossa samaan lausumaan sisällytetään sekä ilmausta heikentäviä että vahvistavia funktioita. Samaa tendenssiä oli pienemmässä mittakaavassa havaittavissa myös erityisen pitkälle edistyneillä ei-syntyperäisillä kielenpuhujilla (mts. 105). Nikulan mukaan tämä kertoo siitä, että pehmentimiä ja vahvistimia ei tulisi nähdä kahtena irrallisena joukkona. Biber ja Finegan (1989: 110) ovatkin todenneet, että epävarmuutta ja varmuutta ilmaisevien keinojen käytössä keskeisempää on niiden interaktiivinen tehtävä kuin niiden tarkka semanttinen merkitys.

Syntyperäisten suomenpuhujien ja edistyneiden ei-syntyperäisten suomenpuhujien kielenkäytön erot vaikuttavat myös määrällisiltä, mutta havainnon vahvistamiseksi kvantitatiiviset laskelmat ovat tarpeen. Sosiaalisen ilmiön kvantifioiminen on kuitenkin äärimmäisen vaikeaa.

Edistyneen tason keskusteluissa oli vain harvoin mahdollista osoittaa havaintoja ei-syntyperäisten suomenpuhujien kyvystä ymmärtää kategorisuuden asteen variointia puhekumppanin mielipiteenilmauksissa. Samalla tavalla tutkimus ei myöskään mahdollistanut sen selvittelyä, miten syntyperäiset suomenpuhujat tulkitsivat nimenomaan puhekumppaninsa mielipiteenilmausten sävyä ja kategorisuuden astetta.

6 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT

6.1 Mielihedekestustelun vuorovaikutuksellinen rakentaminen ja puhujien keskinäinen adaptoituminen

Luvussa 2 pragmaattinen kielitaito määriteltiin puhujan kyvyksi ensinnäkin ilmaista mielipiteensä ja osoittaa saman- ja erimielisyyttä puheikumppaniin nähden niin, että hän varioi omaa sitoutumistaan sanottavaansa, ilmaisunsa yleisyysastetta, omaa ja puheikumppanin etäisyyttä arvioinnin kohteeseen sekä ilmaisunsa suoruutta. Toiseksi pragmaattinen kielitaito määriteltiin puhujan kyvyksi ymmärtää vastaavia aspekteja puheikumppanin puheesta ja arvioida niiden vaikutusta vuorovaikutuskontekstissa sekä adaptoitua halutessaan niiden mukaan. Tässä alaluvussa kokoan tutkimuksen tuloksia siitä, miten eritasoiset suomenpuhujat näissä keskusteluissa kykenivät vuorovaikutuksellisesti ilmaisemaan mielipiteitään sekä missä määrin ja miten he adaptoituiivat puheikumppanin mukaan ja suhteutan niitä analyysissa ilmenneisiin kielitaidon tasoeroihin sekä aiempiin tutkimustuloksiin.

Yleisellä tasolla voidaan todeta, että mielihedekestustelun rakenteellisessa järjestyksessä on vaikea osoittaa merkittäviä eroja eri kielitaidon tasojen välillä. Mielihedekestelu on diskurssityyppinä hyvin vapaa ja jättää puhujille runsaasti liikkumavaraa keskustelun topikaalisessa kehittämisessä, sillä sen tavoitteet ovat useimmiten enemmän interaktionaaliset kuin transaktionaaliset (vrt. Brown & Yule 1983). Normitetummissa puheakteissa (esim. pyynnöt ja kiittämiset) rakenteellisiakin eroja ehkä voidaan paremmin hahmottaa.⁵⁶

Puhujilla orientoituminen interpersonaalisiin suhteisiin näkyi kaikissa keskusteluissa puhujien pyrkimyksenä yhteiseen **perspektiiviin** ja jonkinasteiseen yhteisymmärryk-

---

⁵⁶Tosin Kurhilan (1996) mukaan syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kielenpuhujien erot puhelinkeskustelujen aloituksissa ja lopetuksissa eivät keskustelun rakenteen tasolla ole kovin helposti todennettavia.

seen. Tosin keskustelujen välillä oli ilmeisiä eroja sen suhteen, oliko puhekuppaniin mukautuminen molemminpuolista vai enemmän jommankumman puhujan harteilla. Kaikilla kielitaidon tasoilla oli yksittäisissä keskusteluissa nähtävissä sitä, että yhteisymmärryksen saavuttamiseksi etupäässä syntyperäinen suomenpuhujaksi mukautui puhekuppaniinsa ja vei perspektiiviä jaetulle alueelle (alkeistasolla esim. esimerkki 1, keskitasolla esimerkki 7 ja edistyneellä tasolla esimerkki 14). Joissakin keskusteluissa taas syntyperäinen suomenpuhujaksi dominoi enemmän perspektiivin neuvottelua (esim. esimerkki 6). Koska adaptoitumisen epäsymmetrioita esiintyi kaikilla kielitaidon tasoilla, niitä on vaikea liittää kielitaitoeroihin.

Keskustelun vastuunjako perspektiivin neuvottelussa ja topiikin kehittämisessä edistyneellä tasolla oli yleensä hyvin tasapainoinen, vaikka puhujien toiminnassa olikin yksilöllisiä eroja. Alkeis- ja keskitasolla aloitteellisempi ja dominoivampi rooli oli usein syntyperäisellä suomenpuhujalla, vaikka keskitasolla myös ei-syntyperäiset suomenpuhujat olivat varsin aktiivisia. Keskustelun neuvotteluluonnetta kuvaa hyvin se, että myös alkeistason suomenpuhujat, huolimatta ilmeisistä vaikeuksistaan muotoilla abstrakteja mielipiteitä, saattoivat kyetä merkittävästi ohjaamaan keskustelun kulkua. Interaktiossa syntyperäiset suomenpuhujat kohtelivat niukkoja ja ambivalentteja mielipiteenilmauksia vuorovaikutuksellisesti relevantteina ja riittävinä. Myös aiemmat tutkimukset ovat raportoineet ei-syntyperäisten kielenpuhujien jonkinasteisista vaikeuksista ottaa tasa-arvoinen rooli keskustelussa (vrt. esim. Kasper 1989, Piirainen-Marsh 1995a).

Konflikteja ja provosointeja kaihtavissa arkikeskusteluissa erimielisyyksien on usein raportoitu olevan harvinaisia (esim. Nikula 1996, eksplisiittisten erimielisyyksien osalta myös Tainio 1993). Myös tämän tutkimuksen aineistona olevissa keskusteluissa suoranaiset vastaanväättämiset ja hyvin eksplisiittiset erimielisyydet olivat harvinaisia. Sitä vastoin implisiittistä kontrastointia oli runsaasti, mikä nähdäkseni kuuluu mielipidekeskusteluun diskurssityyppinä, jossa esitetään puhekuppanin mielipiteeseen nähden rinnasteisia ja vaihtoehtoisia mielipiteitä. Tässä tutkimuksessa myös ei-syntyperäiset suomenpuhujat kaikilla kielitaidon tasoilla ilmaisivat erimielisyyttään puhekuppaniin nähden. Kontrastointikeinot olivat varsin idiomaattisia, ja puhujien interpersonaalisiin suhteisiin orientoituttiin myös alkeistasolla esimerkiksi varioimalla kontrastoinnin eksplisiittisyyttä ja merkitsemällä kontrastointi usein osittaiseksi samanmielisyydeksi. Keskustelu- ja puhujakohtaiset erot kontrastointien suoruudessa olivat kuitenkin suuret. Puhekuppaniin orientoituminen viittaamalla ensin puhekuppanien jakamiin topiikin aspekteihin ja ilmaisemalla oma, kontrastoiva näkökulma vasta sen jälkeen (vrt. Heritage 1988) oli tyypillistä erityisesti syntyperäisten suo-

menpuhujien vuoroissa mutta myös edistyneillä ei-syntyperäisillä suomenpuhujilla. Kontrastoinnille esitettiin yleensä odotuksenmukaisesti myös perusteluja tai kontrastoija eksplikoi oman tietoonpääsynsä.

Kaikilla kielitaidon tasoilla implisiittinen tai eksplisiittinen erimielisyys johti perusteluihin, tietoonpääsyn eksplikointeihin ja eriateisiin perääntymisiin, mistä on raportoitu lukuisissa syntyperäisten kielenpuhujien erimielisyyksiä tarkastelleissa tutkimuksissa (esim. Pomerantz 1984b, Goodwin & Goodwin 1992, Tainio 1993). Tämän tutkimuksen keskusteluissa erimielisyys johti usein myös edellisen mielipiteenilmauksen kielelliseen modifiointiin, joka ilmeni kategorisuuden asteen heikentämisenä, esimerkiksi puhujan varmuutta lieventämällä, puhujaa tai puhekumppania arvioinnin kohteesta etäännyttämällä ja mielipiteenilmausta epämääräistämällä – yhdenlaista perääntymistä sek in.

Monissa aiemmissa välikielen pragmatiikan tutkimuksissa ei-syntyperäisten kielenpuhujien on raportoitu mielipiteiden ja eri puheaktien ilmaisussaan **adaptoituvan** syntyperäisiä kielenpuhujia heikommin tilanteen vaatimukseen, ilmaisevan puheaktit tai vahvat mielipiteet ja erimielisyydet suuremmin kykenemättä tekemään myönnytyksiä tai hakemaan yhteistä maaperää ja käyttävän ns. modifioivia ilmauksia vähemmän strategisesti kuin syntyperäiset kielenpuhujat (vrt. esim. Koike 1989, Bardovi-Harlig & Hartford 1990, Weizman 1993, Nikula 1996, Muikku-Werner 1997).⁵⁷ Vuorovaikutuksellisesti suuntautuneissa tutkimuksissa on myös raportoitu ei-syntyperäisten kielenpuhujien adaptoitumisesta puhekumppaniin ja orientoitumisesta kasvotyöhön kasvoja uhkaavien puheaktien neuvottelussa (ks. esim. Clyne et al. 1991, Eisenstein & Bodman 1993, Piirainen-Marsh 1995a).

Tässä tutkimuksessa puhujat kaikilla kielitaidon tasoilla olivat sensitiivisiä interpersonallisille suhteille ja adaptoituivat puhekumppanin mukaan (vrt. esim. esimerkit 3 ja 6). Kategorisuuden aste osoittautui puhujien kesken neuvoteltavaksi vuorovaikutuksen piirteeksi, sillä ensinnäkin kategorisuuden aste vaihteli samojenkin puhekumppanien kesken saman topiikin käsittelyn kuluessa (vrt. esim. esimerkki 9). Toiseksi samaa topiikkaa käsiteltiin eri puhujien keskusteluissa hyvinkin erilaisella kategorisuuden (erityisesti suoruden)

---

⁵⁷Mielipiteenilmaisujen vertaaminen muiden puheaktien realisoinnista tehtyihin havaintoihin on luonnollisesti ongelmallista, sillä mielipidekeskustelu on diskurssityyppinä varsin vapaa, mikä näkyy siinä, että vain äärimmäisen harvoin jonkun puhujan toimintaa voi pitää selkeästi tilanteeseen sopimattomana – toisin kuin esimerkiksi verrattaessa puhujien toimintaa spesifeissä puheakteissa. Vapaassa keskustelussa, jossa keskustelulla ei välttämättä ole selkeää tavoitetta, puhujilla on enemmän liikkumavaraa ja he neuvotellen adaptoituvat toistensa perspektiiviin ja tapaan puhua.

asteella (vrt. esim. esimerkit 5 ja 15). Vuorovaikutuksessa kategorisuutta modifioitiin sekä heikosta vahvempaan että vahvemmassa heikompaan (vrt. esim. esimerkit 6, 8 ja 9). Myös sillä oli vaikutusta, kenen nimissä puhuja mielipiteenilmauksen esitti ja millainen tietoonpääsy puhujilla oli arvioinnin kohteeseen sekä miten läheinen arvioinnin kohde oli puhujille: usein jonkun muun nimissä esitetty arviointi esitettiin varmempana ja kategorisempänä kuin oma arvio; jos arvioitavana oli asia, johon puhekuompanilla oli puhujaa parempi tietoonpääsy, puhuja heikensi ilmaisunsa kategorisuutta; jos arvioinnin kohde oli molemmille etäinen (esim. Saksa suomalaiselle ja venäläiselle), sitä arvioitiin helpommin vahvan kategorisesti.

Kategorisuuden astetta ohjasivat modifioimaan ainakin seuraavat edeltävien puheenvuorojen piirteet: eksplisiittinen tai implisiittinen erimielisyyden ilmaisu, puhekuompanin ryhmäjäsenyyden (esim. kansallisuuden) relevantiksi tekeminen suhteessa arvioinnin kohteeseen, yllättynyt reaktio puhekuompanin puheenvuoroon sekä puhekuompanin mielipiteenilmausten erilainen kategorisuuden aste. Puhujien reagoiminen toistensa erilaiseen kategorisuuden asteeseen liittyy siihen, että se voidaan mieltää implisiittiseksi erimielisyydeksi. Puhujat siis hakivat yhteistä perspektiiviä ja yhteisymmärrystä myös kielellisten keinojen tasolla. Yhdessä keskustelussa oli myös nähtävissä, että ei-syntyperäinen suomenpuhujareagoi puhekuompaninsa mielipiteenilmausten vahvaan kategorisuuteen eksplisiittisillä erimielisyyden ilmauksilla.

Kategorisuuden asteen varioinnilla nähtiin olevan vuorovaikutuksellisia seurauksia myös siinä mielessä, että alkeis- ja keskitason ei-syntyperäisille suomenpuhujille syntyperäisen kielenpuhujan reformuloinnit aiheuttivat ymmärtämisiongelmiä. Oli myös ilmeistä, että ymmärtämisiongelmatilanteissa osa syntyperäisistä suomenpuhujista jopa lisäsi kategorisuuden astetta heikentäviä ilmauksia puheenvuoroissaan, mikä osoittaa syntyperäisen kielenpuhujan ongelmia yksinkertaistaa puhettaan (vrt. myös Bondevik 1996, Weizman 1989, 1993).

Kun aiemmat välikielen pragmatiikan tutkimukset ovat keskittyneet erityisesti puhujien keskinäiseen kohteliaisuuteen ja siihen, miten he orientoituvat kasvotyössä hyvien suhteiden ylläpitoon, tässä tutkimuksessa pyrittiin tekemään alustavia huomioita myös siitä, miten puhujat keskustelussa orientoituvat erityisesti omaan mutta myös toisen kompetenssiin relevanttien mielipiteiden esittäjänä. Kasvotyön analysointi osoittautui monitulkintaiseksi ja hyvin kontekstisidonnaiseksi, mistä syystä siinä rajauduttiin hyvin kapeaan näkökulmaan.

Kompetenssi- ja kumppanuuskasvoinhin orientoitumista ilmeni kaikilla kieli-

taidon tasoilla, ja se vaikutti keskeiseltä erityisesti puhujien keskinäisessä adaptoitumisessa ja kategorisuuden asteen varioinnissa. Alustavina huomioina voidaan esittää, että puhujat eivät kumppanuuskasvojen nimissä jättäneet kriittisiäkään mielipiteitä tai erimielisyyttään ilmaisematta eivätkä erimielisyystilanteissakaan loputtomasti modifioineet mielipiteenilmauksensa kategorisuutta tai myönnytyksistä huolimatta yleensä täysin perääntyneet mielipiteenilmauksesta, sillä se olisi uhannut heidän kompetenssikasvojaan relevanttien mielipiteiden esittäjänä ja niiden perustelijana.⁵⁸ Toisaalta erimielisyystilanteessa kuitenkin orientoituttiin myös kumppanuuskasvoihin esimerkiksi hakemalla puhekumppanien perspektiivien yhteyttä tai perääntymällä osittain esitetystä mielipiteenilmauksesta. Puhujat orientoitui-
vat omiin kompetenssikasvoihinsa myös korostamalla erimielisyystilanteessa omaa tietoonpääsyään. Edistyneellä tasolla oli myös nähtävissä, että sekä syntyperäiset että ei-syntyperäiset suomenpuhujat alttiisti korjasivat, jos kokivat puhekumppanin tulkinneen heidän edeltävän puheenvuoronsa väärin. Korjaamisessa orientoituttiin kuitenkin yleensä kumppanuuskasvoihin esimerkiksi etäännyttämällä korjausta puhekumppanista. Puhekumppanin kompetenssikasvoihin puolestaan suuntauduttiin tilanteissa, joissa arvioinnin kohteena oli asia, jonka arviointiin puhekumppanilla oli parempi tietoonpääsy (esim. hänen kansallisuutensa tms.).

Kompetenssi- ja kumppanuuskasvojen yhteydestä keskustelun rakentumiseen tehtiin vähemmän huomioita. Oli kuitenkin nähtävissä, että ambivalentteina mielipiteenilmauksina näkyvä keskustelunalkuinen varovaisuus (esim. PDS-sekvenssi) ja kumppanuuskasvoihin suuntautuminen ilmeni keskustelun rakentumisessa esimerkiksi välisekvensseinä, neuvotteluna vuoronotosta ja topiikin kehittelyn hidastumisena ja epäekonomisuutena. Puheenvuorojen pitenemistä ja rakenteellista monimutkaistumista puolestaan aiheuttivat runsaat kategorisuutta heikentävät reformuloinnin esimerkiksi silloin, kun puhuja arvioi puhekumppanille läheistä asiaa.

Kaikkiaan kompetenssikasvot näyttivät olevan puhujalle mielipidekeskustelussa varsin keskeiset. Nämä alustavat havainnot ohjaavatkin kysymään, pitäisikö välikielen pragmatiikassa ja toisen kielen opetuksessa pohtia tarkemmin, millaisia toisen kielen käyttäjiä kielenoppijat ensisijaisesti haluavat olla: kohteliaita ja yhteistyöhaluisia vai kompetentteja itsensä ilmaisijoita?

---

⁵⁸Havainto liittyy varmasti myös diskurssityyppiin: rauhanomaisen mielipidekeskustelun tavoitteenakin on spekuloida eri näkökulmilla ja kehitellä ajatuksia, joten eriävien näkökantojen esittäminen ei välttämättä ole erityisen kasvoja uhkaavaa.

6.2 Eritasoisten suomenpuhujien kielelliset keinot varioida mielipiteenilmaisua

Edellisessä alaluvussa koottiin tutkimuksen tuloksia siitä, miten eritasoiset suomenpuhujat adaptoituivat vuorovaikutuskontekstin mukaisesti. Tässä alaluvussa tiivistetään tutkimuksen tulokset pragmaattisen kielitaidon määritelmän siitä puolesta, millaisin kielellisin keinoin eritasoiset suomenpuhujat ilmaisivat mielipiteensä ja varioivat sen kategorisuutta. Tulosten raportointi keskittyy enemmän kategorisuuden heikentämisen- kuin vahvistamiskeinoihin, sillä heikentämistendenssi osoittautui kuitenkin vuorovaikutuksessa tavallisemmaksi ja siihen käytettävät kielelliset keinot moninaisemmiksi.

Kaikkien tutkimuksen edistyneidenkin ei-syntyperäisten suomenpuhujainformanttien kielenkäytössä esiintyi ainakin jonkin verran kieliopillista epätarkkuutta ja epäidiomaattisuutta. Sujuvimpienkin puhujien kielenkäytössä oli myös nähtävissä eroja syntyperäisiin kielenpuhujiin nähden. Huolimatta puhujakohtaisista profiilieroista tutkimus osoitti selviä eroja eritasoisten suomenpuhujien kielellisissä resursseissa ilmaista mielipiteensä ja orientoitua interpersonaalisiin suhteisiin varioimalla ilmaisunsa pragmaattisia aspekteja. Alkeis- ja keskitason suomenpuhujille abstraktien mielipiteiden muotoilu tuotti selviä vaikeuksia, mikä näkyi mielipiteenilmausten konkreettisuudessa ja kokemuksellisessa tasossa. Keskitason puhujien puheenvuorot olivat kuitenkin keskimäärin pidempiä sisällöllisesti ja kielellisesti monipuolisempia.

Erot kategorisuuden asteen osoittamiskeinoissa olivat alkeis- ja keskitasolla melko pieniä: Alkeistason puhujilla perusteluja ja mielipiteen lisäaspekteja oli hyvin niukasti tai ei lainkaan, keskitason puhujista toinen taas käytti paljonkin perusteluja. Molemmilla tasoilla kategorisuuden asteen osoittimet olivat pelkästään eksplisiittisiä (poikkeuksena toinen keskitason suomenpuhujia, joka käytti taajaan myös *no*-partikkelia implisiittisen osoittimen tavoin) ja lähinnä leksikaalis-fraseologisia (alkeistasolla esim. *ihan, ehkä, vähän, luulen, niin*; keskitasolla *en tiedä varmasti, no minä luulen, vähän, mielestäni, mä uskon; erittäin; oikein kauan/ ujo, paljon paljon, oikein paljon, hyvin puhuttava/ ystävällinen, mikä tahansa, kaikki ilmapiiri*). Alkeistasolla leksikaalisia keinoja käytettiin yksinään ja irrallisina, kun taas keskitasolla ilmeni eri leksikaalisten keinojen kombinoitua. Kontrastointia toinen alkeistason suomenpuhujia pehmensi muuten niukasta tuottamisestaan huolimatta taidokkaasti käyttämällä kysymysmuotoa väitelauseen asemesta, lieventämällä varmuuttaan leksikaalisesti ja

muotoilemalla erimielisyyden osittaiseksi samanmielisyydeksi. Kaikkiaan alkeistason suomenpuhujilla mielipiteenilmausten ambivalenttius ja niukkuus, samoin kuin asian epäsuora arvioiminen toisen kategorian luonnehdinnan avulla toimivat keinoina osoittaa vuorovaikutuksellista varovaisuutta. Nähdäkseni tällainen havainto osoittaa, että oppijankielen tutkimuksissa ei ole mielekästä rajautua tarkastelemaan kapeaa lingvististen keinojen joukkoa, sillä vaikka ei-syntyperäisellä kielenpuhujalla ei olisikaan käytössään idiomaattisia kielenkäytön keinoja, hän saattaa täyttää samoja funktioita joidenkin muiden keinojen avulla ja päätyä samaan interaktionaaliseen vaikutukseen. (Reiluudesta ei-syntyperäistä kielenpuhujaa kohtaan ks. myös Shea 1993, 1994.)

Sekä alkeis- että keskitasolla puhujat myös kompensoivat sanastonhallintansa nyanssitason puutteita ilmaisemalla negatiivisen asian vastakohtaan vertaamalla tai naurulla (VM4: *tässä kaikki ilmapiiri on ystävällinen Saksassa ei*; EN4: *sehän on ihan ystävällinen mm öö täällä suomessa se .hhh ää # - - #älä puhua ja#*). Keskitasolla ei-syntyperäiset suomenpuhujat myös selvästi eksplikoivat erityisesti sanastonhallintaan liittyvät pragmaattisen kielitaidon puutteensa (VN4: *no minä en tiedä kaikki sana*; VM4: *vaikea sa- vaikea sana mutta; minkälainen sana olisi oikein tässä tilanteessa*), kun alkeistasolla tuottamisongelmat kävivät ilmi lähinnä puheenvuorojen lyhytenä, taukoina, huokauksina, naurahduksina ja pitkinä sananhakuina. Ilmeisesti siis toisen kielen prosessoinnin ja tuottamisen helpottuessa puhuja kykenee paremmin tarkkailemaan myös ilmauksiensa vuorovaikutuksellisia seurauksia.

Läheskään kaikki syntyperäiset suomenpuhujat eivät juurikaan reagoineet puhekumppaniensa sananhakuihin tai epäsoviviin (esimerkiksi hyvin negatiivisiin) sananvalintoihin, mikä vastaa esim. Piiraisen-Marshin (1995a) ja Firthin (1996) havaintoa, että puhujat orientoituvat keskustelussa enemmän puheenvuorojen sisältöön ja ilmausten vuorovaikutuksellisiin tehtäviin kuin niiden puutteelliseen muotoiluun. Aineistossa ei kuitenkaan havaittu sellaista syntyperäisen suomenpuhujan kielellistä toimintaa, joka olisi pikemminkin rajoittanut kuin tukenut ei-syntyperäistä suomenpuhujaa (vrt. Shea 1993, 1994).

Myös edistyneet ei-syntyperäiset suomenpuhujat osoittautuivat kielitaitoprofiileiltaan ja erityisesti kategorisuuden astetta osoittavien keinojen käytöltään keskenään erilaisiksi. Keskimäärin heidän keskustelunsa erosivat alkeis- ja keskitason keskusteluista mm. seuraavien seikkojen suhteen: Ensinnäkin toisen kielen vaivattomampi ja sujuvampi tuottaminen näkyi pidemmissä puheenvuoroissa ja laajemmassa valmistelevien vuorojen, oman tietoonpääsyn eksplikoitien ja perustelujen käytössä. Toiseksi keskustelu- ja puhujakohtaisista eroista huolimatta edistyneen tason puhujat kykenivät alkeis- ja keskitason puhujia parem-

min varioimaan mielipiteenilmauksensa abstraktiotasoa. Kolmanneksi puhujien välinen vastuujaako oli edistyneen tason keskusteluissa tasapainoisempi: sekä syntyperäinen että ei-syntyperäinen suomenpuhujia osallistuiivat alkeis- ja keskitasoa symmetrisemmin keskustelun topiikin kehittelyyn ja perspektiivin linjaukseen. Useimmissa keskusteluissa molemmat osapuolet myös modifioivat perspektiivejään vuorovaikutuksellisesti. Neljänneksi kielelliset keinot varioida mielipiteenilmauksen kategorisuuden astetta olivat luonnollisesti monipuolisemmat ja idiomaattisemmat niin leksikaalisella kuin syntaktisella tasolla. Alkeis- ja keskitasosta poiketen edistyneet suomenpuhujat sovelsivat myös implisiittisiä keinoja (liitepartikkeleita ja erityisesti diskurssipartikkeliä *niinku*) etäännyttivät puhujaa tai puhekumppania arvioinnin kohteesta joustavammin ja strategisemmin (esim. persoonapronomineja varioimalla tai arvioimalla jotakin maata epäsuorasti toisen maan luonnehdinnan kautta). Heidän puheessaan oli myös alkeis- ja keskitason puhetta enemmän itsen reformuloiteja ja eri keinojen kombinoimista.

Edistyneiden ei-syntyperäisten suomenpuhujien toiminnassa voitiin nähdä eroja myös syntyperäisiin suomenpuhujiiin nähden. Erot eivät niinkään näkyneet puheenvuorojen tai mielipiteiden rakentamisessa kuin heidän kielellisissä keinoissaan ilmaista kategorisuuden astetta. Erot vaikuttivat varsin selvästi myös määrällisiltä, mutta havainnon vahvistaminen vaatisi kvantitatiivisia laskelmia. Syntyperäisten suomenpuhujien nyansoitunutta mielipiteenilmaisua ei voitu näin holistisella analyysiotteella analysoida niin tarkkaan kuin olisi ollut mielenkiintoista. Heidän kielellisissä keinoissaan ilmaista kategorisuuden astetta hahmottui erityisesti seuraavanlaisia piirteitä: 1) heidän mielipiteenilmauksissaan oli runsaasti eri keinojen kasaumia, joita synnytti puhujien taaja omien lausumien reformulointi, 2) he varioivat omaa ja puhekumppaninsa etäisyyttä arvioinnin kohteeseen hyvin joustavasti ja strategisesti (esim. yleisyystason muutokset, persoonanmuutokset ja geneeristen ilmausten suosiminen), 3) he epämääräistivät mielipiteenilmauksiaan eksplisiittisin ja implisiittisin modifioijin ja niiden kombinoitumin ja 4) he välttivät persoonaviittauksia. Vastaavansuuntaisia havaintoja natiivien suomenpuhujien puheesta on tehnyt myös Nikula (1996: 118) vertailuaineistonsa pohjalta.

Kaikkiaan tämän tutkimuksen havainnot tukevat sikäli muista kielistä tehtyjä havaintoja, että kaikkiaan syntyperäisten suomenpuhujien mielipiteenilmauksissa vaikutti ilman kvantitatiivisia laskelmiakin olevan selvästi enemmän ja nyansoituneempia kielellisiä keinoja varioida kategorisuuden astetta, ja kuten Nikula (1996: 198) on todennut niiden käyttö oli strategisempaa kuin ei-syntyperäisillä suomenpuhujilla (ks. koontina esim. Kasper &

Blum-Kulka 1993). Syntyperäisen suomenpuhujan kielellinen todellisuus on tässä suhteessa hyvin rikas. Vuorovaikutusanalyysin perusteella ei kuitenkaan ollut osoitettavissa erityisiä seurauksia siitä, että edistyneilläkin ei-syntyperäisillä suomenpuhujilla kategorisuutta varioivia elementtejä oli pienempi valikoima (vrt. myös Kasper 1992: 21, Nikula 1996: 197).

Kaikkiaan edellä esitellyt havainnot syntyperäisten ja ei-syntyperäisten suomenpuhujien kielellisistä keinoista ilmaista kategorisuuden astetta tukevat aiempien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan kielitaidon karttuessa modifiointikeinovalikoima laajentuu leksikaalis-fraseologisista rutiiniformuloista yhä nyansoituneempiin kielen keinoihin (ks. esim. Schmidt 1983, Trosborg 1987, Ellis 1992). Aiemmat pragmaattisen kielitaidon kehittymistä kuvanneet tutkimukset ovat asetelmiltaan siinä määrin erilaisia, että tarkempi tulosten rinnastaminen ei ole mielekäästä. Niin ikään Muikku-Wernerin (esim. 1997) suomen kielestä raportoimiin tuloksiin on vaikea tehdä syvällisempiä rinnastuksia, koska analysoitava puheakti, tutkimusasetelma ja koodaussysteemi ovat erilaisia. Tutkimuskohteen ja -asetelman eroilla lienevät selitettävissä esimerkiksi seuraavat, lähinnä detaljitason eroavuudet tuloksissa: tässä aineistossa ei-syntyperäisten suomenpuhujien ei havaittu käyttävän kirjakielen rakenteita, eivätkä he myöskään ilmentäneet kielellisillä valinnoillaan yhtäältä liiallista kohteliaisuutta ja toisaalta natiiveista poikkeavaa suorutta.

Kategorisuuden asteen tulkinnasta ja sen yhteydestä pragmaattiseen kielitaitoon tämä tutkimus implikoi tiivistäen seuraavaa: Ensinnäkin arvioitaessa puheen kategorisuutta on tarpeen tarkastella kielellisiä keinoja vuorovaikutuksen kulun kannalta, sillä ei-syntyperäisen kielenpuhujan vähäiset leksikaaliset ja syntaktiset keinot voivat ohjata tulkitsemaan hänen puheensa kategorisemmaksi kuin se vuorovaikutuskontekstissa onkaan. Toisaalta syntyperäisen kielenpuhujan runsaat ilmaustason pehmentämis- ja epämääräistämiskeinot voivat taas ohjata näkemään hänen puheensa heikommin kategorisena kuin se on, jos arvioidaan kielellisten keinojen yhteisvaikutusta. Esimerkiksi joidenkin syntyperäisten suomenpuhujien mielipiteenilmaukset kuulostivat yleistävyytensä ja negatiivisuutensa vuoksi vahvan kategorisilta siitä huolimatta, että mielipiteenilmauksia oli epämääräistetty ja pehmennetty monipuolisilla leksikaalisilla ja syntaktisilla keinoilla (esim. esimerkki 7). Voi siis olla harhaanjohtavaa kiinnittää liikaa huomiota irrallisiin ilmaustason kielellisiin modifiointikeinoihin suhteuttamalla niitä vuorovaikutuskontekstiin. Analyysissa osoittautui, että useimmiten esimerkiksi vahvan kategorisuuden vaikutelma syntyi vasta useiden keinojen yhteisvaikutuksesta, pelkkä mielipiteenilmauksen varmuus tai suoruus ei siihen riittänyt.

Kategorisuuden asteen osoittimien merkitys on kontekstisidonnainen, kuten myös esimerkiksi Nikula (1996) on todennut. Tässä tutkimuksessa ilmeni, että merkityksen tulkinta riippuu esimerkiksi ilmauksen paikasta ja ajoituksesta suhteessa edeltävään puheenvuoroon sekä sen tehtävästä keskustelun kokonaisuudessa (vrt. Gumperz 1992: 304–398). Esimerkiksi vuoronalkuisen *mun mielestä* -ilmauksen havaittiin vahvistavan ja varmentavan mielipiteenilmausta, kun se on sekventiaalisesti puheenvuorossa, jossa puhuja perustelee eriävää mielipidettään. Toisaalta havaittiin myös, että ei-syntyperäisten suomenpuhujien käyttämien ilmausten tarkkoja nyanssitason merkityksiä on syntyperäisen kielenpuhujan intuitiolla vaikea tulkita (esim. *minä luulen* -ilmauksen ilmentämä varmuusaste).

Vaikka kategorisuuden asteen varioiminen oli keskusteluissa varsin laajaa, sitä ei kuitenkaan ollut nähtävissä kaikissa esimerkkikeskusteluissa. Tämä ohjasi pohtimaan kategorisuuden asteen ja puhujan yksilöllisen puhetyylin yhteyksiä. Koska informanttien keskustelua äidinkielellä ei ole tässä tutkimuksessa analysoitu, kategorisuuden asteen yhteyksiä yhtäältä yksilölliseen puhetyyliin ja toisaalta pragmaattiseen kielitaitoon ei tässä tutkimuksessa nähdä. Myös Muikku-Werner (1997) on raportoinut kielenkäyttäjien yksilöllisistä eroista. Nikula (1996: 195, 228) on taas pohtinut lisäksi keskustelun topiikin, puhujien roolien ja persoonallisuuden sekä puhetilanteessa vaikuttavien psykologisten ja moninaisten kontekstuaalisten tekijöiden vaikutusta puheeseen.

6.3 Tutkimuksen arviointia

Tutkimusta on paikallaan arvioida suhteessa sen tavoitteisiin, niiden saavuttamiseen ja tutkimuksen luomiin jatkonäkymiin. Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tarkastella mielipiteiden vuorovaikutuksellista rakentamista ja puhujien keskinäistä adaptoitumista siinä. Keskeisin tutkimuksen anti oli valottaa sitä dynamiikkaa, joka on mielipidekeskustelussa puhujien keskinäisen mukautumisen taustalla. Nähdäkseni tulokset osoittavat keskustelun neuvotteluluonnetta korostavan tutkimusotteen tarpeellisuuden ja puoltavat sen käyttöä myös jatkossa.

Suomi toisena ja vieraana kielenä -alan kannalta tutkimuksen tulokset ei-syntyperäisten suomenpuhujien keinoista varioida ilmaisunsa kategorisuuden astetta ovat sikäli tuoreita, ettei oppijoiden pragmaattista suomen kielen hallintaa ole aiemmin tarkasteltu puheai-

neistosta eikä eritasoisia suomenpuhujia vertaillen. Tutkimus osoitti varsin konkreettisia eroja kielitaidon eri tasoja edustavien puhujien välille. S2-opetuksen kannalta pelkästään eritasoisten oppijoiden käyttämät kategorisuuden asteen osoittamiskeinot eivät ole mielenkiintoisia vaan myös syntyperäisten suomenpuhujien keinot, joista on toistaiseksi niukasti kattavia arkipuheeseen perustuvia tutkimuksia. Erityisesti epämääräistimien ja puhujaa sanottavastaan etäännyttävien kielen keinojen frekventtiys antaa aiheen pohtia, miten näitä suomen kielelle tyypillisiä kielenkäytön piirteitä voisi tuoda opetuksessa aiempaa varhemmin ja paremmin esiin. Kategorisuuden astetta varioivien keinojen runsaus syntyperäisillä suomenpuhujilla asettaa opetukselle haasteen ohjata oppijoita observoimaan näitä kielenkäytön piirteitä autenttisisissa tilanteissa, mikä lienee myös tehokkain keino oppia niitä. Tutkimusmetodien kannalta tutkimus taas antoi viitteitä siitä, miten tärkeä vuorovaikutuskonteksti on pragmaattisten merkitysten tulkinnassa.

Tutkimuksessa voidaan kuitenkin nähdä myös monenlaisia puutteita ja ongelmia. Tutkimuksen aineisto oli sikäli elisitoitua ja epäluonnollista, että toisilleen ennestään tuntemattomat ihmiset keskustelivat aineistonkeruuta varten järjestetyssä tilanteessa, jolloin heillä ei välttämättä ollut samanlaista sisäistä motivaatiota sitoutua puhetilanteeseen kuin jos puhetilanne olisi ollut heidän omien intressiensä kannalta tärkeä ja aito (vrt. Wagner 1996). Puhujien suhteiden muotoutumiseen tällä on epäilemättä ollut vaikutusta. Toisaalta kaikki puhujat olivat mielellään lupautuneet nauhoitukseen mukaan. Lisäksi luonnollisissa puhetilanteissa nauhoitetuissa keskusteluissa kielitaidon tasoa ei kuitenkaan olisi voitu samalla tavalla kontrolloida ja keskustelut olisivat todennäköisesti olleet vielä heterogeenisempia ja hankalammin verrattavissa keskenään. Jatkossa on myös tarpeen litteroida aineisto erityisesti puheen prosodisten piirteiden osalta tarkemmin. Samoin videonauhoituksia on syytä analyysissa käyttää laajemmin kuin vain tulkinnan taustatukena.

Tutkimuksessa käytetyt käsitteet vaativat aivan ilmeisesti jatkokehittelyä. Kategorisuuden käsitettä olisi mahdollista tarkastella enemmän etnometodologisen keskusteluanalyysin jäsenkategorisoinnin (membership categorization; vrt. Sacks 1972) suunnasta, jolloin analyysin fokus painottuisi siihen, miten puhujat luokittelevat ilmiöitä itselleen ja toisilleen. Toisaalta tällainen suuntautuminen veisi tutkimusta helposti strukturaalisen semantiikan suuntaan, mihin kielenoppimisen aspektien liittäminen olisi nykyistäkin hankalampaa. Kasvotyön käsite haluttiin tässä tutkimuksessa jättää pieneen osaan ja tehdä vain alustavia huomioita sen määrittelystä puhujien kompetenssi- ja kumppanuustarpeiden näkökulmasta. Kasvokäsitteen ongelmana kaikissa sen sovelluksissa on monitulkintaisuus: tul-

kinta riippuu pitkälti siitä, kenen näkökulmasta asiaa katsotaan. Silti kompetenssi- ja kump-panuuskasvojen käsitteitä on jatkossa tarpeen konkreettistaa ja rajata nyt tehtyä selvemmin. Sinänsä puhujien kompetenssiin liittyvien kielenkäyttötarpeiden korostaminen osoittautui mielipidekeskustelun kontekstissa relevantiksi ja uusia näköaloja avaavaksi näkökulmaksi välikielen pragmatiikan tutkimusten kohteliaisuuskeskeisyyden rinnalla. Tutkimuksen kielenoppimisen näkökulman terävöittämisestä kasvokäsitettä ja koko analyysiotetta kannattaneet kehittävät nykyistä enemmän myös epäsymmetrisen vuorovaikutuksen piirteitä tavoittavaksi.

Toiseksi tutkimuksen tavoitteena oli kehittää ja kokeilla analyysiotetta väitöskirja-tutkimuksen pohjaksi. Eri tieteenparadigmojen yhdistämiseen liittyvät ongelmat vaativat tarkempaa selvittelyä, ja tässä suhteessa tutkimuksen metodologisia ratkaisuja on jatkovaiheessa tarpeen harkita uudelleen. Edelleen keskustelun rakenteellisen ja kielellisen tarkastelun yhdistäminen kielenoppimisen problematiikkaan oli niin ikään ongelmallista, sillä analyysissa oli vaikea pitää yllä tasapainoa näiden eri analyysinäkökulmien välillä. Topikaalinen keskustelun rakennejakso osoittautui hyödylliseksi siinä mielessä, että se auttoi uudella tavalla paljastamaan mielipiteenilmaisuuksiin liittyvää vuorovaikutuksellisuutta, kun puhujien keskinäistä adaptoitumista voitiin tarkastella pitkittäisesti. Kuitenkin eri keskusteluista analysoitavat jaksot muodostuivat topiikin kehittelyltään niin heterogeenisiksi, että täysin yhteismittallista analyysia oli vaikea toteuttaa. Jatkossa tuleekin harkittavaksi, miten analyysia voisi pilkkoa osiin kadottamatta näköyhteyttä siihen, miten mielipiteitä rakennetaan vuorovaikutuksessa.

Pitkän analyysijakson takia myös analyysiote muodostui hyvin holistiseksi, kun analysoitava ilmiö vielä oli laaja ja aineisto heterogeenista. Holistinen ote tuotti paljon aiempia tutkimuksia tukevia havaintoja mutta antoi myös uudenlaista kuvaa juuri mielipidekeskustelun vuorovaikutuksellisista aspekteista ja loi kokonaiskuvaa puhujien orientoitumisesta interpersonaalisiin suhteisiin. Toisaalta holistisella analyysiotteella analyysin syventäminen oli vaikeaa ja kokonaisuutta oli vaikea hallita. Esimerkiksi syntyperäisten ja edistyneiden ei-syntyperäisten suomenpuhujien tapa reformuloida omia ilmaisujaan ja nyansoituneet keinot etäännyttää itseään ja/ tai puhekuppaniaan arvioinnin kohteesta olisivat mielenkiintoisia tarkemman tutkinnan kohteita. Kapeammalla rajautumisella olisi mahdollista tutkia tarkemmin kategorisuuden astetta osoittavien keinojen kasautumistaipumusta ja päästä paremmin irti yksittäisiin kielen ilmauksiin keskittymisestä. Holistinen analyysiote oli nähdäkseni kuitenkin hyödyllinen tutkimuksen tässä vaiheessa juuri ilmiön kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta. Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa tarkempi fokusointi on taas tarpeen. Tutki-

muksen jatkovaiheen tavoitteena on myös tarkempi keskittyminen keskustelun epäsymmetriseen asetelmaan ja kielenoppimisen näkökulmiin.

KIRJALLISUUS

Aalto, E. & Latomaa, S. & Suni, M. 1997. Suomi toisena ja vieraana kielenä – tutkittua ja keskusteltua. *Virittäjä* 4. Painossa.

Adelswärd, V. 1989. Laughter and dialogue: The social significance of laughter in institutional discourse. *Nordic Journal of Linguistics* 12(2), 107–136.

Andersen, F. G. 1993. A cross-cultural view of repetitions and formulaic diction in spoken discourse. *Multilingua* 12 (3), 291–307.

Anderson, L. 1988. Issues in native-nonnative interaction. Teoksessa Aston, G. (ed.) *Negotiating service: Studies in the discourse of bookshop encounters*. Bologna: Editrice. 267–285.

Aronsson, K. 1991. Facework and control in multi-party talk: a pediatric case. Teoksessa Marková, I. & Foppa, K. (eds.) *Asymmetries in dialogue*. Exeter: Harvester Wheatsheaf. 49–74.

Aston, G. 1993. Notes on the interlanguage of comity. Teoksessa Kasper, G. & Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlanguage pragmatics*. New York: Oxford University Press. 224–250.

Bachman, L. 1990. *Fundamental considerations in language testing*. Oxford: Oxford University Press.

Bardovi-Harlig, K. & Hartford, B. S. 1990. Congruence in native and non-native conversations: Status balance in the academic advising session. *Language Learning* 40(4), 467–501.

Beebe, L. & Giles, H. 1984. Speech-accommodation theories: A discussion in terms of second-language acquisition. *International Journal of the Sociology of Language* 46, 5–32.

Beebe, L. & Takahashi, T. 1989. Sociolinguistic variation in face-threatening speech acts. Teoksessa Eisenstein, M. (ed.) *The dynamic interlanguage*. New York: Plenum. 199–218.

Bergmann, J. R. 1992. Veiled morality: notes on discretion in psychiatry. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 137–162.

Biber, D. & Finegan, E. 1989. Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect. *Text* 9(1), 93–124.

Bilmes, J. 1988. The concept of preference in conversation analysis. *Language in society* 17, 161–181.

- Blum-Kulka, S. 1987. Indirectness and politeness in requests: Same or different? *Journal of Pragmatics* 11(2), 131–146.
- Blum-Kulka, S. 1991. Interlanguage pragmatics: The case of requests. Teoksessa Phillipson, R., Kellerman, E., Sharwood Smith, M., & Swain, M. (eds.) *Foreign/Second language pedagogy research*. Clevedon, Phil.: Multilingual Matters, 255–271.
- Blum-Kulka, S. 1997. Discourse pragmatics. Teoksessa van Dijk, T. A. (ed.) *Discourse studies: A multidisciplinary introduction. Vol. 2: Discourse as social interaction*. London: Sage Publications. 38–63.
- Blum-Kulka, S. & House, J. & Kasper, G. 1989. Investigating cross-cultural pragmatics: An introductory overview. Teoksessa Blum-Kulka, S. & House, J. & Kasper, G. (eds.) *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*. Advances in Discourse Processes XXXI. Norwood, N.J.: Ablex, 1–36.
- Blum-Kulka, S. & Olshtain, E. 1986. Too many words: Length of utterance and pragmatic failure. *Studies in Second Language Acquisition* 8(2), 165–180.
- Bondevik, S-G. 1996. Foreigner talk – when does it occur, and why? Esitelmä AILA '96 -kongressissa Jyväskylässä 4.–9.8.1996.
- Bouton, L. 1992. Culture, pragmatics and implicature. Teoksessa Nyysönen, H. & Kuure, L. (eds.) *Acquisition of language – acquisition of culture*. AFinLA:n vuosikirja 1992. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 50. Jyväskylä: AFinLA. 35–61.
- Brown, P. & Levinson, S. 1978/1987. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, G. & Yule, G. 1983. *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Button, G. 1992. Answers as interactional products: two sequential practices used in job interviews. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 212–231.
- Clayman, S. 1992. Footing in the achievement of neutrality: The case of news-interview discourse. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 163–198.
- Clyne, M., Ball, M. & Neil, D. 1991. Intercultural communication at work in Australia: Complaints and apologies in turns. *Multilingua* 10(3), 251–273.
- Drew, P. 1991. Asymmetries of knowledge in conversational interactions. Teoksessa Marková, I. & Foppa, K. (eds.) *Asymmetries in dialogue*. Exeter: Harvester Wheatsheaf. 21–48.
- Drew, P. & Heritage, J. 1992. Analyzing talk at work: An introduction. Teoksessa Drew, P.

& Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 3–65.

Edmondson, W. & House, J. 1991. Do learners talk too much? The waffle phenomenon in interlanguage pragmatics. Teoksessa Phillipson, R., Kellerman, E., Sharwood Smith, M., & Swain, M. (eds.) *Foreign/Second language pedagogy research*. Clevedon, Phil.: Multilingual Matters. 273–287.

Edmondson, W., House, J., Kasper, G. & Stemmer, B. 1984. Learning the pragmatics of discourse: A project report. *Applied Linguistics* 5(2), 113–137.

van Eemeren, F. & Grootendorst, R. & Kruiger, T. 1987. *Handbook of argumentation theory*. Dordrecht: Foris.

Eisenstein, M. & Bodman, J. 1993. Expressing gratitude in American English. Teoksessa Kasper, G. & Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlanguage pragmatics*. New York: Oxford University Press. 64–81.

Ellis, R. 1992. Learning to communicate in the classroom. *Studies in the Second Language Acquisition* 14, 1–23.

Ericson, F. & Schultz, J. 1982. *The counselor as gatekeeper: Social interaction in interviews*. New York: Academic Press.

Faerch, C. & Kasper, G. 1982. Phatic, metalingual and metacommunicative functions in discourse: Gambits and repairs. Teoksessa Enkvist, N. E. (ed.) *Impromptu speech: A symposium*. Meddelanden från stiftelsen för Åbo Akademi Forskningsinstitut nr 78. Åbo: Åbo Akademi. 71–103.

Faerch, C. & Kasper, G. 1989. Internal and external modification in interlanguage request realization. Teoksessa Blum-Kulka, S. & House, J. & Kasper, G. (eds.) *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*. Advances in Discourse Processes XXXI. Norwood, N.J.: Ablex, 221–247.

Fiksdal, S. 1990. *The right time and pace: A micro-analysis of cross-cultural gate-keeping interviews*. Norwood, N.J.: Ablex.

Firth, A. 1990. 'Lingua franca' negotiations: Towards an interactional approach. *World Englishes*, 9(3) 269–280.

Firth, A. 1996. The discursive accomplishment of normality: On 'lingua franca' English and conversation analysis. *Journal of Pragmatics* 26(2), 237–259.

Firth, A. & Wagner, J. 1996. Research in second language acquisition: A critique and research proposal. Esitelmä AILA '96 -kongressissa 11th World Congress of Applied Linguistics Jyväskylässä 4.–9.8.1996.

Flint, A. 1980. *Semantic structure in the Finnish lexicon: verbs of possibility and sufficiency*. SKS:n toimituksia 360. Savonlinna: SKS.

- Flint, A. 1993. Suomen sanaston sisäisestä idiomaattisuudesta. Teoksessa Kalliokoski, J. & Siitonen, K. (toim.) *Suomeksi maailmalla. Kirjoituksia suomen kielen ja kulttuurin opettamisesta*. Castrenianumin toimitteita 44. Helsinki: Ylojistopaino. 76–86.
- Goffman, E. 1955/1967. On face-work. An analysis of ritual elements in social interaction. Teoksessa Goffman, E. *Interaction ritual. Essays on face-to-face behaviour*. New York: Anchor Books. 5–45.
- Goffman, E. 1956/1967. The nature of deference and demeanor. Teoksessa Goffman, E. *Interaction ritual. Essays on face-to-face behaviour*. New York: Anchor Books. 47–96.
- Goffman, E. 1981. *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- Goodwin, C. 1987. Forgetfulness as an interactive resource. *Social Psychology Quarterly* 50(2), 115–131.
- Goodwin, C. & Goodwin, M. H. 1987. Concurrent operations on talk: notes on the interactive organization of assessments. *IPRA Papers in Pragmatics* 1(1), 1–54.
- Goodwin, C. & Goodwin, M. H. 1992. Assessments and the construction of context. Teoksessa Duranti, A. & Goodwin, C. (eds.) *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press. SIVUT???
- Gore, K. 1991. *The influence of culture in second language acquisition: A qualitative study of foreign adult second language learners in Finland*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.
- Graumann, C. F. 1989. Perspective setting and taking in verbal interaction. Teoksessa Dietrich, R. & Graumann, C. F. (eds.) *Language processing in social context*. North-Holland: Elsevier Science Publishers B. V. 95–122.
- Greatbatch, D. 1992. On the management of disagreement between news interviews. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 268–301.
- Grice, H. P. 1975. Logic and conversation. Teoksessa Cole, P. & Morgan, J. L. (eds.) *Syntax and semantics 3. Speech acts*. New York: Academic Press. 41–58.
- Gumperz 1982. *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gumperz, J. 1990. The conversational analysis of interethnic conversation. Teoksessa Scarcella, R. & Andersen, L. & Krashen, S. (eds.) *Developing communicative competence in second language*. New York: Newbury House Publishers. 223–238.
- Gumperz, J. 1992. Interviewing in intercultural situations. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 302–327.
- Gumperz, J. J. & Berenz, N. 1993. Transcribing conversational exchanges. Teoksessa Ed-

- wards, J. A. & Lampert, M. D. (eds.) *Talking data. Transcription and coding in discourse research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Ass. 91–120.
- Hakulinen, A. 1976. Liitepartikkelin *-han/-hän* syntaksia ja pragmatiikkaa. Teoksessa *Reports on text linguistics: Suomen kielen generatiivista lauseoppia 2*. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi Forskningsinstitut, nr. 7. Turku. 1–60.
- Hakulinen, A. 1987. Avoiding personal reference in Finnish. Teoksessa Verschueren, J. & Bertucelli-Papi, M. (eds.) *The pragmatic perspective. Selected papers from the 1985 International Pragmatics Conference*. Amsterdam: John Benjamins. 141–153.
- Hakulinen, A. (toim.) 1989. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. KIELI 4. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Hakulinen, A. 1997. Johdanto. Teoksessa Tainio, L. (toim.) 1997. *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino. 13–17.
- Hakulinen, A. & Karlsson, F. 1979. *Nykysuomen lauseoppia*. Jyväskylä: SKS.
- Halliday, M. A. K. 1973. *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- Halonen, M. 1996. Yhteisyyden ja tunnistettavuuden osoittaminen perhekeskustelussa. Teoksessa Hakulinen, A. (toim.) *Kieli 10: Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 173–205.
- Hatch, E. 1978. Discourse analysis and second language acquisition. Teoksessa Hatch, E. (ed.) *Second language acquisition*. Rowley, M.A.: Newbury House. 402–435.
- Helasvuo, M-L. 1988. *Subjekteina ja objekteina toimivat nominilausekkeet puhutussa suomessa*. Licensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Held, G. 1989. On the role of maximization in verbal politeness. *Multilingua* 8(2/3), 167–206.
- Heritage, J. 1985. Analyzing news interviews: Aspects of the production of talk for an over-hearing audience. Teoksessa van Dijk, T. A. (ed.) *Handbook of discourse analysis. Volume 3. Discourse and dialogue*. Orlando: Academic Press. 95–117.
- Heritage, J. 1988. Explanations as accounts: a conversation analytic perspective. Teoksessa Antaki, C. (ed.) *Analysing everyday explanation. A casebook of methods*. London: SAGE. 127–144.
- Heritage, J. 1996 [1984]. *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Holmes, J. 1986. Functions of *you know* in women's and men's speech. *Language in Society*, 15(1), 1–23.
- Huhta, A. 1993. Teorioita kileitaidosta: Onko niistä hyötyä testaukselle? Teoksessa Takala, S. (toim.) *Suullinen kielitaito ja sen arviointi*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja

B. Teoriaa ja käytäntöä 77. Jyväskylä: Kavatus-tieteiden tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. 77–142.

Hutchby, I. 1996. *Confrontation talk. Arguments, asymmetries, and power on talk radio*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Hyvärinen, N. 1996. Referointi ja sen merkitseminen hollanninkielisen suomenoppijan keronnassa. Teoksessa Kurhila, S. (toim.) *Kymmenen tutkielmaa kielen omaksumisesta ja vurovaikutuksesta*. Kakkoskieli 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 47–57.

Hyvättinen, E. 1996. Suomenoppijoiden kysymyslauseiden tarkastelua puhutussa kielessä. Teoksessa Kurhila, S. (toim.) *Kymmenen tutkielmaa kielen omaksumisesta ja vurovaikutuksesta*. Kakkoskieli 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 15–46.

Jefferson, G. 1988. On the sequential organization of troubles-talk in ordinary conversation. *Social Problems* 35(4), 418–441.

Jefferson, G. & Lee, J. R. E. 1992. The rejection of advice: managing the problematic convergence of a “troubles-telling” and a “service encounter”. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 521–548.

Jefferson, G. & Sacks, H. & Schegloff, E. 1987. Notes on laughter in the pursuit of intimacy. Teoksessa Button, G. & Lee, J. R. E. (eds.) *Talk and social organization*. Clevedon: Multilingual Matters. 152–205.

Kalin, M. 1995. *Coping with problems of understanding. Repair sequences in conversations between native and non-native speakers*. Studia Philologica Jyväskyläensia 36. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kalliokoski, J. 1995. Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. *Virittäjä* 99(1), 2–24.

Kangasharju, H. 1996. Aligning as a team in multiparty conversation. *Journal of Pragmatics* 26, 291–319.

Kangasniemi, H. 1992. *Modal expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki: SKS.

Kasper, G. 1989. Interactive procedures in interlanguage discourse. Teoksessa Oleksy, W. (ed.) *Contrastive pragmatics*. Amsterdam: Benjamins. 189–229.

Kasper, G. 1992. Pragmatic transfer. *Second Language Research* 8(3), 203–231.

Kasper, G. & Blum-Kulka, S. 1993. Interlanguage pragmatics: An introduction. Teoksessa Kasper, G. & Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlanguage pragmatics*. New York: Oxford University Press. 3–17.

Kasper, G. & Dahl, M. 1991. Research methods in interlanguage pragmatics. *Studies in Second Language Acquisition* 13, 215–247.

- Kasper, G. & Schmidt, R. 1996. Developmental issues in interlanguage pragmatics. *Studies in Second Language Acquisition* 18(2), 149–169.
- Koike, D. A. 1989. Pragmatic competence and adult L2 acquisition: Speech acts in interlanguage. *The Modern Language Journal* 73(3), 279–285.
- Kopytko, R. 1995. Against rationalistic pragmatics. *Journal of Pragmatics*, 23(5), 475–491.
- Kosola, J. 1995. *Suomen kielen diskurssipartikkeli no venäläisten kielenoppijoiden puheessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kotthoff, H. 1993. Disagreement and concession in disputes: On the context sensitivity of preference structures. *Language in Society* 22, 193–216.
- Kreuz, R. J. & Roberts, R. M. 1993. When collaboration fails: Consequences of pragmatic errors in conversation. *Journal of Pragmatics* 19(3), 239–252.
- Kurhila, S. 1994. *Erimielisyys institutionaalisessa keskustelussa. Yliopiston opettajan ja opiskelijoiden vastaanottokeskustelujen analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kurhila, S. 1995. "Nej, det talade vi inte om." Meningsskiljaktigheter i institutionella samtal. Teoksessa Kalin, M. & Latomaa, S. (red.) *Nordens språk som andraspråk 3. Tredje forskarsymposiet i Jyväskylä 24.–25.3.1995*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, Högskolornas språkcentral. 120–130.
- Kurhila, S. 1996. Puhelinkeskustelujen aloitukset ja lopetukset. Teoksessa Kurhila, S. (toim.) *Kymmenen tutkielmaa kielen omaksumisesta ja vuorovaikutuksesta*. Kakkoskieli 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 127–152.
- Kurhila, S. (tulossa). Keskusteluanalyysin esittelyä ja rajankäyntiä – kakkoskielisten keskustelujen haaste. Teoksessa Piirainen-Marsh, A. & Sajavaara, K. (toim.) *Soveltava kielentutkimus*. Tulossa.
- Kuukka, K. 1996. Suomen opettajan ja oppijan vuorovaikutuksesta. Teoksessa Kurhila, S. (toim.) *Kymmenen tutkielmaa kielen omaksumisesta ja vuorovaikutuksesta*. Kakkoskieli 1. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 103–126.
- Kärkkäinen, E. & Raudaskoski, P. 1988. Social language skills of Finnish speakers of English. Teoksessa Laurinen, L. & Kauppinen, A. (eds.) *Problems in language use and comprehension*. AFinLA Yearbook 1988. Helsinki: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys. 105–124.
- Labov, W. & Fanshel, D. 1977. *Therapeutic discourse: Psychotherapy as conversation*. New York: Academic Press.
- Larsen-Freeman, D. & Long, M. 1991. *An introduction to second language acquisition research*. London: Longman.

- Latomaa, S. & Tuomela, V. 1993. Suomi toisena vai vieraana kielenä? *Virittäjä* 2: 238–245.
- Lauranto, Y. 1997. *Nähdä siten pääovessa! Espanjankielinen suomenoppija ja paikallissijat*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Laury, R. 1996. *Sen kategoriasta – onko suomessa jo artikkeli?* *Virittäjä* 100(2), 162–181.
- Lehessaari, A-L. 1996. Prosodiikka. Luento Suomen kielen foneettiset taidot -täydennyskoulutuskurssilla Helsingin yliopistossa 11.5.1996.
- Lehtinen, E. 1997. Episteemisyys, yksilö ja yhteisö. Eräiden modaali-ilmausten pragmatiikka. *Virittäjä* 101(2), 233–250.
- Lim, T-S. 1994. Facework and interpersonal relationships. Teoksessa Ting-Toomey, S. (ed.) *The challenge of facework. Cross-cultural and interpersonal issues*. New York: SUNY Press. 209–229.
- Lim, T-S. & Bowers, J. W. 1991. Facework. Solidarity, approbation, and tact. *Human Communication Research* 17(3), 415–450.
- Linell, P. & Fredin, E. 1995. Negotiating terms in social welfare office talk. Teoksessa Firth, Al (ed.) *The discourse of negotiation. Studies of language in the workplace*. PAIKKA?: Pergamon. 299–318.
- Linell, P. & Jönsson, L. 1991. Suspect stories: on perspective-setting in an asymmetrical situation. Teoksessa Marková, I. & Foppa, K. (eds.) *Asymmetries in dialogue*. Exeter: Harvester Wheatsheaf. 75–100.
- Long, M. 1983. Linguistic and conversational adjustments to non-native speakers. *Studies in Second Language Acquisition* 5(2), 177–193.
- Luukka, M-R. 1992a. *Akateemista metadiskurssia. Tieteellisten tekstien tekstuaalisia, interpersonaalaisia ja kontekstuaalisia piirteitä*. Koskeakoulujen kielikeskuksen julkaisuja 46. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Luukka, M-R. 1992b. Varmuuden kahdet kasvot tieteellisessä tekstissä. *Virittäjä* 2, 361–379.
- Luukka, M-R. 1994a. Minä, sinä, hän – tieteellisten tekstien ihmissuhteet. *Virittäjä* 1, 25–43.
- Luukka, M-R. 1994b. Persoona pragmatiikan puntarissa. *Virittäjä* 2, 227–239.
- Luukka, M-R. 1995. *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Jyväskylä Studies in Communication 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Luukka, M-R. & Markkanen, R. 1997. Impersonalization as a form of hedging. Teoksessa Markkanen, R. & Schröder, H. (eds.) *Hedging and discourse. Approaches to the analysis of a pragmatic phenomenon*. Berlin: Walter de Gruyter.

- Markee, N. P. 1994. Toward an ethnomethodological respecification of second-language acquisition studies. Teoksessa Tarone, E. & Gass, S. M. & Cohen, A. D. (eds.) *Research methodology in second-language acquisition*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. 89–116.
- Matihaldi, H-L. 1979. *Nykysuomen modukset 1. Kvalitatiivinen analyysi*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora 7. Philologica 2. Oulu: Oulun yliopisto.
- Maynard, D. W. 1985. How children start arguments. *Language in Society* 14, 1–30.
- Maynard, D. W. 1989. Perspective-display sequences in conversation. *Western Journal of Speech Communication* 53, 91–113.
- Maynard, D. W. 1991a. Interaction and asymmetry in clinical discourse. *AJS* 97(2), 448–495.
- Maynard, D. W. 1991b. The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news. Teoksessa Boden, D. & Zimmerman, D. H. (eds.) *Talk and social structure. Studies in ethnomethodology and conversation analysis*. Cambridge: Polity Press. 164–191.
- Maynard, D. W. 1992. On clinicians co-implicating recipients' perspective in the delivery of diagnostic news. Teoksessa Drew, P. & Heritage, J. (eds.) *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Studies in interactional sociolinguistics 8. Cambridge: Cambridge University Press. 331–358.
- Maynard, D. W. & Zimmerman D. H. 1984. Topical talk, ritual and social organization of relationships. *Social Psychology Quarterly* 47(4), 301–316.
- Mazeland, H. & ten Have, P. 1996. Essential tensions in (semi-) open research interviews. Teoksessa Maso, I. & Wester, F. (eds.) *The deliberate dialogue. Qualitative perspectives on the interview*. Brussels: VUBPRESS. 87–114.
- Mazeland, H. & Huisman, M. & Schasfoort, M. 1995. Negotiating categories in travel agency calls. Teoksessa Firth, Al (ed.) *The discourse of negotiation. Studies of language in the workplace*. Great Yarmouth: Pergamon. 271–295.
- Miller, G. 1997. Building bridges. The possibility of analytic dialogue between ethnography, conversation analysis and Foucault. Teoksessa Silverman, D. (ed.) *Qualitative research: Theory, method and practice*. London: Sage. 24–44.
- Muikku-Werner, P. 1992. "Anteeks, sainko kynänne hetkeksi" – Suomen kielen oppijan pragmaattisia ongelmia. Teoksessa Nyssönen, H. & Kuure, L. (eds.) *Acquisition of language – acquisition of culture*. AFinLA:n vuosikirja 1992. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 50. Jyväskylä: AFinLA. 281–296.
- Muikku-Werner, P. 1993a. *Impositiivisuus ja kielellinen variaatio. Julkisten keskustelujen käskyt ja kysymykset kielenopetuksen näkökulmasta*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 14. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Muikku-Werner, P. 1993b. Pragmatiikka ja suomi vieraana kielenä. Teoksessa Aalto, E. &

Suni, M. (toim.) *Kohdekielenä suomi. Näkökulmia opetukseen*. Korkeakoulujen kielikeskuk-
sen selosteita 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 87–106.

Muikku-Werner, P. 1995a. The chaos of conversation: language learning against all odds. *FINLANCE* Vol. XVI, 69–82.

Muikku-Werner, P. 1995b. Implicatures in formal and informal language learning. Teoksessa
Kalin, M. & Latomaa, S. (red.) *Nordens språk som andraspråk 3. Tredje forskarsymposiet i
Jyväskylä 24.–25.3.1995*. Jyväskylä: Jyväskylä universitet, Högskolornas språkcentral.
151–160.

Muikku-Werner, P. 1996. "Sori" and "anteeks": Native and non-native Finnish speakers'
apologies. Teoksessa Martin, M. & Muikku-Werner, P. (eds.) *Finnish and Estonian – new
target languages. Proceedings of the Fenno-Ugric Languages as Second and Foreign Lan-
guages Symposium*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Centre for Applied Language Studies.
65–85.

Muikku-Werner, P. 1997. "Jättä minut rauhaan, hävi heti" *Suomalaisten ja suomenoppijoi-
den pyynnöt ja anteeksipyyntöt*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuk-
sen keskus.

Mäkisalo, A. 1987. *Suomalainen kommunikaatio ulkomaalaisen silmin*. Pro gradu -tutkielma.
Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.

Nikula, T. 1992. *Lexical certainty modifiers in non-native and native discourse*. Lisensiaatin-
työ. Jyväskylän yliopiston englannin kielen laitos.

Nikula, T. 1996. *Pragmatic force modifiers. A study in interlanguage pragmatics*. *Studia
Philologica Jyväskyläensia* 39. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Nofsinger, R. E. 1991. *Everyday conversation*. Newbury Park: Sage Publications.

Norrick, N. R. 1987. Functions of repetition in conversation. *Text* 7(3), 245–264.

Olshtain, E. & Blum-Kulka, S. 1985. Degree of approximation: Nonnative reactions to native
speech act behavior. Teoksessa Gass, S. & Madden, C. (eds.) *Input in second language ac-
quisition*. Rowley, MA: Newbury House. 303–325.

Opetushallitus 1995. *Yleisten kielitutkintojen perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.

Orpana, T. 1988. *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semant-
tisesta tulkinnasta*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Piirainen-Marsh, A. 1994. Kielenoppijan puhe tutkimuksen kohteena. Teoksessa Laurinen,
L. & Luukka, M-R. (toim.) *Puhekulttuurit ja kielten oppiminen*. AFinLA:n vuosikirja 1994.
Suomen soveltavan kielititeen yhdistyksen julkaisu nro 52. Jyväskylä: AFinLA. 211–236.

Piirainen-Marsh, A. 1995a. *Face in second language conversation*. *Studia Philologica Jyvä-
skyläensia* 37. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- Piirainen-Marsh, A. 1995b. Kasvot, kieli ja oppija. Teoksessa Luukka, M-R. & Mielikäinen, A. & Kalaja, P. (toim.) *Kielten kuulossa. Kielititeen päivät Jyväskylässä 5. ja 6.5.1995*. Jyväskylä: Korkeakoulujen kielikeskus, Jyväskylän yliopisto. 213–224.
- Piirainen-Marsh, A. 1996. Face and the organization of intercultural interaction. Teoksessa Haukioja, T., Helasvuo, M-L. & Kärkkäinen, E. (toim.) SKY 1996, Yearbook of the Linguistic Association of Finland, 93-133.
- Pomerantz, A. 1984a. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/ dispreferred turn shapes. Teoksessa Atkinson, J. M. & Heritage, J. (eds.) *Structures of social action*. Cambridge: Cambridge University Press. 57–101.
- Pomerantz, A. 1984b. Giving a source or basis: The practice in conversation of telling 'how I know'. *Journal of Pragmatics* 8, 607–625.
- Pomerantz, A. 1988. Offering a candidate answer: an information seeking strategy. *Communication Monographs* 55(4), 360–373.
- Psathas, G. 1990. Introduction: Methodological issues and recent developments in the study of naturally occurring interaction. Teoksessa Psathas, G. (ed.) *Interaction competence*. Washington: University Press of America. 1–29.
- Psathas, G. 1991. The structure of direction-giving in interaction. Teoksessa Boden, D. & Zimmerman, D. H. (eds.) *Talk and social structure. Studies in ethnomethodology and conversation analysis*. Cambridge: Polity Press. 195–216.
- Raevaara, L. 1989. No – vuoronalkuinen partikkeli. Teoksessa Hakulinen A. (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Rintell, E. M. 1990. That's incredible: stories of emotion told by second language learners and native speakers. Teoksessa Scarcella, R. C. & Andersen, E. S. & Krashen, S. D. (eds.) *Developing communicative competence in a second language*. New York: Newbury House Publishers. 75–94.
- Rommetveit, R. 1987. Meaning, context and control. *Inquiry* 30, 77–99.
- Rommetveit, R. 1988. On literacy and the myth of literal meaning. Teoksessa Säljö, R. (ed.) *The written world*. Berlin: Springer Verlag. 13–40.
- Routarinne, S. 1997. Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Tainio, L. (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino. 138–155.
- Sacks, H. 1972. *Lectures on conversation. Volumes I and II*. Toimittanut G. Jefferson. Cambridge: Basil Blackwell.
- Sacks, H. 1987. On the preferences for agreement and contiguity in sequences in conversation. Teoksessa Button, G. & Lee, R. E. (eds.) *Talk and social organization*. Clevedon: Multilingual Matters. 54–69.

- Schegloff, E. 1988. Goffman and the analysis of conversation. Teoksessa Drew, P. & Wootton, A. (eds.) *Erving Goffman: exploring the interaction order*. Cambridge: Polity Press. 89–135.
- Schiffrin, D. 1987. *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmidt, R. 1983. Interaction, acculturation and the acquisition of communicative competence. Teoksessa Wolfson, N. & Judd, E. (eds.) *Sociolinguistics and second language acquisition*. Rowley, MA: Newbury House. 137–174.
- Scollon, R. & Scollon, S. 1981. *Narrative, literacy and face in inter-ethnic communication*. Advances in Discourse Processes VII. Norwood, N. J.: Ablex.
- Selinker, L. 1972. Interlanguage. *International review of Applied Linguistics*. 10(2), 209–231.
- Selinker, L. 1992. *Rediscovering interlanguage*. London: Longman.
- Seppänen, E-L. 1997. Osallistumiskehikko. Teoksessa Tainio, L. (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino. 156–176.
- Shea, D. P. 1993. Situated discourse: The sociocultural context of conversation in a second language. Teoksessa Bouton, L. (ed.) *Pragmatics and language learning 4*. Urbana-Champaign, Illinois: University of Illinois. 28–49.
- Shea, D. P. 1994. Perspective and production: Structuring conversational participation across cultural borders. *Pragmatics* 4(3), 357–389.
- Shimanoff, S. B. 1994. Gender perspectives on facework: Simplistic stereotypes vs. complex realities. Teoksessa Ting-Toomey, S. (ed.) *The challenge of facework. Cross-cultural and interpersonal issues*. New York: SUNY Press. 159–207.
- Sorjonen, M-L. 1997. On repeats and responses in Finnish conversations. Teoksessa Ochs, E., Schegloff, E. A. & Thompson, S. A. (eds.) *Interaction and grammar*. Studies in interactional sociolinguistics 13. Cambridge: Cambridge University Press. 277–327.
- Suni, M. 1991. *Kommunikaatiostrategiat keskustelussa ja kielenoppimisessa. Aloittelevan suomenoppijan ja syntyperäisen suomenpuhujan välisten merkitysneuvottelujen tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.
- Suni, M. 1993a. Ymmärtämisen esteet ja niiden ylittäminen. Teoksessa Löfman, L. & Kurki-Suonio, L. & Pellinen, S. & Lehtonen, J. (eds.) *The competent intercultural communicator*. AFinLA:n vuosikirja 1993. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu 51. Tampere: AFinLA. 99–114.
- Suni, M. 1994. Arkikeskustelut kielenoppimistilanteina. Teoksessa Pool, R. & Valge, J. (toim.) *Emakeel ja teised keeled 8.–10. oktoober 1993. Ettekanded*. Tartu: Tartu ulikool. 163–174.
- Suni, M. 1995. *Merkitys, muoto ja yhteisymmärrys. Merkitysneuvottelut syntyperäisen suo-*

menpuhujan ja suomenoppijan keskusteluissa. Lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.

Suni, M. 1996. "En mä ymmärtää kaikki hyvin suomen kieli." Kolme näkökulmaa ymmärtämisiongelmiin. Teoksessa Ruuska, H. & Tuomi, S-M. (toim.) *Moneja baareja: Tiellä toimivaan kaksikielisyteen*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 1996. Helsinki: ÄOL. 121–132.

Suni, M. & Latomaa, S. & Aalto, E. (toim.) 1996. *Kolmen vuosikymmenen satoa. Suomi toisena ja vieraana kielenä -alan bibliografia*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Suojala, M. 1989. Varaukset. Teoksessa Hakulinen, A. (toim.) 1989. *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. KIELI 4. Helsinki. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 118–123.

Tainio, L. 1993. *Kannanoton tulkinta keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.

Tainio, L. 1996. Kannanotoista arkikeskustelussa. Teoksessa Hakulinen, A. (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja II*. Kieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. 81–108.

Tainio, L. (toim.) 1997. *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.

Tarone, E. & Yule, G. 1987. Communication strategies in East–West interactions. Teoksessa Smith, L. E. (ed.) *Discourse across cultures. Strategies in World Englishes*. London: Prentice Hall. 49–65.

Thomas, J. 1983. Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics* 4(2), 91–112.

Thomas, J. 1995. *Meaning in interaction. An introduction to pragmatics*. London: Longman.

Tiittula, L. 1993. Geneerisyys ja yleistäminen puhutussa diskurssissa. Teoksessa Suojanen, M. K. & Kulkki-Nieminen, A. (toim.) *19. Kielitieteen päivät Tampereella 8.–9. toukokuuta 1992*. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 16. Tampere: Tampereen yliopisto. 331–344.

Ting-Toomey, S. (ed.) 1994. *The challenge of facework. Cross-cultural and interpersonal issues*. New York: SUNY Press.

Trosborg, A. 1987. Apology strategies in natives/non-natives. *Journal of Pragmatics* 11, 147–167.

Tsui, A. B. M. 1991. The pragmatic functions of "I don't know". *Text* 11(4), 607–622.

Tuppurainen, H. 1991. *Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa*. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Varonis, E. M. & Gass, S. 1985. Non-native/non-native conversations: A model for nego-

tiations of meaning. *Applied Linguistics* 6, 71–90.

Wagner, J. 1996. Foreign language acquisition through interaction – A critical review of research on conversational adjustments. *Journal of Pragmatics* 26(2), 215–235.

Watts, R. J. & Ide, S. & Ehlich, K. (eds.) 1992. *Politeness in language*. Berlin: Mouton.

Weizman, E. 1989. Requestive hints. Teoksessa Blum-Kulka, S. & House, J. & Kasper, G. (eds.) *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*. Advances in Discourse Processes XXXI. Norwood, N.J.: Ablex, 71–95.

Weizman, E. 1993. Interlanguage requestive hints. Teoksessa Kasper, G. & Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlanguage pragmatics*. Oxford: Oxford University Press. 123–137.

Wesche, M. B. 1994. Input and interaction in second language acquisition. Teoksessa Galloway, C. & Richards, B. J. (eds.) *Input and interaction in language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press. 219–249.

Woken, M. & Swales, J. 1989. Expertise and authority in native–non-native conversations: The need for a variable account. Teoksessa Gass, S. & Madden, C. & Preston, D. & Selinker, L. (eds.) *Variation in second language acquisition volume I: Discourse and pragmatics*. Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters. 211–227.

Wolfson, N. 1988. The bulge: A theory of speech behaviour and social distance. Teoksessa Fine, J. (ed.) *Second language discourse: A textbook of current research*. Advances in discourse processes XXV. Norwood, N. J.: Ablex. 21–38.

Wolfson, N. 1989a. *Perspectives: Sociolinguistics and TESOL*. Cambridge, MA: Newbury House.

Wolfson, N. 1989b. The social dynamics of native and nonnative variation in complimenting behaviour. Teoksessa Eisenstein, M. (ed.) *The dynamic interlanguage*. New York: Plenum. 219–236.

Yule, G. & Tarone, E. 1991. The other side of the page: Integrating the study of communication strategies and negotiated input in SLA. Teoksessa Phillipson, R., Kellerman, E., Sharwood Smith, M., & Swain, M. (eds.) *Foreign/Second language pedagogy research*. Clevedon, Phil.: Multilingual Matters. 162–171.

Zaman-Zadeh, M. 1996. “Anteksi en ymära” Ymmärtämisen ongelmat ja niiden käsittely suomenoppijoiden välisissä keskusteluissa. Teoksessa Sulkala, H. & Zaman-Zadeh, M. (toim.) *Suomenoppijan kieli tutkimuskohteena*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 5. Oulu: Oulun yliopisto. 176–208.

Zuengler, J. 1989. Performance variation in NS–NNS interactions: Ethnolinguistic difference, or discourse domain? Teoksessa Gass, S. & Madden, C. & Preston, D. & Selinker, L. (eds.) *Variation in second language acquisition volume I: Discourse and pragmatics*. Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters. 228–244.

Zuengler, J. 1993. Explaining NNS interactional behaviour: The effect of conversational topic. Teoksessa Kasper, G. & Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlanguage pragmatics*. New York: Oxford University Press. 184–195.

Östman, J.-O. 1982. *The symbiotic relationship between pragmatic particles and impromptu speech*. Teoksessa Enkvist, N. E. (toim.) *Impromptu speech: A symposium*. Åbo Akademi. 147–177.

Östman, J.-O. 1987. Implicit involvement in interactive writing. Teoksessa Verschueren, J. & Bertucelli-Papi, M. (eds.) *The pragmatic perspective. Selected papers from the 1985 International Pragmatics Conference*. Amsterdam: John Benjamins. 155–178.

LITTEROINNISSA KÄYTETYT MERKINTÄTAVAT

AHA	painotus ja äänen voimistaminen
mi-	kesken jäänyt sana
e::	venytetty äänne
.hhh	sisäänhengitys
hhh	ulohengitys
.joo	sana lausuttu sisäänhengittäen
#	naurua
#joo#	nauruinen ääni
[ ]	päällekkäispuhunta
=	kaksi eri puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
(.)	tauko (0–1 sekuntia)
(1)	tauko (1–2 sekuntia)
(2)	tauko (2–3 sekuntia)
(3)	tauko (3–4 sekuntia)
(minä)	epävarmasti kuultu jakso
(xx)	jakso, josta ei ole saatu selvää
(( ))	litteroijan kommentteja
↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	ja matalammalta
?	voimakkaasti nouseva intonaatio
><	nopeutettu jakso
<>	hidastettu jakso
° °	ympäristöä vaimeampaa puhetta
@ @	äänen laadun muutos
--	litteraatista poistettu jotakin, esimerkiksi pitkä oikean muodon haku